

**TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198681

UNIVERSAL
LIBRARY

Osmania University Library

Call No. K426

Accession No.

Author K. R. K.
కేశవ దేవి ఎస్.

K. 4

Title రెన్నెట్ ఘంటసాల విశ్లేషణ

This book should be returned on or before the
marked below.

ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸ

ಡಾ. ಡಿ ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ, ಎಂ. ಎ., ಪಿಎಚ್. ಡಿ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ, ಎಂ. ಎ., ಪಿಎಚ್. ಡಿ.

ಶ್ರೀ ಕಾಡಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜು,
ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.

[ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾದಿಡಲಾಗಿದೆ.]

ಬೆಲೆ: ಸಾದಾ ಪ್ರತಿ ೬ ರೂ.

ಕ್ಯಾಲಿಕೊ ಪ್ರತಿ ೭ ರೂ.

ಮುದ್ರಕರು :

ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಆರ್. ಕೊಪ್ಪಳ, ಎಂ. ಎ., ಬಿ. ಟಿ

ಸುಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟು

ಕೋಂಟಿನ್ಯುಯಿಂಗ್ ಮುದ್ರಣಾಲಯ,

ಕಿಲ್ಲೆ, ಧಾರವಾಡ.

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ನನ್ನನ್ನು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿ

ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ

ಇಂದಿಗೂ ಅದೇ ಮಮತೆಯಿಂದ

ಕಾಣುತ್ತಿರುವ

ನನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವಂದಿರಾದ

ಶ್ರೀ ಈಶ್ವರಪ್ಪ ಕಣಗಲಿ

ಬೆಲ್ಲದ ಬಾಗೇವಾಡಿ

ಅವರಿಗೆ

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರೇಮಾದರಪೂರ್ವಕ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಭಂದೋನಟಗೆ

೧

ನೀ ತಾಳೆ ಲಯ-ಲೋಲೆ
ಶ್ರೀ ಕಾವ್ಯ-ಪದ-ಲೀಲೆ
ಭಂದೋ-ನಟಯೆ ಚಿಂದ
ದಲ್ಲಿ ಬರುವೆ
ಭಾವನನು ಬಂಧದಲಿ
ಬಿಡಿಸಿ ತರುವೆ

೨

ಅರೋಹ ಆನರೋಹ
ನಿನ್ನ ಜೀವದ ಜೀವ
ತೈತಕದ ಲಯಕ್ಕೆ ಸೆರೆ-
ಗೈವೆ ಮನವ
ನಾದ-ನದಿಯಲಿ ಈಜು
ಬಿಡುವೆ ತನುವ

೩

ಪ್ರಿಪದಿ, ಪಟ್ಟದಿಗಳಲಿ
ರಗಳೆ, ಸಾಂಗತ್ಯದಲಿ
ತಿರುಳುಗನ್ನಡದ ಲಯ
ಬೀರಿದವಳೇ
ಚರಣದಲೆತಕೆ ಕಿರಣ
ತೂರಿದವಳೇ

೪

ಇಂದಿನೀ ರಂಗದಲಿ
ನೂರೊಂದು ಭಂಗಿಯಲಿ
ಬಳುಬಳುಕುವಂಗದಲಿ
ಬ್ರಾಹ್ಮನಾಡ
ಹೊಸತರಲಿ ಹೊಸತು ನಿ-
ನ್ಯಾಸ ತೋರೆ

ಸೀರಿಕೆ

ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಪರಿಮಿತಿ:— ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಭಂದಸ್ಸು ಸೇರಿಕೊಂಡುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭಂದಸ್ಸು. ಇನ್ನೊಂದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣ ಭಂದಸ್ಸು. ಮೂರನೆಯದು ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಸು. ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಭಂದಕ್ಕೆ ಈ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಜೀವಾಳ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ದೊರೆಯಬಲ್ಲುದು. ಅಂಶ ಅಥವಾ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣಗಳ ವಿಲಾಸವೇ ಆ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಹಜವೂ ವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವ ಜೀವಸ್ವರದ ಗುರುತು ಆದೀತು. ಆ ಜೀವಸ್ವರದ ಕುರುಹುದೋರುವ ಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ನಾಗವರ್ಮನು ಹೆಸರಿಸಿದ 'ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕಗಳೂ' ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳೂ ಕಂದಗಳೂ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿ ರಾಶಿಯಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಕಡೆಗೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸ್ಥೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ, ಗಮನ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ನಿಕಟವಾದುದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತ್ರಿಪದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ ಮೊದಲಾದ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಖಚಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಾತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರಾಗಣದ ದಾರಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಸ್ಯವಾಡುವ ರಾಗಪ್ರಧಾನ ಲಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಲಾರೆವು. ಈಗ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಭಂದಶ್ಯಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗನಾದ ನಾಗವರ್ಮನು ಕೂಡ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಲ್ಲಿ ಎಡಹಿಡ್ಡಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನಿಂದೀಚೆಗೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಂತಮ್ಮ ವರದಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿದವರು ಪ್ರಾಯಶಃ ನಾಗವರ್ಮನ ಜಾಡವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಸಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣವು ತಾಳಬಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಾಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಪ್ರಭಾವವು— ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ— ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ

ಹೋಗಿ ಅಂಶ ಅಥವಾ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳ ಮಟ್ಟುಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧ ಗಳಾಗುತ್ತ ಹೋದುದರ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅಂಶಗಣ ಮೂಲವಾಗಿ ಹೊರಟ ಭಂದಃಪ್ರವಾಹವು ತನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಹೊಸ ನೀರಿನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಹೊಸ ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹರಿದು ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸ' ಎಂಬ ನಾಮನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಈ ಪರಿಶೋಧನೆಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿಪದಿ ಕನ್ನಡ ಭಂದಕ್ಕೆ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳಿದವರಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ? — ಎಂಬುದನ್ನು ಮನಂಬುಗುವಂತೆ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸಿದವರು ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯು ಮೂಲ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮುಖ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ಅವತಾರ, ಅವಸ್ಥೆ, ಅದು ಹಿಡಿದ ಜಾಡ, ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ಎಳೆಗಳು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾತಾವರಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಆ ಎಳೆಗಳು ಪಡೆದ ಗಡಸುತನ, ನಡುಗನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಎಳೆಗಳ ಸೇರುವೆ — ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಒಡಲ ನೂಲೆಂಬಂತೆ ಹೊರಟು ಕನ್ನಡ ಲಯದ ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಹಜವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಭಂದದ ಬಲೆ ಈ ಪರಿಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬಂದಿತ್ತು.

'ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಲಯಗಳು' ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದ ಒಂದೆರಡು ಬಿಡಿ ಲೇಖನ ಗಳಲ್ಲಿ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅವರು ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ನಮ್ಮ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಂತಿ ನಡೆದು, ಒಂದಿಂತಿ ಹೊಸದಾಗಿ ತುಳಿದು, ಹೊಸ ಕವನ ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ವಿಭಜನೆ, ವಿಚಾರಣೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಹೊಸಬಂಧಗಳ ನೆಲೆಕಲೆಗಳನ್ನು, ಹಳೆಮಟ್ಟುಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕವಿಗಳು ನಾದಲಯ ಹಾಗೂ ನಾದಮಾಧುರ್ಯ ಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಿ ಆ ರೀತಿ ವಿಷಯ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದುವೇ ನಾನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಭಂದೋದೃಷ್ಟಿ. ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರ್ಯ. ಯಾವ ಮಟ್ಟೇ ಆಗಲಿ ಭಾವದ ಕಾವಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಕವಿಯ ಗುರಿಸಾಧನೆಗೆ ನೆರವಾಗುವುದೆಂಬ ಗ್ರಹಿಕೆಯು ನಾನು ಹಿಡಿದ ದಾರಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

“What do they of England know, who only England know ?” ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಅಂಗ್ಲಕವಿಯು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ಕನ್ನಡ ಭಂದವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಕನ್ನಡ ಭಂದವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಲ್ಲರೆ ?— ಎಂದು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಭಂದವನ್ನು ನಾದಪ್ರಪಂಚದ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಇತರಭಾಷೆಗಳ ಲಯಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ತನಕಪಟ್ಟು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ.

ಪರಿಭಾಷೆ:— ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವೃತ್ತ ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಎಂಬ ಎರಡೇ ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ವರ್ಗೀಕರಣ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು ದ್ರಾವಿಡ ಭಂದೋಮಾರ್ಗವನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬೇರೆ ವರ್ಗವೇ ಅವಶ್ಯಕ. ಈ ವರ್ಗವನ್ನು ‘ಭಂದ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬಹುದೆಂಬ ಸೂಚನೆ ದಿವಂಗತ ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಟಿ. ಪಟವರ್ಧನ ಅವರು ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ‘ಭಂದೋ ರಚನಾ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ದೊರೆಯಿತು. ಅವರು ಆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ವೃತ್ತ’, ‘ಜಾತಿ’, ‘ಭಂದ’ ಎಂದು ಮೂರು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮರಾಠಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಡುಗಳು ಭಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳೆಂದೂ, ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ರೂಢಿಗೆ ಅವು ಒಳಗಾಗಿವೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ‘ಭಂದ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಈ ವಿಶಿಷ್ಟವರ್ಗವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಅದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಬರಹದಲ್ಲಿ ‘ಭಂದವಸ್ತು’ ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ಬಹು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ‘ಕನ್ನಡ ಭಂದ’ ಎಂಬುದು ಭಂದವಸ್ತಿನ ಒಂದೇ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವೃತ್ತ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾರ್ಥತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಿಗಾಗಿ ‘ವೃತ್ತ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಕುಚಿತ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವದುಂಟು. ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಬಂಧಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಪಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ ಈ ಗೊಂದಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ ‘ವೃತ್ತ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಾತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಬಂಧಗಳಿಗೆ ‘ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ವೃತ್ತದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರಾ ವೃತ್ತವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಬಂಧಗಳಿಗೆ ‘ಮಾತ್ರಾಬಂಧ’ಗಳೆಂಬ

ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮಾತ್ರಾಬಂಧಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಜಾತಿ' ಎಂಬ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ವೃತ್ತ ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಈ ಎರಡೂ ವರ್ಗಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ 'ಕನ್ನಡ ಭಂಡ'ಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಗತಿಗಳನ್ನು 'ಮಟ್ಟ'ಗಳು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಪದ್ಧತಿ:— 'ಕನ್ನಡ ಭಂಡೋವಿಕಾಸ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ನನ್ನ ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಚಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮೂಲ ಭಂಡೋಬಂಧವು ಅಥವಾ ಬಂಧಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಪರಿಸರಗಳ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಭಾವಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹೇಗೆ ಹಲವಾದುವೆಂಬುದನ್ನು, ಯಾವ ಯಾವ ಭಂಡೋಬಂಧಗಳು ಹಾಗೂ ಭಂಡೋ ರೂಪಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರಿದುವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಈ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ನಾನು ಆ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಒಂದು ಭಂಡೋಬಂಧಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಭಂಡೋ ಬಂಧಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳ ಪೃಥಕ್ಪರಣ ಆವಶ್ಯಕ. ಅದುದರಿಂದ ಪೃಥಕ್ಪರಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಾನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಳಸಿದ ವರ್ಷಾಂಕ (dates) ಗಳನ್ನು ದಿ. ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ'ಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಂಡೋವಿಕಾಸದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನಾನು ನಡೆಸಿದಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ತಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂಡೋನುಶಾಸನ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಮುನ್ನವೇ ಅದರೊಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಉದಾರ ಹೃದಯ ದಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆಯಿತ್ತ ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಉಪಕೃತ ನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಆಗಾಗ ತಕ್ಕ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆ ಗಳನ್ನಿತ್ತ ಪ್ರೊ. ಆರ್. ಎಸ್. ಮುಗಳ, ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಭಾಸನೂರಮಠ, ಶ್ರೀ ಪ್ರ. ಗೋ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಆಗಾಗ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದ ಇದರ ಪುಟಗಳನ್ನು ಓದಿಯೂ ಓದಿಸಿಯೂ ಅನಂದಪಟ್ಟು ಇದರ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಸಹೋದರಿ ಅಂಗಡಿ ಪದ್ಮಾವತಿದೇವಿಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಗೌರವಾದರಗಳನ್ನು

ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಜೊಮ್ಮಣ್ಣವರ ಅವರು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಸಲ ನನ್ನ ಮನವನ್ನು ಪಿಎಚ್. ಡಿ. ಅಭ್ಯಾಸದತ್ತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ನೆನೆಯದಿರಲಾರೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಒಲವಿನಿಂದ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಟಣಾಸಂಭಾವನೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೂ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ದೇವರಾಜಬಹಾದ್ದೂರ ಸಂಭಾವನಾ ಸಮಿತಿಯವರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ. ನನ್ನ ಮಾನ್ಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಆರ್. ಪ್ರಿ. ಪಾಟೀಲ, ಚಿಪ್ಪಲಕಟ್ಟೆ, ಅವರು ಸ್ನೇಹದ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಒಂದುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಸ್ಮರಿಸದಿರಲಾರೆ. ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಮತ್ತು ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಚಾಲಕರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಡಾ. ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕೆಯವರು ತಮ್ಮ ಪಿಎಚ್. ಡಿ. ಪದವಿಗೆಂದು ಈ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸಿದರು. ಅದೇ ವರುಷ ಅದು ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಆ ಪದವಿ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂತಹದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಡಾ. ಕರ್ಕೆಯವರು ಖ್ಯಾತಕವಿಗಳು; ಸಾಹಿತ್ಯವಿಶಾರದರು. ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ತರುಣರಿಗೆ ಹಂಚಲೆಂದೂ ತಮ್ಮಬೇನೆ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಲೆಂದೂ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯರಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು. ಕಾವ್ಯದೇವಿಯ ಭಕ್ತರಾದುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿಷಯವನ್ನೇ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸನ್ನೇ (ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯನ್ನೇ) ತಮ್ಮ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಅವರು ಆರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಯೋಗ್ಯವೇ. ಅವರ ಪ್ರಬಂಧವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದರ ಫಲವು ಅವರಿಗೆ ದೊರೆತರೂ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಕವಾದ ಅವರ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಫಲವು ಇದುವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಭಕ್ತರಿಗೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ವಿಷಾದದ ಸಂಗತಿ. ಈಗಲಾದರೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಅದು ಓದುಗರ ಕೈಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಸಂತೋಷಕರ. ಪ್ರಕಟನಾಲಯಗಳೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಸಂಶೋಧನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಮುಂದೆ ಬರುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ-ಗುಜರಾಥ-ಆಂಧ್ರ-ತಮಿಳುನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯ ಭರದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕವು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದುಳಿದಿರುವುದು ವಿಷಾದಕರ.

ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿವೆ. ಚಿತ್ತಾಣ-ಬೆಂದೆಗಳು ನಾನುಶೇಷವಾಗಿವೆ. ಅಕ್ಕರವೃತ್ತಗಳು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತಿವೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ತ್ರಿಪದಿ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಿದೆ. ರಾಘವಾಂಕ-ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ-ಕುಮುದೇಂದುಗಳು ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನೋಡಿದ್ದಾರೆ. ರನ್ನನ 'ಪದ್ಮರಚನೆಯೊಳ್ಳಾಳಿದಾಸನು....' (ಗದಾ ೧-೯) ಎಂಬ ಪದ್ಯ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೀರಿನಿಂತಿದೆ.

'ಇರಲೀ ವಾದ್ರಿತನೂಜರಿರ್ವರವನ್ನೇಗೆಯ್ದಪರ್ ಧರ್ಮಜಂ'(ಗದಾ ೭-೪೧) ಎಂಬ ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂದಃಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬುದು ರನ್ನನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಾಗಿರಬೇಕು.

‘ಹಾ ! ಕುರುಕುಲ ಮೂಲಸ್ತಂಭಾ’ (ದಾಗ ೯-೨೧) ಎಂಬ ಪದ್ಯ ರನ್ನನ ಮಾತ್ರಾಸಮಕ ಷಟ್ಪದಿಯಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿದೆಯೇ ? (ಈ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಹಾ’ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ಗಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಇದು ಪರಿವರ್ಧನಿ ಷಟ್ಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರು ಸೂಚಿಸಿರುವರು). ಕಂದ-ಆರ್ಯ-ಗೀತಿಕೆ-ಸಂಕೀರ್ಣಕಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವೇನು ? ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಎದುರಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಶೋಧಕರು ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ವಾದಗಳೂ ಅನಿವಾರ್ಯ. ‘ವಾದೇ ವಾದೇ ಜಾಯತೇ ತತ್ತ್ವಬೋಧಃ’ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಸಂಶೋಧಕರು ತತ್ತ್ವಾನ್ವೇಷಿಗಳಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಮನಸ್ತಾಪಕ್ಕೆಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ಕನ್ನಡಿಗರು ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವಂತೆ ರಸಿಕರೂ ಕಲಾನಿಪುಣರೂ ಆಗಿರುವರು. ಅವರು ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣರಾಗಿ ರುವರೆಂದು ಮತ್ತು ಅವರು ಸ್ವಭಾವಕವಿಗಳೆಂದು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ನೃಪತುಂಗನು ತನ್ನ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನ ದಲ್ಲಿಯೇ ತ್ರಿಪದಿ ಶಾಸನಸ್ಥವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಅಂದರೆ ತ್ರಿಪದಿ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದ ಛಂದವಾಗಿರಬೇಕು. ಈಗಲೂ ಅದು ಪಾಮರರಿಂದ ಪಂಡಿತರವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರ ಬಾಯಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತಿದೆ. ಈ ಛಂದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಅದನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜನರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹೇಳುವ ದಾಟಿ ಆ ಆ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಸಂಗೀತವೆಂದಕೂಡಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಾದ-ಲಯ-ರಸಗಳು ಇರಲೇ ಬೇಕಲ್ಲವೇ ! ನಾದದಿಂದ ಪದ್ಯದೊಳಗಿನ ಸುಖಸ್ಥಾನವು ತಲುಪಿದಾಗ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಸಹಾನುಭೂತಿನಾಡುಗಳು ಜಾಗೃತವಾಗಿ ಆ ಆ ರಸಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಆನಂದಪಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ರಸವೂ ಇದೇ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಛಂದವು ಮಾತ್ರ ಬಾಹ್ಯಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸಿ ರಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಮೂರೂ ಗುಣಗಳು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿಯವರು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸಿಗೂ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಲಯ-ಯತಿ-ಪ್ರಾಸಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯದು, ಅಂದರೆ ಸಂಗೀತದ್ದು. ಇದು ಎಲ್ಲ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕರ್ಕಿಯವರು ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ರಿಪದಿ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕನ್ನಡದ ಮೂಲ ಮಟ್ಟು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಚಂಪೂಕಾರರು ಸಪ್ತದಿ, ಅಕ್ಷರಿಕೆ, ದ್ವಿಪದಿ, ಸೀಸ ಮುಂತಾದ ಛಂದಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಬಳಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೂ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಲಕ್ಷಣ, ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳು, ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ಬಂಧಗಳು, ಅದರ ಭಾವಮೂಲ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಡಾ. ಕರ್ಕಿ ಅವರು ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ಚರಿತ್ರೆ, ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದ, ಅದರ ಲಕ್ಷಣ, ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆ, ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇತರ ವೃತ್ತಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ಯೋಗ್ಯವರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯವೊಂದಿದೆ. ಜೈನಕವಿಗಳು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಂಪೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗಳು. ವಿಜಯನಗರ ಸತನಾನಂತರ ನಿಂತು ಹೋದ ಚಂಪೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಚಂಪೂ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ ನಾಗವರ್ಮ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಹೆಸರಿಸಿದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಕನ್ನಡ ಛಂದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ಚೌಪದಿ, ಛಂದೋವತಂಸ, ಮದನವತಿ, ಅಕ್ಷರಿಕೆ, ಏಳೆ, ಉತ್ಸಾಹ ಮುಂತಾದ ಛಂದಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನೂ ವಿಶದೀಕರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಗಳೆ ತಲೆದೋರಿದ್ದರೂ ಆ ಛಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ದಿಗ್ದಂತಿಯಾಗಿ ನಿಂತವನು ಹರಿದೇವನೊಬ್ಬನೇ. ಇಂಗ್ಲೀಷ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ blank verse ಇದ್ದಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಗಳೆ ಈ ಛಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು. ಕಥೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಕಥೆ ಹೇಳಲು ಕವಿಗೆ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾದ ಛಂದವಿದು. ಅದರ ಅದರ ಹೆಸರು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಅನಾದರಣೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಹರನಂಥ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಮದ ಮರ್ದನನಾದ ಕವಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಛಂದವನ್ನು ಬಳಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ, ಉತ್ಸಾಹ ಮಟ್ಟುಗಳೇ ಕನ್ನಡ ವಿಷಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಷಟ್ಪದಿಯು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರನ್ನನ ಮಾತ್ರಾಸಮಕ ಷಟ್ಪದಿ ಎಲ್ಲಿಂದ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿತು? ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಹೀಗಿರಬಹುದು : ಜಾನಪದ ಭಂಡದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಷಟ್ಪದಿಗಳಿದ್ದವು. ಅವುಗಳೆಡೆಗೆ ನಾಗವರ್ಮನು ಗಮನ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲ. ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣರು ಕುಸುಮ, ಭೋಗ ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ರಾಘವಾಂಕನಂತೂ ವಾರ್ಧಕವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ರಾಘವಾಂಕನ ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿ, ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ ಕುಮುದೇಂದುಗಳ ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವೇನು? ಉತ್ತರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಚರಣಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ಹಾಡುಗಾರರ ಇಷ್ಟದ ವಿಷಯ. ಅಲ್ಲದೆ ಬಾರಿಸುವವರನ್ನು ಚಕಿತಗೊಳಿಸಲು ಸಂಗೀತಗಾರರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಾರ್ಪಾಟು. ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳು ಷಟ್ಪದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ. ಮುಂದೆ ಪರಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅವು ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಿಗೆ ತಿರುಗಿದುವು ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಕರ್ಕಿಯವರ ಉಕ್ತಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಷಟ್ಪದಿ ಪ್ರಸಂಚ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ.

ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದವರು ಜೈನಕವಿಗಳು. ಇದೊಂದು ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪಾಂತರ. ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಸದಶಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪದ್ಯರಚನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಭ. ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯ ಭಂದವು ಇದ್ದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಶಿಶುಮಾರಾಣನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಗ್ಗಿರುವುದಾದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದಂತಿದೆ. ಭರತೇಶವೈಭವ, ನೇಮಿಜನೇಶಸಂಗತಿ ಮುಂತಾದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಂಠಗತಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಗೌರಿಯ ಹಾಡು, ಶುಕ್ರನಾರದ ಹಾಡು, ಶನಿವಾರದ ಹಾಡು, ರಾಮನ ಹಾಡು ಮುಂತಾದವು ಸಾಂಗತ್ಯ ರೂಪವಾಗಿವೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೂಲ, ಲಕ್ಷಣ, ಭಾವಮೂಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಜಾನಪದಭಂಡ-ಲಾವಣಿಮಂಥಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಅವು ತಾಳಲಯಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹಾಡು ಬಾರಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಯುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಲಾವಣಿಕಾರನು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮತ್ತು ಬಾರಿಸುವವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತಾಳ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬಾರಿಸುವವನ ಅಪಮಾನವೇ ಇದರ ಪರಿಣಾಮ. ಈ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ

ಜಾನಪದ ಕವಿ ನಾದರಸಗಳನ್ನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ಅವರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರಸಘಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಅವರನ್ನು ತಲ್ಲೀನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಡಾ. ಕರ್ಕಿಯವರು ತಾವೇ ಕವಿಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೊಸ ಛಂದಸ್ಸಿನ ನಾಡಿಗಳು ಹೇಗೆ ತುಡಿಯುತ್ತಿವೆ, ತುಡಿಯುತ್ತಿವೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾವ ಮತ್ತು ಬಿ. ಎಮ್. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸು ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ, ಹೊಸ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಡಾ. ಕರ್ಕಿಯವರು ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೇ ನಿಲ್ಲಿಸದೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಿ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಫಲದ ರಸದೂಟವನ್ನು ಓದುಗರಿಗೆ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡಲಿ.

ಭದ್ರಂ ಭೂಯಾತ್.

ಬೆಳಗಾವಿ

೧೭—೯—೧೯೫೫

ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ

ಪ ರಿ ನಿ ಡಿ

ಭಾಗ ೧

ಪೀಠಿಕೆ

ಪುಟ

ಗತಿ ೧ : ನಾದಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು

೧—೧೪

ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ನಾದ, ನಾದತರಂಗ— ಭಾವತರಂಗ, ನಾದದ ಉಗಮ, ಭಾವನಾದಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯ, ಛಂದಸ್ಸಿನ ರಹಸ್ಯ, ಛಂದಸ್ಸಿನ ಕಲ್ಪನೆ, ಛಂದಸ್ಸುಶಾಸ್ತ್ರವೋ ? ಕಲೆಯೋ ? ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು, ಛಂದಸ್ಸಿನ ಪೃಥಕ್ಕರಣ: ಲಯ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸ, ನಿನಾದ.

ಗತಿ ೨ : ಭಾವ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸು

೧೫—೩೪

ರಸಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು, ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು, ಛಂದಸ್ಸು ಭಾವದ ಕ್ರೀಡೆ—ಭಾವದಂತೆ ಬಂಧ. ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಲಯಗಳ ಭಾವಮೂಲ್ಯ, ಭಾವವೈವಿಧ್ಯ, ಬಂಧವೈವಿಧ್ಯ.

ಗತಿ ೩ : ಛಂದಃಪ್ರಭೇದಗಳು

೩೫—೫೨

ಭಾಷೆಯಂತೆ ಛಂದಸ್ಸು, ಭಾಷಾಭೇದ— ಛಂದೋಭೇದ, ಲಯದ ತಂತ್ರ. ಛಂದೋಲಯದ ಕ್ರಮಗಳು: ವೃತ್ತ, ಜಾತಿ, ಛಂದ, ವರ್ಣಗಣಯೋಜನೆ, ಮಾತ್ರಾಗಣಯೋಜನೆ, ಅಂಶಗಣಯೋಜನೆ.

ಗತಿ ೪ : ಕನ್ನಡ ಛಂದದ ರಹಸ್ಯ

೫೩—೭೨

ಕನ್ನಡ ಛಂದದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ— ಲಯ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಅಂಶಗಣಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಹಜ ಸಂಬಂಧ, ಅಂಶಗಣಗಳ ನೆಲೆಕಲೆ, ಕನ್ನಡ ತಮಿಳು ತೆಲುಗು ಛಂದಸ್ಸುಗಳ ಹೋಲಿಕೆ.

ಗತಿ ೫ : ತ್ರಿಪದಿ

೭೩—೯೬

ತ್ರಿಪದಿ ಕನ್ನಡದ ಮೂಲ ಮಟ್ಟ; ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ—ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಛಂದೋ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ, ತ್ರಿಪದಿಯ ಹೆಸರು, ಲಕ್ಷಣ, ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಬಂಧಗಳು, ತ್ರಿಪದಿಯ ಭಾವಮೂಲ್ಯ, ಲೋಕ ಪ್ರಿಯತೆ, ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೬ : ಚಂಪೂಸಂಪ್ರದಾಯ

೯೭—೧೨೪

‘ಚಂಪು’ವಿನ ಮೂಲ, ಹೆಸರು, ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ಕಂದದ ಪ್ರಮಾಣ, ಲಕ್ಷಣ, ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆ, ‘ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ವೃತ್ತಗಳು, ಅವುಗಳ ಭಾವಮೂಲ್ಯ, ಇತರ ವೃತ್ತಗಳು, ಚಂಪುವಿನ ಸಮರ್ಥನೆ, ಚಂಪುವಿನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೭ : ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿ

೧೨೫—೧೪೪

ನಾಗವರ್ಮ, ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಹೆಸರಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳು, ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ, ವೈಷಮ್ಯ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ— ಹೆಸರು, ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪ, ರೂಪಾಂತರ, ಚರಿತ್ರೆ. ಚವುಪದಿ, ಛಂದೋವತಂಸ, ಮದನವತಿ, ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಏಳೆ, ಉತ್ತಾದ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕರಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತ, ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ.

ಭಾಗ ೨

ಪುಟ

ಗತಿ ೮ : ರಗಳೆ

೧೫೫-೧೬೩

ದೇಶೀಯ ಛಂದಸ್ಸು, ರಗಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ, ಮೂಲ ಹೆಸರು, ರಗಳೆಯ ಪ್ರಭೇದಗಳು: ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ ಲಲಿತ; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ರಗಳೆಯ ಕಾಣಿಕೆ, ರಗಳೆಯ ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೯ : ಪಟ್ಟದಿ

೧೭೪-೨೦೦

ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿ, ಇತರ ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಅವಿರ್ಭಾವ, ಶರ, ಕುಸುಮಗಳು; ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ, ವಾರ್ಧಕಗಳು, ಪಟ್ಟದಿ ಗಳಿಷ್ಟು?— ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆ, ನಿರ್ಣಯ. ವಿವಿಧ ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಭಾವ ಮೂಲ್ಯ, ಪಟ್ಟದಿಯ ಮಹತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪಟ್ಟದಿಯ ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೧೦ : ಸೀಸ ಮತ್ತು ಸಾಂಗತ್ಯ

೨೦೧-೧೨೧

ಸೀಸದ ಮೂಲ, ಸ್ವರೂಪ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳು, ಸೀಸ ಮತ್ತು ಸೀಸಪದ್ಯ, ಸೀಸದ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಸೀಸದ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೂಲ, ಲಕ್ಷಣ, ಹೆಸರು, ಸಾಂಗತ್ಯ ವರ್ಣಕಾವ್ಯ, ಸಾಂಗತ್ಯದ ರಮ್ಯರಾಗ, ಭಾವಮೂಲ್ಯ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು, ಸಾಂಗತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೧೧ : ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗಗಳು

೨೨೨-೨೩೭

೧ನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗ— ಚಂಪೂರೀತಿ; ೨ನೆಯ ಯುಗ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು— ಪಟ್ಟದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಸೀಸ, ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ತ್ರಿಪದಿ: ೩ನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗ— ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ, ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳು, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ.

೪ನೆಯ ಯುಗ: ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನ: ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಪ್ರಭಾವ

ಗತಿ ೧೨ : ಜಾನಪದ ಛಂದ, ಲಾವಣಿ ಬಂಧ

೨೩೮-೨೫೨

ಜಾನಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳು, ಲಾವಣಿ ಬಂಧಗಳು.

ಗತಿ ೧೩ : ಆಧುನಿಕ ಛಂದಸ್ಸು

೨೫೩-

ಹೊಸ ಬಂಧಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ, ಹಳೆಯ ಛಂದಸ್ಸೇ ತಳಹದಿ, ಹೊಸ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸಾಮಾನ್ಯಯೋಜನೆಗಳು; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯರೂಪಗಳ ಪ್ರಭಾವ, ಎರಡು ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ, ಹೊಸ ಛಂದೋರೂಪಗಳು— ಪ್ರಗಾಢ, ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ, ಸರಳ ರಗಳೆ, ಗೀತರೂಪಕ, ನವ್ಯ ಕವಿತೆಯ ಛಂದಸ್ಸು, ಆಧುನಿಕ ಛಂದೋ ಯುಗದ ಚರಿತ್ರೆ.

ಗತಿ ೧೪ : ಸಮಾರೋಪ

೨೧೮—೨೨೦

ಓದುಗರಿಗಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ

೧ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು :

೮	ಲಘು
—	ಗುರು
ಗು	ಗುರು
:	ಗಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ
:	ಯತಿ
ಬ್ರ	ಬ್ರಹ್ಮಗಣ
ವಿ	ವಿಷ್ಣುಗಣ
ರು	ರುದ್ರಗಣ

೨ ಕವಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ಕಾವ್ಯನಾಮಗಳು :

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	:	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.
ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	:	ಶ್ರೀನಿವಾಸ
ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	:	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ
*ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	:	*ಕುವೆಂಪು
ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	:	ಡಿ. ವಿ. ಜಿ.
ವಿ. ಸೀ ತಾರಾಮಯ್ಯ	:	ವಿ. ಸೀ.
ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	:	ವಿನಾಯಕ
ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	:	ಕಾವ್ಯಾನಂದ
ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	:	ಪು. ತಿ. ನ.

೩ ಏಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಕೆಲವು ಪದಗಳು :

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣ	=	ಅಂಶಗಣ	=	ದ್ರಾವಿಡಗಣ	=	ದೇವಗಣ
ವರ್ಣವೃತ್ತ	=	ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ				
ಚರಣ	=	ಪಾದ	=	ಸಾಲು		
ಬಂಧ	=	ಛಂದೋಬಂಧ				
ಲಯ	=	ಛಂದೋಲಯ				
ಗತಿ	=	ಛಂದೋಗತಿ				

* ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಮೂಡಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುವೆಂಪು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಮೂಡಿದೆ. ಎರಡೂ ಹೆಸರುಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಕವಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ACKNOWLEDGEMENT

I have great pleasure in expressing my deep sense of gratitude to Prof. K. G. Kundangar under whose sympathetic guidance and constant vigilance I worked out this thesis. My thanks are due to Prof. H. D. Velankar who has kindly allowed me to use in my thesis the definitions of some rare metres from his book on Prosody which is still to be published, and whose "Chhandonusasana of Jayakirti and Ancient Kannada Metres" has greatly helped me in my task. I am grateful to all those writers and poets who have lighted up my path at some point or other.

I acknowledge my indebtedness to the Karnatak University for the grant in aid received by me from the University towards the cost of the Publication of this Book. It is my duty to acknowledge my indebtedness to the Government of Mysore for a similar help received by me by way of Devaraja Bahadur Literary Prize.

D. S. K.

ಗತಿ ೧ : ನಾದಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು

ಆಮೃತಹುದಿದೊ ಒಳಗು ಹೊರಗು ಒಂದೇ ಉಸಿರು

ಎಲ್ಲ ಚೇತನಕದುವೆ ಚೈತನ್ಯವು

ನಾದದಲಿ ಅದುವೆ ಪ್ರಭೆ, ಪ್ರಭೆಯೊಳದುವೇ ನಾದ,

ಕಲ್ಪನೆಯ ತೆರೆಗೆ ತೆರೆಗೊಳುವ ಲಯವು

ಅದುವೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ತುಳುಕುವಾನಂದವು

ಕೊಲೆರಿಜ್— ದಿ ಇಟಲಿಯನ್ ಹಾರ್ಪ್

(ಅನುವಾದಕ: ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ)

ನಾದಪ್ರಪಂಚ : ಜಗತ್ತು ರೂಪ-ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿದ್ದಂತೆ ನಾದಪ್ರಪಂಚವೂ ಆಗಿದೆ. ರಸ-ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಾಣುವ, ಅನುಭವಿಸುವ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ನೆರವಾಗುವ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಿವಿ. ಸೌಂದರ್ಯಸೃಷ್ಟಿ, ರಸಾನುಭವ ಶಕ್ತಿ, ಕಲಾಭಿರುಚಿ ಇವು ಮೂಡಿ, ಬೆಳೆದು, ಜೀವನವನ್ನು ಬೆಳಗುವುದು ಜೀವನಕ್ಕೆ ದೊರೆಯುವ ರೂಪ, ರಾಗ (music) ಗಳ ಸಂಪರ್ಕದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ. ಚಿತ್ರ ಜಾಲ ಹಾಗೂ ನಾದಲೀಲೆಗಳಿಗೆ ರಸ-ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ಥಾನ.

ಜಗತ್ತು ಬರಿಯ ರೂಪಜಾಲವಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸೊಗಸಿರಲಾರದು. ಆ ರೂಪಜಾಲದ ಹಿಂದೆ ಅದರ ಜೀವನಾಡಿಯಂತೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವುದು ನಾದ. ವಿಶ್ವಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾದ ತರಂಗಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಮಯವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಆಕಾಶ ತತ್ವವೇ ಪಂಚ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದೆಂದು ಭಾರತೀಯ ತತ್ವವೇತ್ತರು ಎಂದೋ ಗೊತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿದುದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. The music of the spheres ಎಂಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಕಲ್ಪನೆಯು ಕೂಡ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಸದೈವ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ನಾದಲೀಲೆಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವರಚನೆ, ರಕ್ಷಣೆ, ಪರಿವರ್ತನೆ ಗಳಿಗೆ ನಾದಲಯ (rhythm) ವೇ ಮೂಲ ಸೂತ್ರವಾದಂತಿದೆ. ನಾದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜಗವೆಲ್ಲ ಬರಿಯ ಜಡವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಚೇತನಕ್ಕೆ, ಚಲನೆಗೆ, ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾದದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜೀವನಾಡಿಗಳು ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಅನುಭವ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ನಾದಲಯವು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕೂಡಿಯೇ ಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಗಾಳಿ ತೀಡುವಲ್ಲಿ, ಉಸಿರು ಆಡುವಲ್ಲಿ, ಬಳ್ಳಿ ಚಿಗಿಯುವಲ್ಲಿ, ಚಿತ್ರ ಚಿಗುರುವಲ್ಲಿ— ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಾದದ ಆವಿರ್ಭಾವವೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾದದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳು : ನಾದ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರಬಹುದು; ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿವಿಗೆ ಕೇಳುವಂಥದಿರಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು; ಎಂದರೆ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವೇದ್ಯವಾಗುವಂಥದಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಸ್ಥೂಲವೋ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೋ ಆಗಿರಬಹುದಾದ ನಾದಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಕೇಂದ್ರವು ಜೀವ. ವಿಶ್ವವು ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ನಾದ, ಸ್ಪರ್ಶಗಳ ಅನಂತ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತರಂಗಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತರಂಗಗಳೇ ಭಾವ ತರಂಗಗಳು. ಈ ಭಾವ ತರಂಗಗಳು ನಾದದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪ. ಕೀಟ, ಕವಿಯ ಸರಣಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವವಾದರೆ ಭಾವ ತರಂಗಗಳು ಹೊರಗಿವಿಗೆ ಕೇಳದ ರಾಗಗಳು. ಭಾವ ತರಂಗಗಳು ದನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದಾಗ ಸ್ವರ ತರಂಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾವದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೆಚ್ಚಿದಷ್ಟು ನಾದದ ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ನಾದದ ಉಗಮ : ನಾದ-ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಕೇಂದ್ರ ಜೀವ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯಾಯಿತು. ಜೀವಿಯಲ್ಲಿ ನಾದ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಾನ ಯಾವುದು? ಎಂಬುದೀಗ ಪ್ರಶ್ನೆ. ನಾದ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗ್ರಹಿಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತುಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಕೇಶಿರಾಜನು ತನ್ನ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು :

ಅನುಕೂಲ ಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಷ್ಪದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲದಿ

ಕಹಳಿಯ ಪಾಂಗಿನವೇಲ್ ಶಬ್ದದ್ರವ್ಯಂ ಜನಯಿಸುಗಂ

ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿಯು ರಾಗದ ಉಗಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ನಾಭಿಯಿಂದೇಳಿಸಿ ಎದೆಯೊಳೊಲಾಡಿಸಿ | ಶೋಭೆಯ ಮಾಡಿ ಕಂಠದೊಳು

ಆ ಭೂಪ ಮೆಚ್ಚಿ ರಾಗಿಸಿದರು ತ್ರೀದೇವಿ | ಶೋಭನವನು ಪಾಡುವಂತೆ

ನಾಭಿ ನಾದದ ಉಗಮಸ್ಥಾನವೇನೋ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾದವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿ ಅದರ ಸುಖಾನುಭವವನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ರಸಾನುಭವವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಾನ ಹೃದಯ ಎಂಬ ಬಗೆಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿರದು. ಭಾವತರಂಗಗಳೇ ಸ್ವರತರಂಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಭಾವದ ಸ್ಥಾನ ಹೃದಯ. ಅದುದರಿಂದ ನಾದವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಸ್ಥಾನ ಹೃದಯವೆಂಬುದು ತರ್ಕ ಶುದ್ಧವಾದ ಮಾತು. ನಾದ-ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೀಠ ಹೃದಯ ಕಮಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಾದದ ಉಗಮಸ್ಥಾನ, ಗ್ರಹಣಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಪ್ರಚೋದನಸ್ಥಾನ-ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಅದು ಸೂಚಿಸಬಲ್ಲದು. ಬಹಿಃಪ್ರಪಂಚವು ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಾದಲಯದ ಮೂಲಕ

ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂತರಂಗವು ಬಹಿಃಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನಾದಲಯದ ಮೂಲಕವೇ ಉತ್ತರವನ್ನೀಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಪಂಚಗಳ ಸಜೀವ ಸಂಬಂಧವು ಏರ್ಪಟ್ಟುದು ಹೀಗೆ.

ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾದಲಯ : ಭಂದಸ್ಸು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾದಲಯವು ಸರ್ವತ್ರವಾಗಿರುವ ನಾದಲಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪ. ಅದುವೇ ಭಂದಸ್ಸು. ಯಾವುದೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಗೀತವನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾವ, ನಾದ, ಮತ್ತು ಭಾಷೆ— ಹೀಗೆ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಭಾವವು ಕಾವ್ಯದ ಜೀವ. ನಾದ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಗಳು ಆ ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ಭಾವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾಷೆ ಸಾಧನವಾಗುವಂತೆ ನಾದ ಲಯವೂ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಗದ್ಯವು ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರೆ ಪದ್ಯವು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾದಲಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥ ಗ್ರಹಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರಸ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚು. ರಸವೇ ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಮೂಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತಮವಾದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಭಾವ, ನಾದ, ಮತ್ತು ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಆತ್ಮವಾದ ರಸದ ಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ ಈ ಸಾಮರಸ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾದವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಾದಕ್ಕೆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಯದ ಸೊಗಸು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಯದ ನಾದದಲ್ಲಿ ಅದರದೇ ಆದ ಒಂದು ಲಾಘವುಂಟು. ಅದು ಕಾವ್ಯದ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಭಾಯಿಗಾಣಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರ ಬಾಹ್ಯಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೂ ಕಳೆಕಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅತ್ತ ಭಾವ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ; ಇತ್ತ ಭಾಷೆ ಸ್ಥೂಲ. ನಾದಲಯವು ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳಮೇಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದುವೇ ಭಂದಸ್ಸಿನ ರಹಸ್ಯ. ಭಾವವು ನಾದಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಆ ನಾದಲಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆ ಅಳವಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಕಾವ್ಯವು ರೂಪಗೊಳ್ಳುವುದು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ.

ಭಂದಸ್ಸಿನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನೆ : ಭಂದಸ್ಸಿನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಭದ್ ಮತ್ತು ಭಂದ್ ಈ ಎರಡೂ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವೆರಡೂ ಧಾತುಗಳ ಅರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ. ಆಚ್ಛಾದಿಸು ಅಥವಾ ಹೊದಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವು ಕೊಡುತ್ತವೆ. “ಭಂದಸ್ಸೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಾತಾವರಣ, ಒಂದು ಆಚ್ಛಾದನವಿದ್ದಂತೆ” ಎಂದು ಹೆಗೆಲ್ ಎಂಬ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯು ಹೇಳಿರುವುದಾಗಿ ಶ್ರೀ ಗೋಕಾಕ ಅವರು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಗೊತ್ತುಗುರಿಗಳು ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಭಂದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವದೇನೋ

ಅಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

೧ “ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಭಂದ” ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಭಂದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಗಳ ನಿಯತವಾದ ಆ ವರ್ತನೆಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಆಂದೋಲನ ದಿಂದ ಭಂದಸ್ಸು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ೨ “The common explanation of the metrical charm is, I believe, the love of patterns” ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರಿಜಿಸ್ ಅವರು ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಂದಸ್ಸು ಸ್ಮರಣೆಯ ಸಾಧನವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಮಾತು ಭಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ ನಿಜ. ಮಹತ್ವದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪದ್ಧತಿಯು ಈ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಾವು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ಮಾತೆಂದರೆ: ಭಂದಸ್ಸು ಕಾವ್ಯದ ಹೊರಗಿನ ಅಂಶವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಅಂಶ. ಆದಿಕವಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಭಾವನೆಗೆ ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕೇವಲ ನೆನಪಿಗೆ ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಗಿನ ಮನೋಭಾವ ಸ್ಪಂದಿಸಿತು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸ.

ಭಂದಸ್ಸು ಕಾವ್ಯದ ಸಹಜ ಸುಂದರ ಆಂದೋಲನವು ಅದು ಪದ್ಯದ ಪ್ರಾಣ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಚಲನೆಯುಂಟಾಗುವುದು ಭಂದದಿಂದಲೇ. ಕಾವ್ಯದೇವಿಯ ಅಂತರಂಗವು ತರಂಗಿತವಾದಾಗ ಅವಳ ಅಂಗ ಭಂದೋಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾಷೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಭಂದಸ್ಸು ಕಾವ್ಯಕನ್ನಿಕೆಯ ಮೈಯೂ ಅಲ್ಲ; ಭಾವ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಅದು ಅವಳ ಆತ್ಮವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಅವಳ ಆತ್ಮಶ್ರೀಯನ್ನು ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಚಲನೆಯಿಂದ ಸುಳುಹುಗಾಣಿಸುವ ರೀತಿ.

ಶಾಸ್ತ್ರವೋ, ಕಲೆಯೋ : ಭಂದಸ್ಸು ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಲಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರವದು. ಆದರೆ ಭಂದಸ್ಸು ಬರಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧುವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಲೆಯ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಉಂಟು. ಭಂದಸ್ಸು ನೀಡುವ ಆನಂದವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ

೧ ಕಾದೋಚನಾ (Madhav Judian); Page 6.

೨ Earnest Rhys ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ Prelude to Poetry Page 288

ಅದಕ್ಕಿರುವ ಕಲೆಯ ಸಂಪರ್ಕದ ಅರಿವು ಆಗದಿರದು. Doweny ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. * “There is delight in bare auditory quality, sheer rhythm.....; Poetry on the sensuous side employs rhythm. It is an auditory art allied to music.” ಕಾವ್ಯವು ಒಂದು ಕಲೆ, ಸಂಗೀತವೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಭಂದಸ್ಸು ಒಂದು ಕೈಯನ್ನು ಕಾವ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಚಾಚಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಸಂಗೀತದ ಕಡೆಗೆ ಚಾಚುತ್ತದೆ. ಅದು ಭಾವಾನುಸಾರಿಯು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ರಾಗಾನುಸಾರಿಯೂ ಅಹುದು. ಹೀಗೆ ಭಾವ ರಾಗ ತಾಳಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಭಂದಸ್ಸು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಕಲೆ.

ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳು : ಅಂತೂ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಿ. ಭಂದಸ್ಸು ಕಾವ್ಯದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳೆಕಟ್ಟಿ ಅನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅಥವಾ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಿ. ಕಾವ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯಕಲೆಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕಲೆಯ ಭಾಯಿಯನ್ನು ಳ್ಳದೆಂಬುದು ಸೌಂದರ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಮಾತ್ರ, ಗಣ, ಚರಣ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬುದು ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಿ. ಇವೆರಡೂ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಮೇಳಗೂಡವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೌಂದರ್ಯವು ನಿರುಪಯೋಗವಾದುದಲ್ಲ. ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು. ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವುಂಟು.

ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸು : ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ತಂತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಬಗೆಗೆ ತಾವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೋ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿಯೋ ಹೇಳಿರುವುದುಂಟು. ಆ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಪೃಥಕ್ಕರಣವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಂದದ ನೃತ್ಯ ವಿನ್ಯಾಸ : ಪಂಪನಿಂದ ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಭಂದದ ನೃತ್ಯ ವಿನ್ಯಾಸದ ಬಗೆಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ :

ಮೃದುಪದಗತಿಯಿಂ ರಸಭಾ-
 ವದ ಪೆರ್ಚಿಂ ಪುಣ್ಯವನಿತೆಪೋಲ್ ಕೃತಿ ಸೌಂದ-
 ಯರ್ದ ಜಾತುರ್ಯದ ಕಣೆಯನೆ
 ವಿದಗ್ಧ ಬುಧಜನದ ಮನಮನಲೆಯಲೆ ವೇಡಾ ೧
 —ಪಂಪ

ಪರಿಣತ ಕವೀಂದ್ರ ವದನಾ-
 ಜಿರದೊಳ್ ಮೃದುಪದ ವಿಲಾಸ ವಿನ್ಯಾಸಾಲಂ-
 ಕರಣಂ ರಂಜನೆ ನರ್ತಿಪ
 ಸರಸ್ವತೀ ಲಾಸ್ಯಭೇದಮಂ ಜಡನರಿಯಂ
 —ನಾಗಚಂದ್ರ

ಚದುರೆನೆವಂತು ಭಾವಮಲರ್ದಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ದಂತು ಮಲ್ಲಪು
 ಪದವಿಡೆ ಭಾರತೀವನಿತೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಮನಸ್ಸರೋಜದೋಳ್
 ಚದುರೆನೆವಂತು ಭಾವಮಮರ್ದಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ದಂತು ಲೀಲೆಯಿಂ
 ಪದವಿಡುತಿರ್ಪಳ್..... ೨
 —ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ

‘ಉಷೆಯು ನಿಶೆಯ ಚುಂಬಿಸೆ’ ೩ ಎಂಬ ಕವನದಲ್ಲಿ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಭಂದದ
 ಕುಣಿತವನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸಿದಂತಿದೆ—

ರಮಣ ಕದಳಿ ಅವನತಮುಖಿ
 ಮಣಯೆ ಪತಿಚರಣದಲಿ
 ಕೌಂಗು ರಮಣನುನ್ನತ ಶಿಖಿ
 ಕುಣಯೆ ನಭೋಂಗಣದಲಿ

.....

ನರ್ಮಶೀಲೆ ಬನದ ಬಾಲೆ
 ಕಾಂಚನಾಂಗಿ ಮಿಂಚಿ ತೇಲೆ
 ಹೊಳೆವುದಂತೆ ಪ್ರತಿಭೆ ಜ್ವಾಲೆ
 ನೂತ್ನ ಕಾವ್ಯ ಭಂದದಿ

- ೧ ಆದಿಪುರಾಣಂ, ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಪದ್ಯ ೧೭
 ೨ ಸೂಕ್ತಿ ಸುಧಾರ್ಣವ, ಪೀಠಿಕಾ ಪ್ರಕರಣ, ಪದ್ಯ ೨೭
 ೩ ನವಿಲು, ೨ನೆಯ ಗರಿ, ಪುಟ ೯೪

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಳಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಭಂದದ ನೃತ್ಯ ಕೇಳಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಒಡಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ :

ವಾಣಿ ವೀಣಾರವಕೆ ಇವಳು ತಂಗಿ
ಕಂಗೆ ಇಳಿಗಿಳಿವಂತೆ ಇವಳ ಭಂಗಿ
ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ನಾಡಾಡಿ ಹಾಡುಗಬ್ಬ
ಒಳಬಗೆಯ ಹಿಗ್ಗಿಗಿದು ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ೧

ಭಂದದ ಹೃದ್ಯತೆ : ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂದದಿಂದ ಹೃದ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ನಂಬುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ನೃಪತುಂಗನಿಂದ ಮುದ್ದಣನವರೆಗೂ ಈ ನಂಬಿಕೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

“ ಪದ್ಯಂ ಸಮಸ್ತ ಜನತಾಹೃದ್ಯಂ ” ೨

ಎಂದು ನೃಪತುಂಗನು ಭಂದೋಬದ್ಧ ರಚನೆಯ ಹೃದ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಭಂದದಿಂದ ಕಂಕೃತಿಗಳಿಸಿದರ್ ಮಾರ್ಗದಿಂ

.....
.....
.....

ಸೋಲಿಪುದಚ್ಚರಿಯೇ ರಸಜ್ಞರಂ ೩

ಎಂದು ನೇಮಿಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದಾಗ ಭಂದದ ಹೃದ್ಯತೆಯನ್ನೇ ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದನೆಂಬ ಬಗೆಗೆ ಸಂದೇಹವೆನಿಸಲಾರದು.

ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ : ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಮಾತು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವಂತಹದಾಗಿದೆ. ಭಂದಸ್ಸು ಕವಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಳಕು ಎಂಬುದು ಅವನ ಮತ.

ಭಂದಮನರಿಯದೆ ಕವಿತೆಯ

ದಂದುಗಡೂಳ್ ತೊಳಲಿ ಸುಳಿವ ಕುಕವಿಯ ಕುರುಡಂ ೪

ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಜಾಣ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸು ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಅಂಶವೆಂಬುದನ್ನು ನೃಪತುಂಗನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

೧ ಉಯ್ಯಾಲೆ : (ಸಾಹಿತ್ಯಕೇಳಿ) ಪುಟ ೪೨

೨ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಪದ್ಯ ೩೦

೩ ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ ಪದ್ಯ ೭೩

೪ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಲ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪೀಠಿಕೆ ಪದ್ಯ ೧೭

ಸುಡಿಯಂ ಭಂದದೋಳೊಂದಿರೆ

ತೊಡರ್ಚಲಜಾವಾತನಾತನಿಂದಂ ಜಾಣಂ ೧

ಭಂದಸ್ಸು ಕೇವಲ ಜಾಣ್ಮೆಯಲ್ಲ; ಮಾತಿಗೆ 'ಬಲಿ'ಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಅವಶ್ಯಕವೂ ಅಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕವಿಕಾಮ ತನ್ನ ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸೃಢಕೃರಣ : ಪದ್ಯದ ಆಧಾರ ಲಯ. ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅದುಷ ಮುಖ್ಯ. ಲಯಕ್ಕೆ ಯತಿ ಜತೆಗೂಡುತ್ತದೆ. ನಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಸ್ವರಮೇಳ (assonance) ಗಳು ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಭಂದಸ್ಸಿನ ಕ ಎಲ್ಲ ಉಪಾಂಗಗಳ ವಿಶದೀಕರಣ ಈಗ ಅವಶ್ಯಕ.

ಲಯ : ಲಯವು ಭಂದಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯ ಭಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಲಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಶ್ವದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹರಡುತ್ತದೆ ಋತುಗಳು ಲಯದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿವೆ. ಹೊಳೆ ಹಳ್ಳ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ ಹಗಲ ಇರುಳು ಲಯದಲ್ಲಿ ಉರುಳುತ್ತವೆ. ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುವ ಸಾಂಗತ್ಯ (symmetry) ಲಯವೇ. ನೃತ್ಯದ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ, ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಸಾಮರಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರಕಲೆಯ ಸುಳುಹು ಹೊಳಹುಗಳ ಜೋಕೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಯವೆಂದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯ, ಸಾಮರಸ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದು ಕಾವ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಯ ಅದನ್ನು ನಾವು ನಾದಲಯ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಸ್ವರಾಂದೋಲನವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಈ ಲಯವೇ ಎಲ್ಲ ಹಾಡಿನ ಸೂತ್ರ.

ಲಯದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ನಮ್ಮ ನಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾವು ಅನುಭವಿ ಬೇಕಾದ ಅನುಭವವದು. Rhythm is one of the basal experience of which even the child has intimate acquaintance but the secret of which even the most profound of scientists has difficulty in penetrating." ಎಂದು Downey ಎಂಬವರು ಹೇಳಿದ್ದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಮಗು ಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಕ ತಾನೇ ಎಳೆಯುವ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಲಯವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಉಸಿರ ಲಯದಲ್ಲಿ ಜೀಕುತ್ತಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಗೀತದಲ್ಲಿರುವ ಲಯವು ಸ್ವರ

೧ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಪದ್ಯ ೧೩

ಆಂದೋಲನದಿಂದ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಚರಣಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನುಡಿದರೆ ಲಯದ ಸುಳಿ ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರದು.

ಧಿಮಿ, ಧ್ಯುಕಿಟಿ, ಧೀಂನ, ಧುಣುತ, ಧೀಂ, ತಕಿಟಿತ, ಧೀಂ, ಧೀಂನ
ಧಿತ್ತಾ, ರಿತ್ತ, ಧುಂತ, ಕಾಂಗು, ಕುಣಿಯು, ತಾನೆ ೧

—ವಿ. ಸೀ.

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ದುಡಿಮೆ ಬಿಡುವುಗಳು (effort and rest) ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕ್ರಮವೇ ಲಯವೆಂದು W. H. Auden ಮತ್ತು John Garnett ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಲಿನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ತೋರಿಸಿದ ಗುರುತುಗಳು ಬಿಡುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಕವಿಯು ಕವನ ಕಟ್ಟುವ ಮುನ್ನ ಅವನ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಾಡ ಸ್ವದಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೊಮ್ಮಿರುವ ಹಾಡಿನ ಲಯದ ಸೂತ್ರ. ಆ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ (word) ರಹಿತವಾದ ಸ್ವರಾಂದೋಲನ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದೊಂದು ಬರಿಯ 'ಗುಂ ಗುಂ ಗಾನ್' ಎಂದು Hamer ಎಂಬ ಭಂದಶ್ಯಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದೆ. "ನೃತ್ಯವು ನಿಸರ್ಗದ ನಿಯಮ. ಭಾವ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಉಕ್ಕು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ನಿಯಮವೇ ನಾಡಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಿಸುತ್ತದೆ." ಎಂದು ರಾಬರ್ಟ್ ಲಿಂಡ್^೨ ಎಂಬವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಲಯದಿಂದ ಹಾಡಿಗೆ ದಾಟಿಯುಂಟಾಗುವುದಾದರೂ ಲಯವೇ ದಾಟಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಲಯವು ಒಂದೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಯ. ಆದರೆ ಆ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹಲವು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕಾರು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಗಂಡಸರು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಹಂತಿಹೊಡೆಯುವಾಗ ಹೇಳುವ ತ್ರಿಪದಿಯ ದಾಟಿಗೂ ರಾಟಿಯಿಂದ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವಾಗ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ದಾಟಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ತ್ರಿಪದಿ ನಿಂತುದು ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಯದ ಮೇಲೆ.

ಲಯದ ಗುಟ್ಟು : ಸಮವಿಸ್ತಾರದ ಅಥವಾ ಸಮಭಾರದ ಗಣಗಳ ಎಂದರೆ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳ ಆವರ್ತನೆಯು ಲಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

೧ ನೆಳಲು ಬೆಳಕು (ಕಾಲನಟಿ)

೨ Robert Lynd: Poetry And The Modern Man— Preface to 'An Anthology of Modern Verse.'

ಆವರ್ತನೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾನವ ಪ್ರಾಣಿಯಲ್ಲಿ, ಉಂಟು. ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ routine tendency ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಸಹಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಒಂದು ಉಂಟು. ಅದು ಆತ್ಮಪ್ರಾಧಿಮೆ (self-assertion). ಈ ಸಹಜ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಆವರ್ತನೆ (repetition) ಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳ ಆವರ್ತನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಮನದೊಳಗೇ ಉಂಟು. ನಾದಲಯದ ಗುಟ್ಟನ್ನು "Verse leads us to expect some kind of recurrence and fulfils the expectation" ಎಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಮರ್ ಎಂಬವರು ಮೀಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಗ್ಲಿಶ್ ಪೊಯೆಟ್ರಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಲಯ ವೈವಿಧ್ಯ : ನಿರೀಕ್ಷಣೀಯ ಮೇರೆಗೆ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಆವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿದರೆ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ನಾವು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಾದರೂ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಅಂಶವೇನಾದರೂ ಉದ್ಭವಿಸಿದರೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಆನಂದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಸರಳವಾದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಿನ್ನು ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು, ಅಥವಾ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ನಮ್ಮೊಳಗಿರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ನೆನಪೇ ಕಾರಣ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಭಂದದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಅವಿಭವಿಸುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರಿಜಿಸ್ ಕವಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ:

A great deal of pleasure in beauty depends on slight variations of a definite form.....The fundamental motive of this pleasure may be described as a balance between the expected and the unexpected—the expected being a sedative, soothing, lulling principle, and the unexpected being a stimulating, awakening principle.^೧

ಯತಿ : ಯತಿ ಎಂದರೆ ವಿರಾಮ. ಲಯವು ದುಡಿಮೆ (effort) ಬಿಡುವು (rest)ಗಳ ನಿಯತವಾದ, ಸಂತತವಾದ ಶ್ರೇಣಿ. ಲಯದಲ್ಲಿಯತಿಯು ಬಿಡುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಲಯದ ನಡೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುವ ನಿಲು-ನೆಲೆ (pause) ಗಳನ್ನು

^೧ Prelude to Poetry, edited by Ernest Rhys. Pages 288, 289.

ಅದು ನಯವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಲಯಕ್ಕೂ ಯತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವಾದುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಲಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಪದ್ಯವು “ಭಂದೋ ಯತಿ ಸಮನ್ವಿತಂ”^೧ ಎಂದು ಭರತ ಮುನಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. “ಯತಿಯೆಂಬುದುಸಿದ್ಧಾಂತಂ” ಎಂದು ನೃಪತುಂಗನೂ ನಾಗವರ್ಮನೂ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ವಿಶೇಷತಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸೋತ ಉಸುರಿಗೆ ಬಿಡುವಿನ ತಾಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತಿಯು ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ ಲಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುಳುಹುದೋರುವ ಯತಿಯು ಸಹಜವಾದ ಯತಿ. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಯತಿಗೆ ಇರುವ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ‘ಭಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಡುವ ವಿರಾಮ.’^೨ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಯತಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಯತಿಗೂ ಅತಿ ಸಮೀಪದ ಬಾಂಧವ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ:— ಅಡಿಯ ಗೆಜ್ಜೆ: ನಡುಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ: ಇಡುತ ಸುಗ್ಗಿ: ಬರುವುದು.

ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ:— The splen: dour falls: on cas:tle walls

ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದನಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ನಿಂತೂ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಚರಣದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಸಮರಸಗೊಂಡು ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಯತಿಯ ಪ್ರತೀತಿ ಕಿವಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಸರಿಹೋಗಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಸ : ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಗಳು ಪ್ರಾಯಶಃ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸವು ಅಲಂಕಾರವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಬರಿಯ ಅಲಂಕಾರವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾದೀತು. ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸವು ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವೂ ಅಹುದು. ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಉಸುರಲಿಡ ತನುವನೊಲಾ ಭಾ-

ವಿಸಲುಂ ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲದಿರ್ಪ ಪದಪದ್ಯಂಗಳಾಳ

—ಈಶ್ವರ ಕವಿ (ಜಿಹ್ವಾ ಬಂಧ)

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೂ ತನ್ನ ವಚನಗಳ ಬೆಳಕು ಕೆಡಹಿದ ಸರ್ವಜ್ಞನು ಪ್ರಾಸದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯವಿದು :

೧ ಭರತ ಪ್ರಣೀತ ನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ೩೨/೨೯.

೨ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪುಟ ೧೩ ಪದ್ಯ ೩೯.

೩ Pocket Oxford Dictionary: (Page 104) Caesura, Point of natural pause in a metrical line.

೪ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿ ಚರಿತೆ ಸಂಪುಟ ೨, ಪುಟ ೧೫೫.

ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಪದವ ತಾಸು ಹಾಡಿದರೇನು ?

ಸಾಸುವೆ ಎಣ್ಣೆ ಹದಮಾಡಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ

ಸೂಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ೧

ಪ್ರಾಸದ ಕಾರ್ಯ : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಸವು ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪದ್ಯದ “ ಏಕಸೂತ್ರತೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತರುವುದೇ ಪ್ರಾಸದ ಕೆಲಸ. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಆನಂದವನ್ನು ಬೀರುತ್ತದೆ.” ಎಂದು ಹೇಮರ್ ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಭಂದಶ್ಯಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

धीर समीरे यमुना तीरे वसति बने वनमाली ²

—गीतगोविन्द

Rolled to starboard rolled to larboard

when the surge was seething free ³

—Tennyson

ಮಲಗು ಮನದನ್ನೆ ಮಲಗೆನ್ನ ಚೆನ್ನೆ

ನಿನ್ನ ಹೂಗೆನ್ನೆಗಳಲೆನ್ನ ಕೆನ್ನೆ

ಒಂದಾಗಲಿ ⁴

—ಕುವೆಂಪು

ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಬಿರೆತು ಪರಿಕಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಸವು ಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಾಧನವಾಗಬಲ್ಲುದೆಂಬುದು ಹೊಳೆಯುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ವನಮಾಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಯಮುನಾತೀರದ ವನದ ವಾತಾವರಣ ಧೀರ ಸಮೀರದೊಡನೆ ಅಲೆಯಲೆಯಾಗಿ ಹರಡಿದೆ. ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ತೆರೆ ಬಿದ್ದು ತೆರೆ ಎದ್ದು ನೌಕೆಯನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯೆಂಬಂತೆ ತೂಗುವ ಸಮುದ್ರದ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ ತೂಕಡಿಸುವವರನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಪ್ಪಡಿಸಿ ಸುಖಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ತೇಲಿಸುವ ಪರಿಸರ ಉಂಟಾಗಿದೆ.

೧ ಉತ್ತಂಗಿ ಸಂಪಾದಿತ ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು: ಪದ್ಯ ೧೨೧೯.

² ಜರುದೇವ ಕವಿಯ ಗೀತಗೋವಿಂದ

³ Lotus-Eaters

⁴ ಪ್ರೇಮಕಾಶ್ಮೀರ, ಪುಟ ೬೮

ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳ ಆಟಗಳ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದುಂಟು. “ಕಂಬ ಕಂಬಾಟೆ ನಿಂಬೀ ತೋಟೆ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಸ ಪದ್ಯದ ಹೊರ ಚೆಲುವು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಅದು ನಮ್ಮ ಆಂತರ್ಯದ ಒಂದು ಬಯಕೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿನಾದ : ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬೆಲೆಯುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ನಾದಕ್ಕೂ ಬೆಲೆಯುಂಟು. “ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪದ್ಯದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ನಾದವು ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಬಹುದು.” ೧ ಅಲ್ಲದೆ ನಾದಮಯ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತದ ಸೊಗಸೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಗೀತವಾಗುವದು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ.

ಶಬ್ದಗಳು ನಾದಮಯವಾಗುವುದು ಅವುಗಳ ಅವಯವಗಳಾಗಿ ಸೇರಿದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಯೋಜನೆಯಿಂದ. ಕೆಲವೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳು ಸಹಜವಾದ ನಾದದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನೂ, ಣ, ನ, ಮ ಮೊದಲಾದ ಅನುನಾಸಿಕಗಳನ್ನೂ ರ, ಲ, ಳ ಮೊದಲಾದ ಅಂತಸ್ಥಗಳನ್ನೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಸಂಗೀತದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಕ್ಷರಗಳು ಈ ನಾದಮಯವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಅದರಂತೆ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಗಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮ, ನ, ಭ, ಯ, ರ, ಸ, ತ ಇವೂ ನಾದಮಯ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದೂ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಹಜ ನಾದಮಯ ವರ್ಣಗಳು ಲಯದ ಜಾಡ ಹಿಡಿದು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಲಯವು ನಾದಮಯವಾಗುತ್ತದೆ; ನಿನಾದಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಅನುಸ್ವಾರದಿಂದಾಗುವ ನಿನಾದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:—

ನಂದನ ಮೋಹದ ನಂದನ ಸನಕ ಸ|ನಂದನ ವಂದಿತ ಚರಣಾ ೨

—ಹೊನ್ನಮ್ಮ

ನ, ಪುನಃ ಪುನಃ ನುಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗುವ ನಾದಮಾಧುರ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:—

ನಿನ್ನ ಮನನ

ದಿಂದ ತನನ

ವೆನುತಿದೆ ತನು ಪಾವನಾ ೩

—ಚೇಂದ್ರ

೧ “Poetry is suggestive sound.” Lamborn

೨ ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ, ಸಂಧಿ ೪, ಪದ್ಯ ೧.

೩ ಮೂರ್ತಿ, ಕೊನೆಯ ಹಾಡು

ಅನುಪ್ರಾಸವು ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಗಳೊಡನೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ನಾದ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯ ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಳಾರುದ್ರೈಂ ಚಂದ್ರೈಂ ಚಳಗಿ ನಭಮಂ ಕಾಂತಿ ವಿಸರಂ
ಗಳಂ ನೆರುತ್ತಲೈಯ್ಯಲಾ ಮೊಗಸಿ ನಳಿನೀ ಬೃಂದದಳಿನೀ
ಕುಳಂ ಕೋಕಂ ಶೋಕಂಬಡೆಯೆ ಮನದೊಳಾಪುಟ್ಟ ಜನದೊಳಾ
ಬಳಾತ್ಪಾರಂ ಮಾರಂಗದಟಿನ ತಿರುಳಾ ರಂಜಿಸಿತಿರುಳಾ ೧

—ಗುಣವರ್ಮ

ಮ, ನ, ಲ, ಳ ಗಳ ನಿನಾದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಲಗು ಮನದನ್ನೆ ನನ್ನನಿಯ ಕನ್ನೆ
ಬನ ಬನವ ತೇಲಿ, ಅಲೆವ ತಂಗಾಳಿ
ತಂಪಾಗಿದೆ
ತಿಂಗಳಿನ ಸೊಂಪು, ತೇನೆಯುಲಿಯಿಂಪು
ಕೇತಕಿಯ ಧೂಳಿ ತುಂಬಿದೀ ಗಾಳಿ
ಸೊಂಪಾಗಿದೆ ೨

—ಕುವೆಂಪು

ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ ಮೈದೋರುವುದಾದರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೈದೋರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವಿಧ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಆ ಭಾಷೆಗಳ ಸ್ವಭಾವ ವೈವಿಧ್ಯವು ಕಾರಣ. ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಆದಿ ಪ್ರಾಸವೂ ಇಲ್ಲ; ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸವೂ ಇಲ್ಲ; ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಅಷ್ಟೆ. ಅನುಪ್ರಾಸ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಪ್ರಾಸವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆದಿ ಪ್ರಾಸ. ಇತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಪ್ರಾಸ ಮೈದೆಗೆದು ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸ ರೂಢವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಅನುಪ್ರಾಸ ಹಳೆ ಹೊಸ ಕವಿತೆಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸ ಮಾತ್ರ, ಅನುಪ್ರಾಸಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅನುವು ಉಂಟು. ಅನುಪ್ರಾಸ ಹೀಗೆ ಯಾವ ಭಾಷೆಗೂ ನಿಯತ ವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಅದು ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೊತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಚರಣಗಳನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಲು ಅನುಪ್ರಾಸ ಅನುಕೂಲ; ಮೇಲಾಗಿ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ನಾದಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅದು ಹಿತವಾಗಿ ಮಿತವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದರ 'ಧಡಂ ದುಡಕಿ' ಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಅಡಗಿ ಹೋಗಬಹುದು.

೧ ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣ

೨ ಶ್ರೀಮಹಾಶ್ವೇರ— (ಇಂದಾಗಲಿ) ಪುಟ ೬೮.

ಗತಿ ೨ : ಭಾವ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸು

ಚದುರಸೆವಂತು ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಮಲ್ಲಪಂ
ಪದವಿಡೆ ಭಾರತೀವನಿತೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಪುನಸ್ಸರೋಜದೊಳ್
ಚದುರಸೆವಂತು ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಲೀಲೆಯಿಂ
ಪದವಿಡುತಿರ್ಪಳ್.....

—ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಸೂಕ್ತಿ ಸುಧಾರ್ಣವ

ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾಷೆಯೊಂದೇ ಸಾಧನ. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾಷೆಯ ಜೊತೆಗೆ ತಾಳಲಯವೂ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ; ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿಯಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿವರವಾದ ವಿವೇಚನೆ ಆವಶ್ಯಕ.

ಕವಿಯ ಮನದ ಯಾವುದೇ ತೀಕ್ಷ್ಣಭಾವ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆ ಒಂದು ಲಯವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ; ಮತ್ತು ಸಮಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಕವನದ ಜನನ ಆಗುವುದು ಹೀಗೆ ಅದನ್ನೇ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಒಂದು ಭಾವ ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ಒಂದು ಬಂಧವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಗ ಒಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ಕವನವೋ ಕಾವ್ಯವೋ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. 'ಭಾವಗೀತ' ೧ ಎಂಬ ಕವನದ “ಭೃಂಗದ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಂತು ಕಲ್ಪನಾ ವಿಲಾಸಾ” ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಹು ಸರಸವಾಗಿಯೂ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರಸಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಭಾವ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸು : 'ಕಾವ್ಯ ರಸಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. “ರಸಾತ್ಮಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಂ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರಸಕ್ಕಿರುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಸ ಹುಟ್ಟುವುದು ರಸಿಕರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ. ರಸದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ರಸಿಕರ ಸ್ಥಾಯಿ ಭಾವಗಳೇ ಮೂಲದ್ರವ್ಯ. ಕವಿಯ ಕವನ ಭಾವಪ್ರಚೋದನೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದರೆ ಅದು ರಸಿಕರಲ್ಲಿ ಅದೇ ಭಾವವನ್ನು ತಟ್ಟಿ ರಸಾನುಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕು; ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಈ ರಸಾನುಭವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕವನದ ಭಾಷೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಅದರ ಛಂದಸ್ಸು

ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಭಾಷೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಭಂದಸ್ಥನ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿಯೂ ಕವಿಯ ಭಾವ ರಸಿಕನ ಭಾವವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಲಂಕಾರ ಬೆರಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕವಿಯ ಭಾವ ಲಯದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೀಕಿ ಬಂದು ರಸಿಕನಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಸೈನಿಕರ ಝೋಲು ಸಾಹಸವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವಂತೆ ಕವನದ ಭಂದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ಕವಿ, ಕವನ, ರಸಿಕ ಈ ಮೂವರ ಸಾಮರಸ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. 'ಶಾಂತಿ'ಯನ್ನು ಸಮಾನೇಶ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾವ್ಯರಸಗಳು— ಒಂಬತ್ತು ಎಂದು ಭಾರತೀಯ ರಸಜ್ಞರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಒಂಬತ್ತು ರಸಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಒಂಬತ್ತು ಸ್ಥಾಯಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮನುಷ್ಯವ್ರಾಣಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳು ಈ ಒಂಬತ್ತೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಭಂದದ ಮೇಲೆ ಮನಶ್ಯಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಕು : ಆವರ್ತನೆಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಮತ್ತು ಆವರ್ತನೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಂಟೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ (repetition compulsion) ಎಂಬ ಹೆಸರೆಂದೂ ಈ ಮೊದಲೆ ಲಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹಿಂದೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮೂಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಪ್ರಾಥಮ್ಯ (self assertion) ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಅದು ಪಡುವ ಭಾವವು ಆನಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ (elation) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಲೆಯ, ಅಥವಾ ಕೆಲಸದ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಭುತ್ವ (mastery) ಉಂಟಾದಾಗ ಈ ಆನಂದ ಹೊಮ್ಮುವ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಆನಂದ (joy of mastery) ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಭಾವದ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಒಂದು ಸ್ವರಾಂದೋಲನವನ್ನು ಒಂದು ಹಾಡಿನ-ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ? ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ—ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಈ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಆನಂದವೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಆಂದೋಲನ ಅಥವಾ ಲಯ ಗಮಕಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಆನಂದವೇ ಅವನಲ್ಲಿ ಗಮಕ ಕಲೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಹಾಡಿನ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ತೆರಿಗೆಗಳ ಸಾಲಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕಾವ್ಯಗಾಯನವನ್ನು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಸುಖವಾಗುವುದೂ ಇದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ. ಲಯದ ಜಾಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಗಮಕಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಕೇಳುವವರಲ್ಲಿ ಭಂದದ ಅಂತರ್ದೇವದ ಆವರ್ತನೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಭಂದವು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆನಂದಕ್ಕೆ

ಇದುವೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ. ಈ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೆ ಕೆಳಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಕವಿಯ ಪಲ್ಲ ಅನುಭವದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ.

“ ಒಂದು ಹಿಗ್ಗಿನ ಪಲ್ಲ ಹಲವು ನುಡಿಯಲಿ ಹರಿಯೆ
ಅಟಪಾಟದ ಹಾಡು ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ ” ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಭಂದಸ್ಸು ಭಾವದ ಕ್ರೀಡೆ : ಕಲೆಯು ಕ್ರೀಡೆಯ ಫಲವು. ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೇರಣೆ, ಆನಂದ, ನಿರ್ಮಾಣ— ಇವು ಕ್ರೀಡೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು. Play is spontaneous, joyful creative activity ^೨ ಎಂದು Ross ಎಂಬ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನು ಕ್ರೀಡೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನೃತ್ಯ, ಗೀತ, ವಾದ್ಯ ಇವು ಲಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಲೆಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವವು ಲಯದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಿಸಿ ವಿಮೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಗೀತ-ಗಾನದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕನ ಭಾವ ವಿಮೋಚನೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಗೀತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಭಾವ ವಿಮೋಚನೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭಾವ ವಿಮೋಚನೆ (catharsis) ಲಯದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ—ಎಂದರೆ ಭಂದದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ—ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಭಂದವು ಭಾವವಾಡುವ ಕ್ರೀಡೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ಭಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಆನಂದಪೂರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ನಿರ್ಮಾಣಾತ್ಮಕ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ಭಾವವಿಮೋಚನೆಯ ತತ್ತ್ವದ (cathartic theory of^೩ play) ಪ್ರಕಾರ ಭಾವ ಮತ್ತು ಭಂದಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಬಹುದು.

ಮೆಕ್‌ಡೂಗಲ್ ಮೊದಲಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಮತದ ಮೇರೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮೂಲ ಭಾವಗಳು ಹದಿನಾಲ್ಕು.^೪ ಅವು ಮಾನವ ಪ್ರಾಣಿಯ— ಅದರಂತೆಯೇ ಉಳಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ— ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಹಜಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ (instincts) ಸಮಾನವಾದವುಗಳು. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ. ಜೀವಿಯ ಜೈತನ್ಯ (horme) ವನ್ನು ಅದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ (striving) ಅನುವುಗೊಳಿಸುವುದು ಭಾವ (feeling). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಭಾವ ಹೊಮ್ಮಿದಾಗ ಅದೊಂದು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಆವಿರ್ಭಾವ

೧ ಉಯ್ಯಾಲೆ— ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಳಿ.

೨ James S. Ross Groundwork of Educational Psychology, Page 112

೩ ಸಹಜಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ೧೮ ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರೂ, ೨೨ ಎಂದು ಬೇರೆ ಕೆಲವರೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಸಹಜಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಭಾವಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಮೆಕ್‌ಡೂಗಲ್ (Mcdougall) ಎಂಬ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನ ಮತಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಮನ್ನಣೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಾದಾಗ ಜೀವಿಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳ ಸಹಜ ಸ್ಫುರಣಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯ ನಾಡಿಯ ನುಡಿತದ ಮೇಲೂ ಅದು ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ನಾಡಿಯ ನುಡಿತ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಲಯವೂ ಒಂದು ನುಡಿತ, ಒಂದು ಸ್ವಂದನ. ಭಾವ ಸ್ಪಂದಿಸಿದಂತೆ ಅದೂ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾವವು ಜೈತನ್ಯದ ಗತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಭಂದಸ್ಸು ಸ್ವರಗತಿ (motion) ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿಯ ಭಾವ ಸ್ವರಾಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹವಣಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಂದಸ್ಸು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿಭವಿಸಿದ ಮನೋ ಭಾವದ ಗತಿ. ಆ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ಪದ್ಯ ಮೈದಾಳುತ್ತದೆ. ಆ ಅಂದೋಲನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ಕೊಟ್ಟ ಭಾವ ರಸಿಕನಲ್ಲಿ ಜಾಗರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯದ ರಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಭಂದವೂ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗದ್ಯ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ; ಪದ್ಯ ಹಾಡುತ್ತದೆ. (prose talks; poetry sings) ಎಂಬ ಮಾತು ಪದ್ಯದ ಸ್ವರಾಂದೋಲನವು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೇ ಎತ್ತಿತೋರುತ್ತದೆ.

ಭಾವದಂತೆ ಬಂಧ: ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮೂಲಭಾವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ, ಪೌರ್ವಾತ್ಯ ಕಾವ್ಯ-ರಸ-ಕಲ್ಪನೆಯು ಒಂಬತ್ತೇ ಸ್ಥಾಯಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೂ, ಮುಖ್ಯ ಭಾವಗಳಾದ ಕರುಣೆ, ರತಿ, ಹಾಸ್ಯ, ಕೋಪ, ಹೇಯ, ಭಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ-ಇವು ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಕಾವ್ಯ-ರಸ-ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದವುಗಳೆಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡತಕ್ಕ ಸಂಗತಿ. ರಸಗಳು ಒಂಬತ್ತು; ರಸೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮೂಲ ಭಾವಗಳೂ ಒಂಬತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಬಂಧವು ಭಾವವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಬರುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಿದರೆ, ಯಾವುದೇ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತೇ ಬಂಧಗಳಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ?—ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳಬಹುದು. ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾದುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೂ ಉಂಟು. ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡುವ ಲಯ ಕೊನೆಯ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕೇನೋ ನಿಜ; ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಒಂದು ಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕ ಅಂತರರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಆಗ ಅಂತರ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವೂ ಅಹುದು; ಅವಶ್ಯಕವೂ ಅಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಭಾವ—ಅದು ಯಾವುದೇ ಆಗಿರಲಿ—ಯಾವಾಗಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಗಾಢವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಆಳತೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಗಾಢತೆಯು ಅದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರ-ಇವೆರಡನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಶೋಕ ಭಾವ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಅದು ಎಷ್ಟೊಂದು ತರತಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತದೆ! ಆನಂದವೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಅದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನಿತರ ಭಾವಗಳು.

ಒಂದು ಲಯದಿಂದ ನೂರೊಂದು ಬಂಧಗಳು ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು. ನಮ್ಮ ಜೀವ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕತೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆಯು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವಾಗ ಭಂದೋರಂಗದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಬೇಡ? ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮೂಲಭಾವಗಳು— ಅವು ಎಷ್ಟೇ ಆಗಿರಲಿ— ಸಂಸ್ಕಾರರಹಿತವಾದ ಭಾವಗಳು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ದೊರೆತಂತೆ ಅವು ರಸಭಾವ (sentiment) ಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವು. ಕೆಲವು ರಸಾನುಭಾವ ಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವಿಯ ರಸಭಾವಗಳೂ ರಸಾನುಭಾವಗಳೂ ಮೂಲ ಭಾವಗಳಿಗಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಮೂಲಭಾವದಿಂದ ನಾಲ್ಕಾರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾವಗಳು ಬೆಳೆದು ಬರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಪಿತೃಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಹಿಂದಿರುವ ವಿಧೇಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಫಲವಾಗಿ ಆಗುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯುಂಟು. ನಾಯಿ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಭಕ್ತಿಯೂ, ಯಜಮಾನನು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಗೆಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಭಕ್ತಿಯೂ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮೂಲಭಾವದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬರುವ ಶಾಖಾ ರಸಭಾವಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಖಾ ಬಂಧಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಭಂದೋ- ಬಂಧಗಳೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಉದಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡುವ ಜನಾಂಗದ ಮನೋಭಾವನೆ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ ಹಳೆಯ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಂಧಗಳು ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅನ್ಯಭಾಷೆಯ ಬಂಧದ ಅನುಕರಣದಿಂದಲೂ ಹೊಸ ಬಂಧಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಯಾವುದೇ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿಕಾಸದ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಗತಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೂರಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿಕಾಸವು ಆ ಜನಾಂಗದ ಭಾವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಾದರೂ ಭಾಯಿ ಗಾಣಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬಂಧಗಳ ಅವತಾರ : ಭಾವದಂತೆ ಸ್ವರ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಭಾವದಂತೆ ಸ್ವರಗತಿ. ಭಯವಾದಾಗ ಹೊರಡುವ ಸ್ವರವೂ ಆನಂದವಾದಾಗ ಹೊರಡುವ ಉದ್ಗಾರವೂ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಗತಿ, ಬಂಧ, ಮಟ್ಟ, ದಾಟಿ, ಲಯ— ಅದಕ್ಕೆ ಏನೇ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟರೂ— ಸ್ವರಗಳ ಒಂದು ಲಯಬದ್ಧವಾದ ಯೋಜನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಭಯವಾದಾಗ ಹೊರಡುವ ಸ್ವರಗಳ ಆರೋಹ ಅವರೋಹವೂ ಮತ್ತು ಆನಂದವಾದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರಾಂವೋಲನವೂ ಒಂದೇ ಆಗಲಿರುವವು. ಶೋಕಭಾವವು ಬಯಸುವ ಬಂಧ ಹಾಸ್ಯ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಚಿತ. ಗಂಭೀರ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ

ಹೊಂದುವ ಮಟ್ಟು ಲಘುವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಆಳವಡದು. ಉನ್ನತವಾದ ಕಲ್ಪನಾ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಲಯ ಆಳವಾದ ಭಾವವನ್ನು ಆವಿರ್ಭಾವ ಮಾಡಲು ಉಚಿತವಾಗದಿರಬಹುದು. ಮೂಲತಃ ಲಯಭೇದವು ಉಂಟಾದುದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ. ವಿಷಯವೂ ಭಂದೋಬಂಧವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ಬಂಧ ಬಂಧುರವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಲದ್ದೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಚನೆ ಅವಶ್ಯಕ. ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡಲು ಅದೇ ಬಂಧ ಅಥವಾ ಲಯ ಇರಲಾರದು. ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಲಯಗಳು ಮೂಲತಃ ಭಿನ್ನವಾಗದೆ ಇರಲಾರವು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಶೋಕಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಬಲ್ಲ ಲಯವು ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಲಯವು ಭಾಷೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (genius) ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವತರಿಸುತ್ತದೆ. 'ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸು' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಲಾಗುವುದು.

ಈಗ ಭಾವ ಮತ್ತು ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುವದು ಅವಶ್ಯಕ.

ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಪಕ್ಕ
ನೋಡಿದೇನ ಆಕ್ಕ
ಹಸಿರು ಹಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ
ಮೇಲಕರಿಸಿಣ ಹಚ್ಚಿ
ಹೊನ್ನ ಚಿಕ್ಕಿ ಚಿಕ್ಕಿ
ಇಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಿ ಅಕ್ಕಿ
ಸುತ್ತ ಕುಂಕುವದೆಳಿ
ಎಳೆದು ಕಾಡಿಗೆ ಸುಳಿ
ಗಾಳಿ ಕನೀ ಲೇನಟ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ತಾನಟ

ಬೇಂದ್ರೆಯವರ 'ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಪಕ್ಕ' ^೧ ಎಂಬ ಹಾಡಿನಮೊದಲ ಚರಣಗಳಿವು. ಆ ಕವನದ ಉಳಿದ ಚರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಷ್ಟೇ ಚಿಕ್ಕವು; ಅದೇ ಓಟದಲ್ಲಿ ಓಡುತ್ತವೆ; ಅದೇ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಒಳಿತು. ಕವನದ ವಿಷಯ ಮೊದಲ ಚರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಮಂಡಿತವಾಗಿದೆ. 'ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಪಕ್ಕ!' ಫಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಕೌತುಕವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವ ಪ್ರಾಣ. ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ಜೀವ! ಅದರೂ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕುಣಿಸುವ ಜೀವವದು. ತನ್ನ ಚಲನವಲನದಿಂದ ಕೌತುಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಬಿಡುವ, ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವ ಗುಣ ಅದರಲ್ಲಿ,

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅದರ ರಂಗು ರಂಗಿನ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಆ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿಯ ಚಲನವಲನವನ್ನು, ಅದು ಕೆರಳಿಸುವ ಕೌತುಕವನ್ನು ಈ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಲಯವು ಕನ್ನಡಿಸುತ್ತದೆ. ಚಲಿಸುವ ಪಾತರಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಈ ಲಯವು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾತರಗಿತ್ತಿಯ ಚಲನವಲನದ ವರ್ಣನೆಗೆ ಈ ಮಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು.

ಆದರೆ ಗಂಭೀರ ಭಾವಕ್ಕೆ ಈ ಮಟ್ಟು ಉಪಯೋಗವಾಗಲಾರದು. ತೂಕದ ವಿಷಯವು ಉಂಟುಮಾಡುವ ತೂಕದ ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತೂಕದ ಲಯವೇ ಬೇಕು. ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ:

ಬಾಗಿಲೊಳು ಕೈಮುಗಿದು ಒಳಗೆ ಬಾ ಯಾತ್ರಿಕನೆ
ಶಿಲೆಯಲ್ಲವೀ ಗುಡಿಯು ಕಲೆಯ ಬಲೆಯು
ಕಂಬನಿಯ ಮಾಲೆಯನು ಎದೆಯ ಬಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟು
ಧನ್ಯತೆಯ ಕುಸುಮಗಳನರ್ಪಿಸಿಲ್ಲಿ
ಗಂಟಿಗಳ ದನಿಯಿಲ್ಲ; ಜಾಗಟಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ
ಕರ್ಪೂರದಾರತಿಯ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ
ಭಗವಂತನಾನಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿಹುದಿಲ್ಲಿ
ರಸಿಕತೆಯ ಕಡಲುಕ್ಕೆ ಹರುವುದಿಲ್ಲಿ ೧

—ಕುವೆಂಪು

ಇಲ್ಲಿ ಕೆರಳಿದ ಭಾವವೂ ಕೌತುಕವೇ. ಆದರೆ ಅದ್ಭುತ ಕಲಾಚಮತ್ಕೃತಿಯ ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಕೌತುಕ. ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿದೆ ಈ ಕೌತುಕದಲ್ಲಿ. ಗಂಭೀರವಾದ ಕೌತುಕಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗುವಂತೆ ಲಯದ ಗತಿಯೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಪಾತರಗಿತ್ತಿಯಂತೆ ಚಕಚಕನೆ ಚಲಿಸುವ ಲಯವಿದ್ದಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಗೆ ತಿರುಗಿದ ಕೌತುಕವನ್ನು ತೇಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಸಮರ್ಥವಾದ, ತುಂಬಿದ ಹೊಳೆಯಂತೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಬಲವನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಯುವ ಲಯವಿದು. 'ಭಗವಂತ/ನಾನಂದ/ರೂಪುಗೊಂಡಿಹುದಿಲ್ಲಿ'— ದೀರ್ಘ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಣಗಳು ಎಷ್ಟು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಇಲ್ಲಿ! ಚರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಹಜ ಯತಿಗಳೊಡನೆ ಲಯ ನಾಲ್ಕು ಸಲ ನಿಂತು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ. ರಸಪರಿಪಾಕಕ್ಕೆ, ರಸಾನುಭವಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯಬೇಕು ತಾನೆ ?

ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಂದೋಲಯವು ಭಾಷೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿಯೂ ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಬಲ್ಲುದು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಉಂಟಾಗುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ.

ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಎಲ್ಲ ರಸಗಳಿಗೂ ಎಡೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಬಹುಶಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭದಂತೆ ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ವರ್ಷಿಷ್ಠ ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯೂ ಭಾವ ಮತ್ತು ಬಂಧಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂರೂಪ ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೊದಮೊದಲು ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಅವತರಿಸಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಗಳು, ಜಾತಿ ಬಂಧಗಳು, ದೇಸಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳು ಬಳಕೆಯಾದುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಭಾವ ವಿಲಾಸವೇ ಈ ವೈವಿಧ್ಯದ ಮೂಲ. ಆದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಾರಣ ಮನುಷ್ಯನ ಗತಾನುಗತಿಕವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಆಟವನ್ನು ಹೊಡಿರಬೇಕು.

ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಗೀತನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧವಿಧವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಕ್ರಮ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ 'ಶ್ರೀ' ಅವರ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್, ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಅವರ ಅಹಲೈ, ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನಶಬರಿ ಮೊದಲಾದ ಗೀತನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಇಂಥ ರಚನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳ ಬೆಲೆ: ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ಭಂದಸ್ಥಾನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆರು ಲಯಗಳನ್ನು ೧ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡದ ಎಲ್ಲ ಭಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನು ಆರು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಮಾಡಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಆ ಆರು ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳು ಇವು:—

- I ೩, ೩, ೩, ೩ : (ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ): ಉತ್ಸಾಹ ಲಯ
- II ೪, ೪, ೪, ೪ : (ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ): ಮಂದಾನಿಲ ಲಯ
- III ೩, ೫, ೩, ೫ : ಮಂದಾನಿಲ ಪ್ರಭೇದ
- IV ೩, ೪, ೩, ೪ : ಮಿಶ್ರ(ಭಾಮಿನೀ)ಲಯ
- V ೫, ೫, ೫, ೫ : (ಐದು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ): ಲಲಿತ ಲಯ
- VI ೬, ೬, ೬, ೬ : (ಆರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ): ದೀರ್ಘೋತ್ಸಾಹ ಲಯ
ಅಥವಾ ಮದನಪತಿ ಲಯ

೧ 'ಸಂಭಾವನೆ'ಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ 'ಹೊಸಗನ್ನಡ ಲಯಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖದಲ್ಲಿ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಇವೇ ಲಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಆರರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಈ ಮೂರು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಖ್ಯ. ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸದ ಎಲ್ಲ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮೂರರ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಮೂಡಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳೂ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದಿವೆ. III, IV, VI ಈ ಮೂರು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂದಾನಿಲಪ್ರಭೇದ, ಮಿಶ್ರ, ದೀರ್ಘೋತ್ಸಾಹ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಸತಾಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ. ಮಂದಾನಿಲ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಮಂದಾನಿಲದಲ್ಲಿ ಅಡಕಮಾಡಬಹುದು. ದೀರ್ಘೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಅಡಕಮಾಡಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಮತ್ತು 'ಮಿಶ್ರ'ಲಯಗಳ ಭಾವಮೂಲ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಲಲಿತಲಯದ ಬೆಲೆ : ಲಲಿತಲಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುವ ಹಳೆಯ ಮಟ್ಟುಗಳೆಂದರೆ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ಭಂದೋವಂತಸಗಳು. ಇವೆಲ್ಲ ಅಂಶ ಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳು. ಇದೇ ಲಯದ ನಡುಗನ್ನಡ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ, ವಾರ್ಧಕ ಪಟ್ಟದಿ, ಲಲಿತರಗಳೆ, ಚೌಪದ, ಸೀಸ. ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚೌಪದ, ಸೀಸಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳೂ ಮುಖ್ಯ. ಇವೆಲ್ಲ ಬಹುಶಃ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧಗಳು.

ಲಲಿತದ ನಡೆ ಮೆಲು ನಡೆ; ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆಯು ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ ಅದರ ಗತಿ. ಅದುದರಿಂದ ಗಂಭೀರವಾದ ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ಲಯವದು. ಎತ್ತರವಾದ ವಿಚಾರ, ಆಳವಾದ ಭಾವ— ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಮೂಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಲಲಿತಲಯದ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸೀಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಸ ಅನುಭವದ ಮತ್ತು ಅನಭಾವದ ವಾಹನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಆಧುನಿಕರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯ. ಮಾಸ್ತಿ, ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಬೇಂದ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಥಮ ಶ್ರೇಣಿಯ ಕವಿಗಳ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವ, ಅನುಭವ, ಭಕ್ತಿ, ವೇದಾಂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಕವನಗಳನ್ನು ಆಯ್ದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಲಲಿತಲಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದುದಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಡಿ ವಿ ಗುಂಡಪ್ಪನವರ ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗವನ್ನು ಅವಲೋಕನ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಮಾತು ಮಂದಟ್ಟಾಗದಿರದು. ಅಗುಳಿನ ಪೇಲಿಂದ ಅನ್ನದ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ:

ಮೌನದೊಳೊ ಮಾತಿನೊಳೊ ಹಾಸ್ಯದೊಳೊ ಹಾಡಿನೊಳೊ
ಮಾನವಂ ಪ್ರಣಯದೊಳೊ ವೀರ ವಿಜಯದೊಳೊ
ಏನೊ ಎಂತೋ ಸಮಾಧಾನಗಳನರಸುತಿದ—
ವಾನಂದವಾತ್ಸಗುಣ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ ೧

—ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ

ಬಯಕೆ, ಅರಿಕೆ, ಹಾರೈಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕವನಗಳು ಸೀಸ
ದಲ್ಲಿಯೋ ಅದರ ಸಮೀಪದ ಇನ್ನೊಂದು ಬಂಧದಲ್ಲಿಯೋ ಇರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು.
ಗಮನಿಸಿರಿ:

ನಿನ್ನ ನಾಡೀ ನಾಡು ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ನಾವು
ಎಮ್ಮನ್ನು ನೀ ನಡೆಸು ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ
ಭಾರತಾಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೆರರು ಕಡೆದಿಹ ವಿಷವ
ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೀ ಕುಡಿದು ಕಾಪಿಡಯ್ಯ ೨

—ವಿ. ಸೀ.

ನೂರಾರು ದಾರಿಗಳ ಸಂಗಮದಿ ನಿಶೆ ಕವಿಯೆ
ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೆಳೆನ್ನ ಕಣ್ಣೆರೆಯಲಿ
ಒಣ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಶಿಶಿರದಲಿ ಜೀವ-ತರು ಕೊರಗೆ
ನಿನ್ನ ಚೇತನ-ಚೈತ್ರದಿಲರೂದಲಿ ೩

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ತೂರಿ ಬರುವ ಹಾರೈಕೆಗೆ ನೀಳವಾಗಿ ಚಾಚುವ ಸೀಸದ ಚರಣಗಳು
ಅನುಕೂಲ. ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ
ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯ ಗುರು ಹಾರೈಕೆಯ ನಿಡುಸರವನ್ನೇ
ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೋಡಬಹುದು :

ಯಾವ ದೇಶಾಂತರದೊಳಿಲ್ಲಿ ನಲ್ಲನವಾಸ ?
ಕಂಡವರನೆಲ್ಲಾರೆ ಕಾಣಬಹುದೇ ?
ಯಾವ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯಲೆ ತಾಯಿ
ಹೇಗಾರೆ ದೊರೆಯನಗೆ ದೊರೆಯಬಹುದೇ ? ೪

—ಮಧುರಚಿನ್ನ

೧ ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕಗ್ಗ, ಪದ್ಯ ೧೨೪

೨ ದೀಪಗಳು—ಪ್ರಾರ್ಥನೆ— ಪುಟ ೪

೩ ಕೊಳಲು—ಗೊಲ್ಲನ ಗಾಯತ್ರಿ— ಪುಟ ೧೧೫

೪ ನನ್ನ ನಲ್ಲ, ಎಸಳು ೨, ಪದ್ಯ ೨೨

ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದ ಸೀಸದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಹಾರೈಕೆ ದನಿದೋರುತ್ತದೆ :

ಕಾಲರಾಯನ ಗಾಲಿ ಕತ್ತಲೆ ತಿರುಗಲಿ
ನನ್ನೆದೆಗೆ ನಿನ್ನೊಲವ ದೀಪ ಹಚ್ಚಾ
ದೇಹದ ಗೂಡಲಿ ನಿನ್ನೊಲವು ಮೂಡಲಿ
ಜಗವೆಲ್ಲ ನೋಡಲಿ ದೀಪಹಚ್ಚಾ ೧

—ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ

ವಿಷಾದ ಮತ್ತು ನಿರಾಶಾಭಾವಗಳನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸಲು ಲಲಿತಲಯದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುವ ಭಂದೋವತಂಸ ಅಥವಾ ಅದು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ರೂಪಗೊಂಡ ಚೌಪದಿ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲ ಬಂಧವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರೂ, ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರೂ ಅದನ್ನು ವಿಷಾದಭಾವನೆಗಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಎಲ್ಲ ಚರಣಗಳು ಸಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಾದಭಾವ ಚರಣದಿಂದ ಚರಣಕ್ಕೆ ಏಕನಾದವಾಗಿ ಹರಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಪ್ರತಿಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣ ಮೊದಲ ಮೂರು ಗಣಗಳಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದು ಅಲಾಪದಲ್ಲಿ ಭಾವದ ಮಿಡಿತವನ್ನು ಸುಳುಹುಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ನೋಡಬಹುದು :

ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗಿನ್ನ ನೆನಪ ತರಬಹುದು
ಬೀಸುತಿಹ ತಂಬೆಲರು ನೆನಪ ತರಬಹುದು
ಹೊಸಬಳನು ನೋಡೆನ್ನ ಮರೆತು ಬಿಡು ನೀನು
ನಾ ಮರೆಯೆ ನಾಮರೆಯೆ ನಾನಿನ್ನ ಮರೆಯೆ ೨

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಈ ಚೌಪದಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಂಚಪದಿಯಾಗಿಯೂ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಭಾವದ ಮಿಡಿತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಆಸ್ಪದ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ:

ನಾನಕಟಿ! ಸೂರ್ಯನನು ತರಲು ನೆಗೆದವನು!
ನಾಡಿನೊಲುಮೆಯ ಜಗದ ಕೆಯ್ಗೆ ಕೊಡಲದನು
ಮಾನವನು ಮಾಡಿದುದನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದನು
ನೋಡೆನ್ನ ಪಾಡೀಗ ನಾ ಬೆಳೆದ ಬೆಳಸು
ಒಂದು ವರುಷವು ಕಳೆದು ನಾ ಕೊಯ್ವ ಕೊಯಲು ೩

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ರಾಗಿಣಿ—‘ದೀಪಹಚ್ಚಾ’

೨ ಕೊಳಲು—‘ನಾನಿನ್ನ ಮರೆಯೆ’

೩ ಇಂ. ಗೀತೆಗಳು—‘ದೇಶಸೇವಕ’ ಪದ್ಯ ೩

ಈ ಭಂದೋಬಂಧದ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ನಾಲ್ಕು ಚಿಕ್ಕ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಿಸುವುದುಂಟು. ಹೀಗೆ :—

ಮಂಗಳದೊಳನು ಗುಡಿಸಿ
ಸಾರಿಸುವರಿಲ್ಲ,
ರಂಗು ಕಾರಣಿಯಿಡುವ
ನಾರಿಯಿಲ್ಲ. ೧

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಕಾಡಿನೊಳು ನೀನಿಲ್ಲ
ಬೀಡಿನೊಳಗಿಲ್ಲ
ಬಯಸುವೊಡೆ ಬೇಸಗೆಯ
ತೊರೆಯಾದೆಯಲ್ಲ ೨

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಈ ಚೌಪದಿ ಹಾರೈಕೆಯನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಸೂಚಿಸಬಲ್ಲುದು :

ಹೋಗೋಣ ಬಾ ಇನ್ನು ಸೀಮೆಯನು ದಾಟಿ
.....
ಪಡುವಣರ ಶಕ್ತಿಯಲಿ ಮೂಡಣದ ಭಕ್ತಿ
ಬಡಗಣದ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ತೆಂಕಣದ ಮುಕ್ತಿ
ಒಡನೊಡನೆ ನೆರೆಬೆರೆದು ಹೊಸತಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಿ
ಹೀಗೆ ಇಡಿಯಾಗೋಣ ಸೀಮೆಯನು ದಾಟಿ. ೩

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದ ಬೆಲೆ : ಲಲಿತ ಲಯದ ಗತಿ ಮಂದವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಂದಾನಿಲದ ಗತಿ ವೇಗವಾದುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮಂದಾನಿಲಕ್ಕೆ ಮಂದ ಅನಿಲ ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಏಕೆ ಬಂದಿತೋ? ಅನೇಕ ಅನೇಕಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಮಂದಾನಿಲ ದಂಥ ಇನ್ನೊಂದು ಲಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಈ ಗತಿ ಅನುಕೂಲವಾದುದಲ್ಲ. ಆನಂದ, ಕೌತುಕ, ವೀರಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದುದು. ಅನೇಕವೇ ಆತ್ಮವಾಗಿರುವ ಕಥನಕವನಗಳಿಗೆ, ಲಾವಣಿಗಳಿಗೆ ಈ ಲಯ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಹರಿಹರದೇವನ ಕುಂಬರ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆಯನ್ನು ಓದಿದರೆ ಈ ಮಾತು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊಳೆಯುವುದು. ಈ ಮುಂದಣ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯದ ಅನೇಕವು ಮಂದಾನಿಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊಮ್ಮಿದೆ ನೋಡಬೇಕು.

೧ ಅರುಣ—‘ಹಾಳೂರು’

೨ ಇಂ. ಗೀತಗಳು—‘ವೀರಗಲ್ಲು’

೩ ಗರಿ—‘ಸೀಮೋಲ್ಲಂಘನ’

ದಶಭುಜಮಂ ದಿಕ್ಪಟಮಂ ಪಸರಿಸಿ
 ಎಸೆವ ಕರಂಗಳ್ಳೆತ್ತಲ್ ನೇಮಿಸಿ
 ಒಂದು ಪದಂ ಪಾತಾಳವನೊತ್ತಲ್
 ಒಂದು ಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನೊತ್ತಲ್
 ಜಡೆಗಳ್ ಬೆಂಬಳವಿಡಿದಾಡುತ್ತಿರೆ
 ಮುಡಿಯೊಳ್ ಸುರನದಿ ತುಳ್ಳಾಡುತ್ತಿರೆ
 ಮಿಸುಗುವ ಧಮರುಗ ಧಂ ಧಂ ಧಣಲೆನೆ
 ತಿಸುಳದಿ ಹರಿಯುವ ತಾರಂ ತಿರೈನೆ
 ತಿರುಗುತ್ತಿರೆ ಅಹಿಗಳ್ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಲು
ಕರಿಯು ತೊವಲ್ ನಭವಂ ಚೋಹರಿಸಲು
 ಅಡಿದನಾಡಿದನಾಹಾ ಶಂಕರ
 ನಾಡಿದನಾ ಗುಂಡನ ಮುಂದೀಶ್ವರ. ೧

—ಹರಿಹರ

ಕೌತುಕಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಮೇರೆಯ ಮೀರಿ
 ತಿಂಗಳಿನೂರಿನ ನೀರನು ಹೀರಿ
 ಅಡಲು ಹಾಡಲು ತಾ ಹಾರಾಡಲು
 ಮಂಗಳ ಲೋಕದ ಅಂಗಳಕೇರಿ
 ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ ನೋಡಿದಿರಾ ? ೨

—ಬೇಂದ್ರೆ

ರಭಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಕುಣಿಯುವಳಾರೀ ಭೈರವ ನಾರಿ
 ರಣರಂಗದಲಿ ರೌದ್ರವ ತೋರಿ

 ನರ್ತನದಿಂ ನವ ಶಕ್ತಿಯು ಹೊಮ್ಮಿ
 ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಚಕ್ರಂ ಚಿಮ್ಮಿ
 ಜಡಚೇತನ ರೂಪಗಳಾಗೊಡೆದು
 ತೋರ್ಪುದು ಸುಖ ದುಃಖಗಳನು ಹಡೆದು. ೩

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ನೈತಿಕ ರೋಷಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು 'ಅನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮ'ವೆಂಬ ಕವನದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು 'ಕಲ್ಪಿ' ಎಂಬ ಕವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

೧ ಕುಂಬರ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ

೨ ಗರಿ—'ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ'

೩ ಪಾಂಚಜನ್ಯ—'ಭೈರವ ನಾರಿ'

ಲಲಿತಲಯ ಪ್ರಗಲ್ಭೆಯ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ, ಧೀರೋದಾತ್ತಿಯ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದರೆ, ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವು ಚಪಲೆಯ, ಚಂಚಲೆಯ ಬಗೆಯನ್ನೂ ನಡೆಯನ್ನೂ ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಗಾರ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ — ನೋಡಿ :

ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ನಿರಿಯನು ಬನದಲಿ ಬಂದಳು

ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ ;

ಹೊಮ್ಮಿದ ಹಸುರಲಿ ಮೆರೆಯಿತು ಹಕ್ಕಿ

ಕೊರಲಿನ ದನದೋರಿ. ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಕಣ್ಣನು ಮೋಹಿತ ಪೀತಾಂಬರವನು

ಬಣ್ಣದ ಬಳೆಗಳ ಧರಿಸು ಸಖಿ

ಚೆನ್ನನ ಮೋಹಿಸುವೆದೆಯನು ಹಾರವು

ಸಿಂಗರಿಸಲಿ ಹೇ ನಳಿನ ಮುಖಿ. ೨

—ಕುವೆಂಪು

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ Romantic atmosphere ಎನ್ನುವರೋ ಆ ಶೃಂಗಾರ ರಸಮಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಇದು ಒಳ್ಳೆಯ ಲಯ :

ವಿಶ್ವದ ಕೇಂದ್ರದ ಬೃಂದಾವನದಲಿ

ಜೀವನ ಜಮುನೆಯ ಕೂಲದಲಿ

ರಾಗದ ಭೋಗದ ಮಧು ಸಂಸಾರದ

ಕದಂಬ ತರುವರ ಮೂಲದಲಿ

ದಿಸಿಲಿನ ನೆಳಲಿನ ಬಲೆ ಬಲೆ ನಲಿಯುವ

ರಂಗೋಲಿಯ ಶೀತಲ ಛಾಯೆಯಲಿ

ಶುಕ ಪಿಳೆ ಸಂಕುಲ ತುಮುಲ ನಿನಾದದ

ಸಂಗೀತದ ಮಧುಮಯ ಮಾಯೆಯಲಿ

ಹಚ್ಚನೆ ಮೆರೆದಿರೆ ವಸಂತ ಲೀಲೆ .

ಪಚ್ಚೆಯ ಹಸುರಿನ ಮೆತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ

ನರಿಸುವನದೊ ತ್ರಿಭಂಗ ಮುರಾರಿ

ಪ್ರಿಲೋಕ ಮೋಹಕ ರಾಸವಿಹಾರಿ. ೩

—ಕುವೆಂಪು

೧ ಇಂ. ಗೀತಗಳು—‘ ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ ’ ಪುಟ ೪೯

೨ ಪ್ರೇಮ ಕಾಶ್ಮೀರ—‘ ಆತ್ಮನಿವೇದನ ’ ಪುಟ ೨೦

೩ ಪ್ರೇಮ ಕಾಶ್ಮೀರ—‘ ರಾಸಲೀಲೆ ’ ಪುಟ ೨೪

ಮಂದಾನಿಲದ ಗತಿಯು ತನ್ಮಯತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮಂದಾನಿಲದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕುಂಬರ ಗುಂಡಯ್ಯ, ಕಾರಿಕಾಬಮ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಹರಿಹರ ಕವಿಯ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತನ್ಮಯತೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಂದಾನಿಲ ತನ್ಮಯತೆಗಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ: ಗಮನಿಸಿ.

ಅವುದೊ ಕೊಳಲಿನ ನುಣ್ಣುನೆಯೊಂದು
ಜೀವನ ಬೆರೆಸುತ ಬೆರೆಸುತ ಬಂದು
ವಾರಿಯ ನಾರಿಯ ದಾರಿಯ ತಡೆದು
ದೂರಕೆ ಸೆಳೆದುದು ಹಾರಿತು ನೆಗೆದು
ಮರೆತೆನು ಲೋಕವ ಲೋಕದ ನೆಲೆಯ
ಮರೆತೆನು ಜನ್ಮವ ಜನ್ಮದ ಕೊನೆಯ
ಮುರಲಿ ನಾದಾನಂದನ ಹೀರಿ
ಕರಣಗಳವು ಪಡೆದುವು ಲೀನತೆಯ. ೧

—ಶಂಕರಭಟ್ಟ ಕಡಂಗೋಡ್ಲು

ಉತ್ಸಾಹಲಯದ ಬೆಲೆ : ಉತ್ಸಾಹದ ಗತಿ ಲಲಿತದಂತೆ ಮಂದವೂ ಅಲ್ಲ; ಮಂದಾನಿಲದಂತೆ ತೀರ ಚಪಲವೂ ಅಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದು ಆವೇಶ ಆವೇಗಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣಗಳನ್ನು. ಅದರ ಬಳಕು-ನಡೆ ಭಾವವನ್ನು ತುಳುಕಿಸುವುದೇನೋ ನಿಜ; ಆದರೆ ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ ಹೆದ್ದೊರೆಗಳನ್ನು ಎಳಸಿ ಬೀಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣಗಳ ಕುರುಹುದೋರುವ ನೃತ್ಯಲಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹದ ಗತಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಅದರ ಉತ್ಸಾಹ ಮೇರೆಯರಿತ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಹೊರತು ಮಂದಾನಿಲದಂತೆ ಮೇರೆವರಿಯುವ ಉತ್ಸಾಹವಲ್ಲ. ಲಲಿತವು ಧೀರೆ, ಮಂದಾನಿಲವು ಚಪಲಯೌವನ, ಉತ್ಸಾಹವು ಕುಮಾರಿ. ಅದರ ಲಾವಣ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಲ-ಕೋಮಲ-ಲಾವಣ್ಯ. ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ನೃತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕವನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಲಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಉತ್ಸಾಹದ ನೃತ್ಯಲಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು :

ಕೋಲು ಸಖೀ ಚಂದ್ರ ಮುಖೀ ಕೋಲಿ ನಾದಲೀಲೆ || ಪಲ್ಲ ||
ದೀರುತಿರುವ ಪ್ರಾಣನಾಯು ಹೀರುತಿಹವೆ ನೀರೆ
ಕರೆವ ಕರುವು ಕುಣಿವ ಮಣಕ, ತೊರೆವ ಗೋಗಭೀರೆ
ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಕೆಂಪು ಮುಂದೆ ಕಂಗಡಿರುವ ಮಂಜು ಹಿಂದೆ
ಕಾಣೆ ಕೊಳಲಿನವನ ಎನುವೆ, ಎಲ್ಲು ಇಹನು ಬಾರೆ
ದೀರುತಿರುವ ಪ್ರಾಣನಾಯು ಹೀರುತಿಹವೆ ನೀರೆ

ಕೋಲು ಸಖೀ ೨

—ಬೇಂದ್ರೆ

೧ ನಲ್ಮೆ—‘ ಮುರಲಿನಾದ ’

೨ ನಾದಲೀಲೆ—‘ ನಾದಲೀಲೆ ’

ಕುಣವ ಕುರುಲ ಚಪ್ಪರದಲಿ, ಬೆರಲ ತಿರುವು ಭಾವದಲ್ಲಿ
ನೇಡ ಜಾಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗುತಾನೆ
ಯುಗ ಯುಗಗಳ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ೧

—ವಿ. ಸೀ.

ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ಭಾವ :

ನಾದಶೀಲ ಲೋಲ ಅಳಿ
ಗಾನವಾಗೆ ಜೋಗುಳದಲಿ
ಮನವೆ ತೂಗಿ ಆಡಿ ನಲಿ
ಬಕುಲ ಕುಸುಮ ದೋಲದಿ. ೨

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಜಗದ ಜಡವನ್ನು ತೇಲಿಸಿ ಸುಪ್ರಸನ್ನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ
ಈ ಹಗುರಾದ ನೃತ್ಯಲಯ :

ಉದಿತ ದಿನ ಮುದಿತ ವನ
ವಿಧವಿಧ ವಿಹಗಸ್ಸನ
ಇದುವೆ ಜೀವ, ಇದು ಜೀವನ
ಪವನದಂತೆ ಪಾವನ ೩

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಉತ್ಸಾಹದ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೀರ್ಘಸ್ವರ (ಗುರು) ಗಳು ಸೇರಿದರೆ
ಕೌತುಕ ಹಾಗೂ ಆನಂದಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತ
ಉದಾಹರಣೆಗಳು :

ಮಹಾಕಾಶ ಶಿರದ ಮೇಲೆ
ಅಹಾ ಪೃಥ್ವಿ ರಮ್ಯ ಮುಂಡೆ
ಬಾನು ಭೂಮಿ ಅಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ
ಏನು ರಮ್ಯ ದೂರದಲ್ಲಿ. ೪

—ಮಂಜುರಚೆನ್ನ

೧ ನೆಳಲು ಬೆಳಕು—‘ ಕಾಲನಟಿ ’

೨ : ನವಿಲು—“ ಉಷೆಯು ನಿಶೆಯ ಚುಂಬಿಸೆ ”

೩ ಸಖಿಗೀತ—ವಸಂತಮುಖ

೪ ‘ ರಮ್ಯಸೃಷ್ಟಿ ’— (ಬೆಳಗಾಂವಿಯ ಕಿರಿಯರ ಬಳಗದ ‘ ತುಂಬಿ ’ ಎಂಬ
ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ)

ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಬಿಡಗಿನಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಬಲ್ಲುದು ಉತ್ಸಾಹ :

ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳೆ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣೆರೇ
ನಾನೆ ರಾಧೆ ಅವನೆ ಶ್ಯಾಮ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಮಾಣೆರೇ

.....
.....

ಕಂಪ ಬಿಡುವ ದಳಗಳಂತೆ
ಸುತ್ತಲರಳಿಕೊಳ್ಳಿರೇ
ಒಲುಮೆಗಿಡುವ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ
ತೆರದಿ ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲಿರೇ—ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ೧

—ಪು. ೩. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್

ಹತ್ತಿರವಿರಲಿ ದೂರವಿರಲಿ
ಅವನೆ ರಂಗ ಸಾಲೆ
ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟುವಂಥ ಮೂರ್ತಿ
ಕಿವಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಲೆ.

.....
ಅತ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು ಒಡವೆ
ನನಗೆ ಅವಗೆ ಗೊತ್ತು
ತೋಳುಗಳಿಗೆ ತೋಳಬಂದಿ
ಕೆನ್ನೆ ತುಂಬ ಮುತ್ತು. ೨

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಉತ್ಸಾಹವು ಹೆಸರಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು
ಅನುಕೂಲವಾದುದು. ಮಳೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಬಳಿಕ ಇಳಿಗೊಂದು ಹೊಸ ಕಳೆ ಇಳಿದು
ಬರುವುದಷ್ಟೆ? ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಥದೊಂದು ಹೊಸಕಳೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ ಈ ಲಯ:

ಹಣ್ಣಿನೀವ ಕಾಯನೀವ ಪರಿಸರಿಯ ಮರಂಗಳೋ,
ಪತ್ರವೀವ ಪುಷ್ಪವೀವ ಲತೆಯ ತರತರಂಗಳೋ
ತನೆಯ ಕನೆಯ ಗಾಳಿಯೋ,
ಖಗವ್ಯಗೋರ ಗಾಳಿಯೋ,
ನದಿ ನಗರ ನಗಾಳಿಯೋ !

ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದುದುಳಿದುದೇ ?

ಜೇನು ಸುರಿವ ಹಾಲು ಹರಿವ ದಿವಂ ಭೂಮಿಗಳಿದುದೇ ? ೩

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ

೧ ಗೋಕುಲನಿರ್ಗಮನ—ವೇಣುವಿಸರ್ಜನ, ಪುಟ ೨೮, ೨೯

೨ ನಾದಲೀಲೆ—'ನಾನು ಬಡವಿ'

೩ ಕನ್ನಡಿಗರ ತಾಯಿ ('ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟ'ದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.)

ಮಿಶ್ರ ಅಥವಾ ಭಾಮಿನೀ ಲಯದ ಭಾವಮೂಲ್ಯ :

ಮಿಶ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ತ್ರಿಪುಡೆ ಮತ್ತು ಭಾಮಿನಿಷಟ್ಪದಿಗಳು ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ನಗೆ ನೋವುಗಳೆರಡೂ ಈ ಲಯದಲ್ಲಿ ನುಡಿಯಬಲ್ಲವು. ತೀಕ್ಷ್ಣವೇದನೆಗೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಲ್ಲಾಸದ ಸಲ್ಲಿಕೆಗೆ ಈ ಮಿಶ್ರಲಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಲಯವು ಗಣದಿಂದ ಗಣಕ್ಕೆ ಜೇರುತ್ತದೆ; ಸಮನಾಗಿ ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ತರಲ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆ ವೃತ್ತಗಳೂ, ತ್ರಿಪುಡೆಯೂ ಗೋವಿನ ಕಥೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಈ ಲಯದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು. ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚೆ ಮೃತನಾದ ತನ್ನ ಮಗ ಶಂಕರನ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶೋಕವನ್ನು ಕವಿ ಪಡಕ್ಷರಿ ತ್ರಿಪುಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪುಸಿ ಪಾಡಿ ಮಹೇಶನಿಂದಲೆ ಬೇಡಿ ನಿನ್ನಂ ಶಂಕರಾ
ತುರಗ ಖುರಕೆಂದಕಟಿ ಪೆತ್ತನೆ ಪೇಳು ನಿನ್ನಂ ಶಂಕರಾ

ಎಂತು ಮರೆವೆನೊ ಸವಿಯು ಸಾಲಿಡುವನುರ್ದು ನಗೆಯಂ ಶಂಕರಾ
ಕಾಂತಿ ಶೋಭಿಸೆ ಮುದ್ದು ವೀಣುವ ಮೊಗದ ಬಗೆಯಂ ಶಂಕರಾ, ೧

—ಪಡಕ್ಷರದೇವ

ಮೇಲಿನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಗಣ ಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕುವ ದನಿ ಚರಣಾಂತದ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾದ ಶೋಕದ ತರಂಗಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಹೋಗುವುದೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಇದೇ ಭಂದೋಬಂಧದ ಒಂದು ಚರಣವನ್ನು ಎರಡು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟು ವಿಷಾದ ಭಾವನೆಯೇ ಸೂತ್ರವಾಗಿ ಉಕ್ಕ ಕವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗಾನ, ಮೆಲುಪಿನ ಕೊರಲು ಕುಗ್ಗಲು
ಹೊಳಲು ಕೊಡುವುದು ಮನದೊಳು
ಕಂಪು, ಮೊಲ್ಲೆಯ ಸೊಂಪು ಸೊರಗಲು
ತಿಳಿದ ಕರಣದೊಳಿಳುವುದು,
ಕಳಚಿದೆಸಳು, ಗುಲಾಬಿ ಕಂದಲು
ತಳಿವುದಿನಿಯಳ ಶಯನವ
ನಿನ್ನ ಬಗೆಗಳೊ—ನೀನು ಹೋಗಲು
ಬರಗಿ, ಒಲುಮೆಯ ಬಗೆವುದು. ೨

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ—ಆಶ್ವಾಸ ೧೩ ಪದ್ಯ ೧೨೧-೧೨೨

೨ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು—' ಗಾನಮೆಲುಪಿನ ಕೊರಲು ಕುಗ್ಗಲು '

ಈ ಲಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮನದೊಳು ಹೊಳಲು ಕೊಡುವ ಗುಣವಿದೆ :

ವರುಷ ಹೋಯಿತು, ವರುಷ ಬಂದಿತು
ಹರುಷ ಬಾರದು ಬಾರದು
ಬಯಕೆ, ಆಸೆಯೆ ? ಒಂದು ಫಲಿಸದು
ಎದೆಯ ವೇದನೆ ತೀರದು ೧

—ವಿ. ಸೀ.

ಈ ಮಿಶ್ರಲಯದ ಭಂದೋಬಂಧದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮಾತ್ರೆಯ ಗಣ ಹಿಂದಿನ ಸುಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಚತುರ್ಮಾತ್ರಾಗಣವು ಇಂದಿನ ದುಃಖದ ಅಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದು ಇಂದುಗಳ, ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಪರಿಣಾಮ ಈ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನೋಡಿ :

ಚೆಲುವು ಚೆಲ್ಲುವ ತೊರೆಯ ಕರೆಗಳ
ಎಂತು ಮೆರೆವಿರೊ ಅರಳುತ !
ಎಂತು ಕೆಲವಿರೊ ಹಕ್ಕಿಗಳಿರಾ
ಹಲಬುತಿದನೇ ನರಳುತ ! ೨

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ

ಗೋವಿನ ಹಾಡು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾದ ಮಟ್ಟು ಗೋವಿನ ಕಥೆಯ ಮಟ್ಟ ಎಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡಿದೆ. ಅದು ಶೋಕಭಾವವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಬಲ್ಲದೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು :

ಅರ ಮೊಲೆಯ ಕುಡಿಯಲಮ್ಮ
ಅರ ಸೇರಿ ಬದುಕಲಮ್ಮ
ಅರ ಬಳಿಯಲಿ ಮಲಗಲಮ್ಮ
ಆರು ನನಗೆ ಹಿತವರು,
ತಬ್ಬಲಿಯು ನೀನಾದೆ ಮಗನೆ
ಹೆಬ್ಬಲಿಯ ಬಾಯನ್ನು ಹೊಗುವೆನು
ಇಬ್ಬರಾ ಮುಣ ತೀರಿತೆಂದು
ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿತು ಕಂದನ. ೩

—ಗೋವಿನ ಹಾಡು

೧ ನೆಳಲು ಬೆಳಕು—‘ವರುಷ ಹೋಯಿತು’

೨ ಇಂ. ಗೀತೆಗಳು—‘ಬಿಟ್ಟು ಹೆಣ್ಣು’

೩ ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟ—ಮೂರನೆಯ ತೆನೆ, ಪುಟ ೭೫, ೭೬

ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಎಲ್ಲ ರಸಗಳಿಗೂ ಎಡೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ರಸಭಾವಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಆವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಬಹುಶಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿವಿಧ ಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಗಳ ಹೆಣೆಕೆಯಾದ ಚಂಪೂರೂಪವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಯೇ ಅವತರಿಸಿರಲು ಸಾಕು. ಭಾವ ವಿಲಾಸವೇ ಈ ವೃತ್ತವೈವಿಧ್ಯದ ಮೂಲ.

ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಗೀತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೀತ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧವಿಧವಾದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹೆಣೆಯುವ ಕ್ರಮ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಅವರ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ಪು. ತಿ. ನ. ಅವರ ಅಹಲ್ಯೆ, ಶಬರಿ, ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ಗತಿ ೩ : ಭಂದಃಪ್ರಭೇದಗಳು

ಸ್ವರಮೊಂದೆ ಗಾಯಕನ ಕರಣಭೇದವನ್ನೆದಿ

ಪರಿಪರಿಯ ಗೀತವೆನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವಂತೆ

..... —ನಿಜಗುಣರು

ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳ, ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಭಂದಸ್ಸು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದೇ. ಮಾನವಕೋಟಿಯ ನಾಡಿಯ ನುಡಿತ, ಉಸುರಿನ ಜೀಕು, ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. "All metres are derived from the human pulse, and are therefore not proper to one nation but to mankind" ಎಂದು Emerson ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಂಗ್ಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಮೂಲಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಅವು ಬಹು ಅಂಶದಿಂದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಗಳ ಅಥವಾ ಸ್ವರಗಳ ಆಂದೋಲನವೇ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಗಳೇ ಗಣಗಳು, ಗಣಗಳ ಆವರ್ತನೆಯಿಂದ ಲಯ, ಲಯದ ವಿಭಾಗ ಚರಣ, ಚರಣಗಳ ಆವರ್ತನೆಯಿಂದ ಪದ್ಯ—ಇದು ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕ್ರಮ. ಎಲ್ಲ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕ್ರಮವುಂಟು. ಹೇಲಾಗಿ ಲಯ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸ, ಅನುಪ್ರಾಸ ಇವು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಅಂಶಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಕನ್ನಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇವೆ.

ಆದರೆ ಮಾನವ ಕೋಟಿಯ ಒಂದೇ ಉಸುರಿನ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾದ ಭಂದಸ್ಸು ಜನ ಜನಾಂಗಗಳ ಭಾಷೆ, ಜೀವನದ ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೂ, ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದುದುಂಟು

ಸ್ವರಮೊಂದೆ ಗಾಯಕನ ಕರಣಭೇದವನ್ನೆದಿ

ಪರಿಪರಿಯ ಗೀತವೆನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವಂತೆ

ಶರೀರಾದಿ ಭೇದವರಿವಿಂಗಿ

..... —ನಿಜಗುಣರು

ಎಂಬ ನಿಜಗುಣರ ಪದ್ಯ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಭಾಷೆ, ಜೀವನದೃಷ್ಟಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ, ಆ ಜೀವನದೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಜನಾಂಗದ ಭೌಗೋಲಿಕ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪರಿಸರಗಳು (environmental factors) ಪರಿಣಾಮಗಳು. ಭಂದೋವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ

ಕಾರಣವಾದುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಾಷಾವೈವಿಧ್ಯ. ಒಂದು ಭಾಷೆಗೂ ಅದರ ಭಂದಸ್ಥಿಗೂ ಅತಿ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇನೂ ಕಠಿನವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯಲ್ಲ.

ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಥಿ : ಮಾನವ ಜಾತಿಯ ಮೂಲ ಸ್ವರಗಳು ಕೊನೆಯ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೊಂದು ಜನಾಂಗ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದಿನ್ನಿತು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ **ಀ** ಮತ್ತು **ಁ** ಸ್ವರಗಳು ಒಂದೊಂದೇ. ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ— ಆದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ— **ಎ**, **ಏ** ಮತ್ತು **ಒ**, **ಓ** ಹೀಗೆ ಎರಡೆರಡು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ **ಞ**, **ಞ** (ಋ, ೠ) ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅಚ್ಚುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಡೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳ ನುಡಿತದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಆಗುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಈ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ 'ಕಮಲ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆ ಕನ್ನಡಿಗರು ಆ ಶಬ್ದದ ಮೂರೂ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಎಡೆವಿಡದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಮಧ್ಯದ 'ಮ' ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಎಳೆದು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಲ ವ್ಯಂಜನದಂತೆ, ಎಂದರೆ 'ಲ್' ಎಂಬಂತೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನಿತರ ಅನೇಕ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು. ಮಾತೆಂಬುದು ಶಬ್ದಗಳ ಮಾಲೆ; ಶಬ್ದಗಳ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗುವ ಭಾಷೆಯ ನುಡಿತ (intonation) ದಲ್ಲಿಂತೂ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇನ್ನೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಲಯಬದ್ಧವಾದಾಗ ಮೈದಾಳುವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೆಲ್ಲ, ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೆಲ್ಲ ಮೈದೋರಿದರೆ ಅಚ್ಚರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರಾಘಾತ ಹಾಗೂ ಸ್ವರದ ಎಳೆತಗಳು ಆ ಭಾಷೆಯ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪಡೆಮೂಡಿ ಭಂದೋಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಜೀವಸತ್ತ್ವದಂತೆ ಭಾಷೆಯ ಬಂಧುರತೆ : ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸ್ವರಾಘಾತ ಕ್ರಮವು ಬಹುಶಃ ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನಾಂಗದವರ ಪೂರ್ವಜರ ಜೀವ-ಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದೊಂದು ಭಾಷೆ ಸಹಜಬಂಧುರವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದುವೆ ಕಾರಣ. ಕನ್ನಡವು ಗಂಡು ಭಾಷೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು; ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಹಿಂದೀ

೧ ಒಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವನು ಕನ್ನಡಿಗನೋ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವನೋ, ಗುಜರಾತದವನೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜಬಂಧುರತೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಸಹಜಬಂಧುರತೆಯು ಆ ಭಾಷೆಗಳ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವುದೂ ಸಹಜ.

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಥಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಲಯವು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಎಷ್ಟು ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಪೃಥಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುವುದೇ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಗುರಿ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಲಯದ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಂತ್ರದ ಅರಿವು ಅವಶ್ಯಕ.

ಲಯದ ತಂತ್ರ-ದರ್ಶನ : ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೆರೆಗೊಳ್ಳುವ ಸ್ವರಗಳ ನಿಯತವಾದ ಆರೋಹ ಅವರೋಹಗಳಿಂದ ಲಯದ ಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ 'ತ' ಒಂದು ಅಕ್ಷರ. ಅದಕ್ಕೆ ಅದರದೇ ಅದ ಒಂದು ಸ್ವರ ಅಥವಾ ಒಂದು ನಾದವುಂಟು. ಅದರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರ (sound) ನಮ್ಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಸ್ವರ ಹೊರಟ ಜಣವೇ ಮೊಟಕಾಗಿ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಮುಂದೆ ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ತ' ಒಂದು ಘಟಕವಾಗಿ ಸೇರಿದ ತೈಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಸ್ವರ ಸ್ವಯೋಜನೆ (combination of sounds) ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಾದ ಮುನ್ನಡಿ ಇಡುವಂತೆ ನಮಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದೇಕೋ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸೊಗಸು ಸೂಸುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ನಾಡಿಯ ಒಂದು ನುಡಿತವನ್ನು ಅದು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ತೈಯ'ದ ಜೊತೆಗೆ 'ತಕ್ಕ' ವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದರೆ ಸೊಗಸು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೂ ಒಂದಿಂತು ಕೊರತೆ ಇನ್ನೂ ತುಂಬದೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಿವಿಗೆ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. 'ತೈಯ ತಕ್ಕ'ದ ಜೊತೆಗೆ 'ಅಣ್ಣ ಅಕ್ಕ' ಎಂತಲೋ 'ಹರಡು ಪಕ್ಕ' ಎಂತಲೋ ಇರಲಿ; ಆಗ ಕೊರತೆ ತುಂಬಿ ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. "ತೈಯ ತಕ್ಕ ಹರಡು ಪಕ್ಕ" ಇದುವೆ ಲಯ. ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ; ಸ್ವರಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಕ್ರಮ ಮುಖ್ಯ. ಸ್ವರಗಳ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಜೋಡಣೆ-ಸಹಜ ಜೋಡಣೆ- ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆ ಸುಖ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾದೀತು. ಅದರ ರಹಸ್ಯ ಒಳಗಿದೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಮನಾಗಿ ಏರಿ ಇಳಿಯುವ ಆ ನಾದದ ಸುಖ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ನಮ್ಮ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಬಯಕೆಯ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ. ನಮ್ಮ ನಾಡಿ ಒಂದು ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಉಸಿರು ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೀರುತ್ತದೆ. ಆ ಗತಿಯನ್ನೇ, ಆ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅವು ಬಯಸುತ್ತವೆ. ಆ ಗತಿಯನ್ನು, ಆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಾಡಿದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಪಡೆದಾಗ ಒಳ ಹೊರಗುಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸುಖಾನುಭವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗೀತ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರಮಿಸುವುದು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಗೀತದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಸ್ವಾರ್ಥ ಉಂಟೇ ಉಂಟು.

“ತೈಯ ತಕ್ಕ ಹರಡು ಪಕ್ಕ” — ಎದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ; ಇದೊಂದು ಚರಣ. ಅದರಲ್ಲಿ ದನಿ ಮೂಡಿ, ಹರಡಿ, ಎರಿ, ಇಳಿದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸಾಲು ಸಹಜ ಭಾಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ೧ ತೈಯ, ೨ ತಕ್ಕ, ೩ ಹರಡು, ೪ ಪಕ್ಕ ಹೀಗೆ. ಚರಣದ ಅಥವಾ ಲಯದ ಈ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಗಣಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ ಒಂದೊಂದು ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆ; ಒಂದೊಂದು ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಯ ವಿತ್ತಾರ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ. ಎಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಗಣವು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ವೇಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಒಂದು ಲಯದ ಕ್ರಮ. ಪ್ರಪಂಚದ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಕೆಲವು ಕ್ರಮಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಂಡೋಲಯದ ಕ್ರಮಗಳೆ: ಲಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಮಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸ್ವರಪರಿಮಾಣ (quantity) ವನ್ನು ಅಥವಾ ಸ್ವರವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರಾಘಾತ (accent) ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ಕ್ರಮ. ಪ್ರಪಂಚದ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳೇ ಬಹಳ. ಗ್ರೀಕ್, ಲ್ಯಾಟಿನ್, ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರೌಢ (classical) ಭಾಷೆಗಳೆ ಭಂದಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲ ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೀ, ಮರಾಠಿ, ಕನ್ನಡ ತೆಲುಗು ಮೊದಲಾದ ಭರತಖಂಡದ ಭಾಷೆಗಳು ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವುಗಳೇ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಂದಸ್ಸು ಸ್ವರಾಘಾತವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಸ್ವರಾಘಾತ ವಾಗಲಿ ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವಾಗಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಭಂದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸ್ವರಾಂಧೋಲನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಾಘಾತವನ್ನಾಗಲಿ, ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನಾಗಲಿ ಒಳಗೊಂಡ ಲಯದ ಒಂದು ಅಂಶ (unit) ವೇ ಗಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಕ್ರಮ:

इंद्रनीलोपलेनेव या निर्मिता
शातकुंभद्रवालंकृता शोभते
नव्यमेघच्छविः पीतवासा हेरः
मूर्तिरास्तां जयायोरसि क्षविणी १

र र र र

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಚರಣದ ಕೆಳಗೆ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳು (units) ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ ಐದು ಮಾತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.

ನಿರಿಹಿಡಿದು : ನಡುವೇರಿ :
ತೊದಲು ಮಾ : ತನು ಬೀರಿ
ಕೊರಗ ನಗಿ : ಸಲು ಬಲ್ಲ :
ಮಗುವಿಲ್ಲ : ವೇನೋ ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಇಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಮಾತ್ರಗಳ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಅಥವಾ ಗಣಗಳು ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿವೆ.

ಪ್ರಗಟಾಸಿ ತ್ : ನಂದಗೊಕ್ಕುಡಿ
ಮ್ಹಣ್ಣುನಿ ಬಿದಿರಾ : ವಾಸ ಹೇ ಸ್ಥಳಿ
ಸಕ್ಕಡ ಹೇ ಸುಳಿ : ಯಾ ಖಜಿ ಹರಿ
ಬಿರಹ ಹುಃಖಿತಾ : ಗೊಪ್ಪುಂದರಿ ೨

—ವಾಮನ

ಈ ಮರಾಠಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಮಾತ್ರೆಯ ಎರಡೆರಡು ಗಣಗಳು ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅವರ್ತನ ಹೊಂದಿವೆ.

ಮೊರ ಮುಕುಟ ಪಿತಾಮ್ಬರ ಸೊಡೆ ಗಲ ವೈಜಂತಿಮಾಲಾ
ವೃಂದಾ ಧನಮೆ ಧೇನು ಚರಾವೆ ಮೊಹನ ಮರಲಿಬಾಲಾ

.....

.....

ಮೀರಾಕೆ ಪ್ರಭು : ಗಹಿರ ಗಮೀರಾ : ಹದೇ ರಹೊ ಜಿ : ಖೀರಾ

[೪೪೪]

ಆಖಿ ರಾತ ಪ್ರಭು : ದರಸನ ಬಿನ್ಹೊ : ಜಮುನಾಜೀಕೆ : ತೀರಾ ೩

—ಮೀರಾ

ಈ ಹಿಂದೀ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅವರ್ತನ ಹೊಂದಿವೆ.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— ' ಮುಖ್ಯವೇತವೆ '

೨ ಮರಾಠಿ— ಗೊಪಿ ಗೀತ

೩ ಮೀರಾ ಪದಾವಳಿ (ಶ್ರೀಮತೀ ವಿಷ್ಣುಕುಮಾರಿ ಶ್ರೀವಾಸ್ತವ ಮಂತ್ರ) ಪದ ೧೪೧; ಪುಟ ೮೧

ಸ್ವರಾಘಾತ ಕ್ರಮ : ಭಂದಸ್ಸು ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದು ವೃದ್ಧಿಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಂದಸ್ಸು ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆ ಸ್ವರಾಘಾತ (accent) ಪ್ರಧಾನವಾದ ಭಾಷೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಘಾತ ನಿರಾಘಾತ ಕ್ರಮವೇ ಮುಖ್ಯ. ಅದುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಲಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಘಾತ ನಿರಾಘಾತಗಳ ಕ್ರಮ ತಾನಾಗಿಯೇ ಏರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಳಗಣ ಚರಣದಲ್ಲಿ

× / × / ×, / × /
O raging fortune's withering blast

ನಿರಾಘಾತ (×) ಮತ್ತು ಸಾಘಾತ (/)ಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ಶಬ್ದವಯವ (syllable)ಗಳ ಒಂದು ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಮವೇ ಲಯಪ್ರತೀತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಆಘಾತವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ಸಲ ತಾಳ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ತಾಳಗಳು ಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಗಣಗಳಿಗೆ feet ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿರಬಹುದು.

/ / / /
When Spring with dewy fingers cold
/ / / /
Returns to deck their hallowed mould
/ / / /
She there shall dress a sweeter sod
/ / / /
Than Fanacy's feet have ever trod °

—W. Collins

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಘಾತ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿವೆ. ಪ್ರತಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಉಚ್ಚಾರಾಂಶ (syllable) ಗಳು ಸೇರಿದ್ದು ಎರಡನೆಯ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶದ ಮೇಲೆ ಆಘಾತವು ನಿಯತವಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪರಿಮಾಣ (quantity) ದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲ ಗಣವಾದ when spring ಇದು ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲ ಗಣವಾದ returns ಇದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದಿನಿ ತಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರಾಘಾತಕ್ರಮವು ಅವೆರಡನ್ನೂ ಲಯದಲ್ಲಿ ಸಮಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

° Palgrave's Golden Treasury of Songs and Lyrics (Book third)
Ode Written in 1746.

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳು : ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಂದಸ್ಸು ಗ್ರೀಕ್ ಮತ್ತು ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್, ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಂದಸ್ಸುಗಳು ಪರಿಮಾಣ (quantity) ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವುಗಳು ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಗಳ ಗಣಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷ ಗಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ನೆರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಗಣಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಮೂರು ಲಯಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ರೂಪರೇಷೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ :

ಗಣದ ಹೆಸರು

ಗಣದ ಸ್ವರೂಪ

ಗಣದ ಸಂಜ್ಞೆ

I Dactyl ಒಂದು ದೀರ್ಘ ಮತ್ತು ಎರಡು ಹ್ರಸ್ವ ಅಕ್ಷರಗಳು — ೦ ೦
 { ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಫಾತ ಮತ್ತು ಎರಡು }
 { ನಿರಾಫಾತ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶಗಳು (syllables) }

II Trochee ಒಂದು ದೀರ್ಘ ಮತ್ತು ಒಂದು ಹ್ರಸ್ವ ಅಕ್ಷರ — ೦
 { ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಫಾತ ಮತ್ತು ಒಂದು }
 { ನಿರಾಫಾತ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶ }

III Iambus ಒಂದು ಹ್ರಸ್ವ ಮತ್ತು ಒಂದು ದೀರ್ಘ ಅಕ್ಷರ ೦ —
 (ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರಾಫಾತದ ಮುಂದೆ
 ಒಂದು ಸಾಫಾತ)

ಇವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ಉಪಗಣಗಳು ಮೂರು :

IV Spondee ಎರಡು ದೀರ್ಘ ಅಕ್ಷರಗಳು — —

V Tribrach ಮೂರು ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳು ೦ ೦ ೦

VI Anapaest ಎರಡು ಹ್ರಸ್ವಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ದೀರ್ಘ ೦ ೦ —
 (ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಿರಾಫಾತಗಳ ಮುಂದೆ
 ಒಂದು ಸಾಫಾತ)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ Dactyl (ಒಂದು ಸಾಫಾತದ ಮುಂದೆ ಎರಡು ನಿರಾಫಾತ) ಇಂಗ್ಲಿಷಿಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಾಷೆಗೆ ಒಗ್ಗುವ ಮುಖ್ಯ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಗಣಗಳೆಂದರೆ Iambus (ನಿರಾಫಾತದ ಮುಂದೆ ಸಾಫಾತ) ಮತ್ತು Trochee (ಒಂದು ಸಾಫಾತದ ಮುಂದೆ ನಿರಾಫಾತ

ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಾಷೆಗೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಈ ಎರಡು ಲಯಗಳಲ್ಲಿ Iambic ಲಯದ ಪ್ರಮಾಣ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚು. ಇಂಗ್ಲಿಷ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ

ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಲು ಮೂರು ವೀಸ ಪಾಲು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ Iambic ಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ; ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. Iambic ಗಣವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಇಟ್ಟರೆ Trochaic ಗಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಭಾಷೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಎಲ್ಲ ಭಂಡೋ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳಿಂದ ಹೊರಡಿಸಬಹುದು; Dactyl ಮತ್ತು Anapaestic ಲಯಗಳ ಭಂಡೋ ಬಂಧಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ತೀರ ಕಡಮೆ. Spondee ಮತ್ತು Tribraich - ಗಣಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದೂ ಇಲ್ಲಿಂದರಂತೆ ಸೇರುತ್ತವೆ ಅಷ್ಟೆ. •

ಗಣದ ರೂಪರಚನೆಯ (Formation) ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ Trochaic ಗಣವೂ ಕನ್ನಡದ ಉತ್ಸಾಹದ ತ್ರಿಮಾತ್ರಕ ಗಣವೂ ಒಂದೇ. ಅದರಂತೆ Dactyl ಗಣವೂ ಕನ್ನಡದ ಮಂದಾನಿಲದ ಚತುರ್ಮಾತ್ರಕ ಗಣವೂ ಒಂದೇ. ಕನ್ನಡದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ Tribraich ರೀತಿಯ ತ್ರಿಮಾತ್ರಕ ಗಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದಲ್ಲಿ Spondee (— —) ರೀತಿಯ ಹಾಗೂ Anapaest (o o —) ರೀತಿಯ ಗಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. Iambic (o —) ರೀತಿಯ ತ್ರಿಮಾತ್ರಕ ಗಣವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟೂ ವಿರಳ. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಷ್ಟು. ಇಂಡೋ ಯುರೋಪಿಯನ್ ಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು. Iambic ರೀತಿಯ ತ್ರಿಮಾತ್ರಕ ಗಣವು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವರಪರಿಮಾಣ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಪಭೇದಗಳು: ಇನ್ನು ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂತ: ಪ್ರಭೇದಗಳು ತೋರಿಬರುತ್ತವೆ. ಅವು: (೧) ವರ್ಣಗಣ ಕ್ರಮ (೨) ಮಾತ್ರಾಗಣ ಕ್ರಮ. (೩) ಅಂಶಗಣ ಕ್ರಮ. ವರ್ಣಗಣ ಕ್ರಮವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ, ಮಾತ್ರಾಗಣ ಕ್ರಮವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ, ಅಂಶಗಣ ಕ್ರಮವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು 'ವೃತ್ತ'ವೆಂದೂ, ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು 'ಜಾತಿ' ಎಂದೂ, ಮೂರನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು 'ಭಂದ' ಎಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ವೃತ್ತ ಮತ್ತು ಜಾತಿ ಎಂಬೆರಡು ಭಂದ:ಪ್ರಭೇದಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ರೂಢವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. 'ಭಂದ' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಭೇದದ ಹೆಸರನ್ನು ಛಂದೋಚ್ಚಾರಣಾ^೧ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಬಂಧಗಳನ್ನು

೧ ಪಥಂ ಚತುರ್ವಿಧಿ ತತ್ರ ವೃತ್ತಂ ಜಾತಿರिति ದ್ವಿಧಾ

ವೃತ್ತಮಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾತಂ ಜಾತಿರ್ಮಾತ್ರಾಕೃತಾ ಭವೇತ್— ಗಣಾಧಾಸಪ್ರಣಿತ ಛಂದೋಮಂಜರಿ

೨ ಮಾಧವ ಪದವರ್ಧನಕೃತ ಛಂದೋಚ್ಚಾರಣಾ, ಅಧ್ಯಾಯ ೩: ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರ

ಆ ಆ 'ಜಾತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉಂಟಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮ ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: "ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಮ, ಅರ್ಥಸಮ, ವಿಷಮ ಎಂಬ ಮೂರು ತೆರನಾದ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇರ್ವತ್ತಾಉಂ ಭಂದಂಗಳಿಂ ಪೊರಗೆ ಪುಟ್ಟುವ ಮಾಲಾವೃತ್ತ, ದಂಡಕ, ರಘುಟಿ, ಮಾತ್ರಾರ್ಯಾ, ತ್ರಿಪದಿ.....ಪಟ್ಟದಿ, ತಾಳವೃತ್ತ.... ಆದಿ ಜಾತಿ ಜಾತಿಗಳು ಉಂಟು." ನಾಗವರ್ಮನು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ "ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ ಪೇಲಿತ್ತಿಂ" ಎಂದೂ, ಜಯಕೀರ್ತಿ ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ಇತಿ ತ್ರಯಕೀರ್ತಿಕೃತೌ ಅಂದೋನಶಾಸನೇ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಅಪ್ಯಾಧಿಕಾರ:" ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜಾತಿಯ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಮಠಾಧೀಶರು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬಂಧಗಳನ್ನು 'ಭಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವ ರೂಢಿ ಇತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಎರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಶಗಣದಂತೆ ರಚಿತವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು 'ಭಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು.

➤ ವರ್ಣಗಣ ಕ್ರಮ (ವೃತ್ತ ಭಂದಸ್ಸು):—ವೃತ್ತ ಅಥವಾ ವರ್ಣ ಭಂದಸ್ಸು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವರ್ಣಗಣ ಭಂದಸ್ಸು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ವರ್ಣ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಹಿತ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಸ್ವರ ಪರಿಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಗಣಗಳು ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಎಂದರೆ ಮಾತ್ರಾ ಗಣಗಳು ಲಯದ ಪ್ರಕಾರ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವು ಸಮನಾಗಿ ಹರಿಯದೆ 'ಉದಾತ್ತ' 'ಅನುದಾತ್ತ'ಗಳೊಡನೆ ಜೀಕುತ್ತದೆ. ಯತಿಯೊಡನೆ ಸ್ವರ ತರಂಗಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಲಯಕ್ಕೆ ನೋಗಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ :

व्यतिषजति पदार्थानान्तरः कोऽपि हेतुः

न खलु बहिरुपाधीन्प्रीतयः संश्रयन्ते ।

विकसति हि पतङ्गस्योदये पुण्डरीकं

द्रवति च हिमरश्मावुद्ಗತೇ चन्द्रकान्तः ॥ ೪

—ಭವಭೂತಿ

೧ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು ಪುಟ ೨೩

೨ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು ಪುಟ ೩೫

೩ ಮಾಧವ ಪದವರ್ಧನ ಕೃತ ಅಂದೋರಚನಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ೨೪ : ಅಂದೋರಚನಾ

೪ ಉತ್ತರ ರಾಮಚರಿತಮ್ ೬, ೧೨

ಲಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಮೇಲಿನ ವೃತ್ತವನ್ನು ಓದಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ, ಎಂದರೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಎಂದರೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ವೇಳೆ ಹತ್ತುವ, ಭಾಗಗಳು ಅಥವಾ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುವದಿಲ್ಲ. ವ್ಯತಿಷಜತಿಪ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಮೇಲೆ ದ್ವಾರ್ತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಅನಂತರ ಆಂತರ: ಎಂಬಲ್ಲಿ ದನಿ ನಿಂತು ನಿಂತು ಚರಣದ ಕೊನೆಗೆ ಹರಡುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರಗಳಂತೆ ಎಣಿಸಿದರೂ ಸಮನಾಗವು; ಅಕ್ಷರಗಳಂತೆ ಎಣಿಸಿದರೂ ಸರಿಯಾಗವು. ಅದು ಹೋಗಲಿ; ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಯತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ವಿಂಗಡಿಸಿದರೂ ಒಂದು ಭಾಗದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ನೋಡಿ :

ವ್ಯತಿಷಜತಿ ಪದಾರ್ಥಾಃ ನಾಂತರಃ ಕೌಽಪಿ ಹೇತುಃ

೦೦೦೦೦೦ ೦ - - - ೦ - - - ೦ - -

ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮಾತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ, ಯತಿಯ ಮುಂದಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು. ಅಕ್ಷರಗಳೋ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಟು, ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಏಳು. ಮಾತ್ರಾಗಣ ಹಾಗೂ ವರ್ಣಗಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ಲಯ ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದು ಬೇರೆ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಲಯವಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೆಳಗಣ ಶಿಖರಿಣೀ ವೃತ್ತದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು:

ಯಥೇಚ್ಛಂ ಭೋಗ್ಯಂ ವೌ ವನಮಿದಮಯಂ ಮೇ ಸುಡಿವಸಃ

ಸತಾಂ ಸಕ್ಷಿಃಸಕ್ಷಿಃ ಕಯಮಪಿ ಹಿ ಪುಣ್ಯನ ಭವತಿ |

ತರುಣಾಯಾ ತೌಯಂ ಯದಪಿ ತಪಸೌ ಯೋಗ್ಯಮಶನಂ

ಫಲಂ ವಾ ಮೂಲಂ ವಾ ತದಪಿ ನ ಪರಾಧೀನಮಿಹ ವಃ || ೧

—ಭವಭೂತಿ

ಲಯದ ಪ್ರಕಾರ ವಿರಾಮದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಚರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಯಥೇಚ್ಛಂ : ಭೋಗ್ಯಂ ವೌ : ವನಮಿದಮಯಂ ಮೇ : ಸುಡಿವಸಃ

೦ - - - - - ೦೦೦೦೦೦ - - - ೦೦೦ -

ಮಾತ್ರಗಳ ಎಣಿಕೆಯಂತೆ ಚರಣದ ಅಥವಾ ಲಯದ ಸಾಲ್ಕಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ೪, ೬, ೯, ೬ ಮಾತ್ರಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಅಕ್ಷರಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ೩, ೩, ೬, ೪ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇವು ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳೂ ಅಲ್ಲ; ಅಕ್ಷರಗಣಗಳೂ ಅಲ್ಲ. ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಭಂದೋ ಬಂಧದೊಡನೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸರಿಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದರೆ ಇದರ ತಾರತಮ್ಯ ಹೊಳೆಯುವುದು:

ಅನ್ತಕಾಂತಕಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ದೇವ ನೀನೆ ಭಾವಿಸಂ
ದನ್ತರಿಂದೆ ಕಾವುದೆನ್ನನಾವತೆಹದೊಳಂ ಭಯಂ-
ಭ್ರಾನ್ತನಂ ಬಟಿಕ್ಕೆಮೆನ್ನು ಮಾಪದರ್ಥಯುಕ್ತರೊಳಾ
ಶಾಸ್ತ್ರಿಯಂ ಸಮನ್ತು ಮಾಡುವುದು ಗುಣಂ ಮಹತ್ತರಂ
- ಉ - ಉ - ಉ - ಉ ಉ ಉ - ಉ - ಉ -

ಲಯದ ಪ್ರಕಾರ ಈ 'ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೩ ಮಾತ್ರೆಯ ಏಳು ಗಣಗಳು ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗುರು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆಂದ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುವ ಮುಕ್ತಾರ್ಥವೆಂದರೆ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮಾತ್ರ ಲಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಅವು ಕೇವಲ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ವೃತ್ತಗಳು. ಲಯದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅನಾವರ್ತನೀ ೧ ವೃತ್ತಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಶ್ರುತಮಕ್ಷರಸಂಖ್ಯಾತಮ್' ೨ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಮ, ನ, ಭ, ಯ, ಜ, ರ, ಸ, ತ,—ಎಂಬ ಗಣಗಳ ಪ್ರಕಾರವರ್ಣವೃತ್ತಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇನೋ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗಣಗಳು (ಮಾತ್ರಾ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ) ಲಯದ ಬಳವಿಡಿದು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. "ಯಮಾತಾ ರಾಜಭಾನ ಸಲಗಂ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಗಣ ಕಟ್ಟುವ ಯೋಜನೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಯೋಜನೆಯೇ ಹೊರತು ಲಯಕ್ಕೂ ಅದಕ್ಕೂ ಯಾವ ಸಜೀವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಬರಿಯ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಯೋಜನೆ. ಮೂರು ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಗಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತೀರ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು.

ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಸು : ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳ ಲಯವು ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಲಯ. ಜೀವನದ ಹೊಸತರಲ್ಲಿ ಕೌತುಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದ ಆರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾವವನ್ನು ಉದ್ಗಾರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳ ಗಿಂತಲೂ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಗಿ ಬಂದಿರುವ, ಈಗಲೂ ಗೋಕರ್ಣ

೧ ಅನಾವರ್ತನೀ ಶ್ರುತೇ— ಮಾಧವ ಪटवर्धन कृत 'छन्दोरचना' ಗ್ರಂಥದ ೧೧೦ನೆಯ ಪುಟ ನೋಡಿ.

೨ ಗङ्गादास प्रणीत छन्दोमञ्जरी

ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇಳ ಬರುವ ವೇದಮಂತ್ರಘೋಷವು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಲಯವು ಗಣದಿಂದ ಗಣಕ್ಕೆ ಜೀಕುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಣವು—ಗೇಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ವಾಚ್ಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ— ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ— ಅದರಂತೆ ಅನೇಕ ಲೌಕಿಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತಾಳ ಸ್ಥುಟವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರದ ಜೀಕಾಟವೇ ಜೀಕಾಟ ಅಲ್ಲ. ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು :

- ಲ - - - ಲ - ಲ -
ಅಗ್ನಿಮಿಳೇ | ಪುರೋಹಿತಂ
ಯಜ್ಞಸ್ಯದೇ | ವಮೃತ್ವಿಜಂ ೧

ಇಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳು ಎಷ್ಟು ಸ್ಥುಟವಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಯತಿ ಹೇಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಲಯವು ಹೇಗೆ ಜೀಕುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು. ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್, ಜಗತಿ, ಪ್ರಗಾಥ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಥಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಈ ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥುಗಳಿಂದಲೇ ಲೌಕಿಕ ಭಂದಸ್ಥುಗಳು ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆಯಾದುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥುಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳು ಉಳಿದು ಬಂದಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲಿನ ಜೋರು, ಜೀಕುವ ಲಯ, ಉದಾತ್ತ, ಅನುದಾತ್ತಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಏರಿ ಇಳಿಯುವ ದನಿಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಾಗುವ ಯತಿ— ಇವೆಲ್ಲ ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲೌಕಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಆದರೆ ಲೌಕಿಕ ಭಂದಸ್ಥು ಲಯಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಣಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬರುಬರುತ್ತ ಲಯವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ (subtle) ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಆಗುತ್ತ ಬಂದುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ೨ 'ಶ್ಲೋಕ' ವು ವೈದಿಕ ಹಾಗೂ ಲೌಕಿಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಶ್ಲೋಕ'ಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಸತ್ಯಂ ಮಾತಾ | ಪಿತಾ ಜ್ಞಾನಂ | ಧರ್ಮೋಭ್ರಾತಾ | ದಯಾ ಸಖಾ
ಶಾಂತಿಃ ಪತ್ನೀ | ಕ್ಷಮಾ ಪುತ್ರಃ | ಷಡೇತೇ | ಮನು ಬಾಂಧವಾಃ

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (ಭಾಗ ಎರಡು ಪುಟ ೧೨೭) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ.

೨ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (ಭಾಗ ಎರಡು ಪುಟ ೧೨೮)

ವೃತ್ತ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು:

(೧) ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಕ್ಷರದ ಸ್ಫುಟವಾದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ : ಅದುದರಿಂದಲೇ ೧ 'ವರ್ಣವೃತ್ತ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ಈ ಭಂದಸ್ಥಿಗೆ.

(೨) ವೃತ್ತವು ಗೇಯಕ್ಕೇತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಾಚ್ಯ ಭಂದಸ್ಥು.

(೩) ವೃತ್ತದ ಲಯವು ತಾಳವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಲಯವಲ್ಲ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಲಯ: ಜಾತಿ ತಾಳಲಯವಾದರೆ ವೃತ್ತ ಕಾಲಲಯ.

(೪) ವೃತ್ತದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಸ್ವರಪರಿಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಯ ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಏರಿಳಿತ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚು; ಲಯ ಜೀಕಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

(೫) ದನಿ ಅನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಏರಿ ಇಳಿಯುವುದರಿಂದ ಯತಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಜೀಕುವ ದನಿಗೆ ಉಸಿರ್ದಾಣ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ.ದಿಂದಲೇ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ, ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸ್ಥಾನ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೇವಲ ಯತಿಭೇದದಿಂದ ವೃತ್ತಭೇದವಾಗುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆ ಗಾಗಿ ಲಲಿತಪದ, ವಿಚಿತ್ರಲಲಿತ, ವನಮಯೂರ, ೨ ಇವು ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಲಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಯತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

(೬) ವೃತ್ತವು ಸಮವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದೇ ವಿಶೇಷ: ೩ ಈ ಸಮವೃತ್ತವು ನಿಯತವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯ.

(೭) ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿರ್ಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುರು ಲಘುಕ್ರಮವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೧ "ಇವುಗಳಲ್ಲಿ (ಸಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಪಾದಮೊಂದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಒಂದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರ ರವರೆಗೂ ಇರ:ವವು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಪಾದದ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಮವೃತ್ತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಗುಂಪಿಗೂ ಭಂದಸ್ಥ ಎಂದು ಹೆಸರು." —ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ವರ್ಣವೃತ್ತ ಪ್ರಕರಣ

೨ ಈ ಮಾತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಭುದೋಂಬುಧಿಯ ೧೪೯, ೧೫೮, ೧೬೦ ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

೩ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕ (stanza) ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು 'ಶ್ಲೋಕ' ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೃತ್ತದಿಂದ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ತ ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥನ್ನೂ ಇತ್ತ ಲೌಕಿಕ ಭಂದಸ್ಥನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿದ ವೃತ್ತವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು ಎಂಬ ಊಹೆಯನ್ನು ಈ ಸಂಗತಿ ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳು ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವು ಒಂದಕ್ಷರದ ಪಾದವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳ ಪಾದದ ವರೆಗೆ ಹರಡುವ ಸಂಗತಿಯೇ ನಿದರ್ಶನ. ಈ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, ೩ ಮಧ್ಯೆ, ೪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೫ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೬ ಗಾಯತ್ರಿ, ೭ ಉಷ್ಟಿಕ್ಕು, ೮ ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು, ೯ ಬೃಹತಿ, ೧೦ ಪಂಕ್ತಿ, ೧೧ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪು, ೧೨ ಜಗತಿ, ೧೩ ಅತಿ ಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ತರಿ, ೧೫ ಅತಿ ಶಕ್ತರಿ, ೧೬ ಅಷ್ಟಿ, ೧೭ ಅತ್ಯಷ್ಟಿ, ೧೮ ಧೃತಿ, ೧೯ ಅತಿಧೃತಿ, ೨೦ ಕೃತಿ, ೨೧ ಪ್ರಕೃತಿ, ೨೨ ಆಕೃತಿ, ೨೩ ವಿಕೃತಿ, ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅಭಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿವೆ.

೧ “ ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ೧ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ” ನಾಗವರ್ಮ ಶ್ರೀ ವೃತ್ತವನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ:

ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ:—

ಶ್ರೀ

ಶಂ

ಕಾಂ

ತೇ.

ಈ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಭಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಗಣಿತ ಗುಣಿತ (permutation and combination) ಗಳಿಂದ ೨ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವೃತ್ತಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವಂತೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರವೇ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಗೊಂಡಿವೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ್ ೧ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ಶ್ರೀವೃತ್ತವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉತ್ಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ್ ೨೬ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತದ ವರೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾರೂ ಭಂದಸ್ಸುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ರಮ :

* ಗಣ ನಿಯಮ ವಿಪರ್ಯಾಸದೊ

ಳಿಜವಡೆದೊಳ್ಳೆಸದು ಮಾತ್ರ ಸಮನಾಗಿ ಗುಣಾ

ಗ್ರಣಿಯ ಮತದಿಂದ ತಾಳದ

ಗಣನೆಗೊಡಂಬಟ್ಟುದದುವೆ ರಘುಟಾಬಂಧಂ * ೩

೧ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸಂ) ಪುಟ ೨೫

೨ “ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ವೃತ್ತಗಳ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯು ೧೩, ೪೨, ೧೭, ೭೩೬” —ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಪುಟ ೧೧೦

೩ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು ; (ಮಾತ್ರಾಗಣಂಗಳ) ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸಂ, ಪುಟ ೭೬

ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮ ತನ್ನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ರಘುಟಾಬಂಧದ ಲಕ್ಷಣವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಮಾತ್ರಾಗಣಬಂಧಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣಬಂಧಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :

- (ಅ) ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರಗಳು (ಸ್ವಪರಿಮಾಣ) ಉಳ್ಳ ಗಣಗಳು.
- (ಬ) ಗೇಯವಾದ ಲಯ.
- (ಕ) ತಾಳದ ಗಣನೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೆ.

ಈ ಮೂರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಥಿತಿ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗೀತವು ೧ ತಾಳ-ಸಂಗೀತವು. 'ತಾಳದ ಗಣನೆಗೆ ಒಡಂಬಡು'ವ ಅವುಗಳ ಲಯವು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಂತೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಜೀಕುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಾಕೃತ ಬಂಧಗಳು. ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮುದ, ರಥೋದ್ಧತ, ಸ್ವಾಗತ, ಮತ್ತಕೋಕಿಲ, ವನಮಯೂರ, ಮಣಿಗಣ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ತರಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ವನಮಯೂರ ವೃತ್ತವನ್ನು ಪರಿಕಿಸಿರಿ.

- ೦ ೦ ೦ ೦ - ೦ ೦ ೦ ೦ - ೦ ೦ ೦ ೦
ಕಾಲಯವ | ನಂ ಪಡೆವ | ನೆಂದು ನಿಜ | ವಂಶ
ಕ್ವಾಲಯವ | ನಂಬುಧಿಶ | ಯಂ ಪುಗುಗು | ಮಿನ್ನಾ
ಕಾಲಯವ | ನಂಚಿತಮೃ | ದಂಗ ಕಹ | ಕಾಢ
ಕ್ವಾಲಯವ | ನಂಜದಿರಿ | ಮೆಂದು ಪೊರೆ | ಮುಟ್ಟಂ

—ರುದ್ರಭಟ್ಟ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ

ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಮಾತ್ರಗಳ ಗಣಗಳು ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇಂಥ ವೃತ್ತಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳೆಂದು ಗಣ್ಯವಾಗಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳೆಂದು ಗಣ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಥಿತಿಗೆ 'ಜಾತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಜಾತಿ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವ ಮಾತ್ರಾಗಣ

೦ Chhandonusasana of Jayakirti and Ancient Kannada Metres by Prof H. D. Velankar (Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society Vol 21, 1945)

ಬಂಧಗಳೂ ಗುರು ಲಘುಗಳ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ; | ಎಂದರೆ 'ಲಗತ್ತ (ಲಘು ಗುರುಗಳ ಕ್ರಮ) ಭೇದದಿಂದ ಬಂಧ-ಭೇದವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಲಘುವಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಗುರುವಿಗೆ ಎರಡು ಮಾತ್ರ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಗಣ ಗಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಗಳು ಸಮನಾಗಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ' ಲಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಭೇದ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವ ಈ ಬಂಧ ಭೇದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗಣ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕು; ಅವುಗಳ ಗುರು ಲಘುಕ್ರಮ ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ನಿರ್ಬಂಧ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಒಂದಿನ್ನಿತು ಶಿಥಿಲವಾದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಿಥಿಲ. |

ಜಾತಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮಾತ್ರಾ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಗಣ ಗಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರಗಳು ಸಮ ಸಮನಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಗುರು ಲಘುಗಳ ಕ್ರಮವು ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ 'ಅಲಿಲ್ಲಹ' ವನ್ನು ಪರಿಕಿಸಬಹುದು.

ಸೋಹ: ಮತ್ತಾ: ಪಾತ ಅ:ಲಿಲ್ಲಹ — ೦೦ | — — | — ೦೦ | — ೦೦
 ತ್ರಿವಿಜಮಕ್ತಾ ಮೇತ ಅಲಿಲ್ಲಹ

ದ್ವಿಂ ಪ:ಅೋಹ: ಕಿಪಿ ಅ:ಲಿಲ್ಲಹ — ೦೦ | — ೦೦ | — ೦೦ | — ೦೦
 ಅಂತ ಸುಪಿಅ ಭಗ ಅಂದ ಅಲಿಲ್ಲಹ °

ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ 'ಅಲಿಲ್ಲಹ' ಬಂಧದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ಇವೆ. ಆದರೆ ಗುರು ಲಘುಗಳ ಕ್ರಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸೇರಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದ ೨ನೆಯ ಗಣವು ಎರಡು ಗುರುಗಳನ್ನು (— —) ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೆ ಮೂರನೆಯ ಚರಣದ ೨ನೆಯ ಗಣವು ಒಂದು ಗುರು ಹಾಗೂ ಎರಡು ಲಘುಗಳನ್ನು (— ೦೦) ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಮಾತ್ರಾ ಬಂಧಗಳಿಗೂ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ನೋಡಬಹುದು:

ತಾಯಿ: ಬಾರ: ಮೊಗವ: ತೋರ: ಕನ್ನ: ದಿಗರ: ಮೊತೆಯ
 ಹರಸು: ತಾಯಿ: ಸುತರ: ಕಾಯಿ: ನಮ್ಮ: ಜನ್ನು: ದಾತೆಯ ೨
 ————— ಗೋವಿಂದ ಪೈ

'ಜಾತಿ'ಯ ಮಾತ್ರಾಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಕ, ಸಪ್ತಮಾತ್ರಕ, ಷಣ್ಮಾತ್ರಕ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಾತ್ರಕ ಗಣಗಳು ಅವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ

ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಕ ಗಣವನ್ನು ಎರಡು ಚತುರ್ಮಾತ್ರಕಗಳೆಂದೂ, ಒಂದು ಷಷ್ಠಾತ್ರಕ ವನ್ನು ಎರಡು ತ್ರಿಮಾತ್ರಕಗಳೆಂದೂ ಎಣಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು. ಅದರಂತೆ ಒಂದು ಸಪ್ತಮಾತ್ರಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತ್ರಿಮಾತ್ರಕ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಚತುರ್ಮಾತ್ರಕ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಗಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟಮಾತ್ರಕಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಹಿಂದೀ ಹಾಡನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

मोर मुगट पीतांबर सोहै गलबैजंतीमाला

बिंदावनमे धेनु चरावै मोहन मुरली वाला ०

ಅಂಶಗಣ ಕ್ರಮ : ಸ್ವರವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಅಥವಾ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಮೂರನೆಯ ಉಪಭೇದವೆಂದರೆ ಅಂಶಗಣಕ್ರಮವು. ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣವೃತ್ತಕ್ರಮದಿಂದ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತೃಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗಣಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತೃಗಣ ಬಂಧಗಳಿಂದ ಈ ಕ್ರಮವು ಭಿನ್ನವಾದುದು. ಇದು ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭಂದ. ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಸೇರದೆ ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿಯೋ ತೇಲಿಸಿಯೋ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗುವಂತೆ ಅವು ಸೇರಿರುವುದೇ ಈ ಕ್ರಮದ ಲಕ್ಷಣ. ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಇದರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಪನೆ ಬರಬಹುದು:

ಹೊಂಗೆಹೊಂಗೆ | ಆದು ನೇತ್ರ | ಮೋಹಿನಿ | ತಾಳಲ

ಯಂಗಳ|ಸರಿದು ನೆ | ತಿಳಿಸುತ

ರಂಗದೊ | ಇದ್ದಳು | ನೋಡುವ | ಜನದಂತ ||

ರಂಗದೊ | ಇದ್ದಳೇ | ನೆಂಬೆ ೨

— ರತ್ನಾಕರವರ್ಣ

ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಗಣಗಳು ಸ್ವರವಿಸ್ತಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಮ ಸಮನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಮಾತೃಗಳು ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಗಣದಲ್ಲಿ ೫ ಮಾತೃಗಳು ಇದ್ದರೆ ಬೇರೊಂದರಲ್ಲಿ ೪ ಮಾತೃಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಈ ಗಣಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಯ ಗಣದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವು ಅದರ ಮಾತೃ-ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮೀರಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಗಣಗಳು ಐದೈದು ಮಾತೃಯವಾಗಿದ್ದರೆ ೩ ಮತ್ತು ೪ ನೆಯ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ

ಚರಣದ ಮೂರನೆಯ ಗಣವಾದ 'ಮೋಹಿನಿ' ಯಲ್ಲಿಯ ಹಿ ಅಕ್ಷರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿ ದ್ವರೂ ಅದು ಲಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗಣದೊಳಗಣ 'ಳ' ಅಕ್ಷರವೂ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಈ ಗಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಅಳೆಯಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಳೆಯಬೇಕೆಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರಗಣಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾರ ಕ್ರಮದ ಏರ್ಪಾಡು ಅಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಈ ಗಣಗಳು ತಮಿಳು ಮತ್ತು ತೆಲಗು ಭಂಡಸ್ಸಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಗಣಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ; ಅಷ್ಟೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವೇವಗಣಗಳೆಂದೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಬ್ರಹ್ಮ ಗಣ ೩ರಿಂದ ೪ರ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುಗಣ ೪ರಿಂದ ೬ ರ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸಮಾವೇಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ೫ ರಿಂದ ೮ ರ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಸೇರಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಈ ಗಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಅಂಶಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ೧ ಬಲ್ಲವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಭಂಡಸ್ಸಿಗೆ— ಅದುದರಿಂದ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಭಂಡಕ್ಕೆ— ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಈ ಅಂಶಗಣದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಂಶಗಣಗಳ ಮೂಲಾಂಶದ ಒಂದು ಗುರು. ಗುರುವನ್ನು —ಈ ಗುರುತಿನಿಂದ ತೋರಿಸುವುದುಂಟು. ಬ್ರಹ್ಮ ಗಣದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮೂಲಾಂಶಗಳು ಎರಡು, ವಿಷ್ಣು ಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಗಣ = ೨ ಮೂಲಾಂಶಗಳು = — —

ವಿಷ್ಣುಗಣ = ೩ ಮೂಲಾಂಶಗಳು = — — —

ರುದ್ರಗಣ = ೪ ಮೂಲಾಂಶಗಳು = — — — —

ಯಾವುದೇ ಗಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಮೂಲಾಂಶದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಬದಲಾಗಿ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಸೇರಬಹುದು. ಮುಂದಿನ ಯಾವುದೇ ಮೂಲಾಂಶದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಬದಲಾಗಿ ಒಂದು ಲಘು ಬರಬಹುದು. ಈ ಕ್ರಮದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು, ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳು, ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ೧೬ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

೧ ' ಅಂಶಗಣವೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ತಂದವರಲ್ಲಿ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ನವರು ಮೊದಲಿಗರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಗತಿ ೪ : ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ರಹಸ್ಯ

ಕನ್ನಡ ಭಂದದ, ಅದರಂತೆ ಇನ್ನಾವುದೇ ಭಾಷೆಯ ಭಂದಸ್ಥನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಮಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು. ಆ ಮೂರು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು.

೧ ಲಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಗಣದ ಯೋಜನೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ?

೨ ಲಯಕ್ಕೂ ಯತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಯಾವ ರೀತಿಯದು ?

೩ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ?

ಈ ಮೂರೂ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ: ಗಣಯೋಜನೆ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸ ಇವು ಈ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಲು ಕಾರಣವೇನು ?

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಲಯ : ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಲಯವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತಗಳಂತೆ ಸ್ವರಪರಿಮಾಣ (quantity)ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರುವ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಅದರ ಗಣಗಳು ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಾಗಲಿ, ವರ್ಣಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ಬಂಧಿತ ವಾದುವುಗಳಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಪ್ರತಿಗಣದಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಮಾತ್ರೆಗಳೆಂದಾಗಲಿ, ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಗಣದ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ ಇನ್ನೊಂದು ಗಣದ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ ಲಯದ ಘಟಕ ಗಣ, ಗಣದ ಅಂಶವು ಅಕ್ಷರವೂ ಅಲ್ಲ; ಮಾತ್ರೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಅಂಶ; ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಗಣದಲ್ಲಿಯ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಅಂಶ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಲಭುವಾಗಿದ್ದರೂ ಲಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರುವಿನ ಬೆಲೆ ಇರಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಲಭುವನ್ನು ಗುರುವಿನಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದು. ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ನಗೆ ನೋಟ: ಮೆಲ್ಲಾತು: ಮುನಿಸುಮೋ: ಹಸಗಳೆಂ

ಬಗೆಯ ಬಂ: ದವರೂ: ಕೊಡಗೂಡಿ: ಮೋಹಿಪ

ಳ್ಳುಗುಳಂಬ: ನರಸಿ: ಗೆಡೆಯಲ್ಲು ೧

: ಈ ಚಿಹ್ನೆವು ಗಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಿವೆ. ಲಯದಂತೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರೇ ಇವೆ. ಇನ್ನು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿದರೆ ಅವೂ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ೨ನೆಯಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣ (ಬಗೆಯ ಬಂ) ದಲ್ಲಿ

— ೧ ೧
೫ ಮಾತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗಣ (ಮೋಹಿಪ) ದಲ್ಲಿ ೪ ಮಾತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಗಣಗಳ ಏಕಮಾನ (unit) ಯಾವುದು? ಲಯದಂತೆ ಹಾಡಿದರೆ ಅದರ ಪ್ರತಿ ಗಣದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಉಪಘಟಕಗಳು ಅಥವಾ ಅಂಶಗಳು ಹೊರಡುವವೆಂಬುದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹೊಳೆಯದೆ ಇರದು :

೧ ೨ ೩ ೧ ೨ ೩ ೧ ೨ ೩ ೧ ೨ ೩
ನಗೆ.ನೋ.ಟ: ಮೆ.ಲ್ವಾ.ತು: ಮುನಿ.ಸು.ಮೋ: ಹನ.ಗ.ಳಿಂ

: ಈ ಗುರುತು ಗಣದಿಂದ ಗಣವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರೆ. ಒಂದೇ ಬಿಂದು ವಿನ ಚಿಹ್ನೆವು ಗಣದಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಉಪಘಟಕಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಲುನೆಲೆ (pauses)ಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚಿದರೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಚರಣದ ಪ್ರತಿಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಮೂಲಾಂಶಗಳು ಹೊರಡುವವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಇದುವೆ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಲಯದ ಯೋಜನೆ.

ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು: ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಸು (ಅದರಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣಗಣ ಭಂದಸ್ಸು ಕೂಡ) ಅತಿ ನಿರ್ಬಂಧದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಂದವು ಬೇಕಾದಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಶೈಥಿಲ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸಿ ಅಥವಾ ಎಳೆದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಸ್ತದವಿರುವ ಈ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಲಯವು ಅಷ್ಟೊಂದು ಬಂಧುರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗೇಯವಾದುದು. "The music with which kannada metres are associated is neither varṇa sangīta of classical sanskrit metres, nor the tāla sangīta of the prakṛita metres It is more allied with the svara-sangīta of the vedic metres" ಎಂದು ೧ ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಿಂಕರ್ ಅವರು ಹೇಳುವುದು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಗಣದ ಯೋಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಗಣಗಳು ಲಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ.

ಅಂದುಗೆ : ಗಳಿಡನೆ : ಕೆಟಿಸೂತ್ರ : ಕಂಕಣಿ

ವೃಂದಝಂ : ಝಣ ಝಲಿ : ರೆನಲು

ಹಿಂಡುವ : ರಿವ ಹಂಸ : ಗಳ ಝಂಕಿ : ಸುತ ನಡೆ :

ತಂದಳು : ರಾಮನು : ದ್ವಿಡೆಗೆ ೧

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣ

ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಿನ ಗಣ ಗಣದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವ ಸಹಜವಾದ ವಿರಾಮ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ ಲಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಕ್ಕೂ ಪದ (word) ಕ್ಕೂ ಸರಿ ಹೋಗುವ ಕ್ರಮ. ಎಂದರೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ಗಣಗಳಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ.

ತೊಟ್ಟು : ತುಡುಗೆಗಳಾ : ಕೌಸ್ತುಭ : ರತ್ನಮನಾ : ಓರಂತೆ : ಮಸುಳಿಸೆ : ಪಾಲ್ಲಡಲಂ

ಪುಟ್ಟಿದಾ : ಆನೆಯನಾ : ಆನೆಗಳಾ : ಗೆಲೆವರೆ : ಕುದುರೆಯಂ : ಕುದುರೆಗಳಾ : ಕೀಳಾಡೆ.

ತೊಟ್ಟು : ಮದನಂಗೆ : ಪೂಗಣೆ : ಗೆಣೆಯಾಗೆ : ಗಣಕೆಯರ್ : ಗಣದಮಂ : ಬಗೆಯದಿಂತು

ಕೊಟ್ಟು : ತಂಗಿಗೆ : ಬಜಾವಣಿ : ಯೆಂದಿಂತು : ಸರ್ವಸ್ವ : ಮೆಲ್ಲಮಂ : ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ೨

—ಪಂಪ

ಅಳಿವಂತೆ : ರಾಗವ : ತುಳಿವಂತೆ : ಜಾಡ್ಯವ

ಹಿಳಿವಂತೆ : ಮೋಹನ : ರಸವ.

ತೊಳಿವಂತೆ : ಮನವ ಸಂ : ಜೀವನಾಮೃತವನು

ತಳಿವಂತೆ : ರಾಗದೋರಿದರು. ೪

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣ

ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಗಣದ ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟನ್ನು ಕೂಡ ಮೀರಿ ಪದಪದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಹಜ ಯತಿಯಂತೆ ನಿಂತು ನಿಂತು ಲಯದ ತಂತುವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಬಹುದು. ನಾದವು ಗಣದಿಂದ ಗಣಕ್ಕೆ ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ, ಶಬ್ದದಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಯತಿಭಂಗವಾಗದಂತೆ ಎರಡು ಗಣಗಳನ್ನು ಹಿತವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆ:

೧ ಭರತೇಶವೈಭವ : ಭೋಗವಿಜಯ : ಸನ್ನಾನಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೭೯

೨ ಪಂಪಭಾರತ : ೫, ೨೬

೩ ಭರತೇಶ ವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ, ಉತ್ತರ ನಾಟಕ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೨೮

ನಿಂದಿಸಿ : ನುಡಿಯದಿರ್ : ಆರನು : ಮನಸಿಗೆ
ಬಂದಂತೆ : ನಡೆಯದಿರ್ : ಇಹದಲ್ಲಿ
ಕುಂದುವಡೆಯದಿರು : ಕಾಮಾದಿಗಳನು ಜೈ
ಸೆಂದು : ಕೈವಿದನು : ಗ್ರಹಿಸುವ ೧

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ಹೊನ್ನಾ: ಗೇದಗಿ ಹೊಡಿ

ಮಿಡಿ: ನಾಗರ ಹೆಡಿ

ಹಾಂಗೊಮ್ಮಿ: ತೂಗಾಡಿ: ಕುಣಿಯೋಣು: ಬಾ ೨

—ಬೇಂದ್ರೆ,

ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಲಯದಲ್ಲಿ ಗಣವಿನ್ಯಾಸ ಪದವಿನ್ಯಾಸವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಗೂ, ಭಾವದ ಅವಿಭಾವಕ್ಕೂ ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಗುಂಫನಗಳು ಅಥವಾ ಗಣಗಳು ಆರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದ ವರೆಗೆ ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಾರೋಹಣ ಅವರೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಧಾನತೆಯೂ ಸರಾಗತೆಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಯತಿ: ಯತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಂದವು ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸಿನಿಂದಂತೂ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದದ— ಅದರಂತೆ ದ್ರಾವಿಡ ಭಂದದ—ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಯತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಉಸಿದಾರ್ಥವಾಗಿ ಬರುವುದೇ ಬಹಳ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುವದೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪದವಿಚ್ಛೇದನವಾಗಕೂಡದು; ಪದವಿಚ್ಛೇದನವಾದರೆ ಯತಿ ಭಂಗದ ದೋಷ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯತಿಯು ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಂತೂ ಬಂದೇ ತೀರಬೇಕು. ಚರಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂಬುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. “ಯತಿ: ಸರ್ವತ್ರ ಪಾದಾಂತೇ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥೇ ತು ವಿಶೇಷತಃ” ಎಂದು ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಯತಿಭೇದ ವೈತ್ತಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಕಿಲಕ ಮತ್ತು ಶಶಿಕಲಾ ಅದರಂತೆ ಸ್ತಂಭ ಮತ್ತು ಮಣಿಗಣ ನಿಕರ ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಕ್ಕೆ ಯತಿ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೧ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ, ‘ಶ್ರೀಗುರು ವಚನೋಪದೇಶ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ

೨ ಬೇಂದ್ರೆ: ಗರಿ: ‘ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ’

ನೃಪತುಂಗನು ಹೇಳಿದ “ಯತಿಯೆಂಬುದುಸರ್ವ ತಾಣಂ” ೧ ಎಂಬ ಘಾತಾ ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದ “ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮಪ್ರತತಿ ಗುರುದಾರ್ಥಾಣಮ್” ೨ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುವುಗಳಾಗಿರದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಂದು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಹೇಳಿದವುಗಳಾಗಿರಬೇಕು.

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ಲಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ ನಾಗವರ್ಮನು “ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯಮಪ್ರತತಿಗೆ ಉಸುರ್ದಾರ್ಥಾಣಂ” ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವ ಮಟ್ಟಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಯತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ‘ಉಸುರ್ದಾರ್ಥಾಣಂ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು ಎಂದು ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಸಹಜವಾದ ಯತಿ. ಅದು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ; ಎಂದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿವಿಗೆ ಎದ್ದು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಲಯದಲ್ಲಿ ನಾದಪ್ರವಾಹ ಗಣದಿಂದ ಗಣಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ, ಸಮನಾಗಿ, ಸಮರಸವಾಗಿ ಸಾಗುವುದರಿಂದ “ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಯತಿ”ಯೆಂದು ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಲು ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕನ್ನಡ ಲಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಯವೆಂದರೆ ಸ್ವರಸಾಮರಸ್ಯ. ಸಹಜ ಯತಿಯಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡದ ಭಂದೋಗತಿ ಸಮರಸದಲ್ಲಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಈ ಸಹಜಯತಿ ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಗಣಗಣದ ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ, ನಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ನೋಡಿ.

ಸೋಗೆಮು:ಗಿಲ ಕಂಡು: ಸೊರ್ಕುವಂ:ದದೊಳನು

ರಾಗರೆ:ಸದಲಹ:ರಿಯೊಳು

ಬಾಗಿಲಿ:ನೊಳವೊಕ್ಕು:ಬಂದೆನೆಂ:ಬುದುವತಿ:

ವೇಗದೊ:ಳಿದಿರುಗೊ:ಳುವುದು.೩

—ಹೊನ್ನಮ್ಮ

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಗುರುತು (:) ಗಣವಿಭಜನೆಯನ್ನೂ ಯತಿ ಯನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರೊಡನೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಯತಿ(ಉಸುರ್ದಾರ್ಥಾಣಂ) ಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು.

೧ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಪದ್ಯ ೭೦

೨ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು, ಪುಟ ೧೩, ಪದ್ಯ ೩೯

೩ ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ ೩, ೧೪.

ಜಟಾ ನೇಯಂ ವೇಣೀ : ಕೃತಕ ಚ ಕಲಾಪೋ ನ ಗರಲಂ
 ಗಲೇ ಕಸ್ತೂರೀಯಂ : ಶಿರಸಿ ಶಶಿರೇಖಾ ನ ಕುಸುಮಂ
 ಇಯಂ ಭೂತಿನಾಂಗೇ : ಪತಿವಿರಹ ಜನ್ಮಾಭವಲಿಮಾ
 ಪುರಾರೇತಿ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ : ಕುಸುಮಶರ ಕಿಂ ಮಾಂ ವ್ಯಥಯಸೀ,

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ : ಈ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿ ಖಚಿತವಾದ ಉಸಿದಾರ್ಥವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಮುಖ್ಯ. ಯಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಿನ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯತಿಯ ಮಾತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮಾತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾದಿಟ್ಟ 'ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರ' ದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಯತಿಯ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ; ಆದರೆ ಯತಿ ಚರಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಬರುವುದೆಂಬ ಸೂಚನೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಜಯಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಆ ಚರಣ ಹೀಗಿದೆ:

पादे पादेऽत्र प्रतिगणमपि यतिर्लक्ष्यते सर्वेषामक्षराणाम्^೧

ಸರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಿನ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಪ್ರತಿಗಣಕ್ಕೆ ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತು ವಿಶೇಷತಃ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಜಯಕೀರ್ತಿ ಯತಿಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೇ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಸಮರ್ಥ ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಬೀರ: ದಳವಿಯ : ನನ್ನಿಯ: ಚಾಗದ: ಶಾಸನಂ : ಚಂದ್ರಾರ್ಕ : ತಾರಂಬರಂ
 ಮೇರು : ನಿಲ್ಲಿನು : ನಿಲವೇಟ್ಟುಂ : ಕಾನ್ಯಕ್ಕೆ : ತಾನಿತ್ತ : ಶಾಸನ : ದಗ್ರಹಾರಂ
 ಸಾರ: ಮೆಂದಿನಂ: ಪೆಸರಿಟ್ಟು: ತಾನೀಯೆ : ಹರಿಗನ : ಧರ್ಮಭಂ : ಡಾರದಂತೆ
 ಸಾರ: ಮಾದುದು: ಬಿಟ್ಟಗು: ಹಾರಮಾ: ಬಚ್ಚಿಸಾ: ಸಿರದೊಳಂ : ಧರ್ಮಪುರಂ ೩

—ಪಂಪ

ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳು ಗಣಗಳು. ಪ್ರತಿಗಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಲಯ ನಿಂತೂ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅರಿಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಗಣವೂ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪದವಾಗಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ; ಅದರ ಮುಂದಿನ ವಿಷ್ಣುಗಣಕ್ಕೆ ದನಿ ಸಾಗಿದಾಗ ಈ ಲಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕುವ ಸ್ವರದ ಎಳೆತದಿಂದ ಒಂದು ಬಿಡಗು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹಾಡಿ ಅನುಭವ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಸಹಜಯತಿಗೆ ಜತೆಗೂಡಿ ನಡೆಯುವ ಕನ್ನಡದ ಯಾವುದೇ ಲಯದ ಯಾವುದೇ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾದೀತೆಂಬ ಭಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಚರಣದಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ನಾವ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪದವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯವಾಗುವಂತೆ ವಿಚ್ಛೇದ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗದ ಮಾತೇ ಬರಲಾರದು. “ಯತಿವಿಲಂಘನದಿಂದರದಲ್ತೆ ಕನ್ನಡಂ” ೧ ಎಂದು ಕೇಶಿರಾಜನೂ, “ಖಂಡಪ್ರಾಸಮನಶಿತಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್” ೨ ಎಂದು ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ ಕರ್ತೃವೂ ಹೇಳಿದಾಗ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಸೇರಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಹೇಳಿರಲು ಸಾಕು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ‘ಶ್ರುತಿಸುಭಗ’ ಮತ್ತು ‘ಸ್ವಚ್ಛಂದ’.

ಪ್ರಾಸ ವಿನ್ಯಾಸ:— ಪ್ರಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಂದಕ್ಕೆ ನೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಉಂಟೇ ಉಂಟು. ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅಥವಾ ತೋರಪ್ರಾಸ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಮೊದಲಾದ ಭಂದಸ್ವಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದುದಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸವು ನಿಯತವೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಬರಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಕನ್ನಡ ಭಂದಕ್ಕಾದರೋ ಅದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಸತತ. ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ—ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟಾದದಿಂದಲೂ—ಈ ಆದಿ ಪ್ರಾಸ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಇಳಿದು ಬಂದಿದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಸಹಜವಾಗಿ ವೈದೋರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಬರಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ? ಇಲ್ಲವೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವಾಂಶ ಸೇರಿದೆಯೇ?—ಎಂಬುದೀಗ ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯ.

೧ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೨೦) ಸಮಾಪ್ತಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪದ್ಯ ೫

೨ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಪದ್ಯ ೭೦

ಆದಿಪ್ರಾಸ ದ್ವಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣಗಳುಂಟು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನಿಯಮಗಳ ಗೋಚರಿಗೆ ಹೋಗದ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ತಾನಾಗಿ ಮೂಡುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ಸಂಗತಿ ಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ತೂಗು ತೊಟ್ಟಿಲಿಗೊಂದು ಹಾಗು ಪಟ್ಟಿಯ ಹಾಸಿ
ಮಾಗಾಯಿ ಮಗನ ಮಲಗಿಟ್ಟಿ ಆದರೆವೆ
ಹೋಗೊಳ ಹಾಡಿ ಹಿಗ್ಗೊಳ. ೧

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಗಣದ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರವು ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರವಾಗಿ ಇಳಿದು ಬಂದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಕಾರಣ ವುಂಟು. ಕೂಮಾರವ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಸ್ವರಾಘಾತ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಲಯಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡವನ್ನು ಮನೆಮಾತಾಗಿ ಆಡುವವರಿಗೆ ಇದು ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಾರದೆ ಇರದು. ಲಯದಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕಿಂತ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಮೇಲೆ ಆಘಾತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಅದು ಕಿವಿಗೆ ಎದ್ದು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಿವಿಗೆ ಎದ್ದು ಕೇಳುವ ಅಕ್ಷರವು ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಪ್ರಾಸ ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಆನಂದನೆಯ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಸುಖವನ್ನು ಸೂಸುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ.

ಅರಗಿನಂಥಾ ನಲ್ಲ ತಿರುಗಿ ಬಾರದೆ ಹೋದ
ಅರಗಿಣಿ ಹೋಗಿ ಕರತಾರ ನಗರದ
ದರಬಾರದಾಗ ಇರತಾರ ೨

ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸವಾಗಿ ಚರಣದ ಮಧ್ಯದ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸ್ಪಂದಿಸುವ 'ರ' ಕಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಯೋಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ (ಗಣದ) ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರವು ವಹಿಸುವ ಪಾತ್ರದ

೧ ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೪೮

೨ ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೩೬.

ಕಲ್ಪನೆಯಾದೀತು. ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನೂ ದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಾಗ ಈ ಅದಿಪ್ರಾಸ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿತ್ವದ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:

ಪೆಣ್ಣಲ್ಲವೆ ತಮ್ಮನೆಲ್ಲ ಪಡೆದ ತಾಯಿ
ಪೆಣ್ಣಲ್ಲವೆ ಪೊರೆದವಳು
ಪೆಣ್ಣು ಪೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು
ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು ೧೭

—ಹೊನ್ನಮ್ಮ

ಅನುಸ್ವಾರ (ಬಿಂದು) ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪರಿಣಾಮ:

ಮಂಗಳ ರವದೊಳನಂಗನ ಬಣ್ಣನೆ
ಭಂಗವಲ್ಲವೆ ನೋಡು ಕೋಗಿಲೆ
ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸರ್ವಮಂಗಳೆಯರಸನ
ಪಿಂಗದೆ ನೀ ಪಾಡು ಕೋಗಿಲೆ ೨

—ನಿಜಗುಣರು

ಅದಿಪ್ರಾಸ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿಂತು ಬಿಡದೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರದ ವರೆಗೂ ಹರಡಬಹುದು. ಆಗ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಣಾಮ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೋರಿ ಬರುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳ ಮೊದಲಚರಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಆರ್ಯಾಣದಡವ್ಯಾಗ ಯಾರಾಣೆ ಕೊಡಲೆವ್ವ.

ಆಸರಕಿ ಅಳದಿಟ್ಟ ಬ್ಯಾಸರಕಿ ಬಳದಿಟ್ಟ.

ಅತ್ತಾನ ಕಾಡ್ಯಾನ ಮತ್ತೇನ ಬೇಡ್ಯಾನ.

ಕಿರಿಕಿರಿ ಕಂದಗ ಬಿರಿಕಿಗಿ ನೀರಿಲ್ಲ.

ಅರಳೆಲೆ ಬೇಕವ್ವ ಬೆರಳಿಗುಂಗರ ಬೇಕ.

ಜನಕ ರಾಯನ ಮಗಳು ವನಕ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕಟ್ಟಿ.

೧ ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ, ೫ನೆಯ ಸಂಧಿ ೭ನೆಯ ಪದ್ಯ

೨ 'ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ' ಯೊಳಗಣ "ಕೋಗಿಲೆ ಚೆಲ್ವಕೋಗಿಲೆ" ಎಂಬ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ.

ಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರದವರೆಗೆ ಹರಡಿದ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪದ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅರಸಿ ನೀ ಸುಮ್ಮನೆ ಭ್ರಮೆಗೊಳಬೇಡನೆ
 ಸರಸದ ಮಿಗವಲ್ಲನೆ
 ಸರಸಿಜಾಂಬಕಿ ನಿನ್ನ ಮರುಳುಮಾಡಲು ಬಂದ
 ವಿರಸದ ನಾಟ್ಯ ಕಾಣೆ ೧

—ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ

ಆದಿ ಪ್ರಾಸದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. 'ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರವು ಆದಿ ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಅಷ್ಟೇ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವೂ ಮುಖ್ಯ. ಆ ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಸ್ಪುಟವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೂ ಏರುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬಹುದು.

ಮೇಲೆ ನೋಡೆ ಕಣ್ಣ ತಣಪ

ನೀಲಪಟದಿ ವಿವಿಧ ರೂಪ

ಜಾಲಗಳನು ಬಣ್ಣ ಸಿರ್ಪ

ಚಿತ್ರಚತುರನಾರಾ

ಕಾಲದಿಂದ ಮಾಸದಾ ವಿ-

ಚಿತ್ರವೆಸಪನಾರಾ ೨

—ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ

ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ವರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊರತೆ ಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಆದಿಪ್ರಾಸದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜಗೋಪಾಲರಾವ್ ಅವರು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಸ್ವರದ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಹೀಗಿದೆ. "A general definition of Prasam is that the first letter of every line in a stanza

೧ ಪಾರ್ಥಸುಬ್ಬ ಪುಟ ೬೪

೨ ನಿವೇದನ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕವನ "ನಿವೇದನ"

must have the same sort of matrai, and that the second letter must be the same. It is from this rule that the other rules relating to Prasam in Tamil, Telugu and Canarese can be explained.”^೧

ಒಂದು ಭಾಷೆಗೂ ಆ ಭಾಷೆಯ ಲಯಕ್ಕೂ, ಅದರಂತೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಆ ಲಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುವ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತು ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುವುದು. ಈ ಮಾತುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ತೆಲುಗು ತಮಿಳು ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಗಣಯೋಜನೆ, ಯತಿ, ಪ್ರಾಸಗಳು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಗಣಯೋಜನೆ, ಯತಿ ಪ್ರಾಸಗಳಂತೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಮನಗಾಣಿಸದಿರಲಾರವು. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು ಉಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದಿ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು; ನೋಡಿರಿ.

ಮುರಜದಿರಾನ್ : ದೆಯಿತರು : ಮುದಕನ : ಮೇವಿಯ
ಪರಜಮರ್ : ಪಡೈಯಿಡೈ : ಯೀರೇ^೨
ಪರಜಮರ್ : ಪಡೈಯಿಡೈ : ಯೀರುವೈ : ಪರವುದಾಲ್
ಅರಶರ್ : ಇಲಗಿಲಾ : ವಾರೇ^೩

ತೆಲಗು ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯ ಅದಿ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಂತದೇವಾಹಿತುಲವೃತಂಬು ಗಾನಕ
ಯಂತಲು ನಲಿಗಿ ಬಲೀಂದ್ರಗೂಡಿ
ಮಂತನಂ ಬುಂಡಿಯ ಮತ್ಯುಲ ತೋಡಿ ಪೊ
ತ್ರಿಂತಿಯ ಚಾಲು ನಿಂಕೇಲ ಯನುಚು
ಸಂತನ ಕಟ್ಟಿಯುತ್ತಾಡ ಸಮೇತುಲೈ
ಯಂತಂಬುಲೇನಿ ರಥಾಶ್ವಮುಲನು
ದಂತಲ ನಮಿತ ಪದಾತುಲ ನೊಡಗೂರ್ಚಿ
ಯಂತಕಾಕಾರುಲೈ ಯಾರ್ಚಿಯಮರ^೪

ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಗಣಗಣಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾದ ನಯವಾದ ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಲಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದಿ ಪ್ರಾಸವಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

^೧ A Comparative Prosody of Dravidian Languages Chapter III, the Prasam.

^೨ 'ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ' ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೮೯ ರಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ.

^೩ ಶ್ರೀಮದಾಂಧ್ರ ಮಹಾಭಾರತ, ಅದಿಪರ್ವ, ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸಮು ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯ

ಅಂಶ ಗಣದ ನೆಲೆಕಲೆ:— ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಗಣಗಳ ಮೂಲ ಅಂಶವು ಅಕ್ಷರವೂ ಅಲ್ಲ, ಮಾತ್ರೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮತ್ತು ಮಾತ್ರೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಳೆಯುವ ಕ್ರಮ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ಎಲ್ಲ ಬಂಧಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ದ್ರಾವಿಡ ಅಥವಾ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಈ ಮಟ್ಟುಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಯೋಜನೆಗೆ ಸೇರಿದುವುಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಭಂದೋಮಾನದಂಡವನ್ನು ಯೋಜಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳ ಅವತಾರವಾಯಿತು.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳು:— ನಮಗೆ ಈ ವರೆಗೆ ತಿಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು. ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯ ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷೆಯಿಂದಮಂ ಕೇಳ್ ಪೇಳ್ವೆಂ” ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ

ಎರಡುಂ ಮೂಱುಂ ನಾಲ್ಕುಂ
ಗುರುವಿಂ ಪ್ರಸ್ತರಿಸಲಂಬುಧಿ ಗಜಧರಣೀ
ಶ್ವರಗಣಮೊಗೆಗುಮವರ್ಕಂ
ಸರಸಿಜಭವ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಕ್ಕುಂ ೧

ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರಗಣಗಳ ನಾಮನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿ

ಕರಪುರವಾರ್ಧಿಯಾಗಿ, ಗುರುವಾಗಿರೆ ಗುರುವಿಂದಮಧೋ ವಿಭಾಗ ಮಾ-
ಗಿರೆ ಲಘುಯುಗ್ಮನಾಕ್ರಮದೆ ಮುಂತೆ ಸಮಂಕಡೆವಟ್ಟಿ ಭಿನ್ನನೊಳ್
ಬರೆಲಘುವೊಂದೆ, ಹಿಂತೆ ಲಘು; ಮುಂತೆ ಸಮಂ ಮೊದಲಿಂ ತಗುಳ್ಳು ಪಂ
ಕರುಹದಳೇಕ್ಷಣೀ ಗಣಮುನಿಂತಿಡು ಸರ್ವಲಘುತ್ವಮುಖ್ಯನಂ ೨

ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರಗಣಗಳ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂತ್ರರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡು ಗುರುಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲ,

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೩೯

೨ ಭಂದೋಂಬುಧಿ ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೪೧

ಮೂರು ಗುರು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂಲ; ನಾಲ್ಕು ಗುರು ರುದ್ರನ ಮೂಲ. ಈ ಮೂಲ ಗಣಗಳನ್ನು — —, — —, — —, — —, ಈ ರೀತಿ ಗುರುತಿಸಿದ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಈ ಮೂಲ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಗುರುವಿನ ಬದಲು ಎರಡು ಲಘು ಬರಬಹುದು. ಮುಂದಿನ ಒಂದೊಂದು ಗುರುವಿನ ಬದಲು ಒಂದೊಂದು ಲಘು ಬರಬಹುದು ಈ ಬಗೆಯ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು, ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳು, ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಹೊರಡುವವು.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನ ಪುಣ್ಯ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅವನು ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳ ಪೃಥಕ್ಪರಣ ಮಾಡಿ ಇಷ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮೆದುರು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪೃಥಕ್ಪರಣವೂ ಸೂಚನೆಯೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಆದರೆ ಪೃಥಕ್ಪರಣಗಿಂತ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಾದ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯ. ಈ ಗಣಗಳು ಹೀಗೆ ಏಕೆ ಏರ್ಪಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಾಗವರ್ಮ ಆಳವಾದ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಲು ಅವನು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿಲ್ಲ; ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕ.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಂಶಗಣಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:— ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳು ಎರಡು; ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳು ಮೂರು; ರುದ್ರಗಣದ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳು ನಾಲ್ಕು. ಒಂದು ಗಣದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅಂಶಗಳು ಎರಡೇ ಅಥವಾ ಮೂರೇ ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕೇ ಏಕೆ ಬರುತ್ತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವುಂಟು. ಅಚ್ಚ ದ್ರಾವಿಡ ಅಥವಾ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಯಾವುದೇ ಮಟ್ಟಿನ ಯಾವುದೇ ಚರಣದ ಯಾವುದೇ ಗಣ ಎರಡು ಅಂಶಗಳಿಗೆ (ಎಂದರೆ ಎರಡು ಗುರುಗಳ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ) ಕಡಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳ ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕುಗುರುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಅಂಶಗಳ ಹಾಗೂ ಇತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳ ಗಣಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಯಾದ ಮೂರು ಅಂಶಗಳ ಗಣ, ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಗಣ, ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಗುರುಗಳೋ ಅಥವಾ ಲಘುಗಳೋ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಲಘುಗಳೇ ಆಗಿರಲಿ, ಗುರುಗಳೇ ಆಗಿರಲಿ, ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ.

ಯಾರು ನಾ:ನೆಂದುವಿ:ಚಾರಿಸು:ವಿಷಮ ಸಂ:

ಸಾರವಿ : ದನು ಕನ : ಸಂದರಿ

ಮಾರಮ:ದನನಂಭು:ಲಿಂಗವ:ನೊಲಿಸಿ ಗಂ:

ಭೀರ ಸು:ಖದೊಳಿರಂ:ದರುವುವ ನ

—ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು

೧ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ “ಶ್ರೀಗುರು ವಚನೋಪದೇಶವನಾಲಿಸಿ” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯ

ಇಲ್ಲಿ 'ಎಂದುವಿ', 'ಚಾರಿಸು' 'ಸಾರವಿ', 'ದನುಕನ' ಎಂಬ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ದು, ರಿ, ರ, ಕ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಘುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಲಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಸ್ವರ-ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಗುರುಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಮೆ ಇಲ್ಲ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಗುರುವಿನ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಲಘುವನ್ನು ಒಂದು ಅಂಶವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ "ಯಾರು ನಾ:ನೆಂದು ವಿ:ಚಾರಿಸು ವಿಷಮ ಸಂ" ಎಂಬ ಚರಣದಲ್ಲಿಯ 'ಎಂದು ವಿ', 'ಚಾರಿಸು' ಎಂಬ ಗಣಗಳ ಕೊನೆಯ ಲಘುಗಳು ಸಹ ಲಯದಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹರಡುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಗಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಲಘುವನ್ನು ಕೂಡ ಒಂದು ಅಂಶವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಬಂದ ಲಘುವನ್ನು ಒಂದು ಅಂಶವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ.

ಇನ್ನು ಒಂದು ಅಂಶವಾದ ಗುರುವಿನ ಬದಲು ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಸೇರಿ ಬಹುದಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಅದು ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು; ಅವಲೋಕಿಸಿರಿ.

ಶರಣೆಂದೆ : ಶಿವನಿಗೆ : ಶರಣೆಂದೆ : ಗುರುವಿಗೆ

ಶರಣೆಂದೆ : ಶಿವನ : ಮಡದಿ ಗಾ:ರಮ್ಮಗೆ

ಶರಣೆಂದು : ಕಲ್ಲ : ಹಿಡಿದೆನು ೧

ಈ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಗಣದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವು ಎರಡೆರಡು ಲಘುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆಯೆಂದೂ ಮತ್ತು ಆ ಆ ಗಣಗಳ ಮೊದಲನೆಯ 'ಅಂಶ' ವಾಗುವೆಯೆಂದೂ ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಗಣದ ಮೊದಲ ಅಂಶವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ಅವು ಲಯದಲ್ಲಿ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಬಡನಡುವಿನ ಚಿನ್ನೆ ಭಾಮಿನಿಯರ ರನ್ನೆ | ಕೊಡಮೊಲೆ ವೆಣ್ಣೆ ಪೂಗಣ್ಣೆ

ಸಡಗರದಿಂ ನಿನ್ನ ಕರ್ಣಕೆ ಕಡುರುಚಿ | ವಡಿಸುವೆ ಪೇಳಿ ಮೇಲ್ಗತಿಯ ೨

—ಕನಕದಾಸ

ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಅಡಕವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಯಾವುದೇ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಅಡಕವಾಗಲಾರವು ಅಥವಾ ಆಗಬಾರದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು?— ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದಾಗಿದ್ದರೆ ಲಯ ಸುಸೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಯಾವುದೇ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಸೇರಿದರೆ ಲಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾದಂತೆ ಆಗಿ ಅದರ ಗತಿ ಮುಗ್ಗರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಗೇಯತೆ ಕುಂದುವಡೆಯುತ್ತದೆ. ನೋಡಬಹುದು :

ಸಖಿ ನಿನ್ನ : ಸಖ್ಯದ : ಆಖ್ಯಾನ : ಕಟುಮಧುರ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : ದೊಡಗೂಡಿ : ವಿವಾಸಲೇ

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಈ ಚರಣಗಳು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳನ್ನು ವಲಂಬಿಸಿದ ಚರಣಗಳು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷ್ಣುಗಣಕ್ಕೆ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯ 'ಸಖಿ ನಿನ್ನ' 'ಸಖ್ಯದ' 'ಆಖ್ಯಾನ' ಈ ಎಲ್ಲ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಆಖ್ಯಾನದ ವರೆಗೆ ಲಯ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ, ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣವಾದ 'ಕಟುಮಧುರ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಗ್ಗರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ಎಕೆ ?' ಎಂದು ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಶಗಳ ಬದಲಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು ಸೇರಿವೆ ಎಂದಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಅಡಕವಾಗಿರದೆ ಅದರ ಜತೆಗೆ ಮುಂದಿನ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಸೇರಿವೆ ಎಂದು ಕಂಡು ಬರುವುದು. 'ಕಟುಮಧು' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಇದ್ದರೆ (ಮೊದಲಿನ ಅಂಶ 'ಕಟು ಎರಡನೆಯ ಅಂಶ 'ಮು' ಮೂರನೆಯ ಅಂಶ 'ಧು' ಹೀಗೆ) ಹಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಗಣದ ಮಧ್ಯದ ಯಾವುದೇ ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರಾಂಶದ ಬದಲು ಎರಡು ಲಘುಗಳನ್ನಿಟ್ಟರೂ ಲಯಕ್ಕೆ ಕೊರತೆ ಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ನೋಡಿರಿ :

ಹೊಂ-ಗಿ-ಹೊ : ಳೆದು-ನೇ-ತ್ರ : ಮೋ-ಹಿ-ನಿ : ತಾ-ಳ-ಲ :

ಯಂ-ಗ-ಳ : ನರಿ-ದು-ನ : ತಿಸು-ವ ೧

—ರತ್ನಾಕರ ವರ್ಣ

ಇಲ್ಲಿ : ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಗಣಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿದರೆ— ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಣದಲ್ಲಿಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. 'ಳೆದು ನೇತ್ರ' ಎಂಬುದೊಂದು ಮೊದಲ ಚರಣದ ಗಣ. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಳೆದು' 'ನೇ' 'ತ್ರ' ಹೀಗೆ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು.

'ಸಖೀ ಗೀತ'ದಲ್ಲಿ 'ಸಖೀಗೀತ'ವೆಂಬ ಹಾಡಿನ ಮೊದಲಿನ ಚರಣಗಳು

೧ ಭರತೇಶ ವೈಭವ, ಪೂರ್ವನಾಟಕ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೬೫

ಆ ಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಶವಾಗಿರುವ 'ನೇ' ದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ 'ನಯಿ' ಹೀಗೆ ಎರಡು ಲಘುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಇಡೀ ಗಣವನ್ನು 'ಳೆದುನಯಿತ್ರ' ಎಂದು ಹಾಡಿದರೆ ಭಾಷಾಶುದ್ಧಿ ಕೆಡುವುದಲ್ಲದೆ ಲಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ ಕೆಡುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಹಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಒಂದೇ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರವನ್ನು (ಲಘುವನ್ನು) ಎಂದೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುವಾದರೂ ಸೇರಿರಬೇಕು; ಇಲ್ಲವೆ ಎರಡು ಲಘುಗಳಾದರೂ ಅಡಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾದಿದ್ದರೆ ಲಯವು ಕುಂಟುವುದು.

ಈ ವರೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು:

೧. ದ್ರಾವಿಡ ಮಟ್ಟಗಳು, ಅದರಂತೆ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳು, ಅಂಶಗಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಮಟ್ಟಗಳು.

೨. ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಮಾನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವುಗಳು.

೩. ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಗುರುವಾಗಿರಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಗುರುವಿನ ಬದಲು ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಬರಬಹುದು.

೪. ಗಣದ ಮೊದಲ ಅಂಶದ ಅನಂತರದ ಅಂಶ ಅಥವಾ ಅಂಶಗಳು ಗುರುವಾಗಿರಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಲಘುವಾಗಿರಬಹುದು. ಇಂಥ ಗುರು ಲಘುಗಳ ಸ್ವರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಲಘುವು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗುರುವಿನಂತೆಯೇ ಎಳೆದು ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೫. ಗಣವು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಲಿ, ವಿಷ್ಣುವಾಗಿರಲಿ, ರುದ್ರವಾಗಿರಲಿ, ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಂಶಗಳ ನಿರ್ಣಯ:— ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಯಾವುದೇ ಮಟ್ಟಿನ ಲಯದಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ಎಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವವೋ ಅಷ್ಟೇ ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಗಣದಲ್ಲಿ ಅದರ ಘಟಕಗಳು ಅಥವಾ ಅಂಶಗಳು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಲಯದಲ್ಲಿ ಗಣ ಗಣಕ್ಕೆ ದನಿ ನಿಂತು ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಂಶ ಅಂಶಕ್ಕೆ ದನಿಯು ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತೂ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ:

ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಚರಣದ ಅಂತ್ಯಗಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಂತಹ ಕೆಲವೊಂದು ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಅಂಶಗಣ:— ಭಾಷೆಗೂ ಲಯಕ್ಕೂ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಕನ್ನಡ ಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಲಯದ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಅಂಶಗಣ. ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಕೆಯುಂಟೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ೪ ರೂಪಗಳು: (೧) — (೨) ೧೧ — (೩) — ೧ (೪) ೧೧೧

ವಿಷ್ಣುಗಣದ ೮ ರೂಪಗಳು: (೧) — — — (೨) — — ೧ (೩) — ೧ ೧

(೪) — ೧ — (೫) ೧೧ — — (೬) ೧೧ — ೧

(೭) ೧ ೧ ೧ — (೮) ೧ ೧ ೧ ೧

ರುದ್ರಗಣದ ೧೬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೇಲೆ ತೋರಿಸಿದ ಗಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಲಯದಲ್ಲಿ ಪದ ಪದಗಳು ಗಣ ಗಣಗಳಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ರೂಪಗಳಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಹೊಂದಿಕೆ—

	ಗಣ	ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಪದಗಳು	ಲಯ
I	— —	ಎಂತೋ, ಬಂದನ್, ಹೋದಳ್, ಬಾರಾ:	ಮಂದಾನಿಲ
II	೧೧ —	ಎನಿತೋ, ಮನದೊಳ್, ಬಗೆಯಂ, ಮಿಡಿದಂ—	ಮಂದಾನಿಲ
III	— ೧ —	ಬಾರ, ನೀರ, ತೇರ, ಏರು, ಮುಂದೆ, ಸಾಗು—	ಉತ್ಸಾಹ
IV	೧೧೧	ಮನದ, ಮೊನೆಯ, ಹದನ, ಅರಿಯೆ—	ಉತ್ಸಾಹ

ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಹಳಗನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯವೆರಡು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಹಾಡುಗಳ ಗಣಗಳಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವು.

ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಹೊಂದಿಕೆ—

	ಗಣ	ಪದ	ಲಯ
I	— — —	ಏಗೈದನ್, ಕೈಕೊಂಡನ್, ಏನೆಂಬರ್,	
II	{	ಮೀಂಗಳ್—	ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ
		ಕೆನೆವಾಲಂ, ನನೆವಿಲ್ಲನ್, ಬೆಳುದಿಂಗಳ್,	
		ಮಿಡಿಗಾಯ್ಲ್—	ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ

III	{	— — ೦	ಹೊಂದೇರು, ಮುಂಗಾರು, ತಂಗಾಳಿ,	ಕೈಮೀರಿ— ಲಲಿತ
IV		೦ ೦ — ೦	ಮನೆಮಾತು, ಕೆನೆವಾಲು, ಬಗೆಗೊಂಡು,	ಹೊಗರೇರಿ— ಲಲಿತ
V		— ೦ —	ದೋರೆವಣ್ಣ, ಸೂರೆಗೈ, ಬಿಂಕಮಂ,	ತೋರಿ ಬಾ— ಲಲಿತ
VI		೦ ೦ ೦ —	ಬಿನದ ಗೈ, ಅವನ ಕೈ, ನಗುವ ಹೂ,	ನಗಿಸದೇ— ಲಲಿತ
VII		— ೦ ೦	ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ತಿಂಗಳು, ಮೇಲಕೆ, ಬಂದರೆ—	ಮಂದಾನಿಲ
VIII		೦ ೦ ೦ ೦	ಕಿರುನಗೆ, ನಡುಮನೆ, ತೆರೆಮರೆ,	ಅಳಿಯಲಿ— ಮಂದಾನಿಲ

ವಿಷ್ಣುಗಣದ I ನೆಯ ಮತ್ತು II ನೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಆರು ಆರು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ. ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಗಣಗಳುಳ್ಳ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ಹಗಲೆನ್ನದೆ : ಇರುಳೆನ್ನದೆ : ಗಗನಾಂಗಣ : ದಲ್ಲಿ
ಯಾವುದೂ ಭಾ : ವದ ತಾಳಕೆ : ಚರಣಂಗಳ : ಚೆಲ್ಲಿ
ದೂರದಿ ತೂರುವ ಕಿರಣ ಶ್ರೇಣಿಯ ತಾನದಲಿ
ಹೊರಗಿವಿಗೈದದ ಗಾನವ ಗೈವೆವು ಮೇಳದಲಿ ೧

—ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ

III, IV, V, VI ನೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಪಂಚಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು. ಇವು ಚೌಪದ ಲಲಿತರಗಳೆ, ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿ, ವಾರ್ಧಕಿ ಷಟ್ಪದಿ, ಸೀಸ — ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬಲ್ಲವು.

VII ನೆಯ ಮತ್ತು VIII ನೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಅಷ್ಟಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಾದ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ಸಾಂಗತ್ಯ, ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬಲ್ಲವು.

ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಏಕೆ ಸೇರಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು. ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಅದು ಉಸುರಿನ ಮಿತಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಉಸುರಿನ ಜೇಕಿಗೂ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳ ಚರಣಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ರುದ್ರಗಣದ ಪ್ರಕಾರಗಳು:— ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ಪ್ರಕಾರ ರುದ್ರಗಣವು ೧೬ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಲಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ವಿಧಗಳು ಎಂಟೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ :

	ಪದ	ಗಣ	ಲಯ
	I ಹೊಂದೇರಲಿ, ಬಾನ್ನಿರೇಯು,		
{	ತಾನೈತರೆ, ಹಿಗ್ಗೇನದು,	— — ೦ ೦	(ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ)
	II ಮುಗಿಲಿಂದರೆ, ಹನಿಯೈತರೆ,		
	ಹೊಸಹುಲ್ಲಿಗೆ, ಹೊಸಹೂನಗೆ	೦ ೦ — ೦ ೦	,,
	III ಸುತುರುನ್ನಾ, ಕೈಕೊಳುವನ್		
{	ನೇರಲಪಣ್, ಔತಣವನ್	— ೦ ೦ —	,,
	IV ಎಡಬಲದೊಳ್, ಹಗೆಹಗೆಯಂ,		
	ತರಿತರಿದನ್, ಮರೆ ಮರೆದನ್	೦ ೦ —	,,
	V ಎರಡು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳಿಗೆ ಸಮ	೦ —, ೦ —	
	VI ಎರಡು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳಿಗೆ ಸಮ	೦ ೦ ೦, — ೦	
	VII ತೋಟದಲಿ, ಕಾರುಳು, ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ, ಹಬ್ಬಿಹುದು,	— ೦ ೦ ೦	(ಲಲಿತ)
	VIII ಕಿಲಕಿಲನೆ, ನಗುನಗುತ, ಬೆಡಗಿನಲಿ, ಬರುತಿಹವು	೦ ೦ ೦ ೦ ೦	(ಲಲಿತ)

ಗತಿ ೫ : ತ್ರಿಪದಿ

ಕನ್ನಡ ಛಂದೋಗಂಗೆಯ ಗಂಗೆೋತ್ರಿ:— ಕನ್ನಡ ಛಂದದ ಉಗಮವನ್ನು ಯಾವ 'ವೃತ್ತ'ದಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ, 'ಜಾತಿ'ಯಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ ಕಾಣಲಾರೆವು. ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಹಾಡುಗಳಿಗೂ ಬಲು ದೂರದ ಹಾದಿ. 'ಜಾತಿ'ಯ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡ ಅಂಶಗಣಗಳು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಭಿನ್ನವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದೆ. ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಮಾತ್ರಾಬಂಧಗಳಿಂದ ಈ ಪರಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಛಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬಹುದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿಯೂ ಆಯಿತು.

ಕನ್ನಡ ಛಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಮೂಡಿಸಬಹುದಾದ ಮಟ್ಟು ಯಾವುದು?— ಎಂಬುದೀಗ ಪ್ರಶ್ನೆ. ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಮೂಲ ಮಟ್ಟಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬಗೆಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಬಿಡಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ದಿವಂಗತ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಪ್ರೊ. ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ^೧ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ^೨ ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳಬಹುದು. "ಇವುಗಳ (ಗರತಿಯ ಹಾಡುಗಳ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಗಳ) ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ತಮಿಳು, ತೆಲಗು, ಕೊಡಗು, ತುಳು ಮುಂತಾದ ಭಾಷೆಗಳ ಛಂದಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲ ಛಂದಸ್ಸಿನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು" ಎಂದು ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ ಕಂಠಯ್ಯ ಅವರು "ಗರತಿಯ ಹಾಡು" ಎಂಬ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ವರ್ಣಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಮೂಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ.... ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಕನ್ನಡ ವೃತ್ತಗಳ ಗಾಯತ್ರಿ" ಎಂದು ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ಎತ್ತುಗಡೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಛಂದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ತ್ರಿಪದಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು :

೧. ಯಾವ ಮಟ್ಟು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತೋ ಅದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೂ, ತಮಿಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತಮಿಳುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲ ರೂಪವು ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಒಂದು ಮಟ್ಟ. ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೪ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳಿರುತ್ತವೆ; ಎರಡನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಹೀಗೆ ಮೂರು

೧ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ ಪುಟ ೧೦೪-೫ ನೋಡಿರಿ.

೨ The Journal of the University of Bombay vol. VI Part III Pages 173-175 ನೋಡಿರಿ.

ಗಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ತಮಿಳಿನ 'ಕುಱಳ್' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವು ಈ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿ "ಮೊದಲು ಎರಡು ಸಾಲಿನ ಹಾಡಾಗಿದ್ದು....ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಮಗುಚಿ ಬಂದು ಮೂರು ಸಾಲಾಯಿತೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಕುಱಳ್ ಮತ್ತು ವೆಣ್ಣಾ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಈ ರಹಸ್ಯ ಮನದಟ್ಟಾಗುವುದು." ೧ ಎಂದು ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲರೂಪವಾದ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟು ಗರತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು.

ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ:—

ಮಕ್ಕಳ್ ಮೆಯ್ಯಾ : ತೀಣ್ಡಲು : ಡಕ್ಕಿನ್ ಬಂ : ಮುಟ್ಟವರ್

ಚಿಂಜಕ್ಕೇಟ : ಲಿನ್ನಂ, ಚಿವಿಕ್ಕು ೨

—ಕುಱಳ್

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ : (ಪ್ರಶ್ನೆ)

ಸಂಜೆ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿ ಗಂಗಿ ನೀರಿಗೆ ಹೋದ

ಗಂಗಮ್ಮ ತಾಯಿ ಕೊಡನೆತ್ತ

(ಉತ್ತರ)

ಯಾರಂತ ಎತ್ತಲಿ, ಯಾರಂತ ಹೊರಿಸಲಿ

ಯಾರಂತ ಕೊಡವ ನೆಗವಲಿ.

‘ಮಲ್ಲಿಗೆದಂಡೆ’ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ‘ಕುಬಸಾ ಮಾಡೂ ಹಾಡು’ ಇಡಿಯಾಗಿ ಈ ಕುಱಳ್ ಬಂಧದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟು. ಶ್ರೀ ಅವರ ಹಾರೈಕೆ—ಎಂಬ ಕವನ ಈ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದ. ಪದ್ಯ:

ಕನ್ನಡ ನುಡಿಪಯಿರ್ ಮುನ್ನಡೆ ತೆನೆತುಂಬಿ

ಪೊನ್ನಡಕಿಲ್ಲಂ ಪೊನ್ನಕ್ಕೆ ೪

ಇದನ್ನೇ ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯಬಹುದು:

ಕನ್ನಡನುಡಿ ಪಯಿರ್ ಮುನ್ನಡೆ ತೆನೆತುಂಬಿ

ಪೊನ್ನಡಕಿಲ್ಲಂ ಪೊನ್ನಕ್ಕೆ, ತೆನೆತುಂಬಿ

ಪೊನ್ನಡಕಿಲ್ಲಂ ಪೊನ್ನಕ್ಕೆ

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೫೦

೨ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೮೭ ನೋಡಿರಿ.

೩ ಗರತಿಯ ಹಾಡು (ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ ೧೯೩೬) ಪುಟ ೬೮

೪ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ೨೯ನೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ನವರ 'ಹಾರೈಕೆ' ಎಂಬ ಕವನದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ.

ಈ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟನ್ನು ಜಯಕೀರ್ತಿ ತನ್ನ ೧ ಛಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಎಳೆ'ಯ ಗಣಯೋಜನೆಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ತ್ರಿಪದಿ ಮೊದಲು 'ಎಳೆ'ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂಬ ಅನುಮಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯಾದ ಮಟ್ಟು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳದಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಅದು ಎರಡು ಚರಣಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ವರಾಂದೋಲನದ ಸಂಕೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬಲ್ಲದು.

೨. ಅತಿ ಪುರಾತನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟು ತ್ರಿಪದಿ ಮಾತ್ರ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೦೦ರ ಬಾದಾಮಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದು.

ಸಾಧುಗೆ ಸಾಧು ಮಾಧುರ್ಯಂಗೆ ಮಾಧುರ್ಯ
ಬಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗ ವಿಸರೀತನ್
ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಹನಲ್ಲ. ೨

೩. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತ್ರಿಪದಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನಷ್ಟೆ ಪರಿಗಣಿಸಿದರೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅದು ಬದುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಸತ್ವವನ್ನೇ ಅದು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಲು ಸಾಕು; ಕನ್ನಡಗರ ನಾಡಿಯ ನುಡಿತವನ್ನೇ ಅದು ಅನುಸರಿಸಿ ಮೈದಾಳಿರಬೇಕು. ಕನ್ನಡದ ಜೀವವಾಣಿಯಾಗಿಯೇ ಅದು ಹೊಮ್ಮುತ್ತ ಬಂದಿರಬೇಕು. ೪ ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಕ್ಕಾಲು ಮೂರುವೀಸಪಾಲು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾಗಿ ಉಳಿದು ಬಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

೪. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ವರೆಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚತ್ತಾಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ತಿವಿಡಿ'ಯ ಪ್ರಸ್ತಾವವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲೇ ತ್ರಿಪದಿ ಲೋಕ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಟ್ಟಾಗಿರಲುಸಾಕು-ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಬಂದ ಪದ್ಯವಿದು.

೧ ಛಂದೋಶಾಸನ, ಸಪ್ತಮೋಢಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೧೪

೨ ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ (೧೯೨೩) ಪುಟ ೨, ಪದ್ಯ ೪

೩ ಶ್ರೀ. ಎಲ್ ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ 'ನಾಡಪದಗಳು' ಎಂಬ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ

೪೬ ಹಾಡುಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೩೩ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿವೆ. "ಗರತಿಯ ಹಾಡುಗಳು" ಎಲ್ಲವೂ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿವೆ.

“ ಕಂದಂಗಳ ಪಲವಾಗಿರೆ | ಸುಂದರ ವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಮ
ತ್ತಂದಲಾ ಗೀತಿಗೆ ತವಿದಿಗ | ಕಂದಂಚಿತ್ತಿಸೆಯ ಪೇಣ್ಣೊಡಮ ಚತ್ತಾಣಂ ೧ .

೫. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಾದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ
ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸಬಹುದು.

I ತ್ರಿಪದಿ ಹಾಗೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳ ಲಯ ಒಂದೇ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಚರಣವನ್ನು
ಬೆಳೆಸಿದರೆ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣ ಹೊರಡುತ್ತದೆ; ನೋಡಿ :

ಅಂತುಮಾರೂಪನೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ
ಕಾಂತೆಯರ ಪತಿಗೆ ರತಿಸೋಲ್ಲ ಕೆಂದಳಿ
ರಂತಲರ್ಗಣಿಗೆ ಜೊಣೆಯಾದರಾ ೨

—ಪೊನ್ನ

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣ :

ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ಬ್ರ ರು
ಅಂತುಮಾರೂಪನೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಕಾಂತೆಯರ ಪತಿಗೆ ರತಿಸೋಲ್ಲ ಸೋ ೩

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ
ವಿಷ್ಣು ಗಣ ಬಂದಿದೆ; ಇಷ್ಟೇ ಅಂತರ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಮುಖ್ಯ ಗಣವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಬದಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರಬಹುದೆಂಬ ಮಾತನ್ನೂ, ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡನೆಯ
ಚರಣವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೂ, ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು
ತಿರುಗಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ‘ಸೋ’ ಎನ್ನುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು
ಒಟ್ಟಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೂ ಇರುವ ನಿಕಟ
ಸಂಬಂಧದ ಕಲ್ಪನೆ ಬಾರದಿರದು.

II ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದ ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದ ಮೂಲಪಟ್ಟದಿ ಹೀಗೆ
ಹೊರಡಬಹುದು :

ಅಂತ್ಯಮಾ : ರೂಪನೆ
ಚಿಂತಿಚಿ : ಚಿಂತಿಸಿ
ಕಾಂತೆಯರಾ : ಪತಿಗೆ ರತಿಸೋಲ್ಲ ಸೋ |
ಕಾಂತೆಯರಾ : ಪತಿಗೆ
ರತಿಸೋಲ್ಲ : ಕೆಂದಳಿ
ರಂತಲ : ಗಣಿಗೆ ಜೊಣೆಯಾದರಾ
ಮಂದರ : ಧರಗಣ
ಮೊಂದಿರೆ : ಕಡೆಯೊಳ
ಕಂದದೆ : ನೆಲಸುಗೆ : ಮದನಪರಂ
.....

೧. ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಪದ್ಯ ೩೫

೨. ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣ

೩. ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ಗಣಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಅದಕ್ಕೆ ಸೋ ಎಂಬ ಪಲ್ಲವವನ್ನು
ಜೋಡಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು.

ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಒಂದು ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡು ಚರಣಗಳನ್ನು ಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧದಂತೆ ಒಡೆದು ಇಟ್ಟಾಗ ದೀರ್ಘಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಸದಶಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ಲಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹರಡುತ್ತದೆ.

III ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ದಾರಿ :

ಅಂತುಮಾ ರೂಪನೆ ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ
ಕಾಂತೆಯರ್ ಪತಿಗೆ ರತಿ ಸೋಲ್ವ
ಕಾಂತೆಯರ್ ಪತಿಗೆ ರತಿಸೋಲ್ವ ಕೆಂದಳಿ
ರಂತಲರ್ಗಣೆಗೆ ಡೊಣೆಯಾದರ್

ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಪುನರಸಿ ಹೇಳುವ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಸಾಂಗತ್ಯ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ತರ್ಕ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಂಗತ್ಯವಾದರೂ ಮುಕ್ತಾಲ್ಪಾಡು (ತ್ರಿಪದಿ) ಗಳು ಚೌಕಗೊಂಡಾದುವೆಂದು ತಿರುಮಲಾರ್ಯನು ಸೂಚಿಸದೆ ಇಲ್ಲ — ಎಂದು ಬೇಂದ್ರೆ ಯವರು 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ' ೧ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಡಿನ ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಂಗತ್ಯವುಂಟಾಗಿರಬೇಕು" ಎಂದು ೨ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿ ಅವರು ಹೇಳಿದುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ "ಸಾಂಗತ್ಯದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಯಾದರೂ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ." ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಅಷ್ಟು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

೬ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಲು ತ್ರಿಪದಿಯ ಪ್ರಾಸಕ್ರಮವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕುಠಾತೋದದ ಜನತೆಯ ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಈ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಹಾಗೂ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮೈದೋರುವ ಸಂಗತಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಮೂಲ ಮಟ್ಟದ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಬಂಧಗಳೂ ವೃತ್ತಗಳೂ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಲು ಸಾಕು.

ನಮ್ಮ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಕ್ತಾಲು ಪಾಲು ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದು ವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳಂತೂ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನೇ

೧ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ ಪುಟ ೧೦೪-೧೦೫

೨ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ — ಸಂಪುಟ ೩೧, ಸಂಚಿಕೆ ೨- "ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ"

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಜೋಗುಳ ಪದಗಳು, ಕೋಲಪದಗಳು, ಶೋಭನ ಪದಗಳು, ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಡುಗಳು, ಒಣಕೆವಾಡುಗಳು— ಇವೆಲ್ಲ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಮ್ಮಿ ಬಂದಿವೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಹಾಡುಗಟ್ಟುವೆಂಬುದಕ್ಕೂ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಒನಕೆವಾಡಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಸೋಮರಾಜನ ಉದ್ಭಟ ಕಾವ್ಯ (ಸು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೨೨) ದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾರ್ಥಕವಾದ ಅಧಾರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗಿದೆ :

“ ಉದ್ಭಟ ಸ್ತೀಂದ್ರ ಚಂದ್ರಮಂ ನಡೆತರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳೆವೆಣ್ಣೆ
ಮೊನ್ನೊನಕೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು ರುದ್ರ ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊರಲೊಳ್ ತಂಡುಲಮಂ ತೀವಿ
ಚಳಿಸುತ್ತ ವಿಳಾಸದಿಂ ಕಲಕಂಠ ಕಂಠಸಂಜನಿತ ಮಂಜುಳ ಮಧುರಸ್ವರಮಂ
ಪಟಿಪಿಂಚರದಿಂ ಪಾಡುತ್ತೆಸದಿದರ್ಪ್ಪ ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ :

ಚದುರಂಗಿ ನೆತ್ತಮಿಂಪೊದವಿದಾ ಪಾಡು ಸ
ಕೃದದೋದು ಹಾಸ್ಯಮಿನಿಗಬ್ಬದೊಟ್ಟಮಿ-
ಲ್ಲದ ಸೂಳವನೆಯೆ ಬಿಡುವನೆಯೆ

ಮದಸಂಗ ಜಯಮಕ್ಕ ಮಧುಗೆ ಸಂಪದಮಕ್ಕ
ಬದುಗದೊಂತು ನೆಲಸರ್ಕ ರತಿಗೆ ಸಂ
ಪದಮೆಂದು ತೊಲಗದಿರುತಿರ್ಕೆ

ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣ:

ಬಿಸರು ಹೋದ್ವನಗಣಂ|ರಸದಶಸ್ಥಾನದೊಳ್|
ಬಿಸರುಹ|ನೇತ್ರ|ಗಣಮೆ ಬ|ರ್ಕುಳಿದುವು|
ಬಿಸರುಹ|ನೇತ್ರ|ತ್ರಿಪದಿಗೆ ೩

ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಒಟ್ಟು ೧೧ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ೬ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೦ (ರಸದಶಸ್ಥಾನ) ಗಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು. ಉಳಿದುವೆಲ್ಲ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ತ್ರಿಪದಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣದಂತೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

೧ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೧೦ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸ, ೯೩ನೆಯ ಪದ್ಯ

೨ ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ, ೧೦, ೯.

೩ ನಾಗವರ್ಮನು ಭಂದಸ್ತು (ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪುಟ ೯೮, ಪದ್ಯ ೨೯೯.

ಕರಕರಾಬ್ಜಿತ್ಯಂಶ| ಚರಣಾ ದಿಗ್ರಸರತಿಃ
ಸ್ವರಮಯೀ ಲಾದಗಿರಿ ಹರಾಂಶಾಚಾಂತ
ವಿರಮಣಚ್ಚಿತ್ರಾ ತ್ರಿಪದಿಕಾ ೧

ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ೬ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೦ನೆಯ (ದಿಗ್ರಸ) ^೨ ಬ್ರಹ್ಮ (ರತಿ) ಗಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದವುಗಳು ವಿಷ್ಣು (ಮದನ) ಗಣಗಳು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ ^೩ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವು ನಾಗವರ್ಮ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣದಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ತ್ರಿಪದಿ ತಾಲಹೀನವಾದುದು ಎಂಬ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಮಾತ್ರಾನ್ಯತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವಂತೆ ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ತ್ರಿಪದಿಯಾಗಲಿ ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವ ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟಗಲಿ ತಾಳಕ್ಕೆ ತೀರ ಹೊರತಾದುವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಲಕ್ಷಿಸಿದ ^೪ ಚಿತ್ರಾತ್ರಪದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ ಗಣಗಳು ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದೇ ಕ್ರಮ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.^೫ ಸರ್ವಜ್ಞನ ತ್ರಿಪದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಚಿತ್ರಾತ್ರಪದಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ.

ಸುರಯಿಯೊಳ್ ಗಿಳಿ ಮಗುಟ್ಟರಗಿಳಿ ಬಿರಯಿಗೆ
ಮೊರೆವಂತೆ ಮೊರೆವ ಮಹಿದುಂಬಿ ತಳಿರೊಳ್
ಪರಭೃತಂ ಮಗುಟ್ಟ ಪರಭೃತಂ ೬

—ಪಂಪ

ಮುಕ್ತಿ ಶ್ರೀಸತಿಗನುರಕ್ತಂ ಸಂಸಾರವಿ
ರಕ್ತಂ ನಿರ್ವಿಷಯ ನಿರಪೇಕ್ಷಂ ಶುಚಿಜೀವ
ನ್ಮುಕ್ತಂ ನಿರ್ವಾಣ ಗುಣಗಳ್ಳಂ ೭

—ಷಿಕಾರಪುರದ ಶಾಸನ

೧ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಛಂದೋನುಶಾಸನ : ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ ಪದ್ಯ ೯

೨ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳ ಬದಲಾಗಿ ರತಿ, ಮೋಹ ತರ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿವ್ವಾನೆ.

೩ 'ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ' ಆದಿಯಾರ ಪ್ರಕಟಣೆ, ೧೯೪೪ರ ಅವೃತ್ತಿ ಪದ್ಯಗಳು ೨ ೨೬೮, ೨೬೯.

೪ ಛಂದೋನುಶಾಸನ- ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರ- ಪದ್ಯ ೯

೫ 'ಸರ್ವಜ್ಞ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೧೧ನೆಯ ಗಣ ಎರಡು ಲಘುಗಳ ಆರಂಭವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬ ಆದಿಪುರಾಣ ೬, ೧೦೦

೭ ಶಾಸನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ ೩೦

ನಗನೋಟ ಮೆಲ್ಲಾತು ಮುನಿಸು ಮೋಹನಗಳಿಂ
ಬಗೆಯ ಬಂದವರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮೋಹಿಪ
ಳ್ಳುಗುಳಂಬನರಸಿಗೆಯಲ್ಲು ೧

—ಸೋಮದೇವ

ನಲವಂತ ನಿಂತೀವ ನಿರಾಗಿ ನುಂಗೀತ
ಬೆಣ್ಣೆಲ್ಲ ಜಾಣ ಬಿಳಿಸುಣ್ಣ ತಂಗಮ್ಮ
ಪರಿಮಳವಲ್ಲ ವಿಷಗಾಳಿ ೨

—ಮಧುರಚಿನ್ನ

ನಿಂಬೀಯ ಕಾಯ್ದಾಂಗ ತುಂಬಿ ಬಿಡಳ ಬಾಲಿ
ಇಂಬು ಕೊಡು ರಾಯಾ ಎಡದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ
ವಜ್ಜೀರ್ದೇರವರ ಮಗಳೇನಿ ೩

ನಾಗವರ್ಮನು ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣದ ಪದ್ಯ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಚಿತ್ರ ತ್ರಿಪದಿಕೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ಮುಂದಿರುವ ವಿಷ್ಣು ಗಣ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾದರೆ ಲಯನಿರರ್ಗವಾಗಿ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ನಿಯಮ ಬಂದಿರಬೇಕು.

‘ಚಿತ್ರ’ ೪ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನೂ ತ್ರಿಪದಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಇಂಥ ತ್ರಿಪದಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು ದುರ್ಲಭ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಗವರ್ಮನು ಕೊಟ್ಟ ‘ಚಿತ್ರ’ದ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವು ಲಯಕ್ಕೆ ಅಳವಡುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯಾತಿಯ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ನಾಗವರ್ಮನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಶಗಣದ ಲಯ ಅವನ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತಿದೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ‘ವಿಚಿತ್ರಾ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ರಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಕೊನೆಯ ಎಂದರೆ ೧೧ನೆಯ ಗಣ ರುದ್ರಗಣ. ‘ದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದ ಅದು ಚಿತ್ರಾ-ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ವಿಚಿತ್ರಾ-ನಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಪದ್ಯ ವಿಚಿತ್ರಾ-ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಅರಹಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ ೧೦, ೯೭

ನನ್ನ ನಲ್ಲ-ಸುಖದುಃಖ
ಮಲ್ಲಿಗೆದಂಡೆ.

ಭಂಡೋಂಬುಧಿ, ಚತುರ್ಥಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೪೯.

ಸರ್ವ ಲಕ್ಷಣಮತ್ರ ಪೂರ್ವಪದ್ಯರಥಾವಿ
ಗುರ್ವಾದಿ ಬಾಣ ಗಣ ಭಾಗ್ ವಿಚಿತ್ರಾಸ್ಕಾತ್
ಪೂರ್ವಂ ಕರ್ಣಾಟಚ್ಛಂದೋಮತೇ

ಈ ವಿಚಿತ್ರಾ-ತ್ರಿಪದಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಚರಣಗಳು ಕೂಡಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಒಂದು ಚರಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗುತ್ತವೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಈ ವಿಚಿತ್ರಾ-ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಮೂಲವಾಗಿರಬಹುದೇ?— ಎಂಬ ಊಹೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ:—

ಗುರ್ವಾದಿ : ಬಾಣ : ಗಣ ಭಾಗ್ ವಿ : ಚಿತ್ರಾಸ್ಕಾತ್
ಪೂರ್ವಂ ಕ : ಕರ್ಣಾಟ : ಚ್ಛಂದೋಮತೇ.

ಇದನ್ನೇ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣದಂತೆ ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು :

ಗುರ್ವಾದಿ|ಬಾಣ|ಗಣಭಾಗ್|ವಿ|ಚಿತ್ರಾಸ್ಕಾತ್|ಪೂರ್ವಂ|ಕರ್ಣಾಟ|ಚ್ಛಂದೋಮತೇ.
ವಿ ಬ್ರ ವಿ ವಿ ಬ್ರ ವಿ ರು

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ವಾಗುತ್ತದೆ; ಎರಡನೆಯ ಗಣ ವಿಷ್ಣು ವಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ; ಇಷ್ಟೇ ಅಂತರ; ಒಟ್ಟು ಲಯ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು.

ತ್ರಿಪದಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೆ ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಟ್ಟಿನ ಲಕ್ಷಣವೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅವನು ೨ ಎಲಾ (ಎಳೆ) ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ಪದ್ಯವು ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ನೋಡಿ :

ತ್ರಿಪದೀ ತೃತೀಯಾಂಹ್ರಾ | ವಕಮುಂಚತ್ಯೇಲೇತಿ
ಸುಪರಿತಾ ಗೇಯವಿದಜನೈಃ ೩

ನಾಗವರ್ಮನೂ 'ಎಳೆ' ಯನ್ನು ' ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿ ' ಯಲ್ಲಿ ಅಡಕಮಾಡಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ತ್ರಿಪದಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವೆಂದು ಅವನು ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಲಕ್ಷಣ ಕೊಂಚ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಉದಾಹರಣೆ ಲಯಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸರಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧ ಭಂದೋನುಶಾಸನ, ೭, ೧೦.

೨ ಭಂದೋನುಶಾಸನ : ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ ಪದ್ಯ ೧೪

೩ "ಭುಜಗ ಪದ್ಯ ಪುರಗಣ-| ನೃಜದೋಳಾಹುತೋಳಪ್ಪ ದಜಗಣೇಜಿ, ಭವತೀ.

— ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪದ್ಯ ೩೦೭

ತ್ರಿಪದಿಯ ತೃತೀಯ ಚರಣವನ್ನು ಭಿಕ್ಷುರೆ 'ಎಳೆ' ರೂಪಗೊಳ್ಳುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ ಈ ಎಳೆಗೂ ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಕುರಿತು ಬಂಧಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎಳು ಗಣಗಳು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೇ? ಎಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ಈ ಮಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲ ವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು :

* ಪ್ರಶ್ನೆ :

ಮಳೆಯಾರ ಬಂದೀತೊ ಹೊಳೆಯಾರ ತುಂಬೀತೊ
ಹೇಗೆ ಬರಲಣ್ಣ ಮದುವೆಗೆ|ಸುವ್ವಿ

* ಉತ್ತರ :

ಚಿನ್ನದ ಹರಿಗೋಲೆಗೆ ರನ್ನದ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿ
ಜೋಕೇಲಿ ನಿನ್ನ ಕರೆದೊಯ್ಯೆ|ಸುವ್ವಿ

ಚಿತ್ರಲತೆಯ ಲಕ್ಷಣ : ನಾಗವರ್ಮನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ ಚಿತ್ರ, ವಿಚಿತ್ರ ಎಂಬ ತ್ರಿಪದಿ-ಪ್ರಬೇಧಗಳು ಲಯಕ್ಕೆ ಅಳವಡುವಂತೆ ಲಕ್ಷಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳಿದ 'ಚಿತ್ರಲತೆ'ಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಬ- ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದಲ್ಲದೆ ಲಯಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರಲತೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗಣ ಬರುವುದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಅನೇಕ ಪಾಠಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಣ ಪಾಠ ಮಾತ್ರ ಸಮಂಜಸವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ತುದಿಯೊಳೀ|ಶ್ವರಗಣ|ಮೊದವಿರೈ|ಪದವೆಲ್ಲಂ

ಮದಗಜ|ಗಮನೆ|ಪೊಹಗಣ|ಚಿತ್ರದಂ-

ದದೊಳಿದೊಡೆ ಚಿತ್ರಲತೆಯಕ್ಕುಂ ೧

ರುದ್ರಗಣ ಸಮಾವೇಶವಾದ ತ್ರಿಪದಿಗಳು : ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಚಿತ್ರಲತೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿರಬೇಕು.

— ೦ ೦ —

ಒಮ್ಮನ ಮದ್ದಿಗೆ ಬೆಂಕಿ|ಒಮ್ಮಿಲೆ|ಕೊಟ್ಟಾಂಗ

ತಮ್ಮನ ಹೊಟ್ಟೆ ತಳಮಳಿಸೆ|ಅಕ್ಕ ನನಗ

ರಮ್ಮನಿ ಹಣ್ಣ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ'

— ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ - 'ಕೂಸು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಹಾಡು'

* ಎಲಾ ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ನಾಡಪದಗಳು ತೆನೆ ೪, ಸುವ್ವಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೯೦.

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರ, ಪದ್ಯ ೧೨

ಈ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವು ರುದ್ರಗಣವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಹರಹು : ಕನ್ನಡ ಭಂದದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಧಾನಗಣ. ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದರದೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಈ ಮೊದಲೇ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತೆ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳು :

— — — ಲಲ — — — ಲ — ಲಲಲ — — — ಲ
೧ ಗೋವಿಂದಂ, ೨ ಹೃದಯೇಶಂ, ೩ ನಾಕಿಗಂ, ೪ ಪರಹಿತಂ, ೫ ಕಂಸಾರಿ,
ಲಲ — ಲ — ಲಲ ಲ ಲಲಲ
೬ ನರಕಾರಿ, ೭ ಶ್ರೀಪತಿ, ೮ ಮುರಹರ,

ಈ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಮಾತ್ರ. ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಬಂದಾಗಲಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಕೆಲವೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ಏಕೆಂದರೆ ೬ ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ (ಅದರಂತೆ ಇನ್ನಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ) ಇಂಬಾಗಿ ಕೂಡಲಾರವು. ಹಳಗನ್ನಡ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈ ಆರುಮಾತ್ರೆಯ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಪದ್ಯದ ನಿರ್ಗಗಳಂತೆ ಕುಂದುವಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಲಯದ ಸೊಗಸೂ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ.

 ೬ ೬
— — — ಲಲ — —
ಕೇಡನಾ|ಗಿಂದಾಗಂ|ಕೇಡೆಂದು|ವಿಪರೀತಂ
ಮಾಡಿಯೆ|ನೆಗಳ್ವು|ಜಡಜಂತು|ಮೂಡಿ ಮು
ಳ್ಳಾಡುಗುಂ|ಜನ್ಮ|ಜಡಧಿಯೊಳ್

— ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ.

ಅದರಂತೆ ಪಂಪನ ಆದಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೊದಲ ಚರಣವನ್ನು ನಮೂನೆಗಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

 ೬ ೬
ಲಲ — — ಲಲ — —
ವರದತ್ತಂ|ಮೊದಲಾಗಿ|ಧರಣೀಶ|ರವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ೧

ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಈ ಆರುಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ :

— — —
ತುಪ್ಪಾ ಬಾ|ನಾ ಒಯ್ದು|ತಿಪ್ಪಿ:ಗಿ|ಸುರುವವ್ವಾ

ಅಂತೂ ಈ ಗಣಗಳು ಬಂದಾಗ ಲಯೋಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಗಡಿಬಿಡಿ'ಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

೩ನೆಯ (—೦—) ಪ್ರಕಾರದ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೂ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತೀರ ಕಡಮೆ; ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು:

ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

— ೦ —
ಬಾಲಿ ತಾ| ಮೈ ನೆರೆದ್ರು| ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ| ನಿಂತಾಳ
ಬಾಳೇಲಿ| ಹಂಗ| ಮಕ ಬಾಡೆ| ಅವರವ್ವ
ಬಾ ಬಾಲಿ ನಂತ ಕರದಾಳ ೧

ಪರಕಿರಿ ನೋಡಿದರೆ ಎರಡು ಗುರುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬರುವ ಲಘು ತ್ರಿಪದಿಯ ಗೇಯವಾದ ಲಯದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘದಂತೆ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

೪ನೆಯ (೦೦೦—) ಪ್ರಕಾರದ ಗಣದ ಪ್ರಮಾಣ ಇನ್ನೂ ಕಡಮೆ. ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳ ವಿಷ್ಣು ಗಣದ ಗತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳ ಗತಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸುಗತಿ. ಕೊನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಸರಿ ಹೋಗುವ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ; ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಅವು ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಯದಲ್ಲಿ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ವಿಷ್ಣು ಗಣದ ಸರಾಸರಿ

ವಿಸ್ತಾರವು ೫ ಮಾತ್ರಗಳ ವಿಸ್ತಾರ. ೫ನೆಯ (—೦—೦) ಮತ್ತು ೬ನೆಯ (೦೦—೦) ಪ್ರಕಾರಗಳು ೫ ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು. ೬ನೆಯ (ಶ್ರೀಪತಿ) ಮತ್ತು ೭ನೆಯ (ಮುರಹರ) ಪ್ರಕಾರಗಳು ಲಯದಲ್ಲಿ ತಾವಾಗಿಯೇ ಐದು ಮಾತ್ರೆಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತವೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಗೇಯವಾಗುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳ ಸೇರುವೆಯಿಂದ. ತ್ರಿಪದಿಯ ೬ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ವಿಷ್ಣು ಗಣವಿರಬೇಕೆಂದು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳಿರುವನಷ್ಟೆ? ಹಾಗೆ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗಣಗಳೆಂದರೆ ೦೦—೦ (ನರಕಾರಿ) ಮತ್ತು ೦೦ ೦ ೦ (ಮುರಹರ). ಇವೆರಡೂ ಕೊನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗುವವೆಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ.

ತ್ರಿಪದಿಯ ಹೆಸರು:— ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಮೂರು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆಯಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ತ್ರಿಪದಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಎರಡು ಸಲ ಹೇಳುವುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅದು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹರಡುವುದುಂಟು. ತ್ರಿಪದಿಗೆ ತಿವದಿ, ತಿವುಡೆ, ತ್ರಿವುಡೆ, ತ್ರಿಪದಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯ ನಾಮ ನಿರ್ದೇಶವು 'ತಿವದಿ' ೧ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ. ೨ ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಿವದಿ ಎಂಬ ರೂಪ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ತ್ರಿವಳಿ, ತ್ರಿಪದಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿ ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಿಪದಿಕಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಲೀಲಾವತಿ' ಯಲ್ಲಿ ೩ ತಿವುಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯ ರಚನೆ:— ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಆವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೧ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡ ಮಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಾಗಿರಬಹುದೆಂದೂ, ಅಂಥ ಮಟ್ಟು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಕುಱಿಳ್ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಿದೆಯೆಂದೂ, 'ಹರಕೆ' ಎಂಬ ತಲೆಬರೆಹದ ಕೆಳಗೆ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಆ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕವನವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರೆಂದೂ ಈ ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದೆ.

೨ ತ್ರಿಪದಿಯ ಅತಿ ಪುರಾತನ ರೂಪರಚನೆ ನಮಗೆ ದೊರಕುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೦೦ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಬಾದಾಮಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತ್ರಿಪದಿಯು ಪೂರ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ರಚನೆ ಅಂಶ ಗಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ದೂರ. ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಾಸನಿಯತ. ಗಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಪದಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೋಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ರಸದಶಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ನಿಯತ. ಮುಂದಿನ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೂಪರೇಷೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೧ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ.....ಪದ್ಯ ೩೫

೨ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಲ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪೀಠಿಕೆ ಪದ್ಯ ೬೮

೩ ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಲೀಲಾವತಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಅಶ್ವಾಸ ೨.

ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಕೆಯ್ಯೊರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದುಮದರಂತೆ
 ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಾ ಪುರಾಕೃತ
 ಮಿಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕ್ಕುಮದು ಬಂದು ೧

ಗಣಗಳ ಮತ್ತು ಪದಗಳ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಇದನ್ನೇ ಹೀಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ಇರಿಸಬಹುದು.

ಒಳ್ಳಿತ್ತು|ಕೆಯ್ಯೊರಾರ್|ಪೊಲ್ಲದುಂ|ಅದರಂತೆ
 ಬಲ್ಲಿತ್ತು|ಕಲಿಗೆ|ವಿಪರೀತಾ|ಪುರಾಕೃತಮ್
 ಇಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕ್ಕುಮ್|ಅದು ಬಂದು

೩ ಈ ಶಾಸನಗಳ ತ್ರಿಪದಿಗೂ, ಮುಂದೆ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪಂಪ, ಪೊನ್ನರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲಿಂದರಂತೆಯಾದರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡ ತ್ರಿಪದಿಗೂ ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂತರವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಗಣ ಬರುವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ^೧ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ.

ಸುರಯ್ಯೊಳ್;ಗಿಳಿ ಮಗು:ಳ್ಳರಗಿಳಿ:ಬಿರಯಿಗೆ
 ಮೊರೆವಂತೆ:ಮೊರೆವ:ಮರಿದುಂಬಿ:ತಳಿರೊಳ್|
 ಪರಭೃತಂ:ಮಗುಳ್ಳ:ಪರಭೃತಂ ೪

—ಪಂಪ

ಪ್ರಾಚೀನ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ಮಾತೃಗಳ ವಿಷ್ಣುಗಣ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಮುಂದೆ ಬರಬರುತ್ತ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಐದು ಮಾತೃಗಳನ್ನೊಳಗೊಳ್ಳುವ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ; ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ ಅಥವಾ ಐದು ಮಾತೃಗಳ ವಿಷ್ಣುಗಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿದಷ್ಟು ಲಯವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗೇಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

೪ ಅಂಶಗಣಾನಲಂಬಿಯಾದ ತ್ರಿಪದಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದುದು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಾಗತೊಡಗಿದುದು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ. ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕನವರ ಯೋಗಾಂಗ ತ್ರಿವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಾಶ್ರಿತವಾದ ತ್ರಿಪದಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

೧ ಬಾದಾಮಿಯ ಶಾಸನಶಾಸನ: ಪದ್ಯಮಂಜರಿ ೪, ಪುಟ ೨ ನೋಡಬಹುದು.

೨ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಬದಲಾಗಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಧಾರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

೩ ಆದಿಪುರಾಣ ೬, ೧೦೦

ಉದಾ:

ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದಾ ಬಟ್ಟಿ ಬಯಲೊಳಗೊಂದು
ಮುಟ್ಟಿಬಾರದಾ ಘನವಿಹುದು ಮನದೊಳಗೆ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟವನೆ ಕಡು ಜಾಣ ೧ *

ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳ ಬದಲಾಗಿ ವಿದ್ಯೆದು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅಂಶಗಣಾತ್ರಿತವಾದ ತ್ರಿಪದಿಯಷ್ಟು ಈ ಮಾತ್ರಾಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದ ತ್ರಿಪದಿ ಗೇಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎರಡನ್ನೂ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ನೋಡಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದು. ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅನುಭಾವ-ಕವಿಯಾದ ಶಿಲವಂತಯ್ಯನು ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವಸಂಯೋಗಸ್ಥಳದ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಇದೇ ಮಾತು ಮನದಟ್ಟಾಗುವದು.

ಬಿಂದುರೂಪವ ಪೀಠ ಮುಂಥೆ ನಾದವ ವೃತ್ತ |
ಸಂದ ಗೋಮುಖವೆ ಕಳೆ ತ್ರಿವಿಧ ಹೃದಯದೊಳು
ನಿಂದ ಚಿನ್ಮಯನೇ ಗುರುಲಿಂಗ ೨ *

೫ ತ್ರಿಪದಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ಇಳಿದುದು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಿಜಗುಣರ ಅನುಭವಸಾರ ಮತ್ತು ಪುರಾತನರ ತ್ರಿವಿಧಿ ಇವೆರಡೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾತ್ರಾಗಣ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಐದು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಂಚಮಾತ್ರಾಗಣವು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಈಚಿನ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದ ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಪೂರ್ವದ ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನು ನಿಜಗುಣರು ಅರಿತಿದ್ದರಿಂಬುದು ಅವರ ಒಂದು ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದು ಬರುವಂತಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ತ್ರಿಪದಿ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯ ವಾಗಿದ್ದು ಗೇಯವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನೋಡಿರಿ.

ಮುನ್ನಿನಾ ತ್ರಿಪದಿ ಸೊಗಸನ್ನೀಡು ತಿರಲಿದೇ
ಕೆನ್ನದಾಲಿಪುದು ಸಂಜೆಯೊಳು ಶಶಿಯ ಬೆಳು
ಜೊನ್ನವಿರೆ ಸೊಡರಿಗಳಸರೇ ೩

— ನಿಜಗುಣರು

ಈ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಗಣಗಳು ಐದು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯ ರಚಿತವಾದ ತ್ರಿಪದಿಯ ನಿರರ್ಗಳತೆ

೧ ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತ್ರೆ ಭಾಗ ೧. ಪುಟ ೪೧೫ ನೋಡಿರಿ

೨ ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತ್ರೆ ಭಾಗ ೧. ಪುಟ ೪೪೩ ನೋಡಿರಿ

* ಕಡುಜಾಣ ಗುರುಲಿಂಗ ಈ ಅಂಕಿತಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನ ಪದಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ದಾರಿಯಾಯಿತೆಂಬುದು ಹೊಳೆಯುವದು.

೩ ಅನುಭವಸಾರ, ಸೂತ್ರ ೨, ಪದ್ಯ ೧೧

ಈ ಐದು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಾರದು. ನಮ್ಮ ಹಾಡುಗಬ್ಬಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳ ಯೋಜನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಓದುಗಬ್ಬಗಳಾಗುತ್ತ ಬಂದಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಹಾಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅಡಗಿ ವಚನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರಬರುತ್ತ ರೂಢವಾಗುತ್ತ ಬರಲು ಇದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದೇ?—ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಏಳುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ರಚಿತವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞನ ತ್ರಿಪದಿಗಳಿಗೆ ವಚನ ಎಂದು ರೂಢವಾದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಚನೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೬ ರಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ಬದಲು ವಿಷ್ಣುಗಣವು ಅಥವಾ ಐದು ಮಾತ್ರಗಳ ಗಣವು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಆಧುನಿಕರ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದಿಸುತ್ತೇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ.

ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ವರೈಯಿಲ್ಲದ ಬಾವಿ

೦ ೦ ೦ ೦ ೦
ಆರ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಬಕುತಿ ಇವು ಮೂರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ವ್ಯರ್ಥ ದಿಟನೆಂದ ಹರಿದಾಸ ೧

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

೬ನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ೧೦ನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವೂ ವಿಷ್ಣುಗಣಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಧುನಿಕ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿದುದುಂಟು.

ಮೋಡ್ವಾಗಿ ಮೇಗಡೆಮೆಲ್ಲೆಲ್ಲೆ ನೀ ಓಗು

ಅನಿಮಳ ರೂಪವ ತಾಳೇನು-ನಾ ಬಂದು

ನಿನ್ನಾಜೊತೆಗೆ ಆಯಾಗಿ ಬಾಳೇನು ೨

—ರಾಜರತ್ನಂ

ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪ ವೈವಿಧ್ಯ:— ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಜೀವವಾಣಿ ನುಡಿಯುತ್ತದೆಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಲಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿ ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತ ಬಂದಿದೆ ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿ ತನ್ನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದುದುಂಟು. ತ್ರಿಪದಿ ಈ ರೀತಿ ಹಾಕಿದ ಕೆಲವು ವೇಷಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಬಹುದು:

I ಗುರುವೆ ಇಹಪರ ಸುಖದ ವರವೆ ಅಂತಸ್ತುಮಿರೆ| ಹರವೆ ಸುಜ್ಞಾನ-ದಿರವೆ

ಕಾರುಣ್ಯ ಸಾ ಗರವೆ ಮರುಳೇಶ ಶರಣಾಗು ೩

—ಶೀಲಪ್ರಸಂಗಯ್ಯ-ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವ ಸಂಯೋಗ ಸ್ಥಲದ ತ್ರಿವಿಧಿ

೧ ಆರುಣ : ಹರಿದಾಸರ ಪದಗಳು

೨ ರತ್ನನ ಪದಗಳು—ನಂದ ಮಾತು

೩ ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧, ಪುಟ ೧೯೯

ಇದನ್ನೆ ತ್ರಿಪದಿಯ ನಿಜಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು:—

ಗುರುನೆ ಇಹಪರಸುಖದ ವರನೆ ಅಂತಸ್ತಮಿರ
ಹರನೆ ಸುಜ್ಞಾನದಿರನೆ ಕಾರುಣ್ಯಸಾ
ಗರನೆ ಮರುಳೇಶ ಶರಣಾಗು

ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಸಾಂಗತ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಸಿ ಹರಿದಿರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪ್ರಾಸದ ಕ್ರಮ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಗುರುನೆ ಇಹಪರ ಸುಖದ ವರನೆ ಅಂತಸ್ತಮಿರ
ಹರನೆ| ಸುಜ್ಞಾನ| ದಿರನೆ
ಹರನೆ ಸುಜ್ಞಾನದಿರನೆ ಕಾರುಣ್ಯಸಾ
ಗರನೆ ಮರುಳೇಶ ಶರಣಾಗು

~~~~ ಈ ಗುರುತು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

II ತ್ರಿಪದಿ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪ ತೋರಿದುದುಂಟು

ಎಂಟು ಮೊನೆಯ ಮೇಲೆ ಏಜಾದುರ್ಗವ ಮೂಱ
ದಾಂಟಿ ಅರಣ್ಯ ಸುಡುತಲಿ
ದಾಂಟಿ ಅರಣ್ಯ ಸುಡುತಲಿ ನರಿ ನಾಯ
ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿ ಮೆಟಿದುದು.೧

— ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗ ತ್ರಿಪದಿ

ಜಾನಪದದಲ್ಲಿ ನುಡಿ ಮಾನ್ಯಡಿಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಇದೇ ವೇಷದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು. ಭಾವಿಸಿರಿ:

ಬಂದರ ಬಂದೇನ ನೆಂದಿಗಿಲ್ಲೊ ಶಿವನೆ
ರಂಭ್ಯಾಳ ನಿನ್ನ ಮನಿಯಾಗ| ಕೋಲ
ನನ್ನಾಣಿ ನಿನ್ನಾಣಿ ಮತ್ತ ನಿಂಗದಾಣಿ
ರಂಭಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಮನಿಯಾಗ| ಕೋಲ

ಹೀಗೆ ಸೋಲ, ನೀಲ, ಕೋಲ ಮುಂತಾದ ಪಲ್ಲವಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ತ್ರಿಪದಿ' ಕಥನಗೀತಕ್ಕೆ (ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಹಾಡಿಗೆ) ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ'ಯೊಳಗೆ ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಂಗೀಗೌರೀ ಹಾಡು, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಭಾವಗೀತಕ್ಕೂ ಇಂಥ ಮಟ್ಟು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಕೂಸು ಪ್ರೀತುವ ಹಾಡು' ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆ.

೧ ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿತೆಗೆ ಭಾಗ ೨ ಪುಟ ೩೯೮ ನೋಡಿ.

III ಆಧುನಿಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಪಡೆದ ರೂಪಾಂತರಗಳು :

ಒಂದು ರೂಪಾಂತರ:

ಮಳೆ ಬರುವ ಕಾಲಕ
 ಒಳಗ್ಯಾಕ ಕೂತೇವು
 ಇಳೆಯೊಳಗ ಜಳಕಾ ಮಾಡೋಣ
 ನಾವೂನು ಮೋಡಗಳ ಅಟ ಅಡೋಣ. ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಇದನ್ನೇ ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು:

ಮಳೆ ಬರುವ ಕಾಲಕ ಒಳಗ್ಯಾಕ ಕೂತೇವು
 ಇಳೆಯೊಳಗ ಜಳಕಾ ಮಾಡೇವು ನಾವೂನು
 ಮೋಡಗಳ ಅಟ ಅಡೋಣ.

ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪಾಂತರ:

ನಿಂಬಿಯ ಬನ ಚೆಲುವ ೨ |
 ನಿಂಬಿಯ ಗೊನ್ನಿ ಚೆಲುವ |
 ನಿಂಬ್ಯಾಗ ಇರುವ ಗಿಣಿ ಚೆಲುವ | ಸೋ
 ನಿಂಬ್ಯಾಗ ಇರುವ ಗಿಣಿ ಚೆಲುವ ತಮ್ಮನ
 ಕಂಬದ ಮಾಟ ಕರಚೆಲುವ | ಸೋ. ೨

ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ— 'ಉಡಿ ತುಂಬುವ ಹಾಡು'

ಇದನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸಬಹುದು :

ನಿಂಬಿಯ ಬನ ಚೆಲುವ ನಿಂಬಿಯ ಗೊನ್ನಿ ಚೆಲುವ
 ನಿಂಬ್ಯಾಗ ಇರುವ ಗೊನ್ನಿ ಚೆಲುವ ತಮ್ಮನ
 ಕಂಬದ ಮಾಟ ಕರ ಚೆಲುವ

IV ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಲಯದ
 ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಚರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಸದ ಬಳಿವಿಡಿದು ಪವಣಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಚನೆ:

೧ ಉಯ್ಯಾಲೆ— 'ಮಳೆ'

೨ ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ— 'ಉಡಿ ತುಂಬುವ ಹಾಡು'

ತಿಂಗಳು ಮಾವನ ತಂಗೇರೇಳು ಮಂದಿ
ಬಂಗಾರದೋಲೆ ಬಳೆಯೋರು-ಕೋಲು
ಬಂಗಾರದೋಲೆ ಬಳೆಯೋರ್ ತಿಂಗಳು ಮಾವ
ಮಂಗಳಾರತ್ಯೊಂದ ಹದಿನೈದು-ಕೋಲು
ಮಂಗಳಾರತ್ಯೊಂದಾ ಹದಿನೈದು ತಿಂಗಳಮಾವ
ಒಂದೆ ಪಂಜಾಗೆ ಹೊರ ಹೊರಡೋ-ಕೋಲು ೧

ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂರನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು
ಅವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವ ರಚನೆಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ತುಂಬಿದ್ದ ಕುಣಿಗಲುಕೆರೆ
ಅಂದಾ ನೋಡಲು ಶಿವ ಬಂದ್ರ-ತಾನಂದನೋ
ಅಂದಾ ನೋಡಲು ಶಿವಬಂದ್ರ
ಅಂದಾ (ನೆ) ನೋಡಲು ಶಿವಬಂದ್ರ ಶಿವಮಗ್ಗಿ
ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಬಾಯ ಬಿಡತಾವೆ- ತಾನಂದನೋ
ಗಬ್ಬದೆ ಹೊಂಬಾಳೆ ನಡುಗ್ಯಾವೆ ೨

ಈ ರೀತಿಯ ರಚನೆಯಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಓಟ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯ ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆ: ಶತಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಭಾವ ಈ
ಲಯದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ತ್ರಿಪದಿ ಶತಶತಮಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಸಹಜವಾಗಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತ ಬಂದಿದೆ.
ತ್ರಿಪದಿಯ ಲೋಕಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಕಾರಣಗಳು :

೧ ತ್ರಿಪದಿ ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಸುಲಭವಾದ ಮಟ್ಟ.
ಕಲಿತವರೂ ಕಲಿಯದವರೂ ಕೂಡಿಯೇ ತಂತಮ್ಮ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹಾಗು
ಜೀವನಾನುಭವಗಳನ್ನು ಈ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದಿದ್ದಾರೆಂಬುದೇ ಈ ಮಾತಿಗೆ
ಸಾಕ್ಷಿ. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹಸಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಳು ಒಗೆದಂತೆ ಪರಿಣಾಮ
ಕಾರಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಈ ಕಿರಿಯಳತೆಯ ಮಟ್ಟ ತುಂಬ ಉಪಕಾರಿ.

೨ ರಚನೆಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಪದಿ ಗೇಯವೂ ಆಗಿದೆ.
ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದ ಈ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದನಿ ಎಳೆ ಎಳೆದಂತೆ ಜನುಗು ಜನುಗಾಗಿ
ಹೊರಟು ಕಿವಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ರಸದಶಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ
ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೂ ರಾಗರಂಜನೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ.

೧ ನಾಡಪದಗಳು—‘ತಿಂಗಳು ಮಾವ’

೨ ನಾಡಪದಗಳು—‘ಕುಣಿಗಲು ಕೆರೆ’

೩ ತ್ರಿಪದಿ ಅತಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಬಂಧವಲ್ಲ. ಅದರ ಲಯದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಯ ರೂಪವಾಗಿ 'ಸೋ', 'ನೀಲ', 'ಕೋಲ', ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಸಂಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಲ್ಲವಿ ಕೊಡುವ ರಾಗ-ಸುಖವನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಸ್ಪದವಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ :

ಕಿಡಿ ಕಿಡಿನಾದಾಳ ಕಿಡಿಚಂಡನಾದಾಳ
ಎಡವಿದ ಬೆರಳೊಂದರವಿಲ್ಲ | ಕೋಲ
ಎಡವಿದ ಬೆರಳೊಂದರವಿಲ್ಲ ಗೌರವ್ವ
ಬಂದಾಳ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ | ಕೋಲ

೪ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆ ಸೇರಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಮಟ್ಟು. 'ಮಲ್ಲಿಗೆದಂಡೆ' 'ನಾಡಪದಗಳು' ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಪದಿಪ್ರಧಾನ ಜಾನಪದ ಗೀತಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತು ಮನದಟ್ಟಾದೀತು. ನಾಡಪದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಂಧದ ನೆರಿಗೋಳೆ, ಅಣ್ಣನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹೋದದ್ದು, ಸುವ್ವಿಯ ಹಾಡು, ಉತ್ತರ ದೇವಿಯ ಹಾಡು, ಹೆಣ್ಣು ಹೇಗಿರಬೇಕು ? ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿ— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹಾಡುಗಳು ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅಗುಳಿನಿಂದ ಅನ್ನದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಹುದು:

ಪ್ರಶ್ನೆ:

ಚಂಡರ ಗಿರಿಯಾಗ ಬಂದೇನಿ ಮನೆ ನೋಡಿ
ಚಂದ್ರಾಮಗಿಂತ ಚಿಲುನೆಯ | ನೋಡಿದೀನಿ
ಒಪ್ಪೇನೋ ಕಂದಾ ಮನಸಿಗೆ

ಉತ್ತರ :

ಅತ್ತೆ ಮಾವಗಂಜಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮೆದುನರಿಗಂಜಿ
ಹಿರಿಯರು ಭಾವಯ್ಯ ದನಿಗಂಜಿ ಬಹುಕಿದರೆ
ಒಪ್ಪು ಕಾಣವ್ವ ಮನಸಿಗೆ ೧

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳ (ತ್ರಿಪದಿಯ) ರಚನೆ ಬರಬಹುದು. ಉದಾ:

“ಹೋಗ್ತೀನಿ ಹೊಸ್ತಿಲೆ ಹೋಗ್ತೀನಿ ಬಾಗಿಲೆ
ನಾಗಸಂಪಗಿ ನಡುಮನೆ(ಯೆ) | ಭಾವಯ್ಯ
ಹೋಗಿ ಬರ್ತೀನಿ ತೌರೀಗೆ”

೧ 'ನಾಡಪದಗಳು'— ಹೆಣ್ಣು ಹೇಗಿರಬೇಕು.

“ ಹೋಗೋಳು ಹೋಗ್ತೀಯೆ ಹೊನ್ನೋಲೆ ನಾಡುನಿ
ನಾರಿ ನೀ ಬರುವ ದಿನ ಹೇಳೆ ”

“ ಕಕ್ಕೆ ಕಾಯಾದಾಗ ಬಿಕ್ಕೆ ಫಲಬಿಟ್ಟಾಗ
ನಾ ಗಂಡು ಮಗನ ಹಡೆದಾಗ ಭಾವಯ್ಯ
ಅಗ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುತ್ತೀನಿ ೧

ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲವಾದ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ
ಹೆಚ್ಚಿನ ಗತಿ ದೊರೆಯಬಲ್ಲದು ನೋಡಿರಿ

“ ಶಾಂವಕ್ಕಿ ಕುಟ್ಟಂದ್ರ ಸೆರಗ್ಗಾಸಿ ಮಲಗ್ಯಾಳ
ಎಬ್ಬಿಸಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮಡದೀನ|ಸುವ್ವಿ”
ಮಡದೀನ ಎಬ್ಬಿಸಿದರ ಅರನಿದ್ದಿನಾದಾವ
ಎರಡೊಬ್ಬ ಮಾಡಿ ಥಳಸವ್ವಾ|ಸುವ್ವಿ”
“ ಎರಡೊಬ್ಬ ಮಾಡಿದರ ಕರಡಕ್ಕಿನಾದಾವ
ಕರಡಕ್ಕಿ, ಅಣ್ಣ, ನುರಿಯವ| ಸುವ್ವಿ” ೨

ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಂಬಿಸಿದುದಕ್ಕೂ
ಉದಾಹರಣೆ ಕೃತಿತ್ತಾಗಿಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು:

ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಪುಣ್ಯವಂತ ನೀನಾಗೊ
ಹೊನ್ನೂರ ಸೀಮೆ ಗೌಡನ | (ಗೌಡ) ನಾಯ್ಕರ ಮಗಳ
ಹೊನ್ನಿಗಿಬ್ಬರ ಮದುವೆಯ | ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ನಿನ್ನೂರ ಮುಂದ ಬರತೀನಿ | ಅಣ್ಣಯ್ಯ
ನಿನಗೊಂದಿಳ್ಳಾವ ಕೊಡತೀನಿ ೩

೫ ಭಾವವನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಒಂದು
ವಿಚಾರವನ್ನು ಅತಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ, ಅದುದರಿಂದ ಬಗೆಗಾಣಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ,
ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ತ್ರಿಪದಿಯಂಥ ಇನ್ನೊಂದು ಮಟ್ಟು ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾದವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.
ಕಿರಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಸುವ ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು ಇದಕ್ಕೆ
ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಳು:

ಜಾತಿಹೀನರ ಮನೆಯ ಜ್ಯೋತಿ ತಾ ಹೀನವೇ
ಜಾತಿ ವಿಜಾತಿಯೆನಬೇಡ ದೇವನೊಲಿ
ದಾತನೇ ಜಾತ ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪

೧ ನಾಡ ಪದಗಳು— ‘ಅಕ್ಕನಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿ’

೨ ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ— ‘ಶಾಂವಕ್ಕಿ ಕುಟ್ಟಂದ್ರ’

೩ ನಾಡಪದಗಳು— ‘ಅಣ್ಣನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹೋದದ್ದು’

೪ ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು (ಉತ್ತಂಗಿ ಸಂಪಾದಿತ) ೪ನೆಯ ಅವೃತ್ತಿ ಪದ್ಯ ೮೯೩

‘ದೇವನೊಲಿದಾತನೇ ಜಾತ’ ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ವಿಚಾರ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೊದಲಚರಣದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕವಿ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ನಲ್ಲ ಒಲ್ಲೇ ಒಲ್ಲ, ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬೋನೊಲ್ಲ

.....ಯಾಕೊಲ್ಲ

ಇಲ್ಲದಕ ಒಲ್ಲ ಸರ್ವಜ್ಞ. -

ಈ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಾನ್ವಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಕವಿ ಕೊನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲ ಎರಡುಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವನ್ನೋ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನೋ ಬೆಳಗುವ ಕ್ರಮ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ಅಥವಾ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಲಯವೂ ಅನುಪ್ರಾಸವೂ ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ:

ಬ್ಯಾಸೀಗಿ ದಿವಸಕ ಬೇವಿನ ಮರ ತಂಪ

ಭೀಮರತಿಯೆಂಬ ಹೊಳೆತಂಪ ಹಡೆದಮ್ಮ

ನೀ ತಂಪ ನನ್ನ ತವರೀಗಿ ೧

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ಏರಿದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲಶವನ್ನೇ ನಾವು ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ನೋಡಿ :

ಅಕ್ಕ ತಂಗೇರ ಬಣ್ಣ ಅವರಿ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ

ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನೀಯ ಹಡೆದಂಥ

ನಾರಿ ನಿನ ಬಣ್ಣ ರವಿಚಿನ್ನ ೨

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೊನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮೂಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ:

ಹಣ್ಣು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಕಣ್ಣೀಗಿ ಕೆಂಪಗ

ಸಣ್ಣಕಿ ಏನ ನೆಗೆಯಣ್ಣ ಅಕಿ ಮಾತು

ಬೆಣ್ಣಾಗ ಮುಳ್ಳು ಮುರಿದ್ದಾಂಗ ೩

೧ ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೮

೨ ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೧೦

೩ ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪುಟ ೨೭

ಲಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಸಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಭಾವವನ್ನು ಬಿಳಗುವ ಒಂದು ಮಾಲಿಕೆಯಾಗಬಹುದು ತ್ರಿಪದಿ. ಹೀಗೆ :

ಇಂಗಡಲೊಳಿಂಪು ಬಿಳುದಿಂಗಳೊಳು ತಂಪು ಕುಸು
ಮಂಗಳೊಳು ಕಂಪು ಬೆರೆದಂತೆ ಪರಮನೊಳು
ಹಿಂಗದಗಸುತೆಗೆ ನತನಪ್ಪೆ ೧

— ನಿಜಗುಣರು

ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಗೂ ಒಂದು ಸಹಜ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಕನ್ನಡಿಗರ ಜೀವನವಾಣಿಯು ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹರಿಯಲು ತೋಡಿಕೊಂಡ ಕಾಲುವೆ ಅದು.

ತ್ರಿಪದಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟು ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತ ಬಂದು ಇಂದಿಗೂ ಸಜೀವ ಬಂಧವಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗವಾಗದೆ ಇದ್ದುದು ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಳವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅಶ್ಚರ್ಯ ಮೂಡಿದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿದಿರದು. ತ್ರಿಪದಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕಿರಿದು. ಅದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ದೀರ್ಘಕಾಲ ಮಿಡಿಯುವ ಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ, ಸವಿವರವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಚಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಸಂಗತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕೂರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ, ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಪದಿ ಸಹಾಯಕಾರಿ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಈ ಕಿರಿಗಾತ್ರದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಆದರೂ ಹಿಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ದೀರ್ಘವಾದ ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಯ್ದು ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಿದುದುಂಟು.

ತ್ರಿಪದಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರಿತ್ರೆ:— ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆವಣಿಗೆಗೆ ಇಳಿಯದ ಮುನ್ನ ಎಷ್ಟೋ ತಲೆಮಾರುಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ತ್ರಿಪದಿ ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಜೀವಸ್ವರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅವರ ಭಕ್ತಿ, ಭಾವ, ಆಶೆ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತ ಹರಿದು, ಕನ್ನಡ ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಂತರ ಕ್ರಿ. ಶಕದ ೭೦೦ ರಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಕನ್ನಡ ದೊರೆಗಳ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ ನೃಪತುಂಗನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಚತ್ತಾಣವೆಂಬ ಖಂಡಕಾವ್ಯ ರಚನಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿ, ಮುಂದೆ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಕವಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಪಂಪ ಮೊನ್ನರ ಉದ್ದಾಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿೊಂದು ಇಲ್ಲಿೊಂದರಂತೆಯಾದರೂ ಎಡೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡು ಗಣ್ಯವಾಗಿ ಮುಂದೆಸಾಗಿ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ

ಪ್ರಯೋಗಯುಗವಾಗಿ ಹೋದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯದೇಶೀಯ ಬಂಧಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ 'ಸ್ವಚ್ಛಂದ'ವಾದ ಅಂಶಗಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತ್ರಾಗಣಬಂಧವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿ, ಆ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಹದೇವಿಯುಕ್ತನವರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಮಹಾನುಭಾವವನ್ನು ಕೆಲವು ಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಹೊಣೆಹೊತ್ತು ಆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೀಗಿಸಿ, ಮುಂದಿನ ಯುಗಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಮೆ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋದರೂ ಬಳಕೆದಪ್ಪದೆ, ಜನಜೀವನವ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಎಡೆವಿಡದೆ ತೇಲಿಸುವ ನೌಕೆಯಾಗಿ ಶತಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ತೇಲಿ, ನಿಜಗುಣರ 'ಅನುಭವಸಾರ'ವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅನುಭವ ತೃಪ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೀಡಿ, ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಸರ್ವರಲಿ ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಗಲಿತು ವಿದ್ಯದ ಪರ್ವತವೆ ಆದ ಸರ್ವಜ್ಞನ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ಹರಡುವ ವಿಮಾನವಾಗಿ ಸರ್ವಾನುಭವದ ಗೌರೀಶಂಕರದ ಸುತ್ತಲು ವಿಹರಿಸುವ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅದು ನಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಗತಿ ೬ : ಚಂಪೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಚಂಪು ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಡೆಯಲಾರದ ಒಗಟಿನಂತಿದೆ. ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವೃತ್ತಗಳು ಕನ್ನಡದ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುವುಗಳಾದರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪುವಿಗೇ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನಗಳನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಚಂಪುವಿನ ರೂಪರಾಶಿಯೇ ಕಣ್ಣಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಮೂಲ ಭಂಡವನ್ನು ಚಂಪುವಿಗೆ ಹೊರತಾದುದು. ಆದರೂ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಕಾವ್ಯಗಳು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು. ಇನ್ನು ಚಂಪು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾವ್ಯರೂಪವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೇ?— ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕವಿಗಳು ಕನ್ನಡನಾಡಿನವರು; ಇಲ್ಲವೆ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರು. ಮೇಲಾಗಿ ಚಂಪುವಿನ ಬಾಹುಳ್ಯ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ವೈಭವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ತ್ರಿಪದಿ ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟು; ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಟ್ಟು; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೂಲಮಟ್ಟು. ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವೃತ್ತಗಳೋ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳು. ಅವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗೆ ಸಲ್ಲುವ ವೃತ್ತಗಳು ಕಂದ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬಂಧ, ಅದುದರಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯ ತರುವಾಯ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಚಂಪುವನ್ನು ಆಲೋಚನೆಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ತೋರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನಂತರ ತಲೆದೋರಿದುದು ಚಂಪೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಪುವಿನ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ತ್ರಿಪದಿಯ ತರುವಾಯ ಕೂಡಲೇ ಎಡೆಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವುಂಟು.

ಚಂಪುವಿನ ಮೂಲ : 'ಚಂಪುವಿನ ಮೂಲ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ' ಎಂದು^೧ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳುಂಟು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಚಂಪು (ಚೆಂಪು) ಮತ್ತು ಚಂಪೂ (ಚೆಂಪೂ) ಈ ಎರಡೂ

೧ ರಂ. ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿ ಅವರು: ಚಂಪುವಿನ ಮೂಲ : ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂಪುಟ ೨೬, ಸಂಚಿಕೆ ೧.

ರೂಪಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. * 'ಚೆಂಪು'ವನ್ನು 'ಚೆನ್+ಪು' ಎಂದು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. ಅದರಂತೆ 'ಚೆಂಪೂ'ವಿಗೆ 'ಚೆನ್+ಪೂ' ಎಂದು ಅಷ್ಟೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಚೆಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಶ್ರೇಣಿಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಚೆಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಥಮಶ್ರೇಣಿಯ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚೆಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಿದ್ದ ಸುದೀರ್ಘ ಪರಂಪರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ಚೆಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ—ಎಂದರೆ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ— ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರುಷಗಳ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಮೋಘವಾದ ಕಾವ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಆವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಆಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಪುವಿನ ಸುಳುಹು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಚೆಂಪೂಕೃತಿಗಳು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚಿನವುಗಳು. ಕನ್ನಡ ಚೆಂಪೂಕೃತಿಗಳೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಚೆಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳೂ ಹೀಗೆ ಸಮಕಾಲೀನವಾದವುಗಳು. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳ ಅವರು ಮನಗಾಣಿಸುವಂಥ ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ 'ಚೆಂಪುವಿನ ಮೂಲ' ಎಂಬ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಐದನೆಯದಾಗಿ ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚೆಂಪೂಕೃತಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದು ಬಹುಶಃ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡಿಗರಿಂದ ಅಥವಾ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳಿಂದ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಚೆಂಪುವಿನ ಮೂಲ ಕನ್ನಡವೇ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೂ ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಕುಗಳುಂಟು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಚೆಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವೃತ್ತಗಳು ಭಂಡಿಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಚೆಂಪೂರೂಪದ ಮುಂಗುರುಹನ್ನು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲ ಹಿಂದೆಯೇ ರಚಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವಿದ್ದೇ ಇದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ರಸಾವಿರ್ಭಾಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಆ ಆ ಸಂದರ್ಭ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಗಳೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಬಹುಶಃ ಆ ನಾಟಕಗಳ ಜಾಡವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚೆಂಪು ಮೈದಾಳಿರಬೇಕೆಂದು

* ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತುಳು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಂಪು' ಮತ್ತು 'ಚಂಪೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿವೆಯೆಂದೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಚೆಂಪೂ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದೆಂದೂ ಶ್ರೀ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಊಹಿಸಿದರೆ ಪ್ರಮಾದವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ನಿಜ; ಚಂಪುವಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಲವನ್ನು ನಾವು ಮೊತ್ತ ಮೊದಲು ಕಾಣುವುದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಚಂಪು ಕನ್ನಡದ ಕಾಣಕೆ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಚಂಪೂರೂಪ ತಲೆದೋರುವ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ^೧ ಬೆದಂಡೆ, ಚತ್ತಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತವೆ; ಚಂಪೂರೂಪ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಕಾವ್ಯ ಪದ್ಧತಿಗಳೂ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು.

ಚಂಪುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪ : ಚಂಪುವೆಂದರೆ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಿತ-ಕಾವ್ಯ ಎಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದ ನಾಗವರ್ಮ ಚಂಪುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

“ದೊರೆವೆತ್ತ ಪದ್ಯದಿಂದಂ
ವಿರಚಿಸಿದುದು ಸರ್ಗಬಂಧಮುಕ್ಕುಂ ಕಾವ್ಯಂ
ಬೆರಸಿ ಬರೆ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಮು
ವೆರಡುಂ ಕೃತಿ ಚಂಪುವೆಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ.” ೨

‘ಅಪ್ರತಿಮವೀರ’ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣಿಸಲಾಗಿದೆ :

“ಚಿಕದೇವ ರಾಜ ವಿಜಯಂ ಮುಂತಾದುವು ಗದ್ಯಪದ್ಯೋಭಯಾತ್ಮಕವಾದ ಕಾವ್ಯಂಗಳ್. ಇದರ್ಕೆ ಚಂಪುವೆಂದುಂ ವಸ್ತುಕಮೆಂದುಂ ಪೆಸರ್.” ೩

ಇಷ್ಟರಿಂದ ನಮಗೆ ಚಂಪುವಿನ ಸ್ವರೂಪದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಲಾರದು. ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಿತ ಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೆ ಇರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಬಹುದು. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ: ಪದ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚು; ಗದ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ ತೀರ ಕಡಮೆ. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂದಗಳೂ ವೃತ್ತಗಳೂ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು ವಚನ ಅನೇಕ ಪುಟಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿದಾಗ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರದೆ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಕಂದ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಗಳೊಡನೆ

೧ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ : ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಪದ್ಯಗಳು ೩೪ ಮತ್ತು ೩೫

೨ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಐಕ್ಯಪ್ರಕರಣ: ಸೂತ್ರ ೨೪೧.

೩ ಅಪ್ರತಿಮವೀರ ಚರಿತಂ: ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಕರಣ ಪದ್ಯ- ೨೩ರ ತರುವಾಯದ ವಚನ.

ವಿರಲವಾಗಿಯಾದರೂ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ರಗಳೆ ಮೊದಲಾದ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಅಥವಾ ದೇಸಿ ಮಟ್ಟಗಳೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ, ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತ, ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೇಡಿತ, ಸ್ತಗ್ಧರೆ, ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಅತ್ಯಧಿಕ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ “ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕಂಗಳ್” ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ತರಳ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಮಾಲಿನಿ ಹರಿಣಿ, ಶಿಖರಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಗಳು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ ಆಶ್ವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸ್ತುತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಕವಿಯು ತನ್ನ ಅಧಿದೈವತವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಮೊದಲ ಪದ್ಯ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತಗ್ಧರೆಯಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು. ಕಂದ ಮತ್ತು ಆರು ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ವರ್ಣನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಗಳೆಯೂ, ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವೂ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಂದ : ಚಂಪೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಂಧ ಕಂದ. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂದ ಪದ್ಯಗಳು ಆ ಕಾವ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಪದ್ಯಗಳ ಅರ್ಧದಷ್ಟೋ ಅರ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೋ ಇರುತ್ತವೆ. ಕಂದ ಮಾತ್ರಾಬಂಧವಾಗಿದ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ ವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರ ತ್ವರಿತ ಗತಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾದುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಮೇಲಾಗಿ ಅದರ ರಚನೆ ಸುಲಭ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಗಾತ್ರ ಕಿರಿದು, ಅದರ ನಾದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಬೇಗ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಸಂದ ಸ್ಥಾನ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರಧಾನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅದಿ ಕವಿಯೆಂದು ಹೆಸರಾಂತ ಪಂಪನ ಭಾರತದ ಒಟ್ಟು ೧೬೧೦ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೭೩೮, ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಪದ್ಯಗಳು ಕಂದಪದ್ಯಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕಂದದ ಬಾಹುಳ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ ಯಾದೀತು. ರನ್ನನ ಅಜಿತಾರ್ಥಕರ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸದ ೯೬ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೬೦, ಎಂದರೆ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಾಲು ಕಂದಪದ್ಯಗಳು. ಪೊನ್ನನ ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳು ಕೂಡಿ ೪೬೭ ಇದ್ದರೆ ಕಂದಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೧೬೯; ಎಂದರೆ “ಒಟ್ಟು ಪದ್ಯಗಳ ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲಿಗೆ ಸಮೀಪ.” ಕೆಲ ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಂತೂ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂದದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾದಂತಿವೆ. ಜನ್ನವ ಯಶೋಧರ ಚರಿತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಗಳು ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಸಹ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳೋ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂದಗಳಲ್ಲಿ

ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ನೃಪತುಂಗನ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ, ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ— ಇವೆಲ್ಲ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತವೆ. ಸೂತ್ರರಚನೆಗೆ ಕಂದ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾದ ಬಂಧ.

ಕಂದಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಪಕ್ಷಪಾತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಬ್ಬರು ಕವಿಗಳಂತೂ ಕಂದಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಾಳಿದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಹರನ ಪಕ್ಷಪಾತ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಕಂದಂಗಳವೃತ್ತ ಲತಿಕಾ
ಕಂದಗಳನೂನ ವಾಕ್ಯ ಫಲವಿಲಸನ್ನಾ
ಕಂದಂಗಳ ತನಿರಸದು
ಕೃಂದಂಗಳ ಸೊಗಯಿಸಿಪುರ್ವೀತನ ಕೃತಿಯೊಳ ೧

ಕಂದಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇದೇ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತಿರುಮಲಾರ್ಯನೂ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಕಂದಂ ಕವಿಕೋಕಿಲಮಾ
ಕಂದಂ ಕೋಮಲವಿಕಾಸಿ ಕೃತಿಕಲ್ಪಲತಾ
ಕಂದಂ ವಿಸ್ಮಯರ ರಸದು
ಕೃಂದಂ ಚಿಕದೇವರಾಯ ಚಂದನ ಚಂದಂ ೨

ಕಂದ ತಲೆದೋರುವುದು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಪೂರ್ವಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೆಲ್ವಾಡು, ಬೆಂದಂಡೆಗಬ್ಬ, ಚತ್ತಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಕಂದಂಗಳ ಪಲವಾಗಿರೆ
ಸುಂದರ ವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಮ
ತ್ತಂದಲ್ ಗೀತಿಗೆ ತಿವದಿಗ
ಳಂದಂಚೆತ್ತೆಸೆಯೆ ಪೇಟೊಡದು ಚತ್ತಾಣಂ ೩

೧ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ— ಪದ್ಯ.

೨ ಅಪ್ರತಿಮ ವೀರಚರಿತಂ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಕರಣ ಪದ್ಯ ೧೫.

೩ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಪದ್ಯ ೩೫

ಕಂದಮು ಮಮಳಿನ ವೃತ್ತಮು
ಮೊಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂಡು ಜಾತಿಜಾಣಿಸೆಯೆ ಬೆಡಂ
ಗೊಂದಿವಣಿಕೊಳಮರೆ ಪೇಟಲ್
ಸುಂದರ ರೂಪಿಂ ಬೆಂದೆಗಬ್ಬಮದಕ್ಕುಂ ೧

ಸಂದಿಸಿರೆ ಕಂದಮುಂ ಪೆಣ
ತೊಂದಣಿಕೆಯ ವೃತ್ತ ಜಾತಿಯುಂ ಪದಮವು ತ
ಬಿತ್ತೊಂದಿರೆ ಪನ್ನಿರಡುವರಂ
ಸಂದುದು ಮೆಲ್ವಾಡೆನಿಕ್ಕುಮದು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ೨

ಕಂದದ ಮೂಲ : ಕನ್ನಡ ಭಂದ ಅಂಶಗಣ ಭಂದ. ಕಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧ. ಅದುದರಿಂದ ಕಂದದ ಮೂಲವನ್ನು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಂದವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ 'ಆರ್ಯೆ'ಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆರ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂಧಕ ಎಂಬ ಭಂದೋಬಂಧ ರೂಪಗೊಂಡು ಖಂದಯ (ಖಂದ್ಯ) ಎಂಬ ಅಪಭ್ರಂಶ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಕೃತದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸ್ಕಂಧಕವು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತೆಲಗುಗಳಿಗೆ ಕಂದವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬಂದಿರಲು ಸಾಕು. ೩ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯ ೨ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪ 'ಸಂದೇಶರಾಸಕ'ದಲ್ಲಿ 'ಖಂದಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯವು ಶುದ್ಧ ಕಂದವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೦ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ಕಂದ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೨ ಮಾತ್ರೆಗಳು. 'ಖಂದಯ'ದ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರು ಸೇರಿ ಕಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಕಂದದ ಲಕ್ಷಣ:— ಕಂದಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ 'ಆರ್ಯೆ'ಯಿಂದ ಆರ್ಯಾಗೀತಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆರ್ಯಾಗೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗಂಗಾದಾಸ ಕೃತ ಭಂದೋಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

‘ಆರ್ಯಾ ಪ್ರಾದ್ಲಮ್ತೇಽ । ಧಿಕ ಗುತಾಡ್ಕ್ ಪರಾರ್ಥಮಾರ್ಯಾ ಗೀತಿ:’

೧ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಪ್ರಥಮ ಪಂಚೀದ, ಪದ್ಯ ೩೪

೨ ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ— ಐಕ್ಯಪ್ರಕರಣ, ಸೂತ್ರ ೨೪೧

೩ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೩೫-೧೩೬.

೪ ಸಂದೇಶರಾಸಕ (ಕವಿ ಅಬ್ದುಲ್ ರಹಮಾನಕೃತ) ಪದ್ಯ ೧೧೯.

ಆರ್ಯಯ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ೩೦ ಮಾತೃಗಳು. ಆರ್ಯಾಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಸೇರುವುದರಿಂದ ೩೨ ಮಾತೃಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಕಂದಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧಕ್ಕೂ ೩೨ ಮಾತೃಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೧೨ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೨೦ ಛಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪು ರಬಾಣ/ವಹ್ನಿಕರಗಣಿ (೧೨) ೧೨-೧೨-೧೨-೧೨
ಮರೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಪದದೊಳೊಣ್ಣೆಯುಗ್ಗೊಳೊ ಪ ೧೨-೧೨-೧೨-೧೨
ನ್ನೆ ರಡಿಪರ್ತೊಳೆಯ ಪ ೧೨-೧೨-೧೨-೧೨
ನ್ನೆ ರಡಿಪರ್ತಾಗೆ ಮಾತೃಗಳ ಮೃಗನಯನೇ ೧ ೧೨-೧೨-೧೨-೧೨

ಕಂದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಬಂದು ನೆರ್ಭಂದವುಂಟು. ಕಂದದ ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ೩ನೆಯ, ೫ನೆಯ, ೭ನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಗಣ (೧-೧) ಬರಕೂಡದು. (೧೧೧೧)

೬ನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಗಣ ಬರಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಗಣವಾದರೂ ಬರಬೇಕು. ಈ ಬಂಧವು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು.

ಕಂದದ ಬೆಲೆಯ ನಿರ್ಣಯ : ಕಂದ ನದಿಯಂತೆ ತುಂಬಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಲಯವಲ್ಲ. ಚಿಲುಮೆಯಂತೆ ಚಮ್ಮುವ ಲಯ. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಚೋಕ್ಕುಚೋಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ಚಿತ್ರಿಸಬಲ್ಲದು; ಉಪಮೆ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಭಾವವನ್ನು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಥಳನೆ ಬೆಳಗಬಲ್ಲದು. ಹಸಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಳು ನೆಟ್ಟಂತೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ. ಅವಲೋಕಿಸಿರಿ :

ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ೧೨೦೦೦೦-೧-೦೦೦
ಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳಹಸ್ತ ಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇ ೧೦೦೦೦-೧-೧೦೦-೦೦೦
ಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತ ಮಕ್ಕಮೆ ೧೦೦-೧೦೦-೦೦೦-೦೦೦
ಪರಾಭವ-ಜ್ವಲನ-ಧೂಮ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣೇ ೨ ೧೦-೦೦-೦೦೦-೦೦೦-೦೦೦
ರನ್ನ

ದ್ರಾವಿದಿಯ ಬಿಚ್ಚಿದ ಹೆಳಲು ಭೀಮನ ಭೀಮ- ಭಾವವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದೆ. ಕೆರಳಿದ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಕೇಶಹಸ್ತ ಕಾಳಹಸ್ತವಾಗಿ ತೋರಿದೆ.

ಕುಂಚದ ನಾಲ್ಕೇ ಎಳೆಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಶಿಲ್ಪಿ ಒಂದು ಸುಂದರವೂ ಸುಸ್ಪುಟವೂ ಆದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ ಕಂದದ ನಾಲ್ಕೇ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಬಂಧುರವಾದ ಛಂದೋಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಒಂದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆತ್ತಿ ತೋರಬಲ್ಲನು. ಹೀಗೆ :

೧ ನಾಗವರ್ಮನ ಛಂದೋಂಬುಧಿ, ಚತುರ್ಥಾಧಿಕಾರಂ ಪದ್ಯ ೨೩೦.

೨ ಗದಾಯುದ್ಧ

ಅರುಣೋದಯದರುಣದ್ವೈತಿ.

ಗಿರಿ ಕಟಕದ ಪಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸೆ ಕಾಣು

ತ್ತರುಣ ಜಲಂಗೈತ್ತಲಿಯ

ಹರಿಣಾರಿಯ ಮಹಾಗಳೆಯೆ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿ ಕುಂ ೧

ಷಡಕ್ಷರದೇವ

ಹಾಗೆಯೇ ಕಂದದ ಕಿರಿಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮೆಗಳಿಂದ ಅಂದವಡೆದ ಶಬ್ದ-
ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ನಲಿಯಬಹುದು.

ಪರ್ಮರನನಡರ್ಧ ವನಲತೆ

ಕಾಮುಗಿಲಂ ತಳ್ತ ಮಿಂಚು ವಿಂಧ್ಯಾಚಲಮಂ

ನೆರ್ಮಿದ ನರ್ಮದೆಯೆನಿಸಿದ

ಕೊರ್ಮೆಯೆ ವನಚರನನಪ್ಪಿ ವನಚರಿಯೊರ್ವಳಾ ೨

ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಎಷ್ಟು ಚಪಲವಾಗಿ ಚಲಿಸಿದರೆ ಅಷ್ಟು ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಕಂದದ ಓಟ— ತ್ರಿಪದಿಯ ಗತಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ- ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಹರಿತಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಂದದ ತ್ವರಿತ ಸತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಚಕಮಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತದೆ. ಪಂಪಭಾರತದ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು, ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿಯ ವಟುವೇಷದ ಗಿರಿಶ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ವಿಯಾದ ಗಿರಿಜೆಯ ಸಂಭಾಷಣೆ, ಶಬರಶಂಕರ ವಿಳಾಸದಲ್ಲಿನ ಶಬರಶಂಕರ ಹಾಗೂ ಅರ್ಜುನ ಇವರ ನಡುವೆ ಸಿಡಿದ ಚಕಮಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳು, ಈ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತವೆ.

ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕಂ : ಕಂದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೋರುವ ವೃತ್ತಗಳು ಆರು. ಆ ಆರು ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ (ಅ) ಚಂಪಕ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗಳು (ಬ) ಮತ್ತೇಭ, ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೇದಿತಗಳು (ಕ) ಸ್ತಗ್ಧರೆ, ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರೆಗಳು- ಹೀಗೆ ಮೂರು ಜೋಡಿಗಳು. ಈ ಆರು ವೃತ್ತಗಳ 'ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕ', ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿವೆ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಅಧಿಕ; ಎರಡು ವಿಕ್ರೇದಿತಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಮೆ; ಸ್ತಗ್ಧರೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಇನ್ನೂ ಕಡಮೆ. ಅವುಗಳ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ಅವು ಕನ್ನಡದ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗುಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

೧ ಶಬರಶಂಕರ ವಿಕಾಸ ೨೩೧

೨ (ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘದ ಪ್ರಕಟಣೆ) ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಪುಟ ೫೨, ಪದ್ಯ ೨೧೭

ಈ ಆರು ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಕ್ರೇದಿತಗಳ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಸ್ವಗ್ಧರೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಅವು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಕಾಣಿಕೆಗಳು. ಚಂಪಕ ಹಾಗೂ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗಳು ಕೂಡ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿ ಬಂದವುಗಳೇ. ಅದರೆ ಹೆಸರು ಬದಲುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ; ಅಷ್ಟೆ.

ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಲಕ್ಷಣ :

ಚಂಪಕಮಾಲೆಯು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸರಸೀವೃತ್ತವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ನಜಘಜ ಜಂಜರಂ ಬಗೆಗೊಳುತ್ತಿರೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯೆಂದಸರ್ ೧

ಇದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸರಸೀವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

नजभज जाजिरी यदि तदा गदिता सरसी कवीश्वरैः ೨

ಈ ಎರಡೂ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅವೇ ಗಣಗಳು ಎಂದರೆ ನ, ಜ, ಭ, ಜ, ಜ, ರ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಲಯವಂತೂ ಒಂದೇ. ಯತಿಯು ಚರಣದಲ್ಲಿ ೧೩ನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ೩ (ತ್ರಯೋದಶದೊಳೊಂದಿರೆ ವಿಶ್ರಮಣಂ.) ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಕನ್ನಡ (ಕವಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಅದರ ಲಯ ಕನ್ನಡದ ಗತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯತಿಯ ಕಾಟ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಚಂಪಕ ಉತ್ಪಲಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಯತಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಲಯ ಜೋಲಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಚಂಪಕಕ್ಕಾದರೋ ಯತಿಯ ಕಾಟ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಕಡಮೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಲಯದಂತೆ ಅದರ ಪ್ರವಾಹ ಸಮನಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ ಅದರ ಗಣಗಳು ಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ನೋಡಬಹುದು.

ಮಣವ|ಮರಲ್ಪು ನೋಡುವ|ಕಡಂಗುವ ಪೊಂಗುವ ಸ್ತುತಿ|ಬರ್ಪ ರಿಂ-
ಗಣಗುಣವಾದ್|ಸಾರ್ಪ ನಲವರ್ಚುವ ತೂಗುವ ಬೀಗುವಜ್ಜಿ ಸಂ
ದಣಿಗಿಳಿ ಪಾಡ್|ಮಾಡುವ|ಕರಂ ನೃತಿಗೆಯ್ವ ಪದಾಬ್ಜಿಪೂಜೆಯಂ
ತಣಿಯದೆ ಮಾಬ್ಜ ಸಂಭ್ರಮಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ಪಾಂಡುಪುತ್ರನಾ. ೪

—ಪದ್ಮರದೇವ

೧ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪಿಡಿ ೨ನೆಯ ಭಾಗ ಪುಟ ೧೦೫

೨ ಕ್ಷ-ದೊಂಗಳಿ Page 140, verse 346.

೩ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕಾರ, ಪದ್ಯ ೧೭೯

೪ ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸ ೫, ೩೭

ಕಂದದ ತರುವಾಯ ಚಂಪಕಮಾಲೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ೪೦೯ ಪದ್ಯಗಳು, ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಚಂಪಕಮಾಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ೪೬೭ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೨೭; ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಅಜಿತ ತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸದ ಒಟ್ಟು ೩೬ ವೃತ್ತ-ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಚಂಪಕಮಾಲೆ. ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸದ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯ ಪದ್ಯಗಳೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ.

ಚಂಪಕಮಾಲೆಯ ಭಾವಮೂಲ್ಯ : ನಯವಾದ ನಡಿಗೆಯುಳ್ಳ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ತನ್ನಂತೆಯೆ ಮೃದುವಾಗಿರುವ ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣೆ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ಸೂಸಬಲ್ಲದು. ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಸ್ನೇಹಗಳೂ ಬೆರೆಯುತ್ತವೆ. ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣೆಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಮದನನ ಕೆಯ್ದು ವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೆಯ್ದೊಡೆಯಲ್ಲಿದಂ ವಿಶಾ
ಸದ ಕಲಿಯೆಲ್ಲಿದಂ ಚದುರ ಪುಟ್ಟಿದನೆಲ್ಲಿದನೆಲ್ಲಿದಂ ವಿನೋ
ದದ ಮೊದಲೆಲ್ಲಿದಂ ಸೊಬಗಿನಾಗರಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚಿಯಾಣ್ಣನೆ
ಲ್ಲಿದನೆರ್ವೆಗಾಣನೆನ್ನರಸನೆಲ್ಲಿದನೋ ಲಲಿತಾಂಗ ವಲ್ಲಭಂ ೧

—ಪಂಪ

ಸ್ನೇಹವನ್ನೂ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಅದಿಕವಿ ಪಂಪ ಚಂಪಕದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭಾರತವು ಕರ್ಣರಸಾಯನವೆಂಬ ಭಾವವು ಚಂಪಕಮಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ :

ನೆನೆಯದಿರಣ್ಣ ಭಾರತದೊಳೊ ಪೆಣರಾರನುಮೊಂದೆ ಚಿತ್ತದಿಂ
ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ ಕರ್ಣನೊಳಾರ್ ದೊರೆ ಕರ್ಣನೇಣು ಕ
ರ್ಣನ ಕಡುನನ್ನ ಕರ್ಣನಳವಂಕದ ಕರ್ಣನ ಚಾಗಮೆಂದು ಕ
ರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮುತ್ತಿ ಭಾರತಂ ೨

—ಪಂಪ

ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಸರಾಗವಾಗಿ ತೇಲಿಸಲು ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಸಮರ್ಥವಾದ ಲಯ. ವಿವರಗಳನ್ನು ಮಾಲೆಯಾಗಿ ಹೆಣೆಯುವ ಈ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೇನೋ ! ಸರಿಭಾವಿಸಿರಿ :

ನೆಣಿಸಿ ಪಳಂಚಿ ಸಂಚಳಿಸಿ ಮುಂಚಿ ತೆಣಂಬೊಳೆದೊಂದನೊಂದು ಸಂ
ದಣಿಸಿ ಪಲರ್ವೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕಿ ಭೋಂಕನೆ ಸೋಂಕಿ ಚಲಂಕಿ ಬಿಂಕದಿಂ
ಮಣಿದು ಕಲಂಕಿ ತೇಂಕಿ ಪೊನಲೊಳ್ ಪರಿಡಾಡುವ ತನ್ನ ನೀಳ್ ಕ-
ಣ್ಣೊಣಗೇಡೆಯಪ್ಪ ಮೀಂಬೊಣರನಂಬುಜಲೋಚನೆ ಕೂರ್ತು ನೋಡಿದಳಾ ೧

ಚಂಪಕದ ಗತಿಯು ಸುಂದರನಾಗಿದ್ದಂತೆ- ಬಂಧುರವೂ ಅಹುದು. ಪರಿಕಿಸಿರಿ;

ಕರನುಸಿದತ್ತು ಕಾಮುದಿಯ ಬಿತ್ತು ಚಕೋರಿಯ ತುತ್ತು ನೀರಜೋ
ತ್ತರದ ವಿಪತ್ತು ತಾಳೆಗಳ ತೊತ್ತು ಸುಧಾಂಬುಧಿಯೊತ್ತು ಮುತ್ತಮಂ
ಬರದ ಪುಳಿಂದಿ ತಾಳ್ವೆ ಸವ ಮೂಗಿನ ಮುತ್ತು ಮಗುಟ್ಟು ನೋಡಲ
ಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿತ್ತು ಮೂಡದೆಸೆಯಿಂದೊಗೆತರ್ಪ ಹಿಮಾಂಸುಮಂಡಲಂ. ೨
—ಹರಿಹರ

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ : ಚಂಪಕ ಹಾಗೂ ಉತ್ಪಲ ಮಾಲೆಗಳ ಲಯ ಒಂದೇ.
ಲಯಕ್ಕೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ಮೂರಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಗಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ
ಮಾಡುವ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕ್ರಮದ ಮೇರೆಗೆ ಅವೆರಡೂ ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳೆಂದು
ಭಾಸವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಮಾತೃಗಳಂತೆ
ಗಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ತೋರಿಬರದು. ಪರಶೀಲಿಸಿರಿ :

ಚಂಪಕಮಾಲೆಯ ಚರಣ :

ಏ ಏ ಯ ಏ | ಏ ಏ ಏ | ಏ ಏ | ಏ | ಏ | ಏ |
ಏಲೆ ಗಿರಿಜಾತೆ | ನೋಡುವನ ಸಾಪಸಮಂ ಸಲೆ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಂ |
೪ ೩ ೫ ೪ ೪ ೩ ೫

ಉತ್ಪಲ ಮಾಲೆಯ ಚರಣ :

ಏ ಏ ಏ | ಏ ಏ | ಏ ಏ | ಏ | ಏ | ಏ | ಏ |
ನೀಡೆಯ ತಂತ್ರಿಯಿದುಗುವ ಸುಂದರ ಸುಸ್ವನ ದಂತೆ ಚಿಲ್ಲುನೀರಾ
೪ ೩ ೫ ೪ ೪ ೩ ೫

ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಲಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾತೃಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ
ನೋಡಿದರೆ ೪, ೩, ೫, ೪, ೪, ೩, ೫, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ
೭ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗುರುಲಘುಗಳ
ಕ್ರಮವು ಕೂಡ ಒಂದೇ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಯತಿಭೇದವು ವೃತ್ತಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವು
ದುಂಟು ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ; ಚಂಪಕ ಹಾಗೂ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗಳ

೧ ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವ, ಕುಮಾರೋದಯವರ್ಣನಂ ಪದ್ಯ ೪೨.

೨ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ (ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ, ಪುಟ ೨೨೮ ಪದ್ಯ ೫೦೦)

ಕಿಂಚಿತ್ ಭೇದವು ಯತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಚಂಪಕಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಚರಣದ ೧೩ನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಯತಿಬಂದರೆ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೧ನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆ ವರ್ಣಗಣದಂತೆ ಉತ್ಪಲದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ:

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯಪ್ಪದು ಭರಂ ನಭ ಭಂ ರಲಗಂ)ನೆಗಟ್ಟಿರಲಾ ೧

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳೇ ಅದನ್ನು ಚಂಪಕಮಾಲೆಯ (ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸರಸೀವೃತ್ತದ) ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಚಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ನಾಗವರ್ಮನೇ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊದಲ ಸಲ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂತಿದೆ.

ಶೀತಕರಾನಲೇಂದ್ರ ಪುರಚಂದ್ರಶಶಾಂಕ ಹುತಾಶನರ್ ಲಗೋ

ವೇತಮೊಡಂಬಡುತ್ತಮಿರೆ ರುದ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ

ಸಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿಂತಿದು ವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸನಿಂ

ಭೂತಳದೊಳ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದುತ್ಪಲಮಾಲೆ ವಿಲೋಲಲೋಚನೆ. ೨

“ವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸನಿಂ ಭೂತಳದೊಳ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದುತ್ಪಲಮಾಲೆ” ಎಂಬ ಮಾತು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ‘ಕವಿರಾಜಹಂಸ’ ಎಂಬ ಬಿರುದು ಇದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸ ತಕ್ಕದ್ದು. ತಾನು ಸ್ವತಃ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾಗವರ್ಮ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನಾಗಲಿ ಬಿರುದನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಲಯ ಮತ್ತು ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಚಂಪಕ ಮಾಲೆಯ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಚಂಪಕಮಾಲೆಯಂತೆ ಇದು ತನ್ನ ಲಯದಲ್ಲಿ ವಿನರಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲದು. ಉದಾಹರಣೆ :

ಪಾಪುವ ತುಂಬಿ ತೀಡುವೆಲರಾಡುವ ಸೋಗೆ ಕೊಳಂಗೊಳೊಳ ತುಳುಂ

ಕಾಡುವ ಬಾಳೆ ಕೋಡುವ ಪುಟ್ಟಿಲಾ ಸಲೆ ಕೂಡುವ ಕೊಂಚಿ ಮುಟ್ಟಿ ಮು

ದ್ದಾಡುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕ ನಲಿದಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕ ಮುದ್ದು ಮಾ

ತಾಡುವ ಜಾಣವಕ್ಕ ನಡೆ ನೋಡವರ್ಗಟ್ಟಿಯನುಂಟು ಮಾಡುಗುಂ. ೩

ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದನಿ ತರಂಗಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಹಾಗೂ ಶೋಭಿಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ಅಂದು ಮನಗಾಣಬೇಕು. ಚರಣದಿಂದ ಚರಣಕ್ಕೆ ನಾದ ಸೂಸಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೦೪

೨ ಭಂದೋಂಬುಧಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೧೨೭ (ಪುಟ ೫೧)

೩ ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವಂ, ಪುರವರ್ಣನಂ, ಪದ್ಯ ೩೩

ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯ
ಲಯವು ಲಘುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಚಂಪಕಕ್ರಂತಿ
ಆವೇಶಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವೀರಾವೇಶಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಯೋಗ್ಯ
ವಾದುದು. ಗಮನಿಸಿರಿ :

ಚಾಂಗದ್ಭೋಗೈರ್ದೈವ್ಯಗೀಯದ್ಗೊಟ್ಟಯಲಂಘನಿಸುಗಂ-
ಳ್ಳಾಗರಮಾದ ಮಾನಿಸರೆ ಮಾನಿಸರೆಂತವರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಲೇ

ನಾಗಿಯುಮೇನೋ ತೀರ್ದಪ್ರದ ತೀರದೊಡಂ ಮಹಿಮುಂದಿಯಾಗಿ ಮೇಣಾ
ಕೋಗಿಲೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದು ನಂದನದೊಳ್ ಬನವಾಸಿ ದೇಶದೊಳ್ ೧

—ಪಂಪ

ವೀರಾವೇಶಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಇನ್ನಹಿಯಲ್ಲೆ ಬರ್ಪದೆಲೆ ಧೂರ್ತಕಿರಾತ ಭವತಾ ಪರಾಕ್ರಮ-
ಪ್ರೋನ್ನತಿಯಂ ಕರಂ ಪೂರಮಡೆನ್ನಧಿನಾಥ ಮಹೇಶನೊಲೈದಲಾ

ಸನ್ನಿಧಿಯಾದುದಿಂದನಗೆ ನಿನ್ನ ಸುವಂ ನೆರೆಪೀರ್ವನಾವದೇ-

ವನ್ನನಗೋತು ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆ ನೀಕ್ಷಣಾರ್ಥದೊಳ್ ೨

—ಷಡಕ್ಷರದೇವ

ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಹಿಂದಿನ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ
ಗುರುವಿನೊಡನೆ ಮುಂದಿನ ಚರಣದ ಮೊದಲ ಗುರು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಲಯಕ್ಕೆ
ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಿಗುವುಂಟಾಗುವುದೇ ಈ ಆವೇಶದ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಚಂಪಕ
ಮಾಲೆಯ ಪ್ರತಿಚರಣದ ಮೊದಲ ಗಣದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಲಘುಗಳು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ
ಈ ಬಿಗುವು ಬರಲಾರದು.

ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ : ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ
ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಯತಿ ಕೇವಲ ಲಯದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ;
ಉಸಿರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಚರಣದ ಕೊನೆ ಸಮೀಪಿಸಿ
ಡಂತೆ ದನಿ ಸೋತು ಬರುತ್ತದೆ. ಗಣಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು
ಹೋಗುವ ಬದಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ.
ಲಯ ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗದೆ ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ನಿಧಾನಗತಿಯಿಂದ ಹೊರಟು
ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಹಾಗೆ ಹಿಡಿ, ಯತಿಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಗೊಸಿದಂತೆ ತಡೆದು ಮತ್ತೆ
ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ಗಣದ ಯೋಜನೆ ಸುಲಭವಾಗಿ
ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ಗತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಮೇರೆಗೆ

೧ ಪಂಪಭಾರತ ೪ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸ, ೨೯ನೆಯ ಪದ್ಯ

೨ ಶಬರಶಂಕರ ವಿಳಾಸ ೪, ೧೦೬

ಅಳೆಯಲು ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಚಂಪಕ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟು ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತ ಸರಿಹೋಗದು.

ಲಕ್ಷಣ :

- ೧ ಸಭರಂ ನಂ ಮಲ್ಲಯಂಗಮುಂ ಬಗೆಗೊಳಲ್ ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತಮ್. ೧
 ಸಿಖರಾನ್ಮಯೈ ಯಲಗಾರವ್ಯಯೋ ದಶಯತೀ ಮತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತಮ್ ೨

—ಚಂದ್ರೋಮಜರಿ

೧೨ನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಯತಿ (ತ್ರಯೋದಶಯತಿ) ಎಂದೂ ೩ “ಸಿಂಗಳಾಹಿವರನಿಂ ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತವು ಪೆಸರಾಯ್ತೆ” ಎಂದೂ ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೂ ಈ ಮಾತು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದಂತಿದೆ.

ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತದ ಗತಿ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಂದ. ಅದರ ಲಯ ನಿಂತು ನಿಂತು ಸಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಂತು ನಿಂತು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಶ್ಯಕ ವಾಗುವ ಗಂಭೀರವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅದು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ತತ್ಪ್ರಸಂಗವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಅದು ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾದ ವೃತ್ತವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತತ್ಪ್ರ ಹಾಗೂ ನೀತಿಶತಕಗಳಿಗಾಗಿ ಬಹುಶಃ ಮತ್ತೇಭ ಹಾಗೂ ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೇಡಿತಗಳೇ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸೋಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ರತ್ನಾ ಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಪರಿಭಾವಿಸಿ :

ತತ್ಪ್ರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಬಿಸಿಲಿಂ ಕಂದದ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಸುಡದ ನೀರಿಂ ನಾಂದದುಗ್ರಾಸಿ ಭೀ
 ದಿಸಲುಂ ಬಾರದ ಚಿನ್ನಯಿಂ ಮಹಿದು ತನ್ನೊಕ್ಕುಂ ಪರಧ್ಯಾನದಿಂ
 ಪಸಿವಿಂದಂ ಬಹುಬಾಧೆಯಿಂ ರುಜೆಗಳಿಂ ಕೇಡಾಗುವೀ ಮೆಯ್ಗೆ ಸಂ
 ದಿಸಿದಂ ತನ್ನನೆ ಚಿಂತಿಸಲ್ ಸುಖಿಯಲಾ ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರಾ.

—ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕ

ಭಕ್ತಿಯ ನಿರ್ಭರತೆಗೆ :

ಕರಣಂಗಳ್ ಕಳೆಯೇಹಿ ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಹಿ ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ
 ಕುರವೇಹಿಲ್ ನುಡಿ ಕಂಪವೇಹಿ ಕರಣಂಗಳ್ ಲೀಲೆಯೇಹಿಲ್ ಮೊಗಂ
 ಸಿರಿಯೇಹಿಲ್ ತಲೆಗೇಹಿದುತ್ಸವದೆ ನಿನ್ನಂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನುಮಾ
 ದರದಿಂ ದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಡುತಿರ್ಪುದೆನಗಿನ್ನೆಂದೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೇ. ೪

ಹರಿಹರ—

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ, ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ, (೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ) ಪುಟ ೧೦೪

೨ ಗೋಗಾದಾಸ ಕೃತ ಭಂದೋಮಂಜರಿ, ಪದ್ಯ ೩೪೨

೩ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಿರ್ ಸಂಪಾದಿತ) ಪುಟ ೫೭, ಪದ್ಯ ೨೦೨

೪ ಸಂಪಾಶತಕ ೧೮

ಭಕ್ತಿ ಯಿಂದಾಗಲಿ ದುಃಖದಿಂದಾಗಲಿ ಕಂಠ ಗದ್ಗದಿತವಾದಾಗ ನಿಂತು ನಿಂತು, ಆದರೂ ಏರು ನಡೆಯಲ್ಲಿ, ನಡೆಯುವ ಮತ್ತೇಭದ ಮಂದ ಗತಿ ಭಾವದ ನಿರ್ಭರತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಸಬಲ್ಲುದು.

ಕಳಹಂಸಾಲಸಯಾನೆಯಂ ಮೃಗಮದಾಮೋದಾಸ್ಯ ನಿಶ್ವಾಸೆಯಂ
ತಳಿರೇ ತಾವರೆಯೇ ಮದಾಳಿಕುಲಮೇ ಕರ್ನೆಯ್ವಿಲೇ ಮತ್ತ ಕೋ
ಕಿಳಮೇ ಕಂಡಿರ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯನಂಭೋಜಾಸ್ಯೆಯಂ ಭೃಂಗಕುಂ
ತಳಿಯಂ ಕೈರವನೇತ್ರೆಯಂ ಪಿಕರವಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ ೧

—ನಾಗಚಂದ್ರ

ಸೀತೆಯನ್ನು ವನದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ರಾಮನ ದುಃಖ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿಹರಿದಿದೆ. 'ಪಿಕರವಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಗದ್ಗದಿತ ಕಂಠದ ಸೂಚನೆಯಿದೆ. ಸೀತೆಯ ವಿರಹದುಃಖವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದ ರಾಮನು ಅಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತದಲ್ಲಿ ಬಂಧುರವಾದ ಭಾವವನ್ನು ಬಂಧುರವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ಗುಣವೂ ಉಂಟು. ಕೇಳಿರಿ.

ಇದು ನಿನ್ನ ಚಿಸಿದಿಕ್ಷುಚಾಪಮಿದು ನಿನ್ನೀ ಲೋಕಮಂ ಕೆಯ್ದು ಮಾ
ಡಿದ ಸುಷ್ಪಾಸ್ತ್ರಮಿದಲೈ ನಿನ್ನ ವಿಜಯಪ್ರಾರಂಭದೊಳ್ ತೋರ್ಕಿಗೆ
ತ್ತಿದ ಜೈತ್ರಧ್ವಜನೆಂದು ತೋರ್ಪ ತೆಟದಿಂ ಭೂಲಾಸ್ಯಮಂ ನೀಳ್ವಪಾಂ
ಗದ ಬೆಡ್ವಿಂಗಳನೆಡ್ಡಮಪ್ಪ ಕಬರೀ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ತೋರ್ಪದಳ್ ೨

— ಪಂಪ

ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ :— ಮತ್ತೇಭ ಹಾಗೂ ಶಾರ್ದೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಭೇದವಿಲ್ಲ. ವರ್ಣಗಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭೇದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಗಳಂತೆ ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿದರೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಚರಣಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಮಾತ್ರೆಗಳು. ಚರಣದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದಿನ ಗುರುಲಘುಗಳ ಯೋಜನೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯದು. ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ.

ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತ:—

೦೦ — ೦೦—೦ —೦ ೦೦— —೦—೦ —೦—
ಕಲಪಂ ಬಲ್ಲವರಿಂದ ಕಲ್ಪ ಕಲಪಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಂ ಕೇಳುತುಂ

ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ:

೦೦—೦—೦ —೦ ೦೦— —೦—೦ —೦—
ನೀನಾರಂಭಿವಾಕ್ಕೆ ಸಾಕು ಸಿರಿಯೇಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೇಂ ಗ್ರಾನ್ಯಮೇಂ

೧ ಪಂಪರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ (ಮೈಸೂರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಟನೆ ೧೯೪೭
೪ ಸೀತಾಪದರಣಂ, ಪದ್ಯ ೭೪
೨ ಆದಿ ಪುರಾಣ ೧೧, ೧೭

ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ, ಆದುದರಿಂದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಗುವ, ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತಕ್ಕಿಂತ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಪದ್ಯಗಳು ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ ಕಡಮೆ.

ಸ್ರಗ್ಧರಿ, ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರಿ : ಸ್ರಗ್ಧರಿಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದುವುಗಳು. ಅವುಗಳ ಬಳಕೆ ಕನ್ನಡ ಚಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಡಮೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಲಯ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅತಿ ದೂರ; ವಿಕ್ರೀಡಿತ ಗಳಗಿಂತಲೂ ದೂರ. ಯತಿಯ ತೊಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು; ಉಸಿರು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೋಲುತ್ತದೆ. ಗತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಗ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಲಯ ಬಹಳವಾಗಿ ಜೋಲಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳು. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಲಯವನ್ನು ನಡಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಿದಂತೆ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಸ್ರಗ್ಧರಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೦೦ಕ್ಕೆ ೮೦ ರಂತೆಯೋ, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೋ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ತುಂಬಿದುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಇದೇನು ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯವೇ?—ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಮಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಸ್ರಗ್ಧರಿಗಳು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದ ಸ್ತುತಿಪದ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆ ಹೊಳೆಯ ದಿರದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ 'ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯ'ದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದೇವತಾಸ್ತುತಿಪರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯವಿದು.

ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ನಾಗವ್ರಜಮಯ ಕಟಕಂ ರಾಜ ರಾಜಪ್ರತಿಷ್ಠಾ
ನಿರತಂ ಲೀಲಾಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿಗಾಂಗೇಯಕಂ ದ್ವಿಟ್ಟುರಧ್ವಂ
ಸರತಕ್ರೋಧಂ ವೃಷಾಂಕಂ ವಿಬುಧನುತನುಮಾಕಾಮಿನೀ ಜೀವಿತೇಶಂ
ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾರ್ಪದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ
—ರುದ್ರಭಟ್ಟ

ಮಾಲೆಗಳೂ ವಿಕ್ರೀಡಿತಗಳೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಗೇಯವಾಗಿವೆ. ಸ್ರಗ್ಧರಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಗೇಯತೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವೈದಿಕ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆ ಅವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದು. ಸ್ರಗ್ಧರಿಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರನ್ನು ಜಗ್ಗಿ ಜಗ್ಗಿ ಬಿಡುವ ಕಸರತ್ತು ನೋಡುವಂಥದಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಾದ ಗಂಭೀರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚರಿಸಿ ನೋಡಿರಿ:

ಎನಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಿಂದಿತ್ತು ದಧಿ ಕುಲದ್ವೀಪ ಸಂಘಾತಮಂತಂ
ತನಿತುಂ ಬತ್ತಿತ್ತು ತೂಳುತ್ತಡುಗಿದುದೆನೆ ದಿಕ್ಪಾಲರಾ ದೇವದತ್ತ
ಧ್ವನಿ ಸಂಮಿಶ್ರಂ ಸಮುದ್ಯದ್ರಟಿದಟಿನಿತಟಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟವೌರ್ವೀ
ನಿನದಂ ಸರ್ವಿತ್ತಕಾಂಡ ಪ್ರಳಯ ಘನಘಟಾಟೋಪ ಗಂಭೀರನಾದಂ ೧

—ಪಂಪ

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಗ್ಧರೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ತೀರಕಡಿಮೆ. ಪಂಪಭಾರತದ ಒಟ್ಟು ೧೬೦೯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಗ್ಧರೆಯ ಪದ್ಯಗಳು ೭ ಮಾತ್ರ ಎಂದರೆ ಸ್ವಗ್ಧರೆಯ ವಿರಳತೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯಾದೀತು.

ಮೊನ್ನಿನ ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ ೧೦೭, ಚಂಪಕಮಾಲೆ ೧೨೨ ಇದ್ದರೆ ಸ್ವಗ್ಧರೆ ೭, ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರೆ ೨೧ ಮಾತ್ರ.

ಸ್ವಗ್ಧರೆಯ ಲಕ್ಷಣ:-

ತೋಜಲ್ ಮುಂಂಭನಂ ಮೂಯಗಣಮುಮದೆ ತಾಂ ಸ್ವಗ್ಧರಾವೃತ್ತಮಕ್ಕುಂ ೧

ಭೂಮಿಜ್ವಾಲೇಂದು ದೇವಾಧಿಪ ಪುರಗಣದಿಂ ಮುಂತೆ ತೋಯತ್ರಯಂಗಳ್
ತಾವೆತ್ತಂ ಬಂದು ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ ಹಯನಿಕರಸ್ಥಾನದೊಳ್ ನಿಲ್ಲಿನಂ ವಿ-
ಶ್ವಾಮಂ ಭಂದಕ್ಕಲಂಕಾರಮಿದನೆ ಜನಕಾನಂದಮಂ ಮಾಡುಗುಂ ಸ್ವಗ್ಧ-
ಧಾಮ ಪ್ರೋದ್ವಾಮ-ಕೇಶಾಸ್ತಿ ಬಗೆ ಪೆಸರಿಂ ಸ್ವಗ್ಧರಾನಾಮ ವೃತ್ತಂ ೨

—ನಾಗವರ್ಮ

ಸ್ವಗ್ಧರೆಯ ಯತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವುಂಟು. ಯತಿ ಏಳು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಯಂತೆ ಮೂರು ಸಲ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಗ್ಧರೆ ಮೊದಲು ದೀರ್ಘಸ್ವರ (ಗುರು) ಗಳಿಂದ ಮಂದವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಗಳಿಂದ ತ್ವರಿತಗತಿವಡೆದು, ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಮಂದಗಮನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಯತಿಯು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಭಂದಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರೆಯ ಲಕ್ಷಣ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಗ್ಧರೆಗೂ ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರೆಗೂ ವಿಶೇಷ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರೆಗಳು ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟಷ್ಟೆ. ಸ್ವಗ್ಧರೆ ಗುರುವಿನಿಂದ ಮೊದಲಾದರೆ ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರೆ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆಂಚಿದ್ವೈತ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದಿನ ಗುರು ಲಘುಗಳು ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರಕ್ಷರಗಳ ವರ್ಣಗಣಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಪುಟದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ :

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಪುಟ ೧೦೫

೨ ಕಿಟಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತು, ಪದ್ಯ ೨೦೭

ತೋಜಲ್ ಮಂ ರಂ ಭನಂ, ಮೂಯಗಣಮುಮ್ದೆ ತಾಂ, ಸ್ತಗ್ಧರಾವೃತ್ತಮಕ್ಕುಂ
ಸತತಂ ನಂ ಸಂ ರ ರಂಗಂ, ನೆರೆದಸೆಯೆ ಮಹಾ, ಸ್ತಗ್ಧರಾವೃತ್ತಮಕ್ಕುಂ

ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಕ್ಕೆ ವರ್ಣಗಣಗಳ ಯೋಜನೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಲಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದಲ್ಲ. ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಹೆಚ್ಚು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ನಾಗವರ್ಮನು ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮರುದಾಕಾಶದ್ವಯೇಂದ್ರಾನಿಲಹುತವಹಯುಗ್ಮಾಂಗ ಜಾರಾತಿಯರ್ಕಳ್

ಬರೆ ಪಕ್ಷಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಸಂಧಿಪುದು ಯತಿ ಮಹಾಸ್ತಗ್ಧರಾನಾಮ ವೃತ್ತಂ ೧

ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ೧೫ ನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಯತಿಯವರೆಗೆ ಗತಿಯು ಏರುತ್ತ ಹೋಗಿ ಮುಂದೆ ಸಮುದ್ರತೀರದ ತೆರೆಯಂತೆ ಚರಣದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ್ತಗ್ಧರೆಗಳ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ:— ಕೌತುಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಸ್ತಗ್ಧರೆಯಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾದ ವೃತ್ತ ಬಹುಶಃ ಇನ್ನೊಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದರ ವಿಸ್ತಾರ, ಅದರ ಮಂದಗಮನ, ಏರು ನಡೆ ಕೌತುಕೋದ್ಗಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲ. ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

ಇವಳರ ಶೃಂಗಾರಸಾರಂ ಕೃಷ್ಣಮಶರಣೆ ಮೇಣ್ಣ ಮೊಡವೆ ಪ್ರೋಲ್ಲಾಸತ್ ಪ
ಲ್ಲವ ಪುಷ್ಪಂ ಮೇಣ್ಣ ಬಸಂತಂ ಬಯಸಿ ಪಡೆದನೆತ್ತಂ ಸುಧಾಸಾರಮಂ ಸೂ
ಸುವ ಚಂದ್ರಂ ತಾನೆ ಮೇಣ್ಣ ಪುಟ್ಟಿಸಿದನತಿಜಡಂ ಛಾಂದಸಂ ಪದ್ಮಜಂ ನಿ
ಕ್ಕುವನುಲ್ಲಂ ಕರ್ತೃವಾದಂದಿಸಿತತಿಶಯಂ ತಾಳ್ವದೇ ಕನ್ನಿಯಂದಂ ೨

ಶಬ್ದಚಿತ್ರದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೌತುಕದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನಂಬುಗುವಂತೆ ಹೆಣೆಯಲು ಈ ವೃತ್ತ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ನೋಡಿರಿ:

ಸ್ವರಿತಾಂಗಂ ಸೂಸೆ ಲಾವಣ್ಯಮನೆಸೆವಲರ್ಗಣ್ ಚೆಲ್ಲಮಂ ಸೂಸೆ ಲೀಲಾ
ದರ ಹಾಸಂ ಸೂಸೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳನಲಘು ಕುಚಂ ಮೇಲುದಂ ಸೂಸೆ ಚಾಮೀ
ಕರ ಕಾಂಚೀ ಮಂಜುಗುಂಜದ್ವನಿಕಿವಿಗಮದರ್ಢಂ ಸೂಸೆ ತಳ್ಳಿಯ್ವು ಸುಯಾ ಕ
ತ್ತರಿಗಂಸಂ ಸೂಸೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ತನುವಿನೊಳ್ ಸೂಸಿದಳ್ ನೀರನೊರ್ವಳ್ ೩

—ರುದ್ರಭಟ್ಟ

೧ ಛಂದೋಂಬುಧಿ (ಪುಟ ೫೨) ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೧೮೩

೨ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಪದ್ಯ ೪೨

೩ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ, ೧೪, ೧೦೪

೧ ಕೀರ, ರಭಸ, ರೌದ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಇದು ತುಂಬಾ ಸಮರ್ಥವಾದ ವೃತ್ತ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಗದಾಯುದ್ಧ, ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸ, ಮೊದಲಾದ ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಗೃಹಿಯ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪರಿಭಾವಿಸಿರಿ :

ಇದು ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹದಾಹಕ್ಕಿದು ವಿಷಮ ವಿಸ್ತಾನ್ನಕ್ಕಿದಾನಾದ ಜೂದಿಂ
ಗಿದು ಪಾಂಚಾಲೀಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿದು ಕೃತಕ ಸಭಾಳೋಕನಭ್ರಾಂತಿಗಿಂದೋ
ವದೆ ಪೊಯ್ದಂ ಕಾಲ್ಗಲಂ ತೋಳ್ಗಳನಗಲ್ಲದವಂ ಕೆನ್ನೆಯಂ ನೆತ್ತಿಯಂ ಕೋ
ಪದಿನಯ್ದಂ ದುರ್ನಯಕ್ಕಯ್ಯೆಡೆಯನುರು ಗದಾದಂಡದಿಂ ಭೀಮಸೇನಂ ೨

-ರನ್ನ

ಚಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿತರ ವೃತ್ತಗಳು : ಖ್ಯಾತಕರ್ನಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳ ವರದಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಯಾಯಿತು. ಅವುಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಇತರ ವೃತ್ತಗಳೂ ಕನ್ನಡ ಚಂಪುಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಇತರ ವೃತ್ತಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ತೀರ ಕಡಮೆ. ಒಂದೊಂದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಕೂಡ ಅವು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಮಲೆ, ತರಳ ಮಾಲಿನಿ, ಶಿಖರಿಣಿ, ಹರಿಣಿ, ಪೃಥ್ವಿ, — ಇವು ಮುಖ್ಯ. ಮಂದಾಕ್ರಾಂತ, ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತ, ವನಮಯೂರ, ಸ್ವಾಗತ — ಇವು ತೀರ ವಿರಳ.

ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಮಲೆ ೮, ತರಳ ೮, ಶಿಖರಿಣಿ ೨, ಮಾಲಿನಿ ೨ ಹೀಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಮಲೆ ೩, ಮಾಲಿನಿ ೪, ಹರಿಣಿ ೨೦, ಶಿಖರಿಣಿ ೨, ಪೃಥ್ವಿ ೫, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತ, ೩, ತರಳ ೧ — ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅಜಿತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಳಿನಿ ೮, ಹರಿಣಿ ೨, ತರಳ ೧ — ಹೀಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತರಳ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಮಲೆ, ಮಾಲಿನಿ, ಹರಿಣಿ, ಖಚರಪ್ಪುತ, ಪೃಥ್ವಿ, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತ, ಅರವಿಂದ, ಇಂದ್ರವಜ್ರ, ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ, ಸ್ವಾಗತ, ತೋಟಕ, ದ್ರುತಪದ, ಮಣಿಗುಣನಿಕರ, ಮಣಿವಿಭೂಷಣ, ವನಮಯೂರ, ವಸಂತಾಲಿಕ, ನವನಳಿನ, ರಘೋದ್ಧತ — ಈ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಕನ್ನಡ ಚಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳು ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಂತಿವೆ.

೧ 'ಸೂಕ್ತಿ ಸುಧಾರ್ಣವ'ದ 'ಯಾತ್ರಾಂಗ ವರ್ಣನಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯದ ನಡೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವೀರರಸವನ್ನು ಉಕ್ತಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳು ಬಹುಶಃ ಸ್ವಗೃಹಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೨ ಗದಾಯುದ್ಧ, ಅಪ್ಪಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಪದ್ಯ ೧೯

ಮಲ್ಲಿಕಾ ಮಾಲೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ವೃತ್ತವಿದು. ಇದು ವರ್ಣಗಣವೃತ್ತವೆಂದು ಗಣ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಾತ್ರಾ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಿಡಿಸಬಹುದು.

— ೮ — ೦ ೦ — ೦ — ೦ ೦ — ೦ — ೦ ೦ — ೦ —
 ನೀರಜೋತ್ಪಲ ವರ್ಣ ನಾಡಿದ ನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ
 * ೩ ೪ ೩ ೪ ೩ ೪ ೩ ಗು

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳ ಲಯವು ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗುವಂತೆ ಈ ವರ್ಣ ವೃತ್ತದ ಲಯವು ಸಮನಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಲಯವು ತಾಳಗಣನೆಗೆ ಒಡಂಬಡುವುದರಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದೆ. 'ಹರನರ್ತನಂ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಲಯದ ವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದೆ ನಾಗವರ್ಮನು "ಧೃತಿ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ತಿನೋಳ್ ೧೮ ಆಕ್ಷರ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ" ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ ಒಂದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜ್ವಾಲೆವಾಯು ದಿನೇಶಯುಗ್ಮಶಶಾಂಕ ಪಾವಕರೆಂಬವರ್
 ಲೀಲೆಯಿಂ ಬರೆ ವಿಶ್ರಮಂ ವಸುಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ ನೀಲಿ ಭಾಮಿನೀ
 ನೀಲಲೋಲ ಸಹಸ್ರಕುಂತಳೆ ಸಂದುದಿಂತಿದು ಮಲ್ಲಿಕಾ
 ಮಾಲೆಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಕವಿರಾಜಹಂಸವಿನಿರ್ಮಿತಂ ೨

—ನಾಗವರ್ಮ

"ಕವಿರಾಜ ಹಂಸ ವಿನಿರ್ಮಿತಂ" ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಈ ವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅದರ ಸವಿನರವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದೂ ಅರ್ಥ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಈ ವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣವಿರಚಿತ 'ಮಂದಾರಮರಂದಾಚಂಪೂ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ೩ ಭಂದೋರಚನಾ ಎಂಬ ಮರಾಠಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

* ಇಲ್ಲಿ ಅಂಕಿಗಳು ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

೧ ಸೌ ಜಜೌ ಭರ ಸ್ಯುತೌ ಕವಿಬಾಣಸೌ ಹರನರ್ದನಮ್

ಗಂಗದಾಸಕೃತ ಅನಂದೋಜರೀ

೨ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತು, ಪದ್ಯ ೧೯೪

೩ ಮಾಧವ ಪಟವರ್ಧನ ಕೃತ ಅನಂದೋಚನಾ (Page 176)

ಈ ವೃತ್ತ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ವಾಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಲಯವುಳ್ಳ ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತ ವಿಬುಧಪ್ರಿಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿ ಭಂಡೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಪಿಂಗಳನ^೧ ಭಂದಶ್ಯಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆಯ ಲಯದಲ್ಲಿ ನಯವುಂಟು. ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃದುಭಾವಗಳನ್ನು ಇದು ಸರಸವಾಗಿ ಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸಬಲ್ಲದು. ಉದಾಹರಣೆ :

ನೀರಜೋತ್ಸಲ ವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ
ಚಾರು ಹಾಸವಿಲಾಸನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಸುಭಗಂ ಶುಭಾ
ಕಾರನಾಡಿದನೆಂದು ಗೋಪಿಯರಾಡಿಸುತ್ತ ಮಿರಲೈ ಸಂ-
ಸಾರ ನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ ಕೈಪಣಿಗಾಡಿದಂ^೨

—ರುದ್ರಭಟ್ಟ

ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂತಹ ಮೃದುಭಾವಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ವೃತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕವಾಗಿದೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು :

ತರಲವೃತ್ತ : ಲಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆಗೂ ತರಲವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳನ್ನು (೩, ೪, ೩, ೪, ೩, ೪, ೩; ಗು) ಕೊಡುವವು. ಅಕ್ಷರಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ ಧೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾದರೆ, ತರಲ ಅತಿಧೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಕಿಂಚಿತ್ ಭೇದವು ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಮಾತೃಗಳ ಲಘುಗುರುಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದಿನ ಗುರುಲಘುಗಳು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಪರಿಕಿಸಿರಿ :

ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ :

—೦	—೦೦	—೦—೦೦—೦	೦೦—೦
ನೀರ	ಜೋತ್ಸಲ	ವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ	ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ
೩	೪	೩ ೪ ೩ ೪	೩ ಗು

ತರಲ :

೦೦೦	—೦೦	—೦	—೦೦	—೦—೦	೦೦—೦
ಪದಿದು	ವಾದ್ಯದೊ	ಳೊಂದಿ	ತಳ್ಳಿದು	ಕಿಂಕಿಣೀ	ರಘುಣಲಂಕೃತಂ
೩	೪	೩	೪	೩	೪ ೩ ಗು

೧ ವಿಷ್ಣು : ೮/೧೬

೨ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ ೩, ೫೪

ತರಳದಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮೂರು ತರಲ ತರಲವಾದ ಲಘುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತರಳವೃತ್ತವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೇನೋ !

ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆ ಮಾಲೆಯಪ್ಪದು ರಂ ಸ ಜಂ ಜ ಭ ರಂ

ತರಳವೃತ್ತಮೆನಿಪ್ಪದೊಪ್ಪರೆ ನಂ ಭ ರಂ ಸ ಜ ಜಂ ಗ

ವರ್ಣಗಣದ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಯೋಜನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಎರಡೂ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗಣಗಳು ಬರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವವೆಂಬುದನ್ನು, ಎರಡರ ಲಯ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನೂ ವಿಶದಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನು 'ತರಳ'ದ ಯತಿಯನ್ನು ಲನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. "ನಾಗವರ್ಮವಿನ್ನಿರ್ಮಿತಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ತರಲವೃತ್ತವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಹರನರ್ತನ' ಹಾಗೂ 'ವಿಬುಧಪ್ರಿಯಾ' ಈ ವೃತ್ತಗಳ ಜಾಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ರೂಪುಗೊಂಡಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ^೧ "ನ ಇಸಾ ಜೌ ಗಸ್ತಲಂ" ಎಂದು ಹೇಮಚಂದ್ರನು ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆಧುನಿಕ ಮರಾಠಿ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ^೨ 'ತರಲ' ಸಾಕಷ್ಟು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತರಳ ವೃತ್ತದ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾಗಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಪುಡೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಡೆ ಬಹುಶಃ ತರಳವೃತ್ತದಿಂದಲೇ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ತ್ರಿಪುಡೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಪರಸಿ ಪಾಡಿ ಮಹೇಶನಿಂದಲೆ ಬೇಡಿ ನಿನ್ನಂ ಶಂಕರಾ
ತುರಗ ಖುರಕೆಂದಕಟ ಪತ್ತೆನೆ ಪೇಳು ನಿನ್ನಂ ಶಂಕರಾ

—ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ

ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ, ತರಳವೃತ್ತ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಪುಡೆಗಳ ಲಯವು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಕವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಡೆ ಪಲ್ಲವಿಯಾಗಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ ಹಾಗೂ ತರಳವೃತ್ತಗಳ ಚರಣಗಳು ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ಸೇರಿರಬಹುದು. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ "ದೋಣಿ ಸಾಗಲಿ" ^೩ ಎಂಬ ಕವನ ಈ ಮಾತಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ.

^೧ ಹೇಮಚಂದ್ರಕೃತ ಛಂದೋನುಶಾಸನ (೨/೩೩೨)

^೨ ಅಮರ ಗಾಯಕ ಗಾತಿ ನಾ ಚಿತಿ ಅಪ್ಸರಾಹಿನಿ ರಾಹುನಿ

ಅಧಿಕ ಭಾಗ್ಯ ನ ಜಿಣ್ಣಿವೆ ಪುರ ಪಾಮರಾಹಿ ನ ರಾಹುನಿ

ಮೋರೋಪಂತ ವಿಬ್ರುಹಪ್ರಿಯ ರಾಮಾಯಣ

^೩ ನವಿಲು, ೨ನೆಯ ಗರಿ, ೨೩ನೆಯ ಕವನ.

ಅಂತೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಹಾಗೂ ತರಳವೃತ್ತಗಳು ಈ ಮೊದಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಂತೆ ಒಂದು ಜೋಡಿ. ಎರಡೂ ಗೇಯವಾದುವುಗಳು. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತದೆ.

ಹರಿಣಿ : ಹರಿಣಿಗೆ ಹರಿಣೀಸ್ಲತವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಹರಿಣಿ ವರ್ಣ ಗಣವೃತ್ತ. ಅತ್ಯಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ೧೭ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ಎಷ್ಟೋ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಾರದು. ಅದರ ಲಯ ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಲಯವು ಜೋಲಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಯತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅದರ ಆಟ ಸಾಗದು. ತಾಳಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡುವ ವೃತ್ತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಗೇಯವಲ್ಲ. ಮಂತ್ರದಂತೆ ಉಸಿರು ಜಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಜಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಣಿಯು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಕನ್ನಡ ಬಗ್ಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಲಯವಂತೂ ಕನ್ನಡದ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೆ ಬಲು ದೂರ. ಆದರೂ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಣಿಯನ್ನು ಕೃತಿಸ್ತಾಗಿಯಾದರೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಲಕ್ಷಣ :

ಹರಿಣಿಯೆನಿಸಾ ವೃತ್ತಂ ತೋಷಲ್ ಸ ಸಂ ಮ ರ ಸಂ ಲ ಗಂ

—ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ

ನಾಗವರ್ಮನು ಯತಿಯನ್ನು ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಷಟ್ಪದಿ) ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ೧ ಹರಿಣೀಸ್ಲತಂ ಕರ್ಣಾಮೃತಂ ! ಈ ವೃತ್ತದ ಬಂಧವು ಬಂಧುರವಾದುದೇನೋ ನಿಜ. ಹರಿಣಿ ಇಂಥದೇ ಭಾವವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಬಲ್ಲದೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಗದು. ಅದರ ಲಯದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿಣಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ:

ಕಮಲನಯನಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ ಘನಸ್ತನಮಂಡಳಂ

ಭ್ರಮರರುಚಿಮತ್ತೇಶಂ ದಿಂಬಾಧರಂ ನಳಿತೋಳಿ ಬೆಡಂ

ಗಮರ್ದುಮ ಮೊಗಂ ರಂಭಾಸ್ತಂಭೋರು ತೆಳ್ಳಸಿಹಿಸೊಪ್ಪೆ ವಿ

ಭ್ರಮದ ಕಣಯಂ ಪೋಲ್ತರ್ ನಿಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇಡತಿಯರ್ ಕೆಲರ್ ೨

ಶಿಖರಣಿ : ಹರಿಣಿಗಿಂತ ಶಿಖರಣಿ ಹೆಚ್ಚು ಸೊಗಸಾದ ವೃತ್ತ. ಅದರ ಲಯದಲ್ಲಿ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣಗಳು ಮೈದೋರುತ್ತವೆ. ವರ್ಣಗಣವೃತ್ತವಾದರೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಗೇಯವಾಗಿದೆ. ಹರಿಣಿಯಂತೆ ಇದೂ “೧೭ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತ”ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

೧ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತು : ಪದ್ಯ ೧೯೧

೨ ಕಾವ್ಯಾನಲೋಕನ, ಪದ್ಯ ೬೭೮

ಶಿಖರಿಣಿಯ ಲಕ್ಷಣ : * ಯ ಮುಂ ನಂ ಸಂ ತೋರಲ್ ಶಿಖರಿಣಿಯ ದೊಂದಲ್
ಭ ಲ ಗ ಮಂ

§ ರಸೇ ಕರೈಶಿಞ್ಞಾ ಯಮನಸಮಲಾಗ : ಶಿಖರಿಣಿ

ಯತಿಯು ೬ನೆಯ (ರಸ) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ (ರುದ್ರ) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಿಖರಿಣಿಯ ಯತಿ ಅದರ ಲಯಕ್ಕೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಶೋಭೆ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ಆರನೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಯತಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಠದಿಂದ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ವರತರಂಗ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾಗವರ್ಮನು ಶಿಖರಿಣಿಯನ್ನು “ಜನಾನಂದಂ ಭಂದಂ” ಎಂದು ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿರಿ :

ವನಂ ಧಾತ್ರೀ ಚಕ್ರಂ—ಸುರಪ ಪವನಂ ಶೀತಕರನ
ಬ್ಜನಾಭಂ ಭೂತೇಶಂ—ನೆಲಸಿ ನಿಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯವರೊಳ್
ಮನಂಗೊಂಡಾಹಿಂಜೀ—ಯೆಡೆಯೊಳಿರೆ ಕರ್ಣಾವೃತ ರಸಂ
ಜನಾನಂದಂ ಭಂದಂ—ಶಿಖರಿಣ ಮದೇಭೀಂದ್ರಗಮನೇ ೧

ಮಾಲಿನಿ : ಮಾಲಿನಿಯೂ ಬೆಡಗಿನ ವೃತ್ತ. ಅದರ ಲಯ ಸರಸ; ಗೇಯವೂ ಅಹುದು. ಮಾಲಿನಿ ಸೌಂದರ್ಯಶಾಲಿನಿ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕೆಲವೊಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪದ್ಯಗಳು ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ.^೨ ಕಾಳಿದಾಸನು ಶಾಕುಂತಲದಲ್ಲಿ ಶಕುಂತಲೆಯ ಸಹಜರೂಪರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಾಲಿನಿಯ ಲಕ್ಷಣ : ನನಮಯಯ ಗಣಂಗಳ್ ಮಾಲಿನೀ ವೃತ್ತಮಕ್ಕುಂ
ಮಾಲಿನೀ ವೃತ್ತವು “ಅತಿಶಕ್ತರಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ್ ೧೫ ಅಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ” ಅನೇಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ನಾಗವರ್ಮ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಮಾಲಿನಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ

ಅಮರಗಣಯುಗಂಗಳ್ : ಮುಂತೆ ಭೂ ತೋಯಯುಗ್ಮಂ
ಕ್ರಮದೆ ನಿಲಿ ಬೆಡಂಗಂ : ತಾಳ್ವ ಬಂದಾ ವಿರಾಮಂ
ವಿಮಲಮೊಸಲೆಂಟಿಂ : ಬಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಂದೊಡಕ್ಕುಂ
ಸಮುದವನಿತೆ ನೀಂ ಕೇಳ್ : ಮಾಲಿನೀ ವೃತ್ತಮಕ್ಕುಂ ೩

* ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪಿಡಿ (ಸಂಪುಟ ೧) ಪುಟ ೧೦೧.

§ ಗಂಗಾಧಾಸ ಕೃತ ಛಂದೋಮಂಜರಿ ೨/೨೬೬

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ (ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ) ಪುಟ ೪೭, ಪದ್ಯ ೧೬೨

೨ ಅಭಿಜ್ಞಾನ ಶಾಕುಂತಲಮ್ 1, 2೦

೩ ನಾಗವರ್ಮಭಂದಸ್ಸು, ಪದ್ಯ ೧೭೭

ಯತಿ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಾಳ್ತು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಯತಿಯಿಂದ ಮಾಲಿನಿಯ ಗತಿಗೆ ಒಂದು ಬೆಡಗು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಚರಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನಿಂದ ನಿಂತ ಲಯವು ಮುಂದೆ ತೆರೆಗೊಂಡು ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾಲಿನಿಯ ಭಾನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಾಲಿನಿಯು ಮಾಧುರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸೌಕುಮಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಲಯದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿರಿ:

ವಳಿಗಳಜೆಯೆ ಬಿಂಕಂಬೆತ್ತ ವೃತ್ತಸ್ತನಂ ಕಣ್
ಗೊಳಿಸಿ ತೊಳಗೆ ಬಾಹಾಮೂಲಮೂರುದ್ವಯಂ ಸಂ-
ಚಳಿಸಿ ನಿಜಪದಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದ ನಿಂದು ಕಣ್ಣಿಳ
ಪೊಳೆಯೆ ಮಿಳಿವ ಕೊಂಬಂ ನಿಲ್ಲಿ ಪೂಗೊಯ್ದ ಕೊವಳ

ಯತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಬಂದಲ್ಲಿ ಈ ಗತಿಯ ಬೆಡಗು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ :

ಕಳರೆ ವಿರಹವೃಂದಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಶೋಕದಿಂದಂ
ತಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಲಂ ಬಾಳಚೂತಪ್ರವಾಳಂ
ಪೊಳೆಯೆ ಪುಳಿಲ ತಣ್ಣಂ ನೊಳ್ಳಿ ತಜ್ಜಿಸಿ ಬಿಣ್ಣಂ
ಬಳೆಯೆ ಮದನ ದಾಹಂ ಬೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ ೨

ಈ ವರೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲದೆ ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಗಳು ವಿರಳವಾಗಿಯಾದರೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀ, ಮಂದಾಕ್ರಾಂತ ಖಚರಪುಲಕ, ಅರವಿಂದ, ಇಂದ್ರವಜ್ರ, ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ, ಸ್ವಾಗತ, ರಥೋದ್ಧತ, ದೃತವಿಲಂಬಿತ, ಮಣಿಗಣನಿಕರ, ಮಣಿವಿಭೂಷಣ, ವನಮಯೂರ, ವಸಂತಲಿಲಕ, ನವನಳಿನ— ಈ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.

ಪ್ರಯೋಗ :

ಈ ವೃತ್ತಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮವೇ ಆದ ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರನ್ನನು ಮಾಡಿದ ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ ಪ್ರಯೋಗವು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನು ಮತ್ತೇಭ ವಿಕ್ರೇಡಿತ ವೃತ್ತವನ್ನೂ ಮಹಾಸೃಗ್ಧರಿಯನ್ನೂ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಮತ್ತೇಭ ವಿಕ್ರೇಡಿತದ ಚರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯದು ಮಹಾಸೃಗ್ಧರಿಯ ಚರಣ; ಅದರಂತೆ ಮೂರನೆಯದು ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೇಡಿತದ ಚರಣ; ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಮಹಾಸೃಗ್ಧರಿಯ ಚರಣ. ಆ ವೃತ್ತ ಹೀಗಿದೆ :

೧ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಪದ್ಯ ೬೧೧

೨ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಪದ್ಯ ೫೫೮

ಇರಲೀ ಮಾದ್ರಿತನೂಜರಿಬರ್ವನೈಗೆಯ್ವ ಪರ್ ಧರ್ಮಜಂ
ಬೆರಸೀಗಳ್ ಭೀಮಸೇನಂ ಪೊಣರಲಿಬರುಂ ನಂದನರ್ ಮೂವರಿಲ್ಲಿ
ನರನುಂ ಬರ್ಕೆ ಕೃತಾಂತಜಂ ಪವನಜಂ ಗಾಂಡೀವಧಾನುಷ್ಠ ಮೂ-
ವರೊಳೊರ್ವಂ ಬರ್ಕೆ ಭೀಮಂ ತೊಡರ್ದನಿಬರೊಳಂ ಬರ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಬನ್ನ ಮೀವಂ ೧

ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಲಯಾಂಶವೂ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲ ನೆಯ ಲಯಾಂಶವೂ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣವು ಉಕ್ತ ಎರಡನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಾದ ತ್ರಿಪದಿ, ಅಕ್ಕರ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ರಗಳೆಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೊಂದು ಇಲ್ಲಿಂದರಂತೆಯಾದರೂ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿವೆ.

ಚಂಪೂ ಕೃತಿಗಳ ಸಮರ್ಥನೆ: ಚಂಪೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದ 'ವರ್ಣವೃತ್ತ' ಗಳು ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟಗಳಷ್ಟು ಅಥವಾ ಮಾತ್ರಾಭಂದಸ್ಸಿನ ಬಂಧಗಳಷ್ಟು ಗೇಯವಾದವುಗಳಲ್ಲವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಗೇಯತೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಗುಣವೊಂದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಅದು ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಗುಣ. ಭಂದೋಬಂಧವು ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಕೊನೆಯ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಭಂದೋಬಂಧದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಅದರ ಭಾವಾಭಿ- ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ. ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಎರಡು ಇಳಿಯುವ ಮತ್ತು ಇಳಿದು ಎರುವ ಸ್ವರಾಂದೋಲನವು ಭಾವದ ವಿವಿಧವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಸುಳುಹು ಗಾಣಿಸಲು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಮರ್ಥವಾದುದು. “ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯಿಂದುಗುವ ಸುಂದರ ಸುಸ್ವರ ” ಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ವೃತ್ತಗಳ ಲಯವು ಎದೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಮೀಂಟಬಲ್ಲದು. ದೀರ್ಘ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಬರುತ್ತವೆ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಲು ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತವೆ.

ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊರತೆಯೂ ಉಂಟು. ಅದೇನೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಖವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟು

ಆವು ಚಂಪುವಿನಂತಹ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಗೀತರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಆಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಚಂಪುವಿನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರಿತ್ರೆ : ಚಂಪುವಿನ ಚರಿತ್ರೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹಾಪರಂಪರೆ. ಕನ್ನಡದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳು ಚಂಪೂರೀತಿಯವು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನದಂದರೆ ಈ ಮಹಾ ಪರಂಪರೆಯ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವಾದೀತು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶತಮಾನವೂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಚಂಪುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಹುಲುಸು ಬೆಳೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು. ಸಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನರ ಯುಗವದು. ಎರಡನೆಯ ಹುಲುಸು ಬೆಳೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ನಾಗಚಂದ್ರ, ನೇಮಿಚಂದ್ರ, ಅಗ್ಗಲ, ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ಹರಿಹರರ ಕಾಲವದು. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಮತದ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ ಚಂಪು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮತಗಳ ಹಾಗೂ ಕಥೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ತನ್ನಿರವನ್ನು ಮೆರೆಯಿತು. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಚಂಪು ಇಳಿಮುಖ ವಾಯಿತೆನ್ನಬಹುದು. ಅದರೂ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಷಡಕ್ಷರದೇವ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗೌರವ ದೊರೆಯಿತು. ಆ ಬಳಿಕ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಚಂಪು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಬದುಕಿಕೊಂಡು ಆರುವ ಮುನ್ನ ದೀವಿಗೆಯು ಹೊಳೆದು ಹೋಗುವಂತೆ ಅದು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರಿಹೋಯಿತು.

ಗತಿ ೭ : ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿ

ಈ ಈ ಮಟ್ಟುಗಳು ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಟ್ಟುಗಳು ಎಂದು ಗನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ೧ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿದ್ದಾರೆ. — ಈ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಆ ಮಟ್ಟುಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಅವಶ್ಯಕ. ನಾಗವರ್ಮನು ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ೧ ಮದನವತಿ, ೨ ಅಕ್ಷರ, ೩ ಚೌಪದಿ, ೪ ಗೀತಿಕೆ, ೫ ಏಳೆ, ೬ ತ್ರಿಪದಿ, ೭ ಉತ್ತಾಹ, ೮ ಪಟ್ಟದಿ, ೯ ಅಕ್ಷರಿಕೆ, ೧೦ ಕರಂ ಚೆಲ್ಲೊದವಿದ(ಭಂದೋ ವತಸ್ಸ:— ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿದ್ದಾನೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಜಾತ್ಯಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ೧ ಅಕ್ಷರ, ೨ ತ್ರಿಪದಿ, ೩ ಏಲಾ, ೪ ಅಕ್ಷರಿಕಾ, ೫ ಪಟ್ಟದಿ, ೬ ಚತುಷ್ಟದಿಕಾ, ೭ ಭಂದೋ ವತಸ್ಸ, ೮ ಮದನವತೀ, ೯ ಗೀತಿಕಾ:— ಹೀಗೆ ಒಂಭತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಉತ್ತಾಹವೊಂದನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಇಬ್ಬರೂ ಈ ಮಟ್ಟುಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಂದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದೂ ಆ ಮಟ್ಟುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ನ್ನಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿದುದೂ ಕೌತುಕವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿರುವನೆಂದಾದರೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದು ಆಗ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲವನ್ನು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೯೯೦ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಭಂದೋನುಶಾಸನದ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರು ಕ್ರಿ. ಶ. ಸು. ೧೦೦೦ ಎಂದು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸುಮಾರಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರು ಸಮಕಾಲೀನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ನಾಗವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಹೆಸರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ, ಗೀತಿಕೆ, ತಿವದಿ, ಚೌಪದಿ ಈ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ (ಕ್ರಿ. ಶ. ಸು. ೮೫೦) ದಲ್ಲಿ ಚತ್ವಾಣವೆಂಬ ಹಾಡುಗಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ರಚನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ

೧ “ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ ಪೇಟೈಂ” — ಭಂದೋಂಬುಧಿ ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸ.

೨ ಇತಿ ಜಯಕೀರ್ತಿ ಕೃತೌ ಛಂದೋನುಶಾಸನೇ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯ ಭಾಷಾ ಜಾತ್ಯಧಿಕಾರ:

ಈ ನಾಲ್ಕೇ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಉಳಿದವುಗಳು ರೂಪಗೊಂಡಿದ್ದಿರಬಹುದಾದರೂ ಅಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಕರ' ಹಾಗೂ 'ತಿವದಿ'— ಇವೆರಡೇ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಗಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದುವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯವಂತೂ ಆಗ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಟ್ಟಿಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಲಾರದು.

ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳೆಲ್ಲ ೧ ಅಂಶಗಣಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತವುಗಳು. ಅಂಶಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು: ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ ಎಂದು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಥಾನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರಗಣಗಳು ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳ ಬದಲು ರತಿ, ಮದನ, ಶರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗಣಗಳಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೂರ್ಯ, ಇಂದ್ರ, ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ: ಈ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರಿಸಿದರೆ ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು.

ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಹತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ತ್ರಿಪದಿಯ ಬಗೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ತರುವಾಯ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಮಟ್ಟಿಂದರೆ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ.

ಅಕ್ಕರ: ಅಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿರಿಯಕ್ಕರ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪವು ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತೆಲುಗಿನ* “ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು”ದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ.

೧ ಅಂಶಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ೭೦, ೭೧, ೭೨ನೆಯ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

* ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಈ ಅಕ್ಕರಗಳಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಹಾಕ್ಕರ, ಮಧ್ಯಾಕ್ಕರ, ಮಧು-ರಾಕ್ಕರ, ಅಂತರಾಕ್ಕರ, ಅಲ್ಪಾಕ್ಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರ: ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹಿರಿಯ ಅಕ್ಕರ; ಉಳಿದ ಅಕ್ಕರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಕನ್ನಡ ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸುತ್ತೇವೆನೋ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಿಶವಿ ಪಂಪನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವನ್ನು ಎಂಟು ಸಲ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪೊನ್ನನ ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ, ಅಗ್ಗನ ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, ನಯಸೇನನ ಧರ್ಮಾಮೃತದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪದ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ಎಡೆ ದೊರಕಿಸಿದೆ. ಅಂತೂ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಪಡೆದ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮುಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು ಎರಡು: ಒಂದು ತ್ರಿಪದಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಪಿರಿಯಕ್ಕರ.

ಹೆಸರು: ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಮೂಲತಃ ಅಕ್ಕರ ಎಂಬ ಅಭಿದಾನ ಮಾತ್ರ ಇರಲು ಸಾಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅಕ್ಕರ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದುದು ಉಂಟು. ಉಳಿದ ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ ಮೊದಲಾದವು ಗಳು ಹಿಂದಿನಿಂದ ರೂಪಗೊಳ್ಳಲು ಅವುಗಳಿಂದ ಮೂಲ ಅಕ್ಕರವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸ ಲೋಸುಗ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದು. ಉಳಿದ ಅಕ್ಕರಗಳಿಗಿಂತ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅದರ ಹೆಸರಿನ ಔಚಿತ್ಯವು ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮೂಡಿದ ತ್ರಿಪದಿಯು ಜನತೆಗೆ ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದಾದರೂ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಮಿಡಿಯುವ ಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ಸವಿಸ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಅದರ ಕಿರಿ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಹಿರಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಮಟ್ಟಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಯುಂಟಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಅವಶ್ಯಕತೆಯ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ತ್ರಿಪದಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು* ತ್ರಿಪದಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರ ಲಕ್ಷಣ:

ಮೊದಲೊಳಜಗಣಂ ಕುಂದದೆ ಬರ್ಕತ್ತಮಯ್ದು ಗಣಂಗಳೆ ವಿಷ್ಣುವಕ್ಕುಂ
ತುದಿಯೊಳೆಂಬಾ ತಾಣದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಂದರ್ಪರಿಪುಗಣಂ ನೆಲಸಿ ನಿಲೆ
ಪದದೊಳೆರಡೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಾಣಿಪೊಳಜಗಣಂ ಸಮವಾಯಮಪ್ಪೊಡಕ್ಕುಂ
ಸದಮಳೆಂದು ನಿಭಾನನೆ ನಾಕಿಗನಿಷ್ಟದಿನಂತಿದು ಪಿರಿಯಕ್ಕರಂ ೧

—ನಾಗವರ್ಮ.

* ಪುಟ ೭೬ ನೋಡಿರಿ.

೧ ಭಂದೋಬುದ್ಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೪೨

ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳು; ಪ್ರತಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ಬ್ರ. ವಿ. ವಿ. ವಿ. ವಿ. ರು: ಹೀಗೆ ಏಳು ಗಣಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಚರಣದ ೬ನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು. ನಾಗವರ್ಮನು ಯತಿಯ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಿಲ್ಲ.

ಬ್ರ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ರು
 ಆದಾ : ರತಿಗಣೋ : ಮಧ್ಯೇಸತ್ರ : ಸ್ಮರಗಣ : ಪಂಚೇಕ : ಮಂತೇ ತು ; ಬಾಣಗಣಃ
 ಪಾದೇಷ್ಟಿಹ ರತಿರ್ವಾದ್ವಿತೀಯ ತುರ್ಯೇ ಚಸ್ಥಾನೇ ತನ್ಮಹಾಕ್ಷರಾಖ್ಯಂ
 ಪಾದಾದಿ ಪ್ರಭೃತೀತಿ ಕೇವಲಂ ಸ್ಮರಗಣ ಸ್ವಟ್ಟಯಂ ಬಾಣಾಂತಂಕೇಚಿದಾಹುಃ
 ಪಾದೇ : ಪಾದೇಸತ್ರ : ಪ್ರತಿಗಣ : ಮುಪಿಯತಿ : ಲಕ್ಷ್ಯತೇ : ಸರ್ವೇಷಾಃ

ಮಕ್ಷರಾಣಾಮ್ ೧

—ಜಯಕೀರ್ತಿ

ಪಾದಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಗಣಕ್ಕೆ ಯತಿ ಬರುವದಾಗಿ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ನಾಗವರ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ, ಅದರಂತೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆನ್ನಬಹುದು. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಬದಲಾಗಿ 'ರತಿ' 'ಮದನ' 'ಶರ' ಗಣಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ 'ಮಹಾಕ್ಕರಮು' ಎಂಬ ಹೆಸರುಂಟು. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಅಥವಾ ಮಹಾಕ್ಕರದ ವಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು'ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ :

ಸೂರು ಡೊಕರುನು ಮುನ್ನಗಾ ದರ್ಶಾತ : ಸುತ್ರಾಮು ಲೇವುರು ಪಿರುದನೊಕ್ಕ
 ತಾರ ಕೇಶುಂಡು ಜತಯೇನ ನಿಟ್ಟಿ ಸ : ಪ್ರಗಣಂಬು ಲೊಕ್ಕಪಾದಂಬುನಕು

... ...
 ... ...

—ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು.

ಎಂದರೆ ಮಹಾಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸೂರ್ಯ (ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ) ಆ ತರುವಾಯ ಐವರು ಇಂದ್ರರು (ಐದು ವಿಷ್ಣು ಗಣ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಚಂದ್ರ (ಒಂದು ರುದ್ರ) ಗಣ ಬರುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗಣದ ತರುವಾಯ

೧ ಭಂದೋನುಶಾಸನ, ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೮

೨ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಮಟ್ಟಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರತಿ, ಮದನ, ಶರ — ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೩ ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು, ಚತುರ್ಮಾಶ್ವಾಸಮು, ಪದ್ಯ ೨೬೬

ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತೆಲುಗಿನ ವ.ಹಾಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು.

* ಬೇರೆ: ದಳವೆಯು: ಸೆಸ್ಸೆಯು: ಚಾಗೆ: ಶಾಸನಂ: ಚಂದ್ರಾರ್ಕ: ತಾರೆಂಬರಂ
ನೇರು: ನಿಲ್ವಿನಂ: ನಿಲನೇಳ್ವಂ: ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ: ತಾನಿತ್ತ: ಶಾಸನ: ದಗ್ಗುಹಾರಂ
ಸಾರ: ಮೆಂಬಿನಂ: ಪೆಸರಿಟ್ಟು: ತಾನೀಯೆ: ಹರಿಗನ: ಧರ್ಮಭಂ: ಡಾರದಂತೆ
ಸಾರ: ಮಾಡುದು: ಬಿಟ್ಟಿಗ್ಗು: ಹಾರಮಾ: ಬಟ್ಟಿಸಾ: ಸಿರಿದೊಳಂ: ಧರ್ಮವುರಂ ೧

—ಪಂಪ

* ಪಿರಿಯ ಮು: ರೆಂಗಳೆ: ಮಾಡ: ಮಾಗೆ: ಪೊಳೆವೆಳ: ದಳಿಗಳೆ: ಸೆಜ್ಜಿಯಾಗೆ
ಪಿರಿಯ: ಮಾಡುಗಳೆ: ಮಜ್ಜನ: ಮಾಗೆ: ಪೊಸ ನಾರೆ: ದೇವಾಂಗ: ವಸ್ತ್ರಮಾಗೆ
ಪರೆದ: ತಹಗೇಲೆ: ಪರಿಯಣ: ಮಾಗೆ: ಪಣ್ಣಲ: ಮೆತ್ತಿದ: ಬೋನಮಾಗೆ
ಪಿರಿಯ: ಮಹಿಮೆಯ: ಮರೆಯಲೇ: ನಾರ್ತದೊ: ಬನದೊಳಿ: ಪಿರವಾ:

ಪಾಂಡವರಾ: ೨

—ಪಂಪ

* ಬಸಿರ: ತೆಳ್ಳುಮಂ: ತ್ರಿವಳಿಗ: ಲೊಳ್ಳುಮಂ: ಕುಚಚೂಚ: ಕಂಗಳ: ಬಣ್ಣಮುಮು
ನಸಿಯ: ಬಾಸೆಯ: ಮುನ್ನಿನ: ರುಚಿಯುಮಂ: ಮುಖಪೂರ್ವ: ಚ್ಯವಿಯುಮಂ:
ಕಿಡಲೀಯದೇ
ನೆಸೆದು: ಸೊಗಯಿಸಿ: ತೋಪುತೋ: ಜಗದೀಶ: ನಿರೆ ಗರ್ಭಂ: ಬಳೆದ ಶಾ: ರದ ನೀರದ
ಪ್ರಸರ: ದೊಳಗಣ: ಚಂದ್ರಬಿಂ: ಬದವೋಲಾ: ಚಿಲ್ಪುವೆ: ತ್ತವೈರಾ: ಮಹಾದೇವಿಯಾ ೩

—ಪೊನ್ನ

೧. ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಗಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಗಣವೂ ಬರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಪಂಪಭಾರತದ ೭ನೆಯ ಅಶ್ವಾಸದ ೨೮ನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

೨. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣವು ನಿಯತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

* ಗಣಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ : ಚಿಹ್ನೆವನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧ ಪಂಪಭಾರತ ೪, ೫೬

೨ ಪಂಪಭಾರತ ೭, ೨೮

೩ ಶಾಂತಿಪುರಾಣ ೯, ೨೧೩

೩. ಚರಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಣಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು. ೧ ಮಧ್ಯದ ಯಾವುದೇ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಬದಲು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ಬರುವುದುಂಟು. ಪಂಪನ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೪. ಗಣ-ಪದ-ಮೈತ್ರಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಂಪನ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಇನ್ನೂ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

೫. ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳೇ ಬಹುಶಃ ಕೋದುಕೋಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಲಯವು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಸರಿ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಸೇರಿದರೆ ಅದರ ಲಯವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಸಾಗದು. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು.

೬. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಣನೆಯೋ, ಸೂತ್ರವೋ, ತಂತ್ರವೋ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ.

೭. ಚರಣ ಮಧ್ಯದ ಯಾವುದೇ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ಬಂದಾಗ ಅದು ಲಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಹರಡುತ್ತದೆ. ಅಂಥಲ್ಲಿ ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿತ್ತು ನಾದ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಇತರ ಮಟ್ಟಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ : ತ್ರಿಪದಿಗೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೂ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಇನ್ನೂ ನಿರೂಪಿತವಾದುದು. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಒಂದು ಚರಣವನ್ನು ಷಟ್ಪದಿಯ ಪದ್ಯಾರ್ಥದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಚರಣ :

ನೆಲನಂ : ನಿಱುಗೆಯಂ : ನಡೆವೊಂದು : ಪದಮುಮಂ : ಸೋವಳಿ : ಮೇವಳಿ : ಬಿಸುವಳಿಯಂ

ಷಟ್ಪದಿಯ ಪದ್ಯಾರ್ಥದ ರೂಪದಲ್ಲಿ :

ನೆಲನಂ : ನಿಱುಗೆಯಂ : ಬ್ರ : ವಿ :

ನಡೆವೊಂದು : ಪದಮುಮಂ : ವಿ : ವಿ :

ಸೋವಳಿ : ಮೇವಳಿ : ಬಿಸುವಳಿಯಂ : ವಿ : ವಿ : ರುದ್ರ,

೧ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧ ಪುಟ ೧೫೨ ರಿಂದ ೧೫೫ರ ವರೆಗೆ ನೋಡಬಹುದು.

ಷಟ್ಪದಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವು ವಿಷ್ಣು ವಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬಂದಿದೆ; ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಷಟ್ಪದಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಿಂದ ಷಟ್ಪದಿಯು ರೂಪುಗೊಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

“ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಎರಡು ಪಾದಗಳ ರೂಪಾಂತರವೇ ಸಾಂಗತ್ಯವಾಗಿ ತೋರುವುದು.” ಎಂದು ೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಧುವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ರುದ್ರಗಣಕ್ಕೆ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕೂ ಸೀಸಕ್ಕೂ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ಮಾತ್ರಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಸೀಸವಾಗಿರಬಹುದು. ಸೀಸವು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತೆಲುಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಈ ಊಹೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂಡಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರಗಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬಿಗಿಯಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು, ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಎಳೆದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವು ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಾಗಿರದೆ ವಿಷ್ಣು ವಾಗಿರುವುದು. ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ನೋಡಿರಿ :

ತಿಂಗಳಂ : ತಳದಿತ್ತ : ರಂಗಮಂ : ಗಳ ಕರ್ತ : ತುಂಗಸೂ : ಯ್ ಸುಭರ್ತ : ತಮಸನಾಶ *

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ೧. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ನಾದದ ನಡೆ ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಗಣ ಗಣಕ್ಕೆ ದನಿ ನಿಂತು ನಿಂತು ಸಾಗುತ್ತದೆ.

೨. ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ ತ್ರಿಪದಿಯಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ತ್ರಿಪದಿಯಷ್ಟೇ ಗೇಯ.

೩. ಚರಣದ ಮೊದಲ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ರಾಗ ವೈಖರಿಗೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಕೊನೆಯ ರುದ್ರಗಣವು ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡುತ್ತದೆ.

೪. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ನಿಧಾನ ಗತಿಯು ಅನೇಕವನ್ನಾಗಲಿ ಇನ್ನಾವ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅನುಕೂಲವಾದುದಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ

೧. ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೫೯.

* ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂಡಸ್ಸು: ಪುಟ ೮೧, ಪದ್ಯ ೨೭೦. ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು “ಕವಿ ಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ”ದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕಿಟಿಲ್ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ವರ್ಣನೆಗೋ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೋ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರವನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಣ ಗಣಕ್ಕೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಅದರ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ತೇಲಿಸಲು ಅವಕಾಶವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಬಾಳ್ವೆ : ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಸುಳುಹು ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕುವದು ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ. ಅವನ ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಬಳಸಿರಲಾರದು, ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಹುಟ್ಟು ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮೊನ್ನಿನ ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ಐದು ಸಲ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮ, ಅಗ್ಗಲ ಮೊದಲಾದ ಹೆಗ್ಗಲಿಕೆಯ ಕವಿಗಳು ತಂತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದೂ ಇಲ್ಲಿಂದರಂತೆಯಾದರೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬಹುದಾದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ೧೧, ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಕೆಲವು ಜೈನಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬರಬರುತ್ತ ಕಡಮೆ, ಕಡಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸುಳುಹುದೋರಿ ಕನ್ನಡ ವಾಚ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ತ್ರಿಪದಿ ಇಂದಿಗೂ ನಿಂತಿದೆ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರವೇಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತೆಂಬುದೀಗ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ರಚನೆಗೆ ತ್ರಿಪದಿಯಷ್ಟು ಸುಲಭವಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ಜಾನಪದದ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೋಯಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಕಾಲನ ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲು ಅದು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅದರೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಹಾಗೂ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಸೀಸ ಇವೆರಡೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ವೇಷಾಂತರಗಳೆಂಬುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನ ಜೀವನಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಏಳಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ. ನಿದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ ಅವರ ' ಸಖೀಗೀತ ' ನೆಂಬ ಖಂಡಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಅದು ಅಕ್ಕರ ಭಂದವೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

* ಅಕ್ಕರ ಭಂದವು ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರ
ಹೊಂದಿಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ ಹೊಸ ಹೊಸದು.

ಈ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಒಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು :

ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ರು
ಅಕ್ಕರ : ಭಂಸವು : ಸಾಂಗತ್ಯ : ಸಂಸ್ಕಾರ : ಹೊಂದಿಲ್ಲಿ : ಬಂದಿದೆ : ಹೊಸ ಹೊಸದು

ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರಬೇಕಾದುದು, ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಂತರ. ಜಾನಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಪಿರಿಯಕ್ಕರವು ಈ ಮಾರ್ಪಾಡಿನೊಂದಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಎರಡು ಚರಣಗಳು :

ಮನವನು : ಮಡಿಮಾಡಿ : ಅನುಭಾವ : ದೆಡೆಮಾಡಿ : ಆದ್ವೈತದೂಟವ : ನೀಡಿದನೇ
ವೇದಂಬ : ಎಲೆತಂದು : ಭೇದಂಬ : ತುಂಬ್ಬರಿದು : ಬೋಧೆಂಬ : ಸುಣ್ಣವ : ಒರಿಸಿದನೇ

ದೊರೆಯಕ್ಕರ :— ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ವಿ ವಿ ಬ್ರ ವಿ ವಿ ಬ್ರ
ಸರಸಿಜೋ : ದರಗಣ : ಮರಡ : ಜನಮಲ್ಲಿ : ನೆರೆದಿರ್ಕೆ : ಮತ್ತಂ
ಸರಸಿಜೋ : ದಗರಣ : ಮುಮರ : ಡ ಜನಕ್ಕೆ : ಗಣಮುಮಾ : ಹಕ್ಕುಂ ೧
... ..
... ..

ಪ್ರತಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ಗಣಯೋಜನೆ : ವಿ ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ ವಿ ಬ್ರ. ದೊರೆಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಗಣಯೋಜನೆಯುಳ್ಳ ಚರಣಗಳು ನಾಲ್ಕು. ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಗಣಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳ ತರುವಾಯ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ನಾದದದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೂಕ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗಣಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಚರಣವನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದುಕ್ಕೊಂದು ಸಮನಾಗುವ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ದೊರೆ ಎಂದರೆ ಸಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ದೊರೆಯಕ್ಕರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಹೊಳೆಯದಿರದು.

ಪ್ರತಿಚರಣದ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಣವು ನಿಯತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಲಯವು ತರಂಗಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಚರಣದಲ್ಲಿ ವಿ. ವಿ. ಬ್ರ.

ವಿ. ವಿ. ಬ್ರ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಸಮನಾದ ಭಾಗಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿಯಾಯಿತಷ್ಟೇ? ಹೀಗೆ ಹೊರಟ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವು ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಒಂದು ಇಡಿಯ ಚರಣಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವ ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ?

ದೊರೆಯಕ್ಕರವನ್ನು 'ಸಮಾನಾಕ್ಷರ' ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಹೆಸರಿಸಿ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಹೀಗೆ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ರತಿಪತಿ : ಗಣಯುಗ್ಮಾ : ದ್ವಿತತ : ಸ್ಮರಯುಗ್ಮಂ ರತಿರತಿ : ಚಪುನ :
ಪ್ರತಿಪಾದ : ವರ್ತತೇ ಯುಗ್ಮಂ : ಸ್ತುತ ಸಮಾ : ನಾಕ್ಷರ : ನಾಮ ೧
... ..
... ..

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೊರೆಯಕ್ಕರದ (ಸಮಾನಾಕ್ಷರ) ಲಕ್ಷಣ ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಪದಕ್ಕಾ ಗಣಕ್ಕಾ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆಯಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವ ರೀತಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೇಳುವ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ.

ತೆಲುಗಿನ 'ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಮಧ್ಯಾಕ್ಷರ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

ಮುನುಪುಗಾ : ಬ್ರಾಸಂಬು : ಗೂರ್ಚಿ : ಮೂಟ ಪೈ : ವಿರಮಂಬು : ನಿಲ್ವಿ
ಚನನಿದ್ರ : ಯುಗಳಂಬು : ಮೀದ : ಜಲಜಾಪ್ತ : ನೊಕ್ಕನಿ : ಜೇರ್ಚಿ
ಯಿನುಮಡಿಂ : ಚಿನವಾಣು : ಗಣಮು : ಲೆನಸಿನ : ನೊಕ್ಕಪಾ : ದಂಬು
... .. ಮಧ್ಯಾಕ್ಷರಂಬು ೨

'ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಯತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಗಣದ ಮುಂದೆ ಯತಿ ಬರುವುದಂತೆ. ಎರಡು ವಿಷ್ಟು (ಇಂದ್ರ) ಗಣಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮ (ಜಲಜಾಪ್ತ) ಗಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ೬ ಗಣಗಳ ಒಂದು ಪಾದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೧ ಭಂಡೋವಿಕಾಸನ : ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರ : ೨, ಪದ್ಯ ೭

೨ ಅಪ್ಪ ಕವೀಯಮು : ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸಮು : ಪದ್ಯ ೨೭೭

ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಗಣ್ಯವಾದ ಯಾವುದೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಛಂದೋಗ್ರಂಥದಲ್ಲಾಗಲಿ ದೊರೆಯಕ್ಕರದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸಿಕ್ಕದೆ ಇರುವುದು ಒಂದು ದುರ್ದೈವ.

ನಡುವಣಕ್ಕರ: ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣ:

ಬ್ರ	ವಿ	ವಿ	ವಿ	ರು		
ಜಳಜ:	ಸಂಭವ:	ಗಣಮಕ್ಕ:	ಮೊದಲೊಳ:	ನಡುವೆ	ಮೂರು	
ಜಳರು:	ಹೋದರ:	ಗಣಮಕ್ಕ:	ಕಾಮಾಂತ:	ಕ	ಗಣಮಕ್ಕುಂ	
...	...	...	...	...	...	....
...	...	...	...	...	...	...೧

ನಡುವಣಕ್ಕರದ ಗಣಯೋಜನೆ:—ಬ್ರ. ವಿ. ವಿ. ವಿ. ರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಐದು ಗಣಗಳು. ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮ, ನಡುವೆ ಮೂರು ವಿಷ್ಟ್ವ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ಗಣಯೋಜನೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಟ್ವ ರುದ್ರ ಗಣಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವ ಮಟ್ಟು ಇದು.

ಇದನ್ನೇ ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರಥಮೇ: ರತಿರೇವ: ಮನ್ಮಥಃ ಸ್ಯಾದ್ವೀತೀ: ಯೇ ತೃತೀಯೇ
 ಸ್ವಥಚತುರ್ಥೇ ಬಾಣಗಣಮಸ್ತು ಪಂಚಮ ಸ್ಥಾನ ಏವ
 ಗ್ರಥಿತಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಯಸ್ಯ ತನ್ಮಧ್ಯಮಾಕ್ಷರಾಖ್ಯಂ
 ಪ್ರಥಿತಂ ಕರ್ಣಾಟ ಮಾಲತೀಮಾಧವ ಪ್ರಭೃತಿ ಕಾವ್ಯೇ ೨

ಕರ್ಣಾಟಕ ಮಾಲತೀಮಾಧವನೆಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡುವಣಕ್ಕರವು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಜಯಕೀರ್ತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಕರ್ಣಾಟ ಮಾಲತೀಮಾಧವ ಕಾವ್ಯವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಿದ್ದ ಯಾವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಡುವಣಕ್ಕರವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಪ್ಪಕವೀಯಮುದಲ್ಲಿ ಈ ನಡುವಣಕ್ಕರವನ್ನು ಮಧುರಾಕ್ಕರವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಧುರಾಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಮುರಣಿ:	ಶಾಟೇಂದ್ರ:	ಸಂಹಾರ:	ಮೂಟಪೈ:	ವಿರತಲುಂಚಿ		
ತರಣಿ:	ಶಕ್ರತ್ರ:	ಯಂಬು ಸು:	ಧಾ ಮಯೂ:	ಖುನಿತೂ	ಗೂರ್ಚಿ	
...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	ಮಧುರಾಕ್ಕರಂಬು	೩

೧ ಛಂದೋಂಬುಧಿ; ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೬

೨ ಛಂದೋನುಶಾಸನ, ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೬

೩ ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು: ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸಮು: ಪದ್ಯ ೨೭೮

ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂರ್ಯ (ಬ್ರಹ್ಮ) ಗಣ, ಬಳಿಕ ಮೂರು ಶಕ್ರ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರ (ವಿಷ್ಣು) ಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಧಾಮಯೂಖ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರ (ರುದ್ರ) ಗಣ ಬರುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಅದು ಸರಿಯೇ. ಮೂರನೆಯ ಗಣದ ಮುಂದೆ 'ಯತಿ' ಬರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಹೆಸರು :— ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಿರಿದು ಕಿರಿಯಕ್ಷರ; ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹಿರಿದು ಹಿರಿಯಕ್ಷರ. ಹಿರಿಯಕ್ಷರವು ೭ ಗಣಗಳ ಮಟ್ಟು. ಕಿರಿಯಕ್ಷರವು ೩ ಗಣಗಳ ಮಟ್ಟು. ನಡುವಣಕ್ಷರವು ೭ ಮತ್ತು ೩ ಗಣಗಳ ನಡುವೆ ಬರುವ ಐದು ಗಣಗಳ ಅಕ್ಷರ ವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನಡುವಣಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮಾಕ್ಷರವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿಯೂ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ: ಆದರೆ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಮಧುರಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಬಂದಿತೋ ತಿಳಿಯದು.

ಎಡೆಯಕ್ಷರ :— ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣ :

ವನಜ : ಸಂಭವ : ಗಣಮಕ್ಕೆ : ಮೊದಲೊಳತ್ತಲ್
ವನರು : ಹೋದರ : ಗಣಯುಗ : ಆಮದಕ್ಕೆರು-
ದ್ರನದ ಐಂತ್ಯದೊಳೆ ವಂದಿಕೆ ನಾಲ್ಕೆ ಗಣ
ವನಿತೆ, ವನಿತೆ ಕೇಳಿಡೆಯಕ್ಷರಕ್ಕನಸುಂ ೧

ಎಕಕಕ್ಷರದ ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಆಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು. ಕಿರಿಯಕ್ಷರದ ಚರಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಎಡೆಯಕ್ಷರದ ಚರಣವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವ ಕಿರಿಯಕ್ಷರದ ವಿವರಣೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಎಡೆಯಕ್ಷರದ ಲಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಎಡೆಯಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು ಅಂತರಾಕ್ಷರ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತರಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರುಂಟು.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣ :

ಯದಿತು : ರತಿಗಣ : ಪಾದಾದೌ : ಪಾದಮಧ್ಯೇ
ಮದನ : ಗಣಯುಗಂ : ಪಾದಾಂತೇ : ಪಾಣಗಣಮ್
ತದಿದ ಮಂತರಾಕ್ಷರಪುಷ್ಪರಜ್ಞಾ.....೨
... ..

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ : ಪದ್ಯ ೭

೨ ಭಂದೋನುಶಾಸನ : ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೫

ಎಡೆಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರತಿ (ಬ್ರಹ್ಮ) ಗಣ, ಪಾದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮದನ (ವಿಷ್ಣು) ಗಣಗಳು, ಪಾದದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಣ (ರುದ್ರ) ಗಣ ಇರುತ್ತವೆ. ನಾಗವರ್ಮನೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಯೂ ಎಡೆಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣ ಮತ್ತು ಪದ ಇವುಗಳ ಹೊಂದಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಕಿವಿಯು ಕನ್ನಡ ಭಂದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಳಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು' ದ ಕರ್ತೃವು ಅಂತರಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

ಕಿರಿಯಕ್ಕರ : ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣ :

ಪೊಡೆಯಲ : ರಿವರಂ ; ಮೊದಲೊಳಿಕೆ
ಜಡೆಯ ಶಂಕರನೊವಂ ತುದಿಯೊಳಿಕೆ
ಮಡದಿ ಕೇಳ ಮೂಹಿ ಗಣಮೆಸೆದಿಕೆ
ಗಡ ಕಿರಿಯಕ್ಕರಕ್ಕಿದೆ ಲಕ್ಷಣಂ ೧

—ನಾಗವರ್ಮ

ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಎರಡು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಕೊನೆ ಗೊಂಡು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಗಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಕ್ಷರಗಳೆಲ್ಲ ಕಿರಿದೆಂದರೆ ಕಿರಿಯಕ್ಕರವೇ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕಿರಿಯಕ್ಕರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಅಜ್ಜಿಜ : ಗಣಯುಗಾ : ದ್ವಾಣಗಣೇ
ಸಜ್ಜತೇ : ಪ್ರತಿಪಾದ : ಮಲ್ಪಾಕ್ಷರಮ್
ಶೃಂಗರ : ಪಿಣ್ಣಾದಿ : ಕಾವ್ಯೇಷು ತತ್
ಸಜ್ಜಿತಂ : ಕರ್ಣಾಟಕೇ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ೨

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ನಾಗವರ್ಮನಂತೆಯೇ ಕಿರಿಯಕ್ಕರ (ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ) ವನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಿರಿಯಕ್ಕರವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಗೇಯವಾದ ಮಟ್ಟು.

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ : ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೮

೨ ಭಂದೋನುಶಾಸನ, ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೪

ಆದರೂ ಅದು ಯಾವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯದೆ ಹೋದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಅದು ಸ್ಥಾನಪಡೆದಿದ್ದ ಕಾವ್ಯವು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗದೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಅದು ಏನೇ ಇರಲಿ; ಜಾನಪದಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಯವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಡಿದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯಕ್ಕರವನ್ನು 'ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು' ದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ :

ವಿರಮಂಜು ರೆಂಟಿಪ್ಪೆ : ವಿಸ್ತರಲ್ಲಿ
ಸುರಪುಲಿದ್ದರು ನೊಕ್ಕ : ಸೋಮುಂಡುರಾ
ಚರಣವೀ ಮೂಟೆಚೇ : ಸಾಗಿಯೊಪ್ಪು
ಹರಿಪ ಪರ್ಯಂಕ ಯ : ಲ್ಪಾಕ್ಷರಂಬು ೧

ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಚರಣ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಷ್ಣು (ಸುರಪುಲಿದ್ದರು) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರ (ಸೋಮ) ಗಣ ಬರುತ್ತವೆಯೆಂದು ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ನಾಗವರ್ಷ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಚರಣದ ಎರಡು ಗಣಗಳ ತರುವಾಯ ಯತಿ ಬರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ವಿವರ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟೆ.

ಕನ್ನಡ ಕಿರಿಯಕ್ಕರದ ಲಯವೂ ತಮಿಳಿನ ಆಶಿರಿಯ ವಿರುತ್ತಿನ ಲಯವೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು:

ಮುತ್ತಣ : ಕೊಂಗೈಗ : ಳಾಡ ಆಡ
ಪೊಯ್ಕುಕುಳ : ವಂದಿನಂ : ಆಡ ಆಡ
ಚತ್ತಂ : ಶಿವನೊಡಂ : ಆಡ ಆಡ
ಶಿಂಗಯಲ್ : ಕಣ್ಣಿನಿ : ಆಡ ಆಡ ೨

ಆದರೆ ಕಿರಿಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಬರುವ ಹಾಗೆ ಆಶಿರಿಯ ವಿರುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಬಂದೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಕ್ಕರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳು:

೧. ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಕರಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟುಗಳು :

೨. ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿರಿಯಕ್ಕರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಗಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ೭, ೬, ೫, ೪, ೩ ಹೀಗೆ ಗಣಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೧ ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು, ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸಮು, ಪದ್ಯ ೨೮೦

೨ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೮೮

೩. ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪ್ರಧಾನ ಗಣ.

೪. ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗಣವು ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟು ಐದು ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಕರಗಳ ಚರಣಗಳು ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

೫. ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುತ್ತದೆ. ಮೂರು ಅಕ್ಕರಗಳು (ಪಿರಿ, ಎಡೆ, ನಡುವಣ) ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುತ್ತವೆ.

೬. ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮಧ್ಯಗಣಗಳು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು. ದೊರೆಯಕ್ಕರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುತ್ತದೆ.

೭. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಕ್ಕರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗೇಯವಾದುವುಗಳು; ಹಾಡಿಗಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು.

ಚೌಪದಿ: ಚೌಪದಿ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಿಂಬುದು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು. ನಾಗವರ್ಮನು ಅಂಶಗಣದಂತೆ ಚೌಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ:

೪೨. ರೈ -
ಮದನನ: ತಂದೆಯ ಮುಂ
ದೊದವಿರೆ: ಶಂಕರನೊ ಸೈ
ಳ್ವಾದವಿರೆ: ಸಂದುದು ನೋ
ದಿದು ಸತಿ: ಚೌಪದಿಗೆ ೨

ಚೌಪದಿಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷ್ಣುಗಣದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯವು ಚೌಪದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅವನ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯದಿಂದ ೪ ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣದ ಮುಂದೆ ೬ ಮಾತ್ರೆಯ ಒಂದು ಗಣವು ಬಂದರೆ ನಡೆಯುವುದೇನೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗುವಂತಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳು ಈ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಚೌಪದಿಯ ಗತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ತ್ವರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿದ್ದ ಮೂಲ ಚೌಪದಿಯು ಅಮಳ ಎಂಬ ಬಂಧದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರಬಹುದೇ? ಎಂಬ ಊಹೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಅಮಳದ ಲಯವೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇವೆ; ನೋಡಿ :

ಇಂದು ಯುಗಂಗಳ ಮುಂ | ದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ ತಾ
ನೆಂದು ಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರಾ | ಸುಂದರಿ ಕೇಳಮಳಂ ೩

೧ ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಂಚಿಕೆ, ಪುಟ ೨೧

೨. ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೫೨

೩. ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೪೩

ಹಳಗನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಚೌಪದಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಮೂಡಿಲ್ಲ. ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಚಿತ್ತಾಗಿರಬಹುದು ಈ ಲಯವು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯೂ ರತಿ, ಮದನ, ಶರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಅಂಶಗಣಾ-
ನ್ವಯವಾಗಿಯೇ ಚತುಷ್ಟದಿಕೆ (ಚೌಪದಿ)ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.
ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅವನೂ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
ಹೇಳುವ ಅವನ ಪದ್ಯವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲ.

ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣ :

ಮೆಂದರೆ! ಧರಗಣ! ಮೊಂದಿರೆ: ಮೊದಲೊಳಾ
ಬಂದಿರೆ: ನಾಲ್ಕುಕೆ: ದಿಸರುಹ: ಜನ್ಮಂ
ಸೆಂದುದು: ಲಕ್ಷಣ! ಮೀತೆಟ: ದಿಂದಂ
ಭಂದೋವ: ತಂಸಕೆ: ಮೆದಗಣ: ಗಮನೇ ೨

ಭಂದೋವತಂಸವು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯವು. ಪ್ರತಿಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ
'ಮೂರು' ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುತ್ತವೆ ನಾಗವರ್ಮನ
ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ
ಗಣಗಳೂ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಓದಿದರೆ ಮಂದಾನಿಲದ ಗತಿಯು
ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಹೇಳಲು
ಹೊರಟಿದ್ದರೂ ಮಾತ್ರಾಬಂಧಗಳಿಗೆ ಸಳಗಿದ ಅವನ ಕಿವಿಯು ಅವನ ಕೈಯನ್ನು
ಆ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯ ಚರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಗಣವು
(ಭಂದೋವ) ೫ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಸೇರಿದ ವಿಷ್ಟು ಗಣವು. ಅದರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೊಡನೆ
ಉಳಿದ (ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೈಗಳ) ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಸರಿ ಹೋಗ
ಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ (ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ
ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಎಳೆದು ಓದಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಭಂದೋವತಂಸದ
ನಿಜವಾದ ನಿಧಾನವಾದ ಹಾಡಿನ ಲಯವು ಹೊರಡುವುದು.

ಕಂದರ್ಪಗಣತೋ ರತಿಗಣ ಚತುಷ್ಟಂ ಚೇತ್
ಭಂದಸಿ ಜಯಕೀರ್ತೀರಾದಿವರಾಹಾಖ್ಯಾ
ಭಂದೋವತಂಸ ನಾಮೇತಿ ಚತುಷ್ಟದಿಕಾ
ಸಂದೃಷ್ಟಾಸೌಕುಮಾರಸಂಭವಾದೌ ೩

೧ ಭಂದೋವನುಶಾಸನ: ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೧೫

೨ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು (ಕಿಟಿಲ್) ಪುಟ ೧೧೧, ಪದ್ಯ ೩೧೦.

೩ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋವನುಶಾಸನ (ಪ್ರೊ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತ)
ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ ಪದ್ಯ ೧೬

ಎಂದು ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋವತಂಸದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಪ್ರತಿಚರಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಷ್ಣು ಗಣದ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಬರಬೇಕು. ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗಣ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಈ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅತೀವ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ :

ಮಂದರ | ಧರಗ | ಣಮಸೆ | ದಿರೆಮೊ | ದಲೊಳೆ

... ..

... ..

... ..

ತೆಲುಗಿನ ದ್ವಿಪದದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ (ದ್ವಿಪದದ ಇಮ್ಮಡಿ ಚರಣ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಭಂದೋವತಂಸದ ಲಕ್ಷಣವು ವಿ. ವಿ. ವಿ. ಬ್ರ— ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಮೂರು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ನಾಲ್ಕನೆಯದು) ಬ್ರಹ್ಮಗಣ— ಈ ರೀತಿ ಯಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಯು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಾವಿಯ : ಬಳಸುವ : ಪಸುಳೆಯ : ತಪ್ಪೋ

ತಾ ವಂದು : ತಡೆಯದ : ತಾಯಿಯ : ತಪ್ಪೋ

ಈ ವಿಷ : ಯಕೆ ಮುಗ್ಗು : ವೆನ್ನದು : ತಪ್ಪೋ

ಆ ವೇಳೆ : ಕಾಪುಗೈ : ಯದ ನಿನ್ನ : ತಪ್ಪೋ ೨

—ಚಿಕದೇವರಾಜ

ಭಂದೋವತಂಸವು ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಯಾವ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಲೆದೋರಿಲ್ಲ. ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಜನತೆಯ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಆಡುತ್ತಿರಲು ಸಾಕು. ಜೋಗುಳದ ಹಾಡುಗಳು ಇದೇ ಲಯದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿಜಗುಣರ ಹಾಗೂ ಕನಕ ಪುರಂದರರ ಅನುಭವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ—ಅದು ಪ್ರಯೋಗವಾದುದುಂಟು. ಪರಿಭಾವಿಸಿರಿ:

೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೫೭

೨ 'ತಪ್ಪುಯಾರದು' (ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ ಸಂಪಾದಿತ) ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟ, ೨ನೆಯ ತೆನೆ ಪುಟ ೬೪.

ಪಲವು ವಿ : ಪಯದುಪ : ರತಿಯೊಡ : ಗೂಡಿ
 ಕಲುಷ ರೂ : ಪಿನಕರ್ಮ : ವನು ಮಿಗೆ : ಮಾಡಿ
 ಕುಲಜಾತಿ : ರೂಪಸಂ : ಪದವನು : ಬೇಡಿ
 ಸಲೆಬಾಧೆ : ಪಡುವೆನ್ನ : ನಭವನೆ : ನೋಡಿ

— ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯ

ಕೆಂದಳಿರ : ನಖಶಶಿ : ಬಿಂಬಪದ : ಪದ್ಮ
 ಅಂದುಗೆ : ಯಿಟ್ಟವ : ನ್ಯಾರೆ ಪೇ : ಇಮ್ಮ
 ಅಂದು ಕಾ : ಕಿಂಗನ : ಪೆಡೆಯೊಳು : ತುಳಿದ
 ನಂದನ : ಕಂದ ಮು : ಕುಂದ ಕಾ : ಇಮ್ಮ

— ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ

ಮೊದಲು ಮೂರು ವಿಷ್ಣು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಈ ರೀತಿ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಗಣಗಳೂ ಪದಗಳೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವವಲ್ಲದೆ ಲಯವೂ ಸುಖವಾಗಿ, ಸರಾಗವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದೆಂಬುದು ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ.

ಭಂದೋವತಂಸದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಾಡು : ತ್ರಿಪದಿ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಂತೆ ಭಂದೋವತಂಸವೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತು. ಬಹುಶಃ ಮಧ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಪರಿಕರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾರ್ಪಾಡು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಭಂದೋವತಂಸವನ್ನು 'ಚೌಪದ' ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪದ್ಯಸಾರದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾನವಮಿಯ ಪದಗಳು' ಇದೇ ಬಂಧದಲ್ಲಿವೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಶ್ವಯುಜ :	ಶುದ್ಧಮಾ :	ನವಮಿ ಬರ :	ಲೆಂದು	೫, ೫, ೫, ೩.
ಶಾಶ್ವತದಿ :	ಹರಸಿದವು :	ಬಾಲಕರು :	ಬಂದು	೫, ೫, ೫, ೩.
ಈಶ ನಿಮ :	ಗತ್ಯಧಿಕ :	ಸುಖವ ಕೊಡ :	ಲೆಂದು	೫, ೫, ೫, ೩.
ಲೇಸಾಗಿ :	ಹರಸಿದವು :	ಬಾಲಕರು :	ಬಂದು	೫, ೫, ೫, ೩.

ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಭಂದೋವತಂಸವು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ—

ಎನ್ನ ಜೀವನ ನಿನ್ನ ಸೊಗದಿನಾವರಿಸು
 ಹಣ್ಣೆಲೆವೊಲೆನ್ನ ಹಳೆಗನಸುಗಳ ಹರಿಸು
 ಚೆನ್ನ ಹೊಸ : ಬಾಳ ಹೊಸ : ರಸಗಳನೊ : ಸರಿಸು
 ಚೆನ್ನ ಹೊಸ : ತಳಿರು ಸುಮ : ಫಲಗಳನು : ತರಿಸು ೨

— ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಭಂದೋವತಂಸದ ಭಾವಮೂಲ್ಯ ೧ 'ಚಿಲ್ವೊದವಿದ ಭಂದೋವತಂಸ' ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದುದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಭಂದೋವತಂಸವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಭಂದಕ್ಕೆ ಅನುತಂಸ. ಅದರ ಕೊನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವು ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಮೃದುಭಾವವನ್ನು ಮೀಂಟುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ಭಾವ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ವ ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಮದನವತಿ : ಲಕ್ಷಣ:

ಮದನನ ತಂದೆಯ ಗಣವು ವಿಷಯದೊಳಿರೆ ಗುರು ಮುಂ
ದೊದವಿರೆ ಪದದೊಳಮದಹವೊಲಪ್ಪುದು ಹರಪದಮುಂ
ವಿದಿತಮುಪೇಂದ್ರ ಚತುಸ್ಪಯದಿತ್ತಲಬುಜವದನೇ
ಮದನ ಹರತ್ರಯದಿಂ ಹರಿಕಡೆಪಡೆ ಮದನವತಿಃ ೨

—ನಾಗವರ್ಮ

ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಮದನವತಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯದಿಂದ ಮೂರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

೧ : ಮದನವತಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಐದು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಗುರು ಸೇರಿರುತ್ತವೆ.

೨ : ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ೪, ಮುಂದೆ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಬರುತ್ತದೆ.

೩ : ಮೊದಲು ರುದ್ರಗಣಗಳು ೩, ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲಿನವೆರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾಗವರ್ಮನು ಒಟ್ಟು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಮದನವತಿಯನ್ನು ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಶಗಣದಂತೆ ಎಳೆದು ಅನ್ನುವದರಿಂದ ಒಂದು ದಾಟಿ ಹೊರಟರೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಾಂತಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ತ್ವರಿತಗತಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ದಾಟಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಪದ್ಯವನ್ನು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಚರಣಕ್ಕೆ ೬, ೬, ೬, ೪ ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ಮೂರು ರುದ್ರಗಣಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತ್ರಾಗಣ ವಿಭಜನೆಯು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಪ್ರಥಮಾಧಿಕಾರ, ಪದ್ಯ ೪೭

೨ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ವ (ಕಿಟಿಲ್), ಪುಟ ೧೧೨, ಪದ್ಯ ೩೧೧.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣವಿದು :

ಪ್ರಥಮಕ ಇಹ ಗುರು ಪರಕೃತಿ ಪರಿಮಿತಲಭ್ಯದಿತರೇ
 ಪೃಥಪಾದಾ ರತಿಗಣಪರ ಗತಿಮದನ ಗಣಾಃಸ್ತುಃ
 ಗ್ರಥಿತ ಪದಾವಲಯ ಸ್ತೌಶ್ಚೇದಿತಿ ಮದನವತೀ
 ಪ್ರಥಿತ ಯತಿಃ ಪ್ರತಿಚರಣಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಮಾತ್ರಾ ೧

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಪ್ರತಿಚರಣಂ “ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಮಾತ್ರಾ” ಎಂದು ಮದನವತಿ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಘುಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಉಳಿದ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಷ್ಣು, ಗಣಗಳು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಮದನವತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ:

(i) ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೦ ಲಘು ಮೇಲೆ ೧ ಗುರು ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ನಾಗವರ್ಮನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

(ii) ಮದನವತಿಗೆ ೪ ವಿಷ್ಣು, ೧ ರುದ್ರ ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದರೆ, ೪ ವಿಷ್ಣು ೧ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಮತ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ೪ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳಿಗೆ ೧೬ ಮಾತೃಗಳು ಹೊರಟರೆ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ೪ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ೧೮ ಮಾತೃಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

(iii) ಮದನವತಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ್ಕೆ ೨೨ ಮಾತೃಗಳು ಕಡ್ಡಾಯವೆಂದು ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೨ ಮಾತೃಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

(iv) ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗಣದ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಎರಡೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗಣದ ನಿರ್ದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

(v) ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಯತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಯತಿಯ ಮಾತನ್ನೇ ಎತ್ತಿಲ್ಲ.

ಅನಂಬರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಸಂಗತಿಗಳು:

೧. ಮೂಲತಃ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿದ್ದ ಮದನವತಿಯು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು.

೨. ಮದನವತಿಯನ್ನು ನಿಧಾನಗತಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ತ್ವರಿತಗತಿಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಮೊದಲು ನಿಧಾನಗತಿಯು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಬಳಿಕ ತ್ವರಿತಗತಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾ ಇದ್ದಿರಬೇಕು.

೩. ತ್ವರಿತಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮದನವತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಶ ಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ೬, ೬, ೬, ೪ : ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಒಳಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಮದನವತಿಯೂ ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ * ಶುಭಕಾಮೀ ಬಂಧವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಲಯವೂ ಒಂದೇ, ಗಣಯೋಜನೆಯೂ ಒಂದೇ. ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ:

೬, ೬, ೬, ೪. ಜಾಳಿಲ ಜರಿ ಕೀಪ್ತನಿ ಲೇಚನ ಜಾಳಿ --೮೮:--೮೮:--೮೮:--

೬, ೬, ೬, ೪. ಹೊತ್ತಿ ಕುಮನೆ ಪಾಯಿಲಿ ಧನ್ಯ ಕುಡ್ಯಾ ಹಿ.

೬, ೬, ೬, ೪. ಸ್ವರ್ಗಾ ಪರಿ ಲಾ ಪೊಡಬರು ಲೋಪ ಕಾಮಿ.

೬, ೬, ೬, ೪. ಛೇ! ದಿವ್ಯ ಪತಂಗಾ ಪರಿ ಹಾಮಿ ಶ್ರುಭಕಾಮಿ.

ಇಂದಿನ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮದನವತಿಯಲ್ಲಿ ಕವನ ರಚಿಸಿದುದುಂಟು.

ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವೂ : ಹೊಸಹೊಸತಿದು : ಘನ ಗಗನವಿ : ತಾನ

ದಿನದಿನ ಗ್ರಹ : ಮಾಲೆಯ ರಿಂ : ಗಣಗುಣತದ : ತಾನ

ತಿರುತಿರುಗಿಯು : ಹೊಸತಾಗಿರಿ : ಎನುತಿದೆ : ಮುತುಗಾನ

ಈ ಹಾಡಿಗೆ : ಶ್ರುತಿಹಿಡಿದಿದೆ. : ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ : ಮೌನ

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಮದನವತಿಯ ಭಾವಮೂಲ್ಯ : ಮದನವತಿಯ ತ್ವರಿತಗತಿಯು ಉತ್ಸಾಹ ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೇಳಗೂಡುವ ಲಯವನ್ನು ಅದು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಡಗನ್ನು ಅದು ಎತ್ತಿ ತೋರಬಲ್ಲದು. ಉದಾಹರಣೆ :

* ಮಾಧವ ಪಟವರ್ಧನಕೃತ 'ಕರ್ನಾಟಕ' ಪುಟ ೩೦೫, ಪದ್ಯ ೨೧೯

೧ ನಾಡಲೇಲಿ—'ಮುತುಗಾನ'

ಮತುಮತುಗಳು : ತಲೆಯುವ ರತಿ : ಇಳಿಯುವುದೆ : ಮ್ಮಿಂದ
 ಮನ ಮನದಲಿ ಮೂಡುವ ಮತಿ ಸುಳಿಯುವುದೆ ಮ್ಮಿಂದ
 ಅನುರಾಗಕೆ ಅನುರಾಗವ ಮೇಳಿಪುದೆ ಮ್ಮಿಂದ
 ಇಂತೊಗೆಯುತ್ತಲಿದೆ ಸಂತತ ಅಂ ತರ್ಯದ ಭಂದ

—ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ

ಮದನವತಿಯ ಚರಿತ್ರೆ : ತ್ರಿಪದಿ ಅಕ್ಕರಗಳು ಸುಳಿದ ಹಾಗೆ ಮದನ
 ವತಿಯು ಯಾವ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳಿದಿಲ್ಲ. ಸಾಂಗತ್ಯ ಪಟ್ಟದಿಗಳಂತೆ
 ಯಾವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಅನುಭವ
 ಪದದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ನಾವು
 ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ಕೇವಲ ಮಾತ್ರಾ ಗಣ ಮದನವತಿಯು
 ಈಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಆರಾರು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳ ಈ ಬಂಧವು ಹೊಸಗನ್ನಡ
 ದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಡಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು
 ಇದನ್ನು ಸುಖವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ
 ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದಿರದು.

ಅಕ್ಕರಿಕೆ :

ನಾಗವರ್ಮ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣ :

ಮುರರಿಪು : ಬೊಮ್ಮಂ : ಮುರರಿಪು : ಬೊಮ್ಮಂ : ಮುರರಿಪು : ಚೂಲಧರಂ
 ಸರಸದೆ (ಸಿಲ್ವಂ) / ಬರಗಣಮಕ್ಕುಂ / ಸುರುಚಿರ ಮಾತ್ರಗಳೆಂ
 ನಿರುಪಮದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಯತಿ ಮತುನಿಯತಂ
 ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷೀ-ಧರೆಯೊಳಿದೆತ್ತಂ ಕರಮಸೆವಕ್ಕರಿಕೆ ೨

ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವಿವರಗಳು :

I ಪ್ರತಿಚರಣಕ್ಕೆ ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ. ರು. ಹೀಗೆ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆ.

II ಸುರುಚಿರ ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದಾಗುವ ೬ ಚತುರ್ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು; ಮೇಲೆ
 ೧ ಗುರು. ಪ್ರತಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ೨೬ ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದಂತಾಯಿತು.

III “ನಿರುಪಮದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ” ಆರನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಯತಿ.
 ನಾಗವರ್ಮನು ಹೀಗೆ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ
 ಆ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ
 ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು.

೧ ನಕ್ಷತ್ರಗಾನ—‘ನಕ್ಷತ್ರಗಾನ’.

೨ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೫೪

ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಯತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾಗವರ್ಮನು ಯತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣ :

ಸ್ವರ ರತಿ : ಪೂರ್ವಂ : ಸ್ವರ ರತಿ : ಮಧ್ಯಂ : ಸ್ವರಯುಗ : ಗುರುನಿಧನಮ್
ಚರಣಚತುಷ್ಟಂ ಸ್ಥಿರತರ ಚತುರುತ್ತರಶತ ಮಾತ್ರಮಿದಮ್
ಕರಿವಸು ಮಾತ್ರಾ ವಿರಮಣಯುಕ್ತಚೇತ್ ಸ್ವರತಿ ತದಾಕ್ಷರಿಕಾ
ಗುರುಪರ ಜಗಣೀತರಗತಿ ಮಾತ್ರಾ ಧರಗಣಭಾಗಧವಾ ೧

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಹೊರಡುವ ವಿವರಗಳು :

(i) ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಪ್ರತಿಚರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವರ, ರತಿ, ಸ್ವರ, ರತಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವರ, ಗುರು ಹೀಗೆ ಗಣಯೋಜನೆ.

(ii) ಇಂಥ ಚರಣಗಳು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು.

(iii) ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦೪.

(iv) ಎಂಟೆಂಟು ಮಾತ್ರೆಗೊಮ್ಮೆ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಲ ಯತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿಗಳು : ೧ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಮಾತು ಎದ್ದು ಮೂಡಿದೆ. ೨ ಯತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಮಾತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ನಾಗವರ್ಮ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸಾಮ್ಯ :

೧. ಇಬ್ಬರ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅನುಪ್ರಾಸ ಸೇರಿದುದು ಕೌತುಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಿದೆ.

೨. ಇಬ್ಬರೂ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿಯೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

೩. ಇಬ್ಬರೂ ಯತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಆರು ಅಕ್ಷರಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಯತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಎಂಟು ಮಾತ್ರೆಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಕ್ಕರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಮಾತ್ರಾ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾಗವರ್ಮರ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ೮ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೊರಡುವನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೪. ಅವರಿಬ್ಬರ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಶಗಣದಂತೆ ಎಳೆದು ಹಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ.

೫. ಅವರಿಬ್ಬರ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯಗಳೂ ಮಾತ್ರಾಗಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಅನುಮಾನ : ಮೂಲತಃ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಟ್ಟು ಗಿದ್ದು ಮದನವತಿಯಂತೆ ಬರಬರುತ್ತ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಶಗಣದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಜನಪದಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕೆಳಗಣ ಚರಣವನ್ನು ನೋಡಿರಿ :

ಮಾವನ : ಮಗಳೇ : ಮಲ್ಲಿಗೆ : ಯರಳೇ : ಏರು ಮಂ : ಚವ ತರಳೇ,

ಈ ಜಾನಪದ ಗೀತವು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಳವಡುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಎಳೆದು ಹೇಳಿದಾಗಲೇ ಭಾವದ ಸೊಗಸೂ ನಾದದ ಸುಖವೂ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತವೆ.

ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ರೂಪಾಂತರ : ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಯುಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮೂರು ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟು ರಚಿಸಿದ ಬಂಧವು ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

* ಕಾಲೂರಿತು ಮಳೆ,
ಕತ್ತೆತ್ತಿತು ಬೆಳೆ,
ಹನಿಯೊಡೆಯಿತು ಮೋಡ
ಕಿಲಿಕಿಲಿ ಹಕ್ಕಿ
ಕುಲು ಕುಲು ನಕ್ಕಿ
ದಯೆಗರೆಯಿತು ನೋಡಾ ! ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ,

ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಎರಡು ಚರಣಗಳು ಈ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಆರು ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿವೆ.

ಏಳೆ : ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಏಳೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಹಲವು ಪಾಠಾಂತರಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತೊಂದರೆಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಯಾವ ಪಾಠವೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನುಂಟು

* ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಪಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ.

೧ ನಾದಲೀಲೆ— 'ನಿಗಿನಿಗಿ ಮುಗಿಲು'

ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಾಠಾಂತರವು 'ಕುರುಡರಲ್ಲಿ ಮೆಳ್ಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ.

ಭುಜಗಪಕ್ಷ ಪುರಗಣ
ವೃಜದೊಳಾಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿ
ದಜಗಣೇಳಿ ಭವತಿ ೧

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ ಏಳೆ (ಏಲಾ) ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಮಧ್ಯಚರಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಏಳೆ ಯಾಗುವುದೆಂದು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಏಳೆಯು

ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೪ ವಿಷ್ಣುಗಣ
ಕೊನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೧ ವಿಷ್ಣು, ೧ ಬ್ರಹ್ಮ, ೧ ವಿಷ್ಣು.

ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

ಆರನೆಯ ಗಣವು ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿಪಿ ಎಂಬ ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ತನ್ನ ೪ ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಏಳಿಗೆ ಮೂರು ಚರಣಗಳಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಐದು (ಕಾಮ) ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳ ಅನಂತರ ಒಂದು ರತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಗಣ) ಬರುವುದಾಗಿಯೂ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ (ಕಾಮ) ವಿಷ್ಣುಗಣ ಬರುವುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಲಕ್ಷಣದ ಪ್ರಕಾರ ಸಹ ೬ನೆಯದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಅಂತೂ ಈ ಮೂವರೂ ಏಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ೫ ವಿಷ್ಣುಗಣ, ಬಳಿಕ ೧ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ೧ ವಿಷ್ಣುಗಣ: ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಗಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಏಳಿಗೆ ಏಳೆ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ರೂಢಗೊಂಡಿರಬಹುದೇ? — ಎಂಬ ಅನುಮಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಕನ್ನಡದ ಏಳೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಏಲಾ' ಎಂಬ ರೂಪ ತಾಳಿರಬಹುದು.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಏಳೆಯ ಗೇಯತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಅದರ ನಾದದ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಪ್ರಾಸವ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

೧ ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂಡಸ್ಸು (ಕಿಟಲ್) ಪದ್ಯ ೩೦೭

೨ ಕನ್ನಡ ಭಂಡೋವಿಕಾಸ, ಗತಿ : ೫, ಪುಟ ೮೧

೩ ಸಸೀತ ರತ್ನಾಕರ (Adyar 1944) IV ಪದ್ಯ ೧೨೫, ೧೨೬ (ಆ)

ಏಳೆಯ ಗಾತ್ರ ಅತಿ ಕಿರಿದಾದರೂ ಗೇಯತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದೊಂದು ಸೊಗಸಾದ ಮುಟ್ಟು. ಕೋಮಲ ಭಾವಗಳನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಏಳೆಯಿಂದ ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದುದರಿಂದಲೇ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆ ಗಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಛಂದಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ
ಕುದುರೇನ ತಂದೇನಿ ಜೀನಿ ಬಿಗಿಸಿದೇನಿ |
ಬರಬೇಕ ತಂಗೀ ಮದುವೆಗೆ

ಬೇಸಗೆ ಬಿಸಿಲಣ್ಣಾ ಕೂಸಿನ ತಾಯಣ್ಣಾ
ಹೇಗೆ ಬರಲಣ್ಣಾ ಮದುವೆಗೆ ೧

ಉತ್ಸಾಹ:— ನಾಗವರ್ಮನು 'ಉತ್ಸಾಹ'ವನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯಾದರೋ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಭಂದೋನುಶಾಸನದ ಮಿಶ್ರಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆದಿಪ್ರಾಸದೊಡನೆ ರಚಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯ ಕೌತುಕವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಿದೆ. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉತ್ಸವವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವರೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಉತ್ಸಾಹದ ಲಕ್ಷಣ :

ಭೂಹಿತಾರ್ಥವೆನಿಸುವಜನಗಣಮವೆಯೆ ಸಪ್ತ ಸಂ-
ದೋಹಮತ್ತಲೊಂದೆ ಗುರು ಬೆಡಂಗನಾಳ್ವಾ ನಿಲಿ ಲಯ
ಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಮಧುರವಚನರಚನೆವತ್ತು ಬಂದೊಡು
ತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಪೆಸರೊಳೆಸೆವುದಬ್ಬ ಪತ್ರಲೋಚನೇ ೨

—ನಾಗವರ್ಮ

ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳುವ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ವಿವರಗಳಿವು :

೧ ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಏಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರು.

೨ ಕೊನೆಯ ಗುರು ಲಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಅಂದವಡೆಯುತ್ತದೆ.

೩ ಉತ್ಸಾಹವು ಮಧುರ ವಚನ ರಚನೆ.

೧ ಎಲಾ ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ನಾಡಪದಗಳು, ತೆನೆ ನಾಲ್ಕು, ಸುಪ್ಪಿಯ ಹಾಡು ಪುಟ ೯೦.

೨ ಭಂದೋನುಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೧೯. (ಶ್ರೀವತ್ಸ ಪ್ರೆಸ್)

ಉತ್ಸಾಹವು ಮೊದಮೊದಲು (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಅಂಶಗಣದ ಬಂಧವಾಗಿದ್ದು ಆ ಬಳಿಕ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರಬೇಕು. ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಾಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಂಗಲದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಚಾಮರವೃತ್ತದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉತ್ಸಾಹವು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರಬಹುದು. ಚಾಮರವೃತ್ತವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣಿಸಲಾಗಿದೆ :

“ ಚಾಮರಸ್ಸವೀಸ ಮತ್ತ ಲೇಣಿ ಮತ್ತ ಅಗ್ಗಲಾ ”

ಉತ್ಸಾಹದ ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪವು ಜಾನಪದದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಚರಣ :

ರಾಗೀ : ದೀಸೋ : ರಾಜ್ಯಾ : ದೊಳಗೆ : ರಂಗನೋ : ಡಣ್ಣಾ : ಬಲುಕೆಂ : ಪೋ

ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವು ವೈವಿಧ್ಯದೊಡನೆ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಹಳೆಯ : ದೀಡ : ಬೇಲ : ನಾಡ : ಮಾಡ : ಮನಿತೊ : ಸುಂದರಂ
 ಬಿಳಿಯ : ಕೊಳದ : ಕಾರ : ಕಳದ : ನಿಡುಕ : ರೆನಿತೊ : ಬಂಧುರಂ
 ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ
 ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲಿ ನುಡಿವುದಲ್ಲ
 ಹಿಂಗತೆಯಿನವಾಲ ಸೊಲ್ಲ
 ನೆಮ್ಮತ್ಯೆನೆಗೆ ದಕ್ಕಿಸು
 ಹೊಸತು ಕಿನ್ನರಿಯಲಿ ನಿನ್ನ ಹಳೆಯ ಹಾಡನುಕ್ಕಿಸು

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ

ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೂ ಇರುವ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಗೀತಿಕೆ : ಗೀತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅದರ ಗಣಯೋಜನೆಯು ಖಚಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಸಮ ಚತುಷ್ಟದಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಮಟ್ಟಿನ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಗಣವು ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದ ಗಣಗಳು ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೀತಿಕೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿ ಕೈಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಗೀತಿಕೆಯ ಚರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಅವುಗಳ ಗಣಯೋಜನೆ ಇವೇ

೧ ಛಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೫೭

೨ ಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಂಗಲಂ : ವರ್ಣವೃತ್ತಂ : ಪದ್ಯ ೧೫೮.

೩ ಛಂದೋಂಬುಧಿ, ಪಂಚಮಾಧಿಕಾರಂ, ಪದ್ಯ ೨೫೬

ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಜಾಣತನದಿಂದ ಮೌನ ತಾಳಿದ್ದಾನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವನ್ನು ರಾಗರಂಜನೆಯಾಗುವಂತೆ ಓದುವುದೂ ಕಷ್ಟ.

ಇನ್ನು ರಿಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಹೇಳುವ ಗೀತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ವಿವರಗಳು ಕಾಣುವವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಲಯದ ಸುಳುಹು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಗೀತಿಕೆಯ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧದ ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೬ನೆಯ ಗಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಉಳಿದ ಗಣಗಳು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ವಿಷ್ಣು ಅಥವಾ ರುದ್ರಗಣಗಳಾಗಿ ಸೇರಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅವನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂತೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಯೂ ಗೀತಿಕೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಷಟ್ಪದಿ: ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಒಂದೇ ಒಂದು. ಅದು ಅಂಶಗಣಗಳನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸಿದ ಮಟ್ಟ. ಈ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಯಕೀರ್ತಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ಲಯವು ಸುಖವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಷಟ್ಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಸವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿ ಚರಣದ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅವನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ. ಷಟ್ಪದಿಯ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗಣ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನಷ್ಟೇ ಅವನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಆರು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಗಣಗಳು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬರುವವೆಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿ ಉಳಿದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಷಟ್ಪದಿಯ ಚರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಯ ಬಗೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಮುಂದಿನ ಒಂದು ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಿದ ಇತರ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ: ರೂಢವಾದ ಭಂದಸ್ತನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಒಟ್ಟು

ಹತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸಮವೃತ್ತಗಳೇ ಬಹಳ. ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಮದನವತಿ, ಅಕ್ಕರ, ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಚೌಪದಿ, ಉತ್ತಾಹ ಭಂದೋವತಂಸ ಈ ಆರು ಸಮವೃತ್ತಗಳು. ಗೀತಿಕೆಯು ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಮೇ ಸಮವೃತ್ತದಂತೆ ಇದೆ. ಷಟ್ಪದಿಯು ಅರ್ಧ ಸಮವೃತ್ತ. ತ್ರಿಪದಿ ಮತ್ತು ಏಳೆ ಇವು ವಿಷಮವೃತ್ತಗಳು. ತ್ರಿಪದಿ ಕೂಡ ಬರಬರುತ್ತ ಸಾಂಗತ್ಯದತ್ತ ತಿರುಗಿ ಅರ್ಧಸಮ ವೃತ್ತವಾಗುವ ಹವಣಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿತೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಅಂಶಗಣವು ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಷ್ಟೆ? ಅದರಂತೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವು ಅದರ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಬರನಾಡಿ ಕೊಂಡ ಅನ್ಯಭಾಷೆಗಳ— ಎಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳ ಭಂದೋ ಬಂಧಗಳು ಕೂಡ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಹಳಗನ್ನಡ ಹಾಗೂ ನಡುಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದವು. ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡವನಾದ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಲಯದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗಿಸಿಯೋ ತೇಲಿಸಿಯೋ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಎಲ್ಲ ಮಟ್ಟುಗಳೂ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಗವರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಎಲ್ಲ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೨. ಅಕ್ಷರದ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟುಗಳು ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು. ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಮತ್ತು ಉತ್ತಾಹ ಈ ಮೂರು ಮಾತ್ರ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿವೆ.

೩. ಉತ್ತಾಹವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟುಗಣವೇ ಪ್ರಧಾನ; ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ? ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆಯೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು.

೪. ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಟ್ಟು 'ಉತ್ತಾಹ' ಒಂದೇ.

೫. ರುದ್ರಗಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಟ್ಟು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣವಾಗಿರುವುದೇ ವಿಶೇಷ. ರುದ್ರಗಣವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸೇರಿದರೆ ಉಸುರಿಗೆ ಕಷ್ಟ. ರುದ್ರಗಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣ.

೭. ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗೀತವು *ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ 'ವರ್ಣಸಂಗೀತವು' ಅಲ್ಲ; ಸಂಪೂರ್ಣ 'ತಾಳಸಂಗೀತವು ಅಲ್ಲ'. ಈ ಸಂಗೀತವು ಅವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. *ಜಯಕೀರ್ತಿ ವರ್ಣಸುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಆಗಲೇ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪ್ರೊ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರು ಹೇಳಿದುದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಸುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಥಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅವನು ಹಳಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತವೆ. ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಮದನವತಿ, ಚೌಪದಿ, ಉತ್ಸಾಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಟ್ಟದಿ, ಉತ್ಸಾಹ ಈ ಮೂರಾದರೂ ಇಂದಿಗೂ ಬದುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ಒಂದು ಭಾಗ್ಯ. ಆಧುನಿಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಮತ್ತು ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಕೃಷಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಗುತ್ತ ಇಲ್ಲ. ಆಗುವುದು ಕ್ಷೇಮ. ಭಂದೋವತಂಸದ ಪ್ರಯೋಗವು ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಅನುಭವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಯಿತೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅದರ ಬಳಕೆ ತಪ್ಪಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಭಂದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಹೊಸ ಕವಿಗಳು ಕಿವಿಯನ್ನೂ ಮನವನ್ನೂ ತೆರೆದರೆ ಒಳಿತಾಗುವುದು. ಭಂದೋವತಂಸವು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಂತಿದ್ದ ಚೌಪದದ ಬಳಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ಮದನವತಿ ಯಾದರೋ ಸುಧೀರ್ಘವಾದ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಎಚ್ಚತ್ತಂತಿದೆ ನಮ್ಮ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಆ ಅಂಶಗಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮದನವತಿಯು ಯುಗಧರ್ಮಕ್ಕನು ಸಾರವಾಗಿಯೇ ಎಂಬಂತೆ ಇಂದು ಮಾತ್ರ-ಗಣ-ಮದನವತಿಯಾಗಿದೆ. ಮದನವತಿಯ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ನಾಲ್ಕಾರು ಉಪಬಂಧಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡಿವೆ. ಅಕ್ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಿ ಪಿರಿ ಅಕ್ಕರಗಳನ್ನು ಮರಳಿ ಬದುಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಿರಿಯಕ್ಕರ ವನ್ನು ಬದುಕಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರೂ ಸೇಡಿಯಾವು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ ಅವರೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ರಚನೆ ನಡೆಯುವುದು ವಿಹಿತ. ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುವ ಸಂಗೀತದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

* ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋನುಶಾಸನ, ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೨೮, ಸಂಚಿಕೆ ೧ ಪುಟ ೧೨೮.

ಭಾಗ ೨

ಗತಿ ೮ : ರಗಳೆ

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ 'ಹೆಳಗನ್ನಡ ಯುಗದ ಕಾವ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿಯಾಯಿತು. ಹೆಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದರೆ ಚಂಪೂಪದ್ಧತಿ. ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ವಿವಿಧ ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳು, ಕಂದ ಹಾಗೂ ವಿರಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದ ತ್ರಿಪದಿ ಅಕ್ಕರ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟಗಳು— ಇವೆಲ್ಲ ಹೆಳಗನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೆಯ, ೧೧ನೆಯ ಹಾಗೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳು ಚಂಪೂ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅಥವಾ ಹೆಳಗನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಸಂತಕಾಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಘಟ್ಟ ಮುಗಿದು ಇನ್ನೊಂದು ಘಟ್ಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಘಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಎರಡನೆಯ ಘಟ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯದ ಸಂಧಿಕಾಲದ ಭಂದೋಬಂಧವೆಂದರೆ ರಗಳೆ. ಅದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯುವುದು ಅವಶ್ಯಕ.

ದೇಶೀಯ ಭಂದಸ್ಸು :

ರಗಳೆಯು ಅಂಶಗಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರದೆ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ನಾವು ದೇಶೀಯ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವೃತ್ತ, ಜಾತಿ, ಭಂದ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೇವಷ್ಟೇ? ಈ ಮೂರು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ರಗಳೆಯನ್ನು ಜಾತಿಗೆ ಸಮಾವೇಶ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ರಗಳೆಯು ವೃತ್ತವಂತೂ ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ; ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರುವ ಭಂದವೂ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಾನ್ * ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಂತೆ “ ಗಣನಿಯಮ ವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣೆ ವಡೆದು ತಾಳದ ಗಣನೆಗೊಡಂಬಡು”ವ ರಗಳೆಯು ದೇಶೀಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಾಡು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಗಳೆಗೆ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ರಗಳೆಯ ಲಯವನ್ನುಳ್ಳ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಇರುವವೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಿಂದ ಮರ್ಯಾದಿತವಾದುವುಗಳು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ

* ನಾಡೋಜ ಪಂಪ, ಪುಟ ೨೬೪

ಹಾಗೆ ನೂರಾರು ಚರಣಗಳ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ ಭಂದೆನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಚರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾಗಿ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಇಡೀಯ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ರಗಳೆಗೆ ಚರಣ-ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿರ್ಬಂಧ ವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ರಗಳೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ :

ಗಣನಿಯಮ ವಿಪರ್ಯಾಸದೊ-

ಳೆಣವಡೆದೊಳ್ಳೆಸದು ಮಾತ್ರ ಸಮನಾಗಿ ಗುಣಾ

ಗ್ರಹಿಯ ಮತದಿಂದ ತಾಳದ

ಗಣನೆಗೊಡಂಬಟ್ಟುದದುವೆ ರಘುಟಾಬಂಧಂ ೧

ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ರಘುಟೆ(ರಗಳೆ)ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರಗಳೆಯ ಬಗೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಿವರಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

೧. ಮಾತ್ರಗಳು ಗಣನಿಯಮ ವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣವಡೆಯುತ್ತವೆ.

೨. ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತವೆ.

೩. ಲಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೪. ರಗಳೆಯು ತಾಳದ ಗಣನೆಗೆ ಒಡಂಬಡುತ್ತದೆ.

ನಾಗವರ್ಮನಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಪಂಪ ಮಹಾಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದೊಳಗಿನ ಒಂದು ರಗಳೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಒರೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಚ್ಚಬಹುದು.

ಅಲ್ಲಿ : ಸೊಗಯಿಸುವ : ಕೃತಕ : ಗಿರಿಗಳಿಂ

ಕಲ್ಪ : ತರುಗಳನೆ : ಪೊಲ್ವ : ಮರಗಳಿಂ

ನಂದ : ನಂಗಳೊಳೆ : ಸುಳಿವ : ಬಿರಯಿಯಿಂ

ಕಂಪು : ತಣ್ಣಲೆಯೆ : ಪೂತ : ಸುರಯಿಯಿಂ ೨

—ಪಂಪ

ಇದನ್ನು ಪಂಪನು ಬರಿಯ “ರಗಳೆ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರಗಳೆಯು ಮಂದಾನಿಲದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ. ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಈ ಪ್ರಭೇದದಲ್ಲಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರಗಳ ಗಣಗಳು ಹೊರಡದೆ, ಮೂರು ಐದು, ಮೂರು ಐದು ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರಗಳು ಸೇರಿದ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ, ತೃತೀಯಾಧಿಕಾರ, ಪದ್ಯ ೨೨೨

೨ ಪಂಪಭಾರತ, ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸ

ಇದನ್ನೇ ನಾಗವರ್ಮನು ' ಗಣವಿಪರ್ಯಾಸ ' ವೆಂದು ಹೇಳಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಗಣಗಳು ಎಣೆವಡೆದಿವೆ; ಎಂದರೆ ಜೋಡುಗೂಡಿ (೩:೫; ೩:೫—ಹೀಗೆ) ಬಂದಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಚರಣ ಚರಣಗಳ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಸಮನಾಗುತ್ತವೆ. ಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಾಳವೂ ಸ್ಥುಟವಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಪಂಪ ಬಳಸಿದ ಈ ರಗಳೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ರಚಿಸಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಊಹೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿದೆ.

ನಾಗವರ್ಮನು ರಗಳೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತದೆ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ 'ದೇಸಿ'ಯಾದ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಜ ಯತಿ ಅಳವಡು ಗತಿ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ರಗಳೆ ತುಂಬಾ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಕಾರಣ. ಚರಣ ಎಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೂ ಉಸಿರ್ದಾಣ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಅದರ : ಪೂರಪೂ : ಳಲ ವಿ : ಶಾಲ : ಕನಕ : ಕೃತಕ : ಗಿರಿಗಳಿಂ

ಫಳಪ್ರ : ಕೀರ್ಣ : ತರುಗಳಿಂ

ನನೆಯ : ಕೊನೆಯ : ತಳಿರ : ಮುಗುಳ : ವನಲ : ತಾನಿ : ಕುಂಜದಿಂ

ಪ್ರಸೂನ : ರಜದ : ಪುಂಜದಿಂ ೧

—ಪಂಪ

ಪಂಪನು ಇದನ್ನೂ "ರಗಳೆ" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪಂಪನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ರಗಳೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೆಸರುಗಳು ರೂಢವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವಂತಿದೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ಹೇಳುವ ರಗಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ :

ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಸಂಜ್ಞಾ ರಘಟಾ ಮಾತ್ರಾಕ್ಷರ ಸಮೋದಿತಾ
ಪಾದದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಕೀರ್ಣಾ ಸುಶ್ರಾವ್ಯಾ ಸ್ಥಿವಪದ್ಧತಿಃ ೨

ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸೂಚಿಸುವ ವಿವರಗಳು :

- ೧ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿರುವುದೇ ರಗಳೆಯ ಸಂಜ್ಞೆ.
- ೨ ರಗಳೆಯು ಮಾತ್ರಾಕ್ಷರ ಸಮೋದಿತವಾದುದು.
- ೩ ರಗಳೆಯು ಪಾದದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಕೀರ್ಣವಾದುದು.

೪ ರಗಳೆಯು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾದುದು.

೫ ರಗಳೆಯೇ ಪದ್ಧತಿ.

೧. ರಗಳೆಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು. ರಗಳೆಯ ಚರಣಗಳು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ನಿರ್ಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅದು ಸ್ವಚ್ಛಂದ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ರಗಳೆಯ ಮಾತೃಗಳು ಚರಣ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಗಣಗಳು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ೪, ೪, ೪, ೪ ಈ ಬಗೆಯ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ೩, ೫, ೩, ೫ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೋಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಅಲ್ಲದೆ ೩, ೫, ೪, ೪ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿಯೂ ಮಂದಾನಿಲದ ಗಣಯೋಜನೆಯಿರಬಹುದು. ಮಂದಾನಿಲದ ಇಂಥ ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಬನದೊ : ಕೆತ್ತಲುಂ : ಸುಳಿವರ : ಗಿಳಿಗಳೆ
ಜನುಗಿ : ರಾಗದಿಂ : ದಂ ಮೊಹಿ : ವಳಿಗಳೆ
ಪೋಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲ್ ನಿಲ್ಲೆನುತೆ ಕರಂ
ಕಾವು : ಗೊಂಡು ಜಡಿ : ವುದು ಪಿಹ : ನಿಕರಂ ೧
.....
.....

—ಶಾಂತಿನಾಥ

೨. ರಗಳೆಯ ಈ ಸ್ವಾಚ್ಛಂದ್ಯ ಉಳಿದ ಯಾವುದೇ ಭಂದೋಬಂಧಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನಾಗವರ್ಮನು ' ಗಣನಿಯಮ ವಿಸರ್ಯಾಸ ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ' ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಸಂಜ್ಞಾ ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

' ಮಾತ್ರಾಕ್ಷರ ಸಮೋದಿತಾ '— ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತೃಗಳಿರುವವೇನೋ ನಿಜ; ಆದರೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತ್ರಾಕ್ಷರ ಸಮತೆಯ ಮಾತನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಎತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

೩. ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕಿಂತ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಹೆಚ್ಚು ಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಜಯಕೀರ್ತಿಯು ' ಪಾದದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಕೀರ್ಣಾ ' ಎಂದು ರಗಳೆಯ ಈ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

೪. ಸುಶ್ರಾವ್ಯಾ : ರಗಳೆ ಓದುಗಬ್ಬವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಾಡು ಗಟ್ಟಿ. ಗಣವಿಪರ್ಯಾಸ (ವೈವಿಧ್ಯ) ದಿಂದ ಪಂಪ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ರಗಳೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಹೊಸ ಬೆಡಗು ಈ ಸುಶ್ರಾವ್ಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಒಳ್ಳೆಸೆದು' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಾಂಶದಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಇದನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. * ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರು ಉಹಿಸುವಂತೆ 'ಸುಶ್ರಾವ್ಯಾ' ಎಂಬುದು ತಾಳಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ರಗಳೆಯ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವೂ ಅದರ ಸುಶ್ರಾವ್ಯತೆಗೆ ತನ್ನ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಪಂಪನ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸದಿರದು.

ಎಯ್ದು ವುದುಂ ತತ್ಪುರದುಪವನಂಗ-
ಆವಿರಳ ಮಳಯಾನಿಳ ಕಂಪಿತಂಗ-
ಆವಿರಳ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಂಪುವೇಣಿ
ಸೊಗಯಿಪ ಕಿರುಮಿಡಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಣಿ ೧

.....
.....

—ಪಂಪ

ಪಂಪನ ಕಿವಿ 'ದೇಸಿ'ಗೆ ಹೇಗೆ ಪಳಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು. ಈ ಲಯವು ಮೃದಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಚಾಪದಿಂದಿಂಟಾದ ನಾದವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣದ ನಾದ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸೊಗಸಿನ ಶಿಖರವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿ ಚರಣ ಹೊಸ ಹೊಸತಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವ ಸ್ವರದ ಸ್ಫುರಣವು ಮುಂದಿನ ಚರಣದ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ನಾದವು ಚರಣದಿಂದ ಚರಣಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

೫. ಸೈವ (ಸವಿವ) ಪದ್ಧತಿ : ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಡಿ. ವೆಲಂಕರ್ ಅವರು ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. " ಪದ್ಧತಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾತ್ರವೃತ್ತ. ಅಪಭ್ರಂಶ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚು. ೧೦ನೆಯ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಅಪಭ್ರಂಶ ಕವಿ ಪುಷ್ಪದಂತನು ಇದನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವನು. ಆತನ ಕಡವಕಗಳು ಪಕ್ಷ ಟಿಕಾ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಖ್ಯೆಯ ದ್ವಿಪದಿಗಳುಳ್ಳವು. ಜಯಕೀರ್ತಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ರಗಳೆ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆಯೇ

* Chandonusasana of Jayakirti— Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society Vol 21 (1945)

ದ್ವಿಪದಿಗಳಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು.” ೧ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ರಗಳೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಪಂಪ ಮೊನ್ನರ ಕಾಲವು ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂಬುದೂ ಅವರು ಜೈನರಾದುದರಿಂದ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಯ ಸಂಪರ್ಕವು ಅವರಿಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದೂ ಗಮನಿಸತಕ್ಕ ಸಂಗತಿಗಳು.

ನಾಗವರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ರಗಳೆಯ ಬಗೆಗೆ ಕೆಳಗಣ ಅಂಶಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

೧. ರಗಳೆಗೆ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಪಾದಗಳೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

೨. ಆದರೂ ಪ್ರಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೩. ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ನಿರ್ಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವಿರಬಹುದು.

೪. ರಗಳೆ ತಾಳಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಸಾಗುವುದು.

೫. ಅದು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೬. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ನಿಯತ.

ರಗಳೆಯ ಮೂಲ: ಮಾತ್ರಾಗಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ರಗಳೆಯು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟು ಆಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಆ ಪೂರ್ವದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ರಗಳೆಯ ಸುಳುಹು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಲಬ್ಧ ವಿರುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ರಗಳೆ ಮೊರೆಯುವ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಪಂಪಭಾರತ. ಅದುದರಿಂದ ರಗಳೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡುದು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಹಾಗೂ ಪಂಪಭಾರತದ ಮಧ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಪಂಪನು ಜೈನ ಕವಿ. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಅವನಿಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿದ್ದ * ‘ಪದ್ಧತಿ’ ಎಂಬ ಭಂಡೋರಚನೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿರಬೇಕು. ಪದ್ಧತಿಯ ಭಾಯಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅದು ಪಂಪನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಗಳೆಯ

೧ Ancient Kannada Metres—by Prof. H. D. Velankar. The Journal of the Bombay Branch of Royal Asiatic Society, Vol. 21 (1945).

* ಪದ್ಧತಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಜ್ಜಟಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು.

ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದಿರಬಹುದೇ?— ಎಂಬ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟು. 'ಸೈವ ಪದ್ಧತಿ' ಎಂದು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣಾಂಶವು ಈ ಊಹೆಗೆ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಕೃತದ ಪಜ್ಜಟಿಕಾ ಎಂಬ ಭಂದೋಬಂಧದ ಲಯವನ್ನೂ ಗಣಯೋಜನೆ ಯನ್ನೂ ಹೋಲುವ ರಗಳೆಯನ್ನು ಪಂಪನು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ನಾವು ಮಂದಾನಿಲವೆಂದು ಕರೆಯುವ ರಗಳೆಯ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವದು. ಪಜ್ಜಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬೪ ಮಾತೃಗಳು ೪ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿ ಹರಡಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಪಾದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಯೋಧರ ಗಣ (೧—೧) ವಿರುತ್ತದೆ. ಪಜ್ಜಟಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಿಂಗಲನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಪದ್ಯವು ಪಜ್ಜಟಿಕೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

೧ - ೧ ೧ ೧ ೧ ೧ ೧ - ೧ - ೧
ಚ ಉತ್ತ ಮಕರಹ ಗಣ ತಾ ಇ ತಾ ಇ
೮ ಇ ಅಂತ ಪಟಹರ ಪಾ ಇ ಪಾ ಇ
ಚ ಉ ಸ್ಮಿ ಮತ್ತ ಪಜ್ಜಲ ಇ ಇಂದು
ಸಮಚಾರಿ ಪಾತಿ ಪಜ್ಜಟಿ ಅಭಂದು ೧

ಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಂಗಲ

ಈ ಪದ್ಯದ ಲಯವನ್ನು ಪಂಪನ ರಗಳೆಯೊಂದರೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಎಯ್ಯವುದುಂ ತತಾಪುರದುಪವನಂಗ
ಳವಿರಳ ಮಳಯಾನಿಳಕಳಂಪಿತಂಗ
ಳವಿರಳ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಂಪುನೇಹಿ
ಸೊಗಯಿಪ ಕಿಹಾಮಿಡಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಹಿ ೨

ಪಂಪ

ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣ ಪಯೋಧರ (೧—೧) ಗಣ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಸದ ಕ್ರಮ ಒಂದೇ. ಎರಡರ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತೃ ಸಮನಾಗಿವೆ, ಎಂದರೆ ಇವೆರಡರ ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ, ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಿವೆ.

ಪಜ್ಜಟಿಕೆಯು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತ್ರಾಬಂಧ. ಇದು ಮೂರಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಣವೆಂದು ಗಣಿಸಲ್ಪಡುವ ವರ್ಣವೃತ್ತವಲ್ಲ. ಮಾತೃಗಳ

೧ ಘೋಷ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಂಗಲ, ಪುಟ ೨೧೭, ಪದ್ಯ ೧೨೫
೨ ಪಂಪಭಾರತ, ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸ.

ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಮಾತ್ರಾಗಣಬಂಧ. ಇದರ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ಕ್ರಮವೂ ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ವರ್ಣವೃತ್ತದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲವೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ರಗಳೆಯೂ ಅದರ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಈ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಲು ಸಾಕು.

ರಗಳೆಯ ಹೆಸರು : ರಗಳೆಯು ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬಹುದಾದರೂ 'ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕನ್ನಡ ಹೆಸರು. ಕನ್ನಡದ 'ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ "ರಘಟಾ" ಎಂದು ಆಗಿರಬೇಕು; ಅಷ್ಟೆ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈ ಭಂದೋಬಂಧವು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ಎಂದ ಬಳಿಕ 'ರಗಳೆ' ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದವೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಥನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದರೂ 'ರಘಟೆ'ಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳು ಒಂದೆರಡು ಮಾತ್ರ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಕೀರ್ತಿ ರಚಿಸಿದ ಭಂದೋನುಶಾಸನವು ಒಂದು. ಜಯಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನಡಿಗ. ಅವನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟ ವಿಷಯ ಜಾತಿಗಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಅಧಿಕಾರವು ಮೀಸಲಾಗಿದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆಗ ರಗಳೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನೇ ಬಹುಶಃ ರಗಳೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಉಚ್ಚಾರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ 'ರಘಟಾ' ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿರಬಹುದೇ? ಎಂಬ ಊಹೆ ಏಳುತ್ತದೆ.

ರಗಳೆಗೆ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ರಗಡ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದ 'ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ರಗಡ' ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತ್ಯ ಆರಂಭವಾಗುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ— ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ— ರಗಳೆಯು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಪಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಗಳೆ ಮೊರೆಯುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭೀಮಕವಿ ಕವಿಜನಾಶ್ರಯಮು ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಭಂದೋಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. "ಅದರಲ್ಲಿ 'ತೆನುಗು ಜಾತುಲು' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ರಚನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ ಸೀಸಪದ್ಯ, ತರುವೋಜ, ಅಕ್ಕರ ನೊದಲಾದುವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ 'ರಗಡದ' ಪ್ರಸ್ತಾಪವೇ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ರಗಡ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಚಾರವಾದುದು ಈಚೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ" ಎಂದು* ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿ ಅವರು ಹೇಳಿದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ತೆಲುಗಿನ ಆದ್ಯಕವಿ ನನ್ನಯಭಟ್ಟ. ಈತನು..... ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರ, ತರುವೋಜ, ಸೀಸ ಎಂಬೀ ದೇಶೀಯ ಭಂದಸ್ಥುಗಳನ್ನು

* ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ : ದೇಸಿ ರಚನೆ : ಕರ್ಣಾಟ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ, ಜೂನ್ ೧೯೪೬, ಪುಟ ೪೬, ೪೭, ೪೮

ಬಳಸಿದ್ದರೂ, ರಗಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಿಲ್ಲ.....ಮೊದಲು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಿಂದ ತೆಲುಗುದೇಶಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಹೋದ ಈ ರಚನೆ ಹಲವು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಹಯಪ್ರಚಾರಮು, ತುರಗವಲ್ಲನಮು, ವಿಜಯಮಂಗಲಮು, ಮೊದಲಾದ ೧ನವವಿಧ ರಗಡಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿವೆತ್ತು ತೆಲುಗು ಯಕ್ಷಗಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ" ಎಂದು ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿಯವರು ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ.

ರಗಳೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು : ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ರಗಳೆಗಳು ಮೂರು. 'ಉತ್ಸಾಹ', 'ಮಂದಾನಿಲ', 'ಲಲಿತ'— ಎಂದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು. ಈ ಮೂರೂ ರಗಳೆಗಳು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಪಂಪನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರೂ ಬಗೆಯ ರಗಳೆಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಪಂಪನೇ ಅವುಗಳನ್ನು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ತಂದನೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಮೂರು ರಗಳೆಗಳಿಗೆ ರೂಢವಾಗಿರುವ ಹೆಸರುಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ "ಮಟ್ಟ ರಗಳೆ"ಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಮೇರೆಗೆ *ಪೊನ್ನನು ತನ್ನ ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯನ್ನು 'ತ್ವರಿತ ರಗಳೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ನವವಿಧ 'ರಗಡಲು' ಇವೆಯೆಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತುರಗವಲ್ಲನಮು' ಎಂಬುದು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯನ್ನೂ, 'ಮಧುರಗತಿ' ಎಂಬ ರಗಳೆಯು ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಯನ್ನೂ, 'ದ್ವಿರದಗತಿ' ಎಂಬ ರಗಳೆಯು ಲಲಿತರಗಳೆಯನ್ನೂ ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ : ಇದು ಪಂಪನ ಕಾಲದಿಂದ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದ ರಗಳೆ. ಪಂಪನು ಗಣವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಲಯವೈವಿಧ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಕರ್ಣಮನೋಹರವಾಗುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನೋಡಿರಿ :

ಅಡರ : ಪೂರವ : ಕಲ ವ : ಶಾಲ : ಕನಕ : ಕೃತಕ : ಗಿರಿಗಳೆಂ

ಫಲಪ್ರ : ಕೀರ್ತ : ತರುಗಳೆಂ

ನನೆಯ : ಕೊನೆಯ : ತಳಿರ : ಮುಗುಳ : ವನಲ : ತಾಣ : ಕುಂಜದಿಂ

ಪ್ರಸೂನ : ರಜದ : ಪುಂಜದಿಂ ೧

—ಪಂಪಭಾರತ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸ

* ಶಾಂತಿಪುರಾಣ : ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸ.

೧ ನವವಿಧ ರಗಡಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸವು ಪದ್ಯಗಳು ೨೯೦ ರಿಂದ ೩೦೩ ನೋಡಬಹುದು.

ಗಣವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಈ ಗುರುತಿನಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ. ಈ ಗಣವೈವಿಧ್ಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ಒಂದಿಗಿಂತ ಲಯವೈವಿಧ್ಯವು ರಗಳೆಯ ಏಕತಾನದಿಂದಂಟಾಗುವ ಬೇಸರವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಂಕ ಬೆಡಗುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ನಾದವು ಹಿರಿಚರಣದಿಂದ ಕಿರಿಚರಣಕ್ಕೆ ತೆರೆಯೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಹಿರಿ ಕಿರಿಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಂಪನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯ ಈ ಲಯ ವೈವಿಧ್ಯವು ಅವನ ತರುವಾಯದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನ ತರುವಾಯ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯು

೩ : ೩ : ೩ : ೩

೩ : ೩ : ೩ : ೩— ಈ ಗಣಯೋಜನೆಯುಳ್ಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ನಿಯತವಾಯಿತು. ರನ್ನನ ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯತ ರೂಪದ ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ.

ಅದಹ : ಬಳಸ : ದುಪವ : ನಂಗ
ಳುದಿತ : ಕೋಕಿ : ಲಸ್ತ : ನಂಗ
ಳೆಸೆವ : ಶೋಕ : ಚೂತ : ವನದ
ಮಿಸುಪ : ವಕುಳ : ತಿಳಕ : ವನದ

.....

..... ೧

—ರನ್ನ

ಪಂಪನು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆ ಆದಿಪ್ರಾಸರಹಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ರನ್ನನು ನಿಯತಗೊಳಿಸಿದ ಈ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯು ಆದಿಪ್ರಾಸಸಹಿತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅಂತೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ರಗಳೆ ಬರಬರುತ್ತ ಕನ್ನಡದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಹೆಸರು : ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಪಂಪನು ಬಳಸಿದ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಆ ಕಾರಣವು ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವುದು. ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಉತ್ಸಾಹ' ಎಂಬ ಮಟ್ಟನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಲಾಯಿತಷ್ಟೆ ? ಉತ್ಸಾಹದ ಚರಣವೂ

ಪಂಪ ಬಳಸಿದ (ಉತ್ಸಾಹ) ರಗಳೆಯ ಹಿರಿಚರಣವೂ ಒಂದೇ ಗಣಯೋಜನೆ ಯನ್ನುಳ್ಳವಾಗಿದೆ. ನೋಡಬಹುದು :

ಉತ್ಸಾಹದ ಚರಣ :

ಫೂಹಿ : ತಾರ್ಥ : ವೆನಿಸು : ವಜನ : ಗಣಮ : ವೆರಡು : ಸಪ್ತ : ಸಂ

ಪಂಪ ಬಳಸಿದ (ಉತ್ಸಾಹ) ರಗಳೆಯ ಹಿರಿಚರಣ :

ಅದಹಿ : ಪೂರವ : ಲಲಿವಿ : ಶಾಲ : ಕನಕ : ಕೃತಕ : ಗಿರಿಗಳಿಂ

ಉತ್ಸಾಹದ ಚರಣಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಕೂಡುವಂತೆ ಮತ್ತು ಲಯಗ್ರಾಹಿ ಯಾಗುವಂತೆ ಕಿರಿಚರಣವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಪಂಪನು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಅವನ ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಮೇಲಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯ ಲಯವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಉತ್ಸಾಹ ಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಉತ್ಸಾಹಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂಥದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಉತ್ಸಾಹ' ಎಂಬ ಉಚಿತವಾದ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ 'ಹಯಪ್ರಚಾರಮು' ಎಂಬ ಹೆಸರುಂಟು.

ಹಯವು ಚಪಲತನವನ್ನೂ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ 'ಹಯಪ್ರಚಾರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಹ ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹದು.

ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿರುವ—'ತುರಗವಲ್ಲನಮು' ಎಂಬ ರಗಳೆಯು ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಉತ್ಸಾಹರಗಳೆಯ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಮಾತೃಗಳ ಎಂಟು ಗಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದರ ಗಣಯೋಜನೆಯು ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ :

ಒ : ಒ : ಒ : ಒ : ಒ : ಒ : ಒ : ಒ

ಹರಿಹರದೇವನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶಶಿಯ : ಬೆಳಗ : ನೆಲೆದು : ಕೊಂಡು : ರವಿಯ : ರುಚಿಯ : ನಾಳಿ : ಗೊಂಡು
ಮಿಸುಪ : ಮಿಂಚಿ : ನೊಳಗೆ : ಪೊಳೆವ : ಬಣ್ಣ : ಮಂ ಕ : ಕಲ್ಪಿ : ಕೊಂಡುಂ

ಉತ್ಸಾಹದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರವು ಒಂದನೆಯ ಪ್ರಕಾರದ ಇಮ್ಮಡಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರಂತೆ ತೆಲುಗಿನ 'ತುರಗವಲ್ಲನಮು' 'ಹಯಪ್ರಚಾರ'ದ ಇಮ್ಮಡಿಯಿರುತ್ತದೆ.

ಮಂದಾನಿಲ : ಕನ್ನಡದ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪಕ್ಷಟಿಕೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬಹುದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಈ ನೋದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ರೂಪಗೊಂಡ ರಗಳೆಯು ಬಹುಶಃ ಮಂದಾನಿಲವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. *ಪಂಪನು ತನ್ನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಂದಾನಿಲವೆಂದರೆ ಮೆಲುಗಾಳಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾಗುವ ಭಂದೋಬಂಧವನ್ನು ಅದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಂದಾನಿಲಕ್ಕೆ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೆಸರು 'ಮಧುರಗತಿ'. ಮಂದಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ಭಂದೋಬಂಧವು ಮಾಧುರ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ಮಧುರಗತಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿರಬಹುದು.

ಮಂದಾನಿಲದ ನಿಯತ ರೂಪ : ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ನಿಯತ ರೂಪದ ಗಣಯೋಜನೆ ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ :

ಛ : ಛ : ಛ : ಛ

ಛ : ಛ : ಛ : ಛ

ಉದಾಹರಣೆ :

ಆ ನಿರು : ಪಮ ಗೃಹ : ಬಹಿರು : ದ್ಯಾನಂ

ತಾನೆಸೆ : ದೊಪ್ಪುಗು : ಮಪ್ರತಿ : ಮಾನಂ ೧

ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ೧೬ ಮಾತ್ರೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಗಣವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಇನ್ನೆರಡು ಪ್ರಭೇದಗಳು ತೋರಿಬರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಭೇದ ೧ : ಗಣಯೋಜನೆ : ೩, ೫ : ೩, ೫

೩, ೫ : ೩, ೫

* ಪಂಪನು ಬಳಸಿದ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಕೆಲವು ಚರಣಗಳನ್ನು ಈ ಗತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧ ಶಾಂತಿನಾಥನ ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತೆ (ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧ ಪುಟ ೮೫)

ಪ್ರಭೇದ ೨ : ಗಣಯೋಜನೆ : ೩, ೫ : ೪, ೪

೩, ೫ : ೪, ೪

ಉದಾಹರಣೆ :

ಪೋ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲ್ : | ನೆಲ್ಲೆನುತಕರಂ |
ಕಾಪು | ಗೊಂಡು ಜಡಿ : ವುದು ಪಿಕ : | ನಿಕರಂ |

ಪ್ರಭೇದ ೩ : ಗಣಯೋಜನೆಯು ೪, ೪ : ೪, ೪ ಹೀಗೆ ನಿಯತ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯಂತೆ ಇದ್ದರೂ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣವು ಪಯೋಧರ (೧ - ೧) ಗಣ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪಜ್ಜು ಟಿಕೆಯನ್ನು ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಮರೆ ಗೆರೆ : ಕೆರೆ ಮಾ : ನಿಮ್ಮಾ : ವೆ ನೋಡೆ
ತರು ಸುರತರು ಕೊಡುವುವು ಬಂದು ಬೇಡೆ ೨

—ಪೊನ್ನ

ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಯ ೨ನೆಯ ಪ್ರಭೇದದಲ್ಲಿ ೮ ಮಾತ್ರಗಳ ತರುವಾಯ ಯತಿಯು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಿಯತರೂಪದ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಣಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವೈವಿಧ್ಯವು ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು. ಉಳಿದ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅಂತರ್ಲಯ ವೈವಿಧ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮಂದಾನಿಲದ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಆನಂದವನ್ನೂ, ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ನಾಟ್ಯೋತ್ಸವವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಲು ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕ ವಾದುದು.

ನಿಯತ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ : ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ನಿಯತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹರಿಹರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿರರ್ಗಳವಾದ ಓಟವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಹರಿಹರನು ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯನ್ನು 'ಕುಂಬರಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ' ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ರಗಳೆಯ ಕೃತಿಗಳಿ ಗಾಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ರಗಳೆಯ ಓಟವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಎಂಟು ಹತ್ತು ಚರಣಗಳು ಸಾಕು :

೧ ಶಾಂತಿನಾಥ ಸುಕುಮಾರಚರಿತೆ : (ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧, ಪುಟ ೮೫)

೨ ಶಾಸ್ತ್ರೀಪುರಾಣ : ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸ ಈ ರಗಳೆಗೆ ತ್ವರಿತರಗಳೆಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಪಂಜಕದಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಳೊಲವಿಂ
 ಪಂಕವನೆಂದುಂ ಪೊರ್ದದೆ ನಲವಿಂ
 ಪುಟ್ಟಲು ಪದ್ಮಾವತಿಯೆನೆ ನಾಮಂ
 ಗೊಟ್ಟರು ಪಿತ್ತಮಾತೆಯರತಿ ಪ್ರೇಮಂ
 ತಾನಾಗಿರೆ ಶೈಶವಮಂ ಕಳೆದಳು
 ನಾನಾಭರಣಂ ರಂಜಿಸೆ ಿಳೆದಳು
 ಸಸಿ ಕಳೆಯಂದದಿ ಕೌಮುದಿಯಂದದಿ
 ದಿಶಕಂದದ ಕುಂದದ ಮುಗುಳಂದದಿ
 ತಳೆದಳು ಪದ್ಮಾವತಿ ವಿಭ್ರಮಮಂ
 ತಳೆದಳು ನವಯೌವನ ಭೂಷಣಮಂ

—ಹರಿಹರ —ಅದಯ್ಯನರಗಳೆ

ಈ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳೆರಡೂ ಪ್ರಯೋಗವಾದುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಬಗೆಯ ರಗಳೆಯನ್ನು ಹೊಸ ಕವಿಗಳು ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡುಹೋದರು :

ಸುಗ್ಗಿಯ ಚಿಗುರಿನ ರಾಗವ ಕಂಡು
 ಹಿಗ್ಗುವನೀ ಮುನಿ ಸಂತಸಗೊಂಡು
 ಮುಗ್ಗುವ ಮುಗುಳಿನ ನೋಡದ ಚಿಂತೆ
 ಕುಗ್ಗಿ ಪುದವನನು ಲೌಕಿಕನಂತೆ
 ಮೆಲ್ಲದೆ ರಾಗವ ಹರಿಯಿಸಿ ನಿಂದು
 ಲಿಲ್ಲೈಸುವನೀ ಧರಣಿಯನಿಂದು
 ತಂಗದಿರನ ಪೂರದಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು
 ಕಂಗೆಟ್ಟನೆ ತಾರೆಗಳವು ತೊಯ್ದುಂ

—ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ

ಲಲಿತರಗಳೆ : ಲಲಿತರಗಳೆ ಕೂಡ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಪಂಪನು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಅದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾದೀತು. ರನ್ನನೂ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಅಜಿತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಅವತಾರವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

೧ ನಲ್ಕೆ: ಮುರಲೀನಾಥ

೨ ಅದಿಪುರಾಣ ಆಶ್ವಾಸ ೭ (ಪ್ರೊ. ಕುಂದಣಗಾರ ಸಂಪಾದಿತ ಅದಿಪುರಾಣ ಪುಟ ೧೬೬-೧೬೯)

ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಗಣಯೋಜನೆ : ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಮಾತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅದರ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸಬಹುದು :

೫ : ೫ : ೫ : ೫

೫ : ೫ : ೫ : ೫

ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಗಳಿಗಿಂತ ಲಲಿತರಗಳೆಯು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಮ್ಮೇಷವಾದುದು. ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೊದಲ ಚರಣವು ಅಂಶಗಣದಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದರೆ ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಚರಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಜ್ಞನ ತ್ರಿಪದಿಗಳ ಚರಣವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆಯು ಹೊಳೆಯುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ,

ಸಾಲವನು : ಕೊಂಬಾಗ : ಹಾಲೋಗ : ರುಂಬಂತೆ
 ಸರ್ವಜ್ಞ : ನೆಂಬವನು : ಗರ್ವದಿಂ : ದಾದವನೆ
 ಈವಂಗಿ : ದೇವಂಗಿ : ಆವುದಂ : ತರವಯ್ಯ
 ರಸಿಕನಾ : ದಿದ ಮಾತು : ಶಶಿಯುದಿಸಿ : ಬಂದಂತೆ
 ಉತ್ತಮರ : ನಡೆ ತೀರ್ಥ : ಉತ್ತಮರ : ನುಡಿ ತೀರ್ಥ

ನಾಲ್ಕು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳ ಚರಣದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಪ್ರಭಾವವುಂಟಾಗಿ— ಎಂದರೆ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಸಂಗೀತದ ಮೇಲೆ ದೇಸಿಯ ಛಾಯೆ ಬಿದ್ದು ಲಲಿತರಗಳೆಯು ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬಹುದೇ?— ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಲಿತ ರಗಳೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಲಲಿತ ವೃತ್ತದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಅದರ ಲಲಿತರಗಳೆಯು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಭಂದವು ತಳಹದಿಯಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರಬೇಕು.

ಆದಿಪಂಪನು ಕೂಡ ಈ ರಗಳೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸುಖವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವ ನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು :

ಶ್ರೀಗೆ ಕುಲಸದನಮೆನೆ ತೊಳಪ ಮಣಿಭವನದೊಳ್
 ರಾಗ ರಸಮೊದವೆ ಸರಸಿರುಹಸಮ ವದನದೊಳ್
 ಪೊಳೆವ ಪಚ್ಚದೊಳೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಮೃದು ತಲ್ಲದೊಳ್
 ಲಲಿತ ಗಂಗಾನದೀ ಲಹರಿಕಾ ತಲ್ಲದೊಳ್
 ದೇವವನಿತೆಯರೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಡಿಗಟ್ಟಿಯುಂ
 ದೇವಗಣಕೆಯರೆ ಕೊಳೆ ಪಾಡೆ ದನಿ ಮುಟ್ಟಿಯುಂ ೧

—ಪಂಪ.

ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಪ್ರಾಸ : ರಗಳೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡೆರಡು ಚರಣಗಳಿಗೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ ಹಾಗೂ ಲಲಿತ ಈ ಮೂರು ರಗಳೆಗೆ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವು ಉತ್ಸಾಹ ಮತ್ತು ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ತೋರದೆ ಇರಬಹುದು. ಲಲಿತರಗಳೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಾದರೂ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳೆರಡೂ ನಿಯತವಾಗಿ ರೂಢೆಗೊಂಡಿವೆ. ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಇಡದ ಪಂಪನು ಲಲಿತರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಬಳಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಲಯವೈವಿಧ್ಯವು ಲಲಿತ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ; ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವೈವಿಧ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂರು ಪ್ರಭೇದಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯೊಡನೆ ಈಗಾಗಲೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ; ಲಲಿತರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವೇ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಮೊದಲು ಲಲಿತರಗಳೆಯು ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯಷ್ಟು ಕವಿಪ್ರಿಯವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ವರೆಗೆ ಕನ್ನಡಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನವು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ—ಅಥವಾ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊಸತಿಲಲ್ಲಿ—ಅದು ಹರಿಹರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಳೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪೀಠವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿತು. ಹರಿಹರನ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಗಳು—ಬಸವರಾಜದೇವರಗಳೆ ಹಾಗೂ ನಂಜಯಣ್ಣನ ರಗಳೆಗಳು—ಲಲಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಲಲಿತವಾಗಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ.

ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಭಾವಮೂಲ್ಯ :

ಲಲಿತ ರಗಳೆಗೆ 'ಲಲಿತ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಒಳಿತು. ಅದರ ಗತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಲಾಲಿತ್ಯವುಂಟು. ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಗತಿ ನಿರ್ಧಾನವಾದುದು; ಭಾವ ಮತ್ತು ನಾದ ತುಂಬು ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಲಲಿತದಷ್ಟು ಅನುಕೂಲವಾದ ಭಂದೋಬಂಧ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಥೆ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪದವುಂಟು. ಹರಿಹರದೇವನು ಲಲಿತರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ತಳೆದ ಸಕ್ಷಪಾತದ ರಹಸ್ಯವು ಇದೇ. ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತರಗಳೆಯು ಪಡೆದ ಲಾಲಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಸಾಕು.

ಅಳಿಯೆಹ ಗದನಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ
ಸುಳಿಗೊಂಡು ದಳವೇಹಿ ಹಸುರಳಿದು ಬೆಳಪುಳಿದ
ಸುರುಚಿರಮೊನ್ನೆ ಮೀಸಲನೊಗ್ಗಿಯಂ ಕಂಡು
ಇರಿವಂತಿಯೊಳ್ ಮೆಹಿವ ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಳಂ ಕೊಂಡು
ಸೊಂಪಿನಂ ಕಂಪಿಡುವ ಸಂಪಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು
ಹೊಂಪೆಸೆವ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ಹೂಗಳಂ ಕೊಂಡು ೧

ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿದಷ್ಟೂ ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಲಾಲಿತ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.
ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ :

ನಳಿತೋಳ ನಗೆಮೊಗದ ಬೆಳವಾರ್ಯ ಸುಳಿಪಲ್ಲ
ಪೊಳೆವ ಕಣ್ಣಳ ಮಿಳಿವ ಕರುಳ ಕರ್ಪಿನ ಬಿಲ್ಲ
ದೊರೆಯೊನಿಸ ಪುರ್ವಿಣಿ.....ಚೆಲ್ಲೆಸೆದು
ಕರಮೆಸೆವರಬಲೆಯರ್ ನೋಟಕರ ಮನಮೆಸೆಯೆ
ಮುಡಿಬಿಟ್ಟು ಸೋಗಿನವಿಲಂತೆ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಹಿ
ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳು ನೋಟಕರ್ಗೆ ಚಿಲ್ವಂ ಬೀಹಿ ೨

—ರನ್ನ

ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಭಾವ : ಹೊಸ
ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರುವ ಭಂದೋರಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳರಗಳೆಯೂ ಒಂದು.
ಆಧುನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಲಲಿತರಗಳೆ ತನ್ನ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳೆರಡನ್ನೂ
ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಾಟಕಗಳಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು
ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕುವೆಂಪು ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಮೋಘ ಕಾವ್ಯವಾದ
“ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದರ್ಶನಂ” ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸರಳರಗಳೆಯ ಮಹಾ
ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಗಳೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ : ರಗಳೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಸಂಗೀತವು ದೇಶ ಸಂಗೀತವು.
ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಗೀತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂಗೀತಗಳ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ರಗಳೆಯು
ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಅವರು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ದ್ರಾವಿಡ
ಸಂಗೀತವು ಧ್ವನಿತರಂಗತೆ (Sound rhythms) ಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ
ಸಂಗೀತವು. ಧ್ವನಿತರಂಗತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಈ ಸಂಗೀತವನ್ನು ತಾಳ
ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ರಗಳೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯ
ಬಹುದು. ರಗಳೆಯ ಸ್ಥಾನವು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಸ್ಥಾನ;

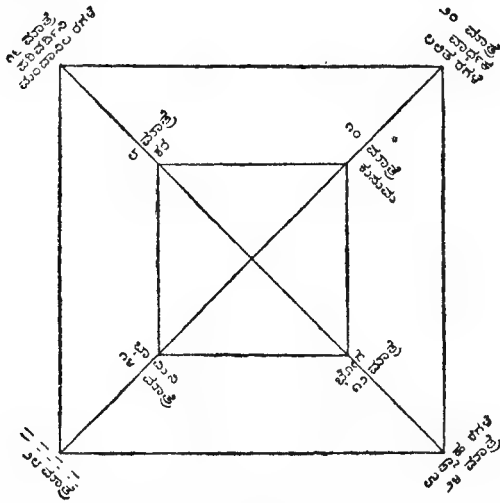
೧ ಬಸವರಾಜ ದೇವರಗಳೆ (ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ಸಂಪಾದಿತ) ೩ನೆಯ ಸ್ಕಲ
ಪುಟ ೧೪

೨ ಅಜಿತಪುರಾಣ, ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸ.

ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳ ಹಾಗೂ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ದ್ರಾವಿಡ ಮಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಾನ.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ರಗಳೆಯ ಕಾಣಿಕೆ : ೧. ರಗಳೆಯು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು. ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ ಹಾಗೂ ಲಲಿತ— ಇವೇ ಆ ಮೂರು ಲಯಗಳು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಲಯಗಳು ಕನ್ನಡಿಗರ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಭಂದೋವಾಹಿನಿಗಳಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂದಿವೆ.

೨. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಷಟ್ಪದಿಯು ಹಲವು ಷಟ್ಪದಿಗಳಾಗಲು ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ ಹಾಗೂ ಲಲಿತಲಯಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೇ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಈ ಮೂರು ರಗಳೆಗಳಿಗೂ ಆರು ಷಟ್ಪದಿಗಳಿಗೂ ಒಂದು ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವು ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರು ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದು ಆಕೃತಿಯ ಮೂಲಕ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕುಸುಮ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಗಳು, ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶರ ಮತ್ತು ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಪದಿಗಳು, ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಾಗಿ ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯು ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು ಈ ಆಕೃತಿಯು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೩. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ರಗಳೆಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ಹಾಗೂ ದ್ವಿಪದಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.

೪. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಈ ರಗಳೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಾಗಿಯೇ ದಾರಿಯಾಯಿತು. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲ ರಗಳೆಗಳೂ ವರ್ಣನೆಗಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆಯೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ.

ರಗಳೆಯ ಚರಿತ್ರೆ: ಪಂಪ, ಪೊನ್ನ, ರನ್ನರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ರಗಳೆ ಬಳಕೆ ಗೊಳ್ಳಲು ಮೊದಲಾಯಿತೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ. ಚಂಪೂರೀತಿಯ ವರ್ಣವೃತ್ತಪ್ರಧಾನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿಯು ತನ್ನ ತನವನ್ನು ಮೆರೆದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಗಳೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ. ಎಲ್ಲೋ ಒಂದು ವರ್ಣನೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ರಗಳೆಗೆ ಆಗ ಎಡೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ೧೦ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಗಳೆಗೆ ದೊರೆತ ಮಹತ್ವ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ. ಇದು ರಗಳೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಘಟ್ಟ.

ರಗಳೆಯ ಎರಡನೆಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ನಾವು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ರಗಳೆ ಇಡೀ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲವೆಂದು ಗಣ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆಗ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸು ಆಗ 'ಮಾರ್ಗ'ದಿಂದ 'ದೇಸಿ'ಯತ್ತ ಹೊರಳಿತು. ಅದನ್ನು ಹಾಗೆ ದೇಸಿಯ ಕಡೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಹರಿಹರದೇವನದು. ಅವನ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಿಂದ ರಗಳೆ ಸರಾಗವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು; ಅವನ ಚರಿತ್ರಾತ್ಮಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುವ ವಾಹಿನಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

ಹೀಗೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕೀರ್ತಿಸೋಪಾನವನ್ನೇರಿದ ರಗಳೆ ಅದೇಕೋ ಮುಂದೆ ಇಳಿಮುಖವಾಗುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ವ್ಯಾಮೋಹ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು.

ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತೆ ರಗಳೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ರಗಳೆಯು ಮೊದಲಿನ ತನ್ನ ಅದಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸರಳ ರಗಳೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಸರಳರಗಳೆಯ ಗಾಟಕಗಳಿಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಕವಿಗಳು ರಗಳೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶುವೆಂಪು ಅವರಿಂದ ಹೊಸತಾಗಿ ರಚಿತವಾದ "ರಾಮಾಯಣ"ದಂತಹ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಸರಳ ರಗಳೆ ಬಳಕೆಯಾದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಅಂತೂ ರಗಳೆಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಭವಿಷ್ಯ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

ಗತಿ ೯ : ಷಟ್ಪದಿ

ನಿರುತ ಮಂಜುಳ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕಿವಿಗಿಂಪಾಗಿ

ಚರಿಸುವ ಸುಲಲಿತ ಷಟ್ಪದಿಗಳೆಡೆಬಿಡದೆ ರೈಂ-

ಕರಿಸದಿರ್ಪನೆ ಬಂದು ನೆರೆದ ವಿದ್ವತ್ಸಭಾ ನೀರೇರುಹಾಕರದೊಳು ೧

—ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನು ತನ್ನ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಮಾತು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಷಟ್ಪದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿದೆ. ಷಟ್ಪದಿಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಂದಿ ನಿಂದ, ಎಂದರೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ರೈಂಕರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಮಂಜುಳ ನಾದ ನಿರುತವಾಗಿದೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಗೆ ದೊರೆತ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳು ನಡುಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಸಂದಿವೆ. ಆಧುನಿಕ ಕಾವ್ಯಯುಗವೂ ಷಟ್ಪದಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವಾದ ನಡೆದುದುಂಟು. ಆ ವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತವೂ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವೂ ಆದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಮೂಲ ಭೂತವಾದ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೧. ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಯಾವುದು ?

೨. ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದುದೇ ? ಅಥವಾ ಮಾತ್ರಾ ಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದುದೇ ?

೩. ಆ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಯಿಂದ ಉಳಿದ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹೊರಟವು ?

ಮೂಲಷಟ್ಪದಿ : ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ಯಾರೂ ಸಂದೇಹ ಪಡಲಾರರು. ಆ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಯಾವುದು ? ಪಂಪ ಪೊನ್ನರ ಕಾಲದ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಸುಳುಹು ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದರ ಗುರುತು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಷಟ್ಪದಿಯು ಆಗ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರೈಂಕರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರ ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಾರ್ಥ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. “ಮಾತ್ರಾಸಮಕ ಷಟ್ಪದಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರನ್ನ ಕವಿಯ ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಪದ್ಯ ನಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಅಪಪಾತಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚು ಹರಡಿದ ಷಟ್ಪದಿಯ ಮೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಣಲು ಹೊರಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು.

ದೊರೆತ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಟ್ಟದಿ ಮೊದಲು ಮೈದೋರಿದುದು ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ. ಸಟ್ಟದಿಯನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತದನುಸಾರವಾಗಿ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಂಶಗಣದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಭಂದೋಂಬುಧಿಯ ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಈ ಸಟ್ಟದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಾತ್ರಾ ಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ಬೇರೆ ಸಟ್ಟದಿಗಳೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಮೂಲ ಮಾತೃಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳ ಶೈಲಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವು ಕ್ಷೇಪಕಗಳೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮೇಲಾಗಿ ಅವು ಕ್ಷೇಪಕಗಳೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಟ್ಟದಿ. ಅದು ಅಂಶ ಅಥವಾ ದ್ರಾವಿಡ ಗಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಸಟ್ಟದಿ.

ನಾಗವರ್ಮನು ಹೀಗೆ ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ಮಂದರ : ಧರೇಗಣ
ಮೊಂದರೆ : ಕಡೆಯೊಳ್
ಕುಂದದ : ನಲಸುಗೆ : ಮದನಹರಂ
ಇಂದ್ರುನಿ : ಭಾನನೆ
ಮುಂದಣ : ತಹನೀ
ಯಂದನು : ಯಾಗತ : ಸಟ್ಟದಿ ಕೇಳು ೧

ಈ ಮೂಲ ಸಟ್ಟದಿಯ ರೂಪರೇಷೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂದೋನುಶಾಸನವೂ ಸಹಾಯ ಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಜಯಕೀರ್ತಿ ಕೂಡ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಟ್ಟದಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣಪದ್ಯವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಪದ್ಯವೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹೇಳುವ ಸಟ್ಟದಿಯ ಲಕ್ಷಣವಿದು :

ಸ್ತರಗಣಃ ಪರಿತೋಷತ್
ಶರಗಣಃ ಪುರಷಷ್ಠ
ಚರಣಾಂತಯೋಸ್ತದಂತೇ ವಿರಾಮಃ
ಕರಕರಪುರಗಣಾಃ
ದ್ವಿರಿಹತ್ಯಾಶ್ಚರಣಾಶ್ಚೇತ್
ಸ್ಪುರತಿ ಪಟಾಚರಣತ್ ಸಟ್ಟದಿಕಾ ೨

೧ ಭಂದೋಂಬುಧಿ.

೨ ಭಂದೋನುಶಾಸನ : ಸಪ್ತಮೋಧಿಕಾರಃ, ಪದ್ಯ ೧೭

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ತನ್ನ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣ ಹೀಗಿದೆ :

ಷಷ್ಠಸ್ತುತೀಯ ತ್ರಿಗಣಃ ಪ್ರಥಮ್ ದ್ವಿದ್ವಿಗಣಾಃ ಪರೇ |
ಚತ್ವಾರಶ್ಚರಣಃ ಬಾಣಪ್ರಾನ್ತೌ ಷಷ್ಠತ್ವತೀಯಕೌ ||
ಶೇಷಾಸ್ತು ಮಾನ್ಮಥಗಣಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ಷಟ್ಪದೀಮತಾ |
ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷಯಾ ತಾಲವರ್ಜಿತಾ ನಾದಮುಕ್ತಿಕಾ || ೧

ನಾಗವರ್ಮ, ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ಈ ಮೂವರೂ ಹೇಳಿದ ಷಟ್ಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವು ಒಂದೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳಿಗೆ ಸಮ ನಾಗವ ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆ ಪದ್ಯವು ಶರಷಟ್ಪದಿಯ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಮೂಲತಃ ಶರಷಟ್ಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕೇನೋ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಂಭವವಿದೆ. *ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಕೂಡ ಈ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯಾಗದೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಛಂದೋನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಜಯಕೀರ್ತಿ ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಅದೊಂದು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಪದ್ಯವೇನೋ ಎಂದು ಭಾಸವಾಗುವಂತಿದೆ. ¹ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದವರು ಕೂಡ ಹಾಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದುದುಂಟು ಈ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಾಗವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಷಟ್ಪದಿಯು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಿರ ಬೇಕೆಂದೂ, ಶರ, ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ತೊಡಕನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ನಾಗವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದಂತೆ ಆ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಅಂಶಗಣದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆಯು ಹೊಳೆಯುವುದೆಂದೂ ² ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಶಗಣದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ

೧ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ (Adyar Edition 1944) IV ಪದ್ಯ ೨೭೨, ೨೭೩

* ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳಂತಹ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಭಾವನೆ ಯಾಗಿದೆ. “ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಛಂದೋನುಶಾಸನದ ಕಾಲದ” ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಬುದ್ಧಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೨೮ ಸಂಚಿಕೆ ೩ ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಬರೆದ ಲೇಖನವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

¹ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ಹಾಗೆ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ

² ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಯ ೧೯೪೭ ರ ಜೂನ್ ತಿಂಗಳ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ ಅವರ “ಜಯಕೀರ್ತಿ ನಾಗವರ್ಮರ ಕಾಲದ ಷಟ್ಪದಿ” ಎಂಬ ಬರಹವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಜಯಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ನಾಗವರ್ಮರು ಪಟ್ಟದಿಯ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ

ಅದು ಪರಮಾಸ್ತದ
ಮದು ಪುಣ್ಯ ಸಂಪದ
ಮದು ಮಹಾಭ್ಯುದಯ ವಿರಾಸವಾಸಂ
ಅದು ದಿವ್ಯ ಮದು ಸೇವ್ಯ
ಮದು ಸೌಮ್ಯ ಮದು ರಮ್ಯ
ಮದು ಸುಖಾಧಾರ ಸಂಸಾರ ಸಾರಂ ೧

ಪದ್ಯವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯು ಶರವೂ ಅಲ್ಲ, ಕುಸುಮವೂ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಒಂದು ಪಟ್ಟದಿ ಮಾತ್ರ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ದೃಢಪಡುವುದು.

ಅಂತೂ ನಾಗವರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪಟ್ಟದಿ ಒಂದೇ ಒಂದು. ಮಾತ್ರಾ ಗಣದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಂದು ಶರಪಟ್ಟದಿಯಂತೆಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯಂತೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಂಶಗಣದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಅತ್ತ ಶರವೂ ಅಲ್ಲ; ಇತ್ತ ಕುಸುಮವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಪಟ್ಟದಿ ಮಾತ್ರ. ಶರ, ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಗಳಂತೆ ಅದನ್ನು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ಬರುವ ತಾಳಗಣನೆಗೊಡಂಬಡುವಂತೆ ಹೇಳದೆ ಅದರ ಗಣಾಂಶಗಳನ್ನು ರಾಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆದು ಹಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿಜವಾದ ರೂಪರೇಷೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಮೊದಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಆ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು ಅದರ ಲಯದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಎಳೆದು ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ವೆಂಬುದನ್ನು ಹಾಡಿ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಇದೇ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬಲವಾದ ಕಾರಣವುಂಟು. ಈ ಪಟ್ಟದಿಯ ಲಯವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದ ಲಯವು. ಪಿರಿಯಕ್ಕರದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಅದನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ಈ ಬಗೆಗೆ *ತ್ರಿಪದಿ ಮತ್ತು ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲೆ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯಿಂದ ಇತರ ಪಟ್ಟದಿಗಳು :

ಶರ ಕುಸುಮಗಳು : ವಿಷ್ಣುಗಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯ ನಾಡಿಯ ಮೇಲೆ ಆಡಿದ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅದು ಶರ ಮತ್ತು

೧ ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತೆ- (ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ ಪ್ರತಿ) ಪುಟ ೮೦

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ೮೧ನೆಯ ಮತ್ತು ೧೩೧ನೆಯ ಪುಟಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.

ಕುಸುಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಸಂಪರ್ಕವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪ್ರಾಕೃತದ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಂತು. ೧ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪಜ್ಜುಟಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಲಲಿತವೃತ್ತ— ಇವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲ ಮತ್ತು ಲಲಿತ ಲಯಗಳಿಗೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಮಂದಾನಿಲ ಹಾಗೂ ಲಲಿತ ರಗಳೆಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ರೂಪತಾಳಿರಬೇಕು. ಮಂದಾನಿಲದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ ಗಣಗಳು ನಾಲ್ಕು. ಮಂದಾನಿಲದ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಶರಷಟ್ಟದಿಯ ಎರಡು ಕಿರಿ ಚರಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು ಕಿರಿಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ ಗಣಗಳು ಎರಡು. ಮೂಲಷಟ್ಟದಿಯ ಕಿರಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳು. ವಿಷ್ಟು ಗಣದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳು ಅಡಕವಾಗುವ ಪ್ರಕಾರಗಳೂ ಎರಡು: ಒಂದು — ೧೧, ಇನ್ನೊಂದು ೧೧೧೧ ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೂಲ ಷಟ್ಟದಿಯ ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ ಎರಡು ಗಣಗಳು ಬರುವುದು ಸಂಭವನೀಯ. ಹೀಗಾದರೆ ಶರಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಶರಷಟ್ಟದಿಯು ಅವತಾರ ತಾಳಿರಬೇಕು. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಐದೈದು ಮಾತೃಗಳು ಅಡಕವಾಗುವ ವಿಷ್ಟು ಗಣದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಕುಸುಮ ಷಟ್ಟದಿಯ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು. ಮೂಲ ಷಟ್ಟದಿಯ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಶರ ಮತ್ತು ಕುಸುಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ:

ಶರಾರ್ಥ

ಅಂಶಗಣಗಳು. ಗುರುಲಘುಗಳ ಯೋಜನೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು.

ವಿ : ವಿ. — ೧೧ : ೧೧೧೧ ೪ : ೪
ಬೇಕಾದಂತೆ ಇವುಗಳ ಯೋಜನೆ

ವಿ : ವಿ. ,, ,, ,, ೪ : ೪

ವಿ : ವಿ : ರು. ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಂತೆ— ೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು.
ಮೂರು ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆ.

ಕುಸುಮಾರ್ಥ

ಅಂಶಗಣಗಳು. ಗುರುಲಘುಗಳ ಯೋಜನೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು.

— ೧ : ೧ : ೧ : ೧೧೧ : ೧೧ - ೧ ೫ : ೫
ವಿ : ವಿ (ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಎರಡು)

ವಿ : ವಿ ,, ,, ೫ : ೫

ವಿ : ವಿ : ರು. ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಮೇಲೆ, ಒಂದು ಗುರು ೫ : ೫ : ೫ : ಗುರು.

೧ ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಗಳೆಯ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪುಟ ೧೬೦, ೧೬೧, ೧೬೨ ನೋಡಿರಿ.

ಹೀಗೆ ಮೂಲಪಟ್ಟದಿ ಶರ ಮತ್ತು ಕುಸುಮವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಲು ಬಹಳ ಕಾಲ ಹಿಡಿದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ; ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಾಗವರ್ಮನ ತರುವಾಯ ಒಂದೂವರೆ ಶತಮಾನಗಳು ಉರುಳುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. * ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ ತ್ರಿವಿಧಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು :

ಚಿನ್ನೆಯರ : ಬಲೆಯಲ್ಲಿ : ಎನ್ನನಿರಿ : ಸಿದ ಪ್ರಭುವೆ
 ಇನ್ನಿದಕೆ : ಭಾವಜನು : ಬೇಂಟಿಕಾಣ
 ಕುನ್ನಿಗಳು : ತಾವೈದು : ಎನ್ನ ಗ್ರಹಿ : ಸದ ಮುನ್ನ
 ಚಿನ್ನಯ : ಪ್ರಭು ಸಲಹೊ : ಯೋಗಿನಾಥ. ೧

ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯ ನಿಜಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಇರಿಸಬಹುದು :

ಚಿನ್ನೆಯರ : ಬಲೆಯಲ್ಲಿ
 ಎನ್ನನಿರಿ : ಸಿದ ಪ್ರಭುವೆ
 ಇನ್ನಿದಕೆ : ಭಾವಜನು : ಬೇಂಟಿಕಾಣ.
 ಕುನ್ನಿಗಳು : ತಾವೈದು :
 ಎನ್ನ ಗ್ರಹಿ : ಸದ ಮುನ್ನ
 ಚಿನ್ನಯ : ಪ್ರಭು ಸಲಹೊ : ಯೋಗಿನಾಥ.

ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸನ (ಸು. ೧೧೮೦) ಸಾನಂದ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇತರ ಪಟ್ಟದಿಗಳೊಡನೆ ಕುಸುಮಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ :

ಹರಜಮೂ : ವರಪರಮು
 ವಿರಚಿತ : ಶ್ಲೋಕ ಬಂ
 ಧುರ ದೇವ : ಭಾಷೆಯಂ : ಕನ್ನಡಿಸಿದೆಂ
 ಗುರು ಕೆರೆಯ : ಪದ್ಮರಸ
 ವರಸೂನು : ಪದುಮಿಗಂ
 ಧರಣಿಯೊಳ್ : ಸ್ತ್ರೀ ಬಾಲ : ಸಾಧ್ಯಮಾಗೆ. ೨

* ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ೧೧೬೫.

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧, ಪುಟ ೧೯೪, ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯ ೪೦೨.

೨ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಭಾಗ ೧, ಪುಟ ೨೭೮

ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧಕ:

ಒಮ್ಮೆ ಶರ ಕುಸುಮಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಅವುಗಳ ಬಳಿವಿಡಿದು * ಮಂದಾನಿಲದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯೂ * ಲಲಿತದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ವಾರ್ಧಕಷಟ್ಟದಿಯೂ ಹೊರ ಹೊರಟಿದ್ದರೆ ಅಶ್ವರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯ ಚರಣವೂ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಕಿರಿಚರಣಗಳೂ ಅಷ್ಟಷ್ಟೆ ಮಾತ್ರ ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವುಗಳು. ಅದರಂತೆಯೇ ವಾರ್ಧಕಷಟ್ಟದಿಯ ಕಿರಿ ಚರಣಗಳೂ ಲಲಿತ ರಗಳೆಯ ಚರಣವೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನುಳ್ಳವುಗಳು. ಮೇಲಾಗಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಟದಿಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಶರಷಟ್ಟದಿಯ ಚರಣದ ಇಮ್ಮಡಿ ಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಟದಿಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಷಟ್ಟದಿಯ ಚರಣದ ಇಮ್ಮಡಿ ಗಣಗಳು ಸೇರಿರುತ್ತವೆ.

ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

೪ : ೪ : ೪ : ೪

೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು

ವಾರ್ಧಕದ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯ

೫ : ೫ : ೫ : ೫

೫ : ೫ : ೫ : ೫

೫ : ೫ : ೫ : ೫ : ೫ : ೫ : ಗುರು

ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಟದಿಗಿಂತ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಟದಿಯು ಮೊದಲು ಅವತರಿಸಿರಲು ಸಾಕು. ೧೨ ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಾಘವಾಂಕನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ತರಬೇಕು. ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದುದು ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ. ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣದ ಕಾಲವು ಸು. ೧೨೭೫ ಎಂದು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭೋಗ ಭಾಮಿನಿಗಳು :

ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಷಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನುಳಿದ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಭಾಮಿನಿ ಷಟ್ಟದಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲ ಷಟ್ಟದಿಗೂ ಯಾವುದೇ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಸಂಬಂಧ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಪನ್ನದ ಲಯದ ಜಾಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಷಟ್ಟದಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಭೋಗ ಭಾಮಿನಿಗಳು ಮೈವತ್ತಿರಬೇಕು. ಉತ್ಪನ್ನವು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಟ್ಟ. ಬ್ರಹ್ಮಗಣಲ್ಲಿ^೪ ಮೂರು (— ೮, ೮ ೮ ೮) ಮಾತೃಗಳು ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕು (— —, ೮ ೮—) ಮಾತೃಗಳು ಅಡಕವಾಗಬಲ್ಲವು. ಭೋಗದ ಗಣಗಳು ಮೂರು ಮಾತೃಗಳು ಸೇರಿದ ಗಣಗಳು; ಭಾಮಿನಿಯಲ್ಲಿ

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಗಳೆಯ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ರಗಳೆ ಷಟ್ಟದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅಕ್ಕತಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.

ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳೂ ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದರಂತೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಭಾಮಿನಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹದ ತಳಹದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸುಪರಿಚಿತವಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಮಲೆ ಹಾಗೂ ತರಳವೃತ್ತಗಳ ನಾದದ ಪ್ರಭಾವವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ಪ್ರಮಾದವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಭೋಗದ ಅರ್ಥ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೂ ಭಾಮಿನಿಯ ಅರ್ಥ ಪದ್ಯವನ್ನು ಇದರಡಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಥ

ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ ಗುರು	೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ ಗುರು

ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಥ

ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ	೩ : ೪, ೩ : ೪
ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ	೩ : ೪, ೩ : ೪
ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ ಗುರು	೩ : ೪, ೩ : ೪, ೩ : ೪ ಗುರು

ಅಂತೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಪ್ರಯೋಗ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದೊಡನೆ ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಹೀಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ (ಸು. ೧೧೬೫)ದಲ್ಲಿ ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯ ಮುಂಗುರುಹು ಕಾಣುತ್ತದೆ:

ಮುಟ್ಟಿ : ದಲ್ಲಿ : ಮುಟ್ಟಿ : ದಲ್ಲಿ : ತೊಟ್ಟಿ : ಬಿಟ್ಟಿ : ಹಣ್ಣಿ : ನಂತೆ
ಬಟ್ಟಿ : ಬಯಲ : ತುಟ್ಟಿ : ತುದಿಯ : ಮೆಟ್ಟಿ : ನಿಂದನು ೧

ಇದನ್ನೇ ಭೋಗಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇರಿಸಬಹುದು:

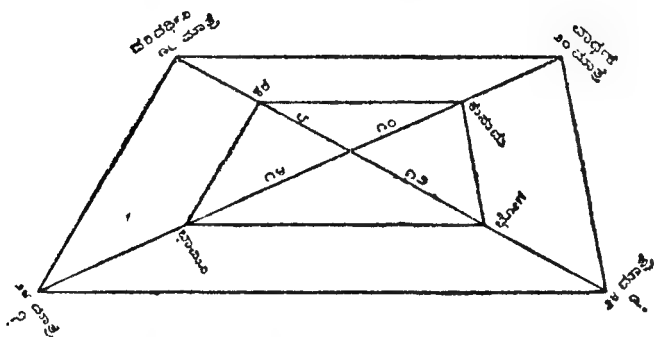
ಮುಟ್ಟಿ : ದಲ್ಲಿ : ಮುಟ್ಟಿ : ದಲ್ಲಿ
ತೊಟ್ಟಿ : ಬಿಟ್ಟಿ : ಹಣ್ಣಿ : ನಂತೆ
ಬಟ್ಟಿ : ಬಯಲ : ತುಟ್ಟಿ : ತುದಿಯ : ಮೆಟ್ಟಿ : ನಿಂದನು

ಭೋಗ ಷಟ್ಪದಿಯ ಗಣಗಳಿಗೂ ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ (ಈ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ) ಇರುವ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ

ಜಾಯಮಾನವು ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಹೊಳೆಯದಿರದು.

ಷಟ್ಟದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ :

ಷಟ್ಟದಿಗಳು ಎಷ್ಟು ?— ಎಂಬ ವಿಷಯವು ವಾದಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಶರ, ಕುಸುಮ, ಭೋಗ, ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ, ವಾರ್ಧಕಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ವಾದವೇ ಇಲ್ಲ. ಮಾತೃಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಆರೂ ಷಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು *ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರು ಚಿತ್ರಮಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ೧೨ ಪ್ರಮಾಣ (Scale) ದಲ್ಲಿ ರೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಆಕೃತಿಯ ಮೇರೆಗೆ ಹೊರಡಬಹುದಾದ ೨೪ ಮತ್ತು ೨೮ ಮಾತೃಗಳ ಕಿರಿ ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಷಟ್ಟದಿಗಳು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದೆಂದೂ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

* ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಮಾತೃಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶರ, ಕುಸುಮ, ಭೋಗ, ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಒಂದು ನಿಯತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ, ಆ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಗೂ ವಾರ್ಧಕಕ್ಕೂ

* Sangatya and Satpadi metres in Kannada Literature : Journal of the University of Bombay Vol. VI Part Vi (1938 May).

೧೨. Scale: ಆ ಮಾತೃಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಇಂಚು.

* ಶ್ರೀ ಬಸವಪ್ಪ ಚನ್ನಪ್ಪ ಪಟ್ಟೀದ ಅವರು ಶಿವಾನುಭವ ೧೯೩೪ ರ ಮಾರ್ಚ್ ಮತ್ತು ಮೇ ತಿಂಗಳ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಲೇಖನವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಟ್ಟದಿಯು ಮೂಡಿದಂತೆ ಎಲ್ಲೋ ಮಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಒಂದು ವಾದವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವಾದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಹೀಗಿದೆ :

ಶರ :	ಕಿರಿಚರಣ	:	೮ ಮಾತ್ರಗಳು
ಕುಸುಮ :	,,	:	೧೦ ,,
ಭೋಗ :	,,	:	೧೨ ,,
ಭಾಮಿನಿ :	,,	:	೧೪ ,,
ಪರಿವರ್ಧಿನಿ :	,,	:	೧೬ ,,
. ? . . :	,,	:	೧೮ ,,
ವಾರ್ಧಕ :	,,	:	೨೦ ,,

ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಟ್ಟದಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಟ್ಟದಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಮಾತ್ರೆಗಳ ಅಂತರ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ ತಾನೆ ? ಈ ಅಂತರವು ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ವರೆಗೆ ನಿಯತವಾಗಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಗೂ ವಾರ್ಧಕಕ್ಕೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಗಳ ಅಂತರ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ೧೮ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಕಿರಿ ಚರಣವನ್ನುಳ್ಳ ಸಟ್ಟದಿ ಯೊಂದು ಮಾಯವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ೧೮ ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಲಯ ಹೊರಡುವದೆಂದೂ, ಆ ಸಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಪ್ರೌಢ ಸಟ್ಟದಿಯೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದೆಂದೂ ಅವರ ವಾದ. ಆದರೆ ಅವರ ವಾದದ ಆಧಾರಗಳು ಅಷ್ಟು ಭದ್ರವಾಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಮೊದಲೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾವುದೊಂದು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ಮೇರೆಗೆ ಭಂದೋಬಂಧ ಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಒಂದು ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ರೂಪುಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ನಾವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮವನ್ನೋ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವನ್ನೋ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುತ್ತೇವೆ. ಅದುದರಿಂದ ೧೮ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಕಿರಿಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಟ್ಟದಿ ಇದ್ದಿರಲೇಬೇಕೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ೧೮ ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಸಟ್ಟದಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಂತಹ ಲಯ ಹೊರಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಪಟ್ಟೇದ ಬಸವಪ್ಪ ಎಂಬವರು ಕಿರಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ೧೮ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಚರಣಕ್ಕೆ ೨೭ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಸಟ್ಟದಿಯಂತೆ ತೋರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದಿರುವರೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅನ್ನುವಾಗ ಪ್ರತಿ ಕಿರಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರಾಕ್ರಮದಂತೆ ೨೦ ಮಾತ್ರೆ ಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಅವರ ಉದಾಹರಣೆಯೊಂದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸರೇಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ವರ ಮೋ : ಕ್ಷಕೆ ಸ್ವರ್ಗ : ಲಾಭಕೆ : ಸಾಧನಂ

ಸುರರಿಂದ : ಮುನಿವರ್ಗ : ದಿಂ ಸಂ : ಪೂಜಿತಂ

ಪರತರ : ಮೀ ನುತಿಯ : ದುರಿತನಿ : ವಾರಣಂ : ಶಿವಗ : ತ್ಯಂತಪ್ರಿಯಂ

— ಈ ಗುರುತು ಮಾಡಿ ತೋರಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಲಯವು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದೇ ಹೊರತು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಚರಣಕ್ಕೆ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದಾಗಲೇ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಬಂಧುರತೆ ಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ನೋಡಿ :

೫	೫	೫	೫	
ವರಮೋಕ್ಷ :	ಕದು ಸ್ವರ್ಗ :	ಲಾಭಕದು :	ಸಾಧನಂ	೨೦ ಮಾತೃ
ಸುರರಿಂದ :	ಮುನಿವರ್ಗ :	ದಿಂದ ಸಂ :	ಪೂಜಿತಂ	೨೦ ಮಾತೃ

೧೮ ಮಾತೃಗಳ ತಾಳಕ್ಕೆ ಲಯ ಹೊರಡುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇದರರ್ಥವಲ್ಲ. ೧೮ ಮಾತೃಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಲಯವು ಸಪ್ತದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. * ಪ್ರೊ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರು ೧೮ ಮಾತೃಗಳ ತಾಳಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಲಯದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸಿನಿಂದ ಎತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ : ಅದು ಚೌಪದ ; ಹೀಗಿದೆ :

೫	೫	೫	೫	
ಪ್ರಾಚೇತ :	ಸಾಖ್ಯಮುನಿ :	ಪತಿಯ ಬಲ :	ವಂದು :	೫, ೫, ೫, ೫,
ವಾಚಸ್ಪ :	ತಾಚಾರ್ಯ :	ನಡಿಗೆರಗಿ :	ನಿಂದು	೫, ೫, ೫, ೫.
ಗುರುಹಿರಿಯ :	ರಂಘ್ರಿಯನು :	ನೆನೆದು ಮಾ :	ನಸದಿ.	೫, ೫, ೫, ೫.
ಧರೆಯ ಕವಿ :	ಗಳಿಗೆ ಕೈ :	ಮುಗಿದು ಸಂ :	ತಸದಿ. ೧	೫, ೫, ೫, ೫.

ಈ ಲಯ ಸಪ್ತದಿಯ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರೊ. ಕುಂದಣಗಾರ ಅವರು ಹೇಳಿದುದು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣ ಮೂರೇ ಮಾತೃಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವನ್ನೀಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಪ್ತದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಗಾಲಾಪ ದೀರ್ಘ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

ಶ್ರೀ ಪಟ್ಟೇದ ಅವರು^೨ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ಸಪ್ತದಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಹತ್ತು ಮಟ್ಟುಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನು ಅವರು ಯೋಚಿಸಿದ 'ಗೆರೆಮನೆ'ಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ :

* Journal of the University of Bombay (Nov. 1937) Page 116.

೧ ಕಿಟೆಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ಸು, ಪದ್ಯ ೨೭೩

೨ "ದಶ ಸಪ್ತದಿಗಳೂ ಪಂಚತ್ರಿಪುಡೆಗಳೂ" ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ.

ಸಂಖ್ಯೆ	ಹೆಸರು	ಮಾತ್ರೆಗಳು		ಗಣಗಳು	
		ಕಿರಿ ಅಡಿ	ಪಿರಿ ಅಡಿ	ಕಿರಿಯಡಿಗೆ	ಪಿರಿಯಡಿಗೆ
೧	ತಲಷಟ್ಪದಿ	೬	೧೧	೩:೩	೩:೩:೩ ಗುರು
೨	ಜಲ ,,	೭	೧೨	೩:೪	೩:೪:೩ ಗುರು
೩	ಶರ ,,	೮	೧೪	೪:೪	೪:೪:೪ ಗುರು
೪	ವಿಷಮ ,,	೯	೧೫	೪:೫	೪:೫:೪:೫ ಗುರು
೫	ಕುಸುಮ ,,	೧೦	೧೭	೫:೫	೫:೫:೫ ಗುರು
೬	ಭೋಗ	೧೨	೨೦	೩:೩:೩:೩	೩:೩:೩:೩:೩:೩ ಗುರು
೭	ಭಾಮಿನಿ	೧೪	೨೩	೩:೪:೩:೪	೩:೪:೩:೪:೩:೪ ಗುರು
೮	ಪರಿವರ್ಧಿನಿ	೧೬	೨೬	೪:೪:೪:೪	೪:೪:೪:೪:೪:೪ ಗುರು
೯	ಪ್ರೌಢ	೧೮	೨೯	೪:೫:೪:೫	೪:೫:೪:೫:೪:೫ ಗುರು
೧೦	ವಾರ್ಧಕ	೨೦	೩೨	೫:೫:೫:೫	೫:೫:೫:೫:೫:೫ ಗುರು

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಆರು ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೆಚ್ಚಿನವು ನಾಲ್ಕು. ಅವು ತಲ, ಜಲ, ವಿಷಮ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢ. ಪ್ರೌಢಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಿದೆ. ಪ್ರೌಢದ ಅರ್ಧಗಾತ್ರವುಳ್ಳ ವಿಷಮ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ವಿಷಮ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪಟ್ಟೇದ ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯದಿಂದ ಲಯವು ಸುಗಮವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಲಿಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಾಂ | ಲಿಂಗಂ ಜ್ಞಾನ ತಾಂ | ಲಿಂಗಂ ಪ್ರಾಣವಾಗಿರುತಿಹುದು.

ಲಿಂಗವೆ ಆತ್ಮನೈ | ಲಿಂಗವೆ ದೇವನೈ | ಲಿಂಗವೆ ಜಗದುಂದಿ ಮೆರೆದವು:ದು

ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಶ ಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ-ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿಯಂತೆ-ಅನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಗ ಕಿರಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ೯ರ ಬದಲು ೧೦ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಷಮ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ.

ಜಲ, ತಲ ಷಟ್ಪದಿಗಳು: ಇನ್ನುಳಿದ 'ಜಲ' ಮತ್ತು 'ತಲ' ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಲಯವು ಸಾಧ್ಯ. ತಲ ಷಟ್ಪದಿಯು ಭೋಗದ ಕೆಳಗಣ ಹಂತದ ಷಟ್ಪದಿಯು.

ಉತ್ಸಾಹದ ಒಂದು ಚರಣವು ತಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸಮ; ಎಂದರೆ ಉತ್ಸಾಹದ ಒಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ತಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ಮೂರು ಚರಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಅಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ 'ತಲ' ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೩ ೩

ನನ್ನ : ಹರಣ

ನಿನಗೆ : ಶರಣ

ಸಕಲ : ಕಾರ್ಯ : ಕಾರಣ

ನಿನ್ನ : ಮನನ

ದಿಂದ : ತನನ

ವೆನುತಿ : ದೆ ತನು : ಪಾವನಾ ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಿರಿಚರಣ (೩:೩) ವುಳ್ಳ ಈ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ತಲಷಟ್ಪದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಜಲ ಷಟ್ಪದಿಗೂ ಲಯ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಭಾಮಿನಿಂಥ ಕೆಳಗಣ ಹಂತದ ಷಟ್ಪದಿಯೇ ಜಲ ಷಟ್ಪದಿ. ಭಾಮಿನಿಯಂತೆಯೇ ಅದರ ಗತಿ. ಭಾಮಿನಿಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ವಿಜಾತಿಯ ಗಣಗಳು ನಾಲ್ಕು (೩:೪:೩:೪) ಇದ್ದರೆ ಜಲಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡೇ (೩:೪) ಗಣಗಳು ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಜಲಷಟ್ಪದಿಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿಯಾದರೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ತ್ರಿಪುಡೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ಕಡಿದು ಇಟ್ಟರೆ ಜಲಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯವು ರೂಪಗೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದರೆ ತ್ರಿಪುಡೆಯ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ಜಲಷಟ್ಪದಿಯ ಪದ್ಯದರೂಪದಲ್ಲಿರಿಸ ಬಹುದು.

ತ್ರಿಪುಡೆಯ ರೂಪ :

೩ ೪ ೩ ೪ ೩ ೪ ೩ ಗು

ದೋಣಿ : ಸಾಗಲಿ : ಮುಂದೆ : ಹೋಗಲಿ : ದೂರ : ತೀರವ : ಸೇರಲಿ

ಬೀಸು : ಗಾಳಿಗೆ : ಬೀಳು : ತೇಳುವ : ತೆರೆಯ : ಮೇಗಡೆ : ಹಾರಲಿ ೨

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಜಲ ಷಟ್ಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ :

ದೋಡೆ : ಸಾಗಲಿ
ಮುಂದೆ : ಹೋಗಲಿ
ದೂರ : ತೀರವ : ಸೇರಲಿ
ಬೀಸು : ಗಾಳಿಗೆ
ಬೀಳು : ತೇಳುವ
ತೆರೆಯ : ಮೇಗಡೆ : ಹಾರಲಿ

ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡಬಹುದಾದ ಮಾತ್ರಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ೧೨ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂದ್ರರಾಜನ 'ಮದನತೀಲಕ'ವೆಂಬ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ

ಅಂಗನೃಪಾಯತಿ ತುಂಗಭುಜಂ ಕಲಿಯಿಂಗಿತ ಶಿಕ್ಷಕನಿಂದು ಯಶಂ
ಪಿಂಗಜದೊಂಗತ ಭೃಂಗಕಚಂಕಲಿ ಮಂಗಳಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತನಿವಂ
... ..
... ..

ಪದ್ಯದಿಂದ (ಮದನ ತೀಲಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವಂತೆ) ಶರಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ ಮೇಲಣ ವನಮಂಜರಿ ವೃತ್ತದಿಂದ ಹೇಗೆ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಎಂಬಂತೆ ಎರಡು ಶರಷಟ್ಪದಿಗಳೂ, ಈಷತ್ ಮಾರ್ಪಾಡಿನಿಂದ ಒಂದು ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಪದಿಯು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಷಟ್ಪದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತದಿಂದ ತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಅವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸಂಘಟನವು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಒದಗಿರದ ಮುಂಚೆ ಹುಟ್ಟಿರಲಾರವು.”— ಎಂದು ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸಂಘಟನವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒದಗಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಕಷ್ಟ. *ಶರ ಕುಸುಮಗಳಿಗೂ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಮೂಲಷಟ್ಪದಿಗೂ ಇರುವ ನಿಕಟವಾದ ಲಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವರ್ಣವೃತ್ತದ ಮೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ವರ್ಣವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡಬಹುದಾದ ಮಾತ್ರಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ಒಟ್ಟು ೧೨ ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ೧೭೭-೧೭೮ ಪುಟ ನೋಡಿರಿ.

ಆಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ:

ನಂ.	ಹೆಸರು	ಕಿರಿಚರಣ	ಹಿರಿ ಚರಣ
೧		$೧+೧=೨$	$೧+೧+೧+೨=೫$
೨		$೨+೨=೪$	$೨+೨+೨+೨=೮$
೩	(ತೇಜ)	$೩+೩=೬$	$೩+೩+೩+೨=೧೧$
೪	ಶರ	$೪+೪=೮$	$೪+೪+೪+೨=೧೪$
೫	ಕುಸುಮ	$೫+೫=೧೦$	$೫+೫+೫+೨=೧೭$
೬	ಭೋಗ	$೬+೬+೬+೨=೧೯$	$೬+೬+೬+೬+೨+೨=೨೦$
೭	ಭಾಮಿನಿ	$೭+೪+೬+೪=೧೪$	$೭+೪+೬+೪+೬+೪+೨=೨೩$
೮	ಪರಿವರ್ಧಿನಿ	$೪+೪+೪+೪=೧೬$	$೬ (೪) + ೨ = ೨೬$
೯	....	$೪+೫+೪+೫=೧೮$	$೪+೫+೪+೫+೪+೫+೨=೨೯$
೧೦	ವಾರ್ಧಕ	$೫+೫+೫+೫=೨೦$	$೬ (೫) + ೨ = ೩೨$
೧೧		$೫+೬+೫+೬=೨೨$	$೫+೬+೫+೬+೫+೬+೨=೩೫$
೧೨		$೬+೬+೬+೬=೨೪$	$೬ (೬) + ೨ = ೩೮$

ಈ ಹನ್ನೆರಡರಲ್ಲಿ ಸುಪರಿಚಿತವಾದ ಶರ ಕುಸುಮ ಮೊದಲಾದ ೬ ಸಟ್ಟದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸೋಣ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲನೆಯದು :

* ಸಿರಿ	$೧+೧$
ವರ	$೧+೧$
ಮುರಹರಾ	$೧+೧+೧+೨$

ಗಣಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಕೇವಲ ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಈ ಸಟ್ಟದಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಯದಂತೆ 'ಹಿರೇ' ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ೧೧೧೧ ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರಗಳು ಹೊರಡುವವೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀ ವೈಗಳು ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ೧೧೧೧ - ಹೀಗೆ ೫ ಮಾತ್ರಗಳು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಟ್ಟದಿಯ ಹಿರಿಯ ಚರಣದ ಕೊನೆಗೆ ಲಘುವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಗುರುವಿನಂತೆ ದೀರ್ಘಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು ಗುರುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಲಘುವಿನಂತೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ನಂಬರಿನ ಸಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ :

* ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ತನ್ನದೆ	೨+೨
ಗನ್ನದೆ	೨+೨
ಎನ್ನಿನದಿಪನೋ	೨+೨+೨+೨

ಷಟ್ಪದಿಯ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಾತ್ರೈಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಗಣಗಳ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಮುಖ್ಯ. ಹಿರಿಚರಣ ಕಿರಿಚರಣದ ಒಂದೂವರೆಪಟ್ಟು ಎಂದಾಗ ಹಿರಿಚರಣದಲ್ಲಿಯ ಗಣಗಳು ಕಿರಿಚರಣದ ಗಣಗಳ ಒಂದೂವರೆಪಟ್ಟು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಲಯದ ಸಹಜ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಗಣಗಳು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಹಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಗಣಗಳು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರೈಗಳು ಮಾತ್ರ ಹೇಗೆ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ೨ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

೩ನೆಯ ನಂಬರಿನ (೩+೩) ಷಟ್ಪದಿ ಯೋಜನೆಗೆ ಅಳವಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಲಷಟ್ಪದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೯ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಷಟ್ಪದಿ (೪+೫+೪+೫) ಯಂತೆ ಲಯ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದನ್ನೂ ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಓದಿದರೆ ಕಿರಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೨೦ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಹೊರಡುವವೆಂದೂ ಈ ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಷಟ್ಪದಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧೧ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಷಟ್ಪದಿಯ ಹಣೆಯ ಬರಹವೂ ೯ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಷಟ್ಪದಿ ಯಂತೆಯೇ. ೫+೬+೫+೬ ಈ ರೀತಿಯ ಮಾತ್ರೈಗಳಂತೆ ಲಯ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಲಯ ಹೊರಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರೆ ಯಾವುವೋ ಎರಡು ಗಣಗಳಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಲಘುಗಳು ಗುರುಗಳಂತೆ ಉಚ್ಚಾರ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈ ಅವರ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ಕಿರಿಚರಣ :

ಇಂದಿನದು ಕಡೆಯ ಕಡಕು ದೇವ ನಾನಿನ್ನು ಗೆಯ್ಯೆ

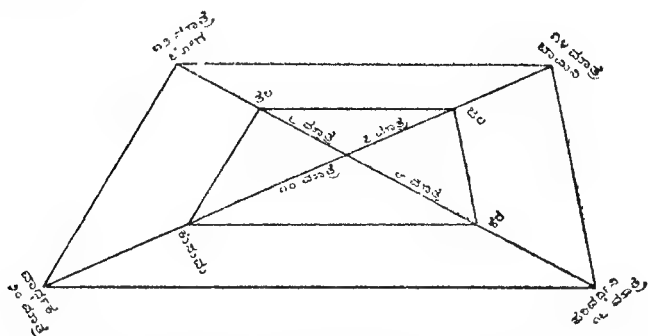
ಇದನ್ನು ಲಯದಂತೆ ಓದಿದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನದು ಕಡೆಯ ಕಡಕು ದೇವ ನಾನಿನ್ನು ಗೆಯ್ಯೆ

ಹೀಗೆ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೨೪ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ; ೨೨ ಮಾತ್ರೈಗಳಲ್ಲ.

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ೧೮೫-೮೬ ಪುಟ ನೋಡಿರಿ.

ಇನ್ನು ೧೨ನೆಯ ನಂಬರಿನ (೬+೬+೬+೪) ಪಟ್ಟದಿಯಂತೆ ಲಯವೇನೋ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘ ಚರಣದ ಪಟ್ಟದಿಗೆ ದನಿ ಪೂರೈಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರುವ ಈ ಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ; ರಚಿಸಿದರೆ ಸುಖವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ೧೨ನೆಯ ನಂಬರಿನ ಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಷ್ಟು ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲುವು?— ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳಿತು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ (ತಲ, ಜಲ, ಕೂಡಿ) ಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಎಂಟೇ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲವು ಎಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಂಟು ಪಟ್ಟದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯೊಂದಿಗೆ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಬಹುದು :

ಈ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ತೋರಿಬಾರದಿರದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆಳಗಿನ ಹಂತ; ಇನ್ನೊಂದು ಮೇಲಿನ ಹಂತ. ಕೆಳಗಣ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಗಣಗಳ ಕಿರಿಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ತಲ, ಜಲ, ಕರ, ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಬಂದರೆ ಮೇಲಣ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚರಣಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭೋಗ ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ, ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ.

ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿ : ರಾಘವಾಂಕನು ತನ್ನ 'ವೀರೇಶಚರಿತೆ'ಗಾಗಿ ಉದ್ದಂಡವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಗತಿಯ ಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಬಳಸಿರುವನಷ್ಟೆ? ರಾಘವಾಂಕನಿಂದ ಇತ್ತ ಅದನ್ನು ಬಳಸುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕವಿಯೂ ಕೈಹಾಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಘವಾಂಕನ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ತರಬೇತು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉದ್ದಂಡದ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಸಾಧ್ಯ. ಇನ್ನಾವ ಪಟ್ಟದಿ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಂತೆ ಕಿರಿಚರಣದಲ್ಲಿ ೫ ಗಣಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿರಿಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಬರುವಂತೆ ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿಯ ಹಿರಿ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉದ್ದಂಡ

ಗಣ

ಪಟ್ಟದಿಯ ಹಿರಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೮ ಪೂರ್ತಿಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಅದು ಗಣದಿಂದ ಗಣಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಉದ್ದಂಡವಾಗಿ ಉರುಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಯ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಜೋಡಿಸದೆ ಇರುವುದೇ ಒಳಿತು. ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿಯ ರೂಪರೇಷೆ :

ಅರ್ಥಪದ್ಯ

೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪

೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪

೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪ : ೪ ; ೪

ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಪರಿಣಾ : ಮದ ಕಡೆ : ಶಾಂತಿಯ : ನಿಧಿ ಭ : ಕ್ರಿಯ ಸಾ

ಗರಮೇ : ಕೋನ : ಸ್ವಯಂಕರ : ನತಿಸಾ : ಮರ್ಥದ

ತರುನೀ : ತಯಕಡೆ : ಉದಯಾ : ಗಾರಂ : ಪುಣ್ಯದ : ಪರಿಜಂ : ಸತ್ಯದ : ಸದನ

ಹರುಷದ : ಮದು ಸ : ವರ್ಜ್ಞ : ತ್ವದಶಾ : ಸನ ಸು

ಸ್ಥಿರದಾ : ಸ್ಥಲ ಯು : ಕ್ತಂ ಹಂ : ಪಯ : ಹರಿ : ಹರದೇ

ವರ ಕಾ : ರುಣ್ಯದ : ಸುಪ್ರಭೆ : ಬೆಳಗುಗೆ : ಬಿಡದೆ : ಮು ಮನೋ : ಮಂದಿರಕ್ಕೆ

—ರಾಘವಾಂಕ

ಉದ್ದಂಡ ಪಟ್ಟದಿಯ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ೬ ಪಟ್ಟದಿಗಳಿಗೆ 'ತಲ' 'ಜಲ' ಪಟ್ಟದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದು ಅಕ್ಷತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಭಾವಮೂಲ್ಯ : ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಷ್ಟೇ ಇರಲಿ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಎರಡು: ಒಂದು ವಾರ್ಧಕ; ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಮಿನಿ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಪರಂಪರೆ ದೀರ್ಘವಾದುದೂ ಅಹುದು; ಘನವಾದುದೂ ಅಹುದು. ಅವುಗಳ ಈ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅವುಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಕಾರಣ.

ವಾರ್ಧಕ ಮತ್ತು ಭಾಮಿನಿ : ಇವೆರಡೂ ಪಟ್ಟದಿಗಳು ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಬಂಧಗಳು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಹರಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಬಂಧದಲ್ಲಿರ ಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ಗುಣವೆಂದರೆ ಅದರ ಹರಹು. ಎರಡನೆಯ ಗುಣವೆಂದರೆ ನಿಧಾನ ಗತಿ. ಗತಿ ನಿಧಾನವಾಗಿದ್ದಷ್ಟು ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವೂ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಹರಹಿವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಾರ್ಧಕವು ಪಟ್ಟದಿಗಳೆಲ್ಲ ಹಿರಿದು.

ಅಂತೆಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಾರ್ಧಕವೆಂಬ ಹೆಸರು ವಾರ್ಧಕ. ಅರ್ಥ ತುಂಬಿ, ನಾದ ತುಂಬಿ, ಭಾವ ತುಂಬಿ ಹರಿಯಬಲ್ಲುದು ಕಾವ್ಯ ಅದರ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಲಲಿತ ಲಯ (ಃ ಃ ಃ ಃ) ವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಲಲಿತವಾದ ಲಯ. ವಾರ್ಧಕದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಅದರ ನಿರ್ಮಾತ್ಮವೂ ಪ್ರಚಾರಕನೂ ಅದ ರಾಘವಾಂಕನೇ ಒಂದು ನೆಪದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದಂತಿದೆ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ :

ರಸಜೀವ ಭಾವವೊಡಲರ್ಥವವಯವ ಶಬ್ದ
ವಿಸರವೇ ನುಡಿಯಲಂಕಾರವೇ ತೊಡಿಗೆಯು ತ
ವೆ ಸುಲಕ್ಷಣವೆ ಲಕ್ಷಣ ವಿಮಳ ಪದನ್ಯಾಸ ನಡೆರೀತಿ ಸುಕುಮಾರತೆ
ರಸಿಕತನ ಸುಳಿಸುಖಂ ನಿಲಯವಂತಪ್ಪಮೀ
ಪೊಸಕಾವ್ಯ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಪಡೆದು ಪಂಪಾಂಬಿಕೆಯ
ರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕನೇಂ ಕೃತಕೃತ್ಯನೋ ೧

ರಾಘವಾಂಕನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವನು ಸುಭಗವಾಗಿ ಬಳಸಿದ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು : ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಸವು ಅದರ ಜೀವವಾಗಿ ತುಳುಕುತ್ತದೆ. ಭಾವಕ್ಕೆ ವಾರ್ಧಕವು ಒಡಲಿನಂತಿದೆ. ಅದರ ಲಕ್ಷಣ ಸುಲಕ್ಷಣ. ಅದರ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮಳ ಪದನ್ಯಾಸ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದರ ರೀತಿ ಸುಕುಮಾರ. ನಾದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಅದು ನಿಲಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ಪೊಸಕನ್ನಿಕೆಯಂತೆ ಅದರ ಆಗಮನ. ಅದನ್ನು ಪಡೆದವನು ರಾಘವಾಂಕ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಅಧಿದೈವತಕ್ಕೆ ಅದು ಅರ್ಪಿತ.

ವಾರ್ಧಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಭಾವ ಮತ್ತು ನಾದಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವು ಕೊಡದೆ ಇರದು :

ಕಂದನಾ : ಡುವ ಬಾಲ : ಲೀಲೆಯಂ : ನೋಡಿ ತೊಡ :
ಳೊಂದಿದಿನಿವಾತನುರೆ ಕೇಳ್ದ ಮುದ್ದಿನ ಮುದ್ದೆ
ಯಂದದೊಳಗವನತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಳಿಕೋಳೊಂದಪ್ಪಿ ಕೆಂಗುರಳ್ಳಳಲೆಪ್ಪ
ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ತೊರೆದ ಜೊಲ್ಲ
ಚೆಂದುಟಿಯ ಬಾಯ್ವೆರೆಯನೆಯ್ವೆ ಚುಂಬಿಸಿ ಸೊಗಸು
ಗುಂದದಾಯೆಂದು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೋ ೨

—ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ

೧ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ, ೧ ಕಥಾರಂಭ, ಪದ್ಯ ೨

೨ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ ಸಂಧಿ ೧೮, ಪದ್ಯ ೨೦

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭಾವ ಮತ್ತು ನಾದ ವಾರ್ಧಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹರಿಯಲು ಆಸ್ಪದವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ವಾರ್ಧಕ ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ನಡುಗನ್ನಡ ಶೈಲಿಯ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾದುವು; ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಘವಾಂಕನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತವನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಭಾಮಿನಿಯೂ ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರಿಹೋಗತಕ್ಕ ಬಂಧ. ಭಾಮಿನೀ ಪಟ್ಟದಿಯ ನಡೆ ಬೆಡಗಿನ ನಡೆ. ಅದರ ಗತಿ ಸಾವಧಾನ. ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಾರ್ಧಕ ಪಟ್ಟದಿಗಿಂತ ಕಿರಿದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಭಾವವು ತುಂಬಿ ಹರಿಯಬಲ್ಲದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕೆಲವೊಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ನಡುಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳು ಭಾಮಿನಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ ಹಾಗೂ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಭಾರತವಾಚನವು ಲೋಕಪ್ರಿಯ ವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅದರ ಭಂದೋಬಂಧವಾದ ಭಾಮಿನೀ ಪಟ್ಟದಿಯೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಾರಣ. ಭಾಮಿನೀ ಪಟ್ಟದಿಯ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಬೆಡಗನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದೆರಡು ಪದ್ಯಗಳು ಸಾಕು.

ದೂಡಿ ಹೆಣ್ಣದ ಜಗದ ಜಂತ್ರವ
ನಾಡಿಸುವ ಮಾಯಾಂಗನೆಯ ತಾ
ನಾಡಿಸುವೆನೆಂಬುದನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲಿ ತೋರ್ಪಂತೆ
ಆಡಿಸುವ ಮದ್ದಳೆಯ ಜೋಕೆಯು
ಜೋಡಿಸುವನಲ್ಲವನು ಪಾತ್ರವ
ನಾಡುವವಳಾಮಾಯೆ ಲೋಕವ ಮರುಳ ಮಾಡುತ್ತಲಿ ೧

—ಚಾಮರಸ

ಅರೆನೆಲೆಯ ದಳದತ್ತದೃಷ್ಟಿಯ
ಹರಿಯದಿಡು ನೋಡಲ್ಲಿ ಕೌಂತೇ-
ಯರ ಕುಮಾರರಸಮಮ ಸಂಚದ್ರಾಪದೀ ಸುಸರ
ಉರಿಯ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ವಿಲಯದ
ಹರನ ಖತಿ ಹೊಗೆವಂತೆ ಸಿಡಿಲಿನ
ಹೊರಳಿ ಹೊದಹೊದ್ದಂತೆ ನಿಂದವನವ ಘಟೋತ್ಥಚನು ೨

—ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ

೧ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ- ಪ್ರಭು ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೋದ ಗತಿ ಪದ್ಯ ೨೩

೨ ಮಹಾಭಾರತ; ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ, ಪದ್ಯ ೧೨

ಉಳಿದ ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಗಣಗಳೆಲ್ಲ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಕೃತೃಗಳೆಂಬುದು ಸಹಜವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವದು. ಆದರೆ ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಾತೃಗಳ ಗಣಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳೂ ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಡಗು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಶರ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿಗಳ ಬೆಲೆ ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತಿ :

ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಚರಣಗಳು ವಾರ್ಧಕದ ಚರಣಗಳಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯವಾದರೂ ಭಾಮಿನಿಯ ಚರಣಗಳಿಗಿಂತ ಹಿರಿಯವು. ಎಂದರೆ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಹರಹು ಭಾಮಿನಿಯ ಹರಹಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೂ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯು ಭಾಮಿನಿಯಷ್ಟು ಏಕೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲಿಲ್ಲ? ಏಕೆ ಪ್ರಚಾರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವುಂಟು. ಇಲ್ಲಿ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಶವು ಹರವು ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಹರಹಿನ ಜತೆಗೆ ನಾದದ ಗತಿಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಗತಿ ಅತಿ ತೀವ್ರಗತಿ. ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತೃಗಳ ಓಟ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಲಿ, ನಾದಾನುಭೂತಿಗಾಗಲಿ ತಕ್ಕ ಅವಕಾಶವನ್ನೀಯುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾವ ಪರಿಪಾಕ ಹೊಂದುವಂತೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಜೋಕೆಯಿಂದ ತೂಕದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅದು ಆಸ್ಪದ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆವೇಶ ಅತಿಯಾದರೆ ಕಾರ್ಯದ ಹವಣ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳ ಎಷ್ಟು ಆವೇಶದಿಂದ ಬರುವುದೋ ಅಷ್ಟು ಬೇಗ ಇಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಗತಿ. ಅದರೊಡನೆ ಹಿರಿಯವ ಕಥಾಪ್ರವಾಹ ಬೇಗನೆ ಹರಿಗಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಯಾವ ಕಾವ್ಯವೂ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಜಯನ್ತಪಕಾವ್ಯದಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳು ಒಂದೋ, ಎರಡೋ ಅಷ್ಟೆ.

ಶರದ ಮರ್ಯಾದೆ : ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಗತಿಯೇ ಹೀಗಾದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಓಟವನ್ನೇ ಉಳ್ಳ ಮತ್ತು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಇರುವ 'ಶರಷಟ್ಪದಿ'ಯ ಓಟ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ? ಎಂಬಂಟು ಮಾತೃಗಳ ಆದರ ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಸಾಗುವುದೇ ಕಷ್ಟ. ವಿವರಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೂ ಅದರ ಕಿರಿ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವ ಮಾತು ದೂರೇ ಉಳಿಯಿತು.

ಅಖಂಡ ಕಾವ್ಯವೇ ಆಗಲಿ ಖಂಡ ಕಾವ್ಯವೇ ಆಗಲಿ ಯಾವುದೂ 'ಶರ'ದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹರಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣದಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಡೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದುದೇ ಅದರ ಪರಮ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ಅದರ ಕಿರಿ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆರು

ಚರಣಗಳಿಗೆ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದಂತೂ ಬಲು ಪ್ರಯಾಸಕರವಾದುದು. ಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ನಾದವನ್ನಾಗಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬುವುದು ಆಗದ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಆದುದರಿಂದ

—೦೦ ೦೦೦೦

ಈಶನ : ಕರುಣೆಯು ✓

ನಾಶಿಸು : ವಿನಯದಿ

ದಾಸನ : ಹಾಗೆಯೇ : ನೀ ಮನವೇ

ಇನ್ನೇ ಮೊದಲಾದ ಚಿಕ್ಕ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಶರಪಟ್ಟದಿಯ ಛಾಯೆಯನ್ನು ನಾವು ಪುರಂದರದಾಸ ಹಾಗೂ ಕನಕದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯ :

ಯಾದವ : ನೀ ಬಾ | ಯದುಕುಲ : ನಂದನ | ಮಾಧವ : ಮದುಸೂ : ದನ ಬಾರೋ
ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಶರವು ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆ :

ಯಾವ ನಕ್ಷತ್ರದಿ | ನಾಟ್ಯವಾಡಿದನು | ಶಂಕರ ಬಹು ಸಂತೋಷದಲಿ

ಸವ್ವಾಲ್ ಮಾಡಿದ | ಪಾಹಿರ ನಿನ ಮ್ಯಾಲ | ತಿಳಿದು ಹೇಳೋ ನೀ ಮನಸಿನಲಿ

ಶರಪಟ್ಟದಿಯ ಗತಿಯು ೧ದಪ್ಪಿನ ಗತ್ತಿಗೆ ರೋಪಕಾಗಿ ಜತೆಗೊಡುತ್ತದೆ.

ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅದು ಆವೇಶವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆಧುನಿಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶರಪಟ್ಟದಿಯು ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ :

ಪಡುವಣ ಕಡಲಿನ

ತಂಗಿನ ಮಡಲಿನ

ಮರೆಯಲಿ ಮರೆವುದು ನಾಡೊಂದು

ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಾತೆಯ

ಮೀಸಲು ಸೊಬಗಿನ

ಹೊದಿಕೆಯ ಹೊದ್ದಿಹ ಪೀಡೊಂದು ೨

—ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ

ಕುಸುಮದ ನಯ ನೀತಿ : ಶರ ಕುಸುಮಗಳು ಒಂದೇ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿ ಯಿಂದ ಒಡೆದ ಟಿಸಿಲುಗಳಾದರೂ ಶರವ ಓಟಿ ನಾಗಾಲೋಟಿ; ಕುಸುಮದ ಗತಿ

೧ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ

೨ ನಲ್ಲಿ, 'ಹೊನ್ನಿಯ ಮದುನೆ' ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯ

* ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟರು ಶರಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು "ನಲ್ಲಿ" ಎಂಬ ಅವರ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ 'ಹೊನ್ನಿಯ ಮದುನೆ' ಎಂಬ ಕಥನ ಕವನಕ್ಕಾಗಿ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂಲಪಟ್ಟಿದಿಯ ಗತಿಯಂತೆ ಮಂದಗತಿ. ಶರದ ಲಯವು ಜೋಕಾಲಿಯಂತೆ ಜೀಕಿ ಹುಮ್ಮಸದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿದರೆ ಕುಸುಮದ ಲಯವು ಹೂಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕಿ ಮಂದಪಾಸವನ್ನು ಸೂಸುತ್ತದೆ. ನಯವೇ ಕುಸುಮದ ನಡೆಯ ನೀತಿ :

ವಿಸಿಲಿಗಂ ಗಾಳಿಗಂ /
ನಸುಬಾಡೆ ತನುಲತಿಕೆ
ಕುಸುಮಕೋಮಳೆ ಹೊಸೆದ ಹೂವಿನಂತೆ
ಕುಸುಮಶರನೊಡನೆ ರತಿ
ಯೊಸೆದುಬರ್ಪಂತೆ ರಂ-
ಜಿಸಿ ರಾಮನೊಡನೆ ಜಾನಕಿ ನಡೆದಳು ೧

—ಕುಮುದೇಂದು

ಕುಸುಮದ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಮೃದುಭಾವದ ಆವಿರ್ಭಾವ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕುಸುಮವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ದೈನ್ಯದ ದನಿ ಅದರ ಲಯದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ತೇಲಿಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ:

ಭಾವಗೀತಗಳಿಗೆ ಕುಸುಮವು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಬಲ್ಲ ಭಂದೋಬಂಧ. ಅದರ ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಅದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅನುಕೂಲವಾದುದಲ್ಲ. ಕಿರಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಶರದ ಗತಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕುಸುಮದ ಗತಿಗೂ ಅದಿಪ್ರಾಸ ತಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಮೂಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಸಾಲದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಒಂದೂ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾವ್ಯ ರಚಿತವಾಗದೆ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಗುರುಬಸವನ (ಸು ೧೪೩೦) ಮನೋವಿಜಯ ಕಾವ್ಯದಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಚಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಮೈವೆತ್ತಿವೆ.

ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟಿದಿಯು ಮೈತಾಳಿದುದು ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಎನ್ನೋ ಎಂಬ ಊಹೆಯನ್ನು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅನುಭಾವ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಪರ ಗೀತಗಳು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕನಕ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳು ಅದೇ ಭಾವನೆಯನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟಿದಿಯ ನಿಚ್ಚಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಮೊದಲು ಕಾಣುವುದು ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸನ ಸಾಸಂದ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ. ಸಾಸಂದ ಚರಿತ್ರವು* ನಾನಾ ಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಗಳೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯ ಲಯವು ನಾಲ್ಕು

೧ ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ; ೬, ೭೩,

* ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ, ಪುಟ ೨೨೭

ಚರಣಗಳ ಸೀಸ ಪದ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಭಾವ ಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು ಪ್ರಭುದೇವರ (೧೧೬೦) ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇವೆ. ಒಂದು ಪದ್ಯ ಸಾಕು ಈ ಮಾತನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ :

ಎಂಟುಸಳೆ ಕೆಮೆಲೆದಾ ನೆವಟ್ಟು ಪುರದೊಳಗೆ

ಎಂಟು ಬೀದಿಯೊಳೆಂಟು ಕರಿಗಳುಂಟು

ಎಂಟು ಕರಿಗಳೆ ಸುಟ್ಟು ಕಂಟಕಂಗಳೆ ಗೆಲಿದು

ದಾಂಟಿದನು ಸಂಸಾರ ಸಾಗರವನು ೧

—ಪ್ರಭುದೇವರು

ಭೋಗ : ಮೂರು ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಗಳ ಗಣಗಳು ಕೋಡುಕೋಡ ಪಟ್ಟದಿ ಇದು. ಇದರ ನಡೆ ಶರ, ಪರಿವರ್ಧನಿಗಳಂತೆ ತೀರ ಅವಸರ ಅವಸರವೂ ಅಲ್ಲ; ಕುಸುಮ, ವಾರ್ಧಕಗಳಂತೆ ತೀರ ನಿಧಾನವಾದುದೂ ಅಲ್ಲ. ಒಂದು ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರವಾಹ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ಚರಣವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹದಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಎರಿಳಿತಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಸಾಗುವ ಲಯ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ವೀರ್ಘ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಯಾವ ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯವೂ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಭಗಿತ ಮೊದಲಾದ ಚಿಕ್ಕ ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮೂಲದಲ್ಲಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೋಗಪಟ್ಟದಿಯು ಅದು ಶರಣರ ಹಾಡುಗಳಿಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹರಿಯಿತು. ಕುಸುಮದಂತೆ ಇದೂ ಭಾವಗೀತಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಭಂದೋಬಂಧ. ಮೆಲ್ಲಗೆ ತುಳುಕಿದಂತೆ ಅದರ ಗತಿ; ಚಿಮ್ಮಿದಂತೆ ಅಲ್ಲ; ತುಂಬಿ ಹರಿದಂತೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ನೋಡಿರಿ :

ಅರ್ಧಪದ್ಯ

ಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ

ತೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ

ಬಟ್ಟೆ ಬಯಲ ತುಟ್ಟ ತುದಿಯ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದನು ೨

—ಚಿನ್ನಬಸವ

ಆಧುನಿಕ ಭಾವಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಗವು ವೈವಿಧ್ಯದೊಡನೆ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ.

೧ ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ, ಪುಟ ೧೮೨ ನೋಡಿ

೨ ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯ (ಸು. ೧೧೬೦) ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ ಪುಟ ೧೭೯ ನೋಡಿ.

ಷಟ್ಪದಿಯ ಮಹತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳ ವಜ್ರಬಂಧನದಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಜೀವಸ್ವರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ನಾಡಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಷಟ್ಪದಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರಗಳು ಕನ್ನಡದ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ಮೂಲ ಮಟ್ಟಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೇ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನುಡಿಯುವ, ನಡೆಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಅವುಗಳಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಬಹಳವಾದರೆ ಖಂಡ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಮಟ್ಟಗಳವು. ಅದುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಸಂಧಿ, ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಅವು ಪ್ರಯೋಜನ ವಾಗದೆ ಉಳಿದುವು.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹರಿಯ ಬೇಕೆಂದು ಕನ್ನಡ ಜೀವನಾಣಿಯು ಒಳಗೊಳಗೇ ತುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು ನಯಸೇನ (ಸು. ೧೧೧೨) ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅದರ ಒಳತೋಟಿಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅದಿಯಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ನೂರೈವತ್ತು ವರುಷಗಳ ತಪಸ್ಸು ನಡೆದಿರಬೇಕು. ಆ ತಪದ ಸಿದ್ಧಿ ಕೈಸಾರಿ ಬರುವ ಪೂರ್ವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಭು, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಮೊದಲಾದವರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಅಂಶಗಣದಿಂದ ಮಾತ್ರಾಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದುದೂ, ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒಂದು ಷಟ್ಪದಿಯು ಹಲವಾಗಲು ಆರಂಭವಾದುದೂ ಆಗಲೇ. ಕುಸುಮ, ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಗಳ ನಿಜ್ಜಳವಾದ ಸುಳುಹನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಶರಣರ ಅನುಭಾವದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ. ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂತು ಆರಂಭವಾದ ಕ್ರಾಂತಿ ಹಿರಿಹೊಳೆಯಾಗಿ ಚಂಪುವಿನ ಮೋಹವನ್ನು ತನ್ನ ಮಹಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋದುದು ರಾಘವಾಂಕನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯವು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದಾಗ. ಷಟ್ಪದಿಯು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ 'ನಿರುತ ಮಂಜುಳ'ನಾದ ಗೈಯುತ್ತಿರುವುದು ಅಂದಿನಿಂದ.

ಮೂಲ ಷಟ್ಪದಿ ಕೇವಲ ಹಾಡಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವಂತಹದು. ಅದು ಮಾತ್ರಾಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಓದುಗಬ್ಬದ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವು ಅನುವಾಯಿತು. ಮೇಲಾಗಿ ನಡುಗನ್ನಡದ ಸ್ವರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಡುಗಬ್ಬದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾಯಿತು. ಹಾಡುಗಬ್ಬ ಓದುಗಬ್ಬಗಳೆರಡರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಷಟ್ಪದಿ ಹೀಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ಮಿತವಾಗಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಅವನಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಷಟ್ಪದಿಯ ಬಗೆಗೆ ಶ್ರೀ ನಂಜುಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. "ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ

ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಶಬ್ದರೂಪಗಳೂ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಘಟಿತ ಶಬ್ದಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಸಾಲಭ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿಯೂ ರಾಗಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವವು. ಈ ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿ, ತಾಳ ಲಯಗಳೊಡನೆ ಹಾಡಿನಂತೆ ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಓದುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದೀ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.” ೧

ಷಟ್ಪದಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರಿತ್ರೆ: ಷಟ್ಪದಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮ ಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ಕಾಲ ಪ್ರಥಮ ಘಟ್ಟ. ರಾಘವಾಂಕನ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಎರಡನೆಯ ಘಟ್ಟ. ಅಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಕನ್ನಡ ಭಂಡಸ್ಸಿನ ಚರಿತ್ರೆಯೆಂದರೆ ಷಟ್ಪದಿಯ ವಿಕಾಸ ವಿಲಾಸಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಘವಾಂಕನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ಎರಡು ಒಂದು ವಾರ್ಧಕ; ಇನ್ನೊಂದು ಉದ್ದಂಡ. ಒಂದು ಮುಂದಿನ ಕವಿಗಳ ಪ್ರತಿಭೆ ಪ್ರವಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಾಯಿತು ಇನ್ನೊಂದು ಏಕಮೇವ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು.

೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಾರ್ಧಕದಂತೆ, ಭೋಗ ಕುಸುಮ ಮತ್ತು ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಗಳು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದ ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ (*ಸು. ೧೨೭೫) ವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅತಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಚರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಿವರ್ಧಿನಿಯ ಪ್ರಕಾರವು ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ದೃಢೀಕರಣ ನಡೆಯಿತು.

೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯು ಒಂದು ಇಡೀ ಕಾವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅದು ಷಟ್ಪದಿಯ ಣಾಲ್ಪನೆಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾಮಿನಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ರಚಿತವಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯವು ಭೀಮಕವಿಯ (ಸು. ೧೩೬೯) ಬಸವ ಪುರಾಣ.

೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಯ ಕೃಷಿ— ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯ ಕೃಷಿ— ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿತು. ಅದರ ಹುಲುಸಾದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ (ಸು. ೧೪೩೦) ಯಲ್ಲಿ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತ (ಸು. ೧೪೩೦) ದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ (ಸು. ೧೫೦೦) ದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

೧ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ, ಸಂಪುಟ ೫, ಸಂಚಿಕೆ ೧ (ಎಪ್ರಿಲ್ ೧೯೨೦)

* ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮುಸುಕನೆತ್ತಿ ಮೊದಲ ಸಲ ತನ್ನ ಜಿಲುವನ್ನು ಬೀರಿದ ಭಾಮಿನಿ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ ಹಾಗೂ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಗೆಲುವಿನ ಗಿರಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ನಿಂದ ನಿಲುವನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಿಜಕ್ಕೂ ಗುಣನೆಯ ಶತಮಾನವು ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಧ್ವಜ ಭುಜವೆತ್ತಿ ಹಾರಾಡಿದ ಕಾಲ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಾಚನವು ಒಂದು ಕಲೆಯಾಗಿ ಇಳಿದು ಬಂದುದರ ನೆಲೆ ಷಟ್ಪದಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟು.

ಗುಣನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಂಗತ್ಯವೂ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಆ ಶತಮಾನದ ಷಟ್ಪದೀ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಗರಸನ (೧೫೦೮) ಜಯನ್ಮಪಕಾವ್ಯ, ಚಾಟುವಿಶಲನಾಥನ (೧೫೨೦) ಭಾಗವತ, ಸಾಳ್ವಬಾರತ (೧೫೨೦) ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪಂಡಿತನ (ಸು. ೧೫೮೪) ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣಗಳು ಗಣ್ಯವಾದುವುಗಳು. ೧೪ ಮತ್ತು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಮಿನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ವಾರ್ಧಕವು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕುಣಿಸುವಂತಾಯಿತು ಈ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ.

ಗುಣನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಂಗನಾಥ ಕವಿಯ(೧೬೭೫) ಅನುಭವಾಮೃತವೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ (ಸು. ೧೭೦೦) ಜೈಮಿನೀ ಭಾರತವೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷಟ್ಪದೀ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಅನುಭವಾಮೃತದ ಭಂದೋಬಂಧ ಭಾಮಿನಿ. ಜೈಮಿನಿಭಾರತದ ಭಂದೋಬಂಧ ವಾರ್ಧಕ. ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯ ವಿಭ್ರಮ ವಿಲಾಸಗಳು ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಅದರ ಸಂಗೀತ ಸೌಭಾಗ್ಯವು ಜೈಮಿನೀ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಗತಿ ೧೦ : ಸೀಸ ಮತ್ತು ಸಾಂಗತ್ಯ

ಸೀಸ

ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಸೀಸ'ವು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಭಂದೋಂಬುಧಿಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದು ಇನ್ನೂ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಲಾರದು. ಭಂದೋಂಬುಧಿಯ 'ಗ' ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೇರಿದ ಸೀಸ-ಲಕ್ಷಣ-ಪದ್ಯವೂ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವೂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ತೆಲುಗು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದವೃತ್ತಗಳೊಡನೆ ಸೀಸವೂ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. *ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ ತೆಲುಗಿನ ಅದ್ಯಕವಿ ನನ್ನಯಭಟ್ಟನು (೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗ) ಸೀಸವನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರಿಂದ ಸೀಸವು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ ರಚಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ ಯೆಂಬುದು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ("ಕವಿಜನಾಶ್ರಯಮು") (೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಹಾಗೂ "ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು" (೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಈ ತೆಲುಗು ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಸಮಾಲಿಕ, ಸಮಸೀಸಮು, ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಸ ಸೀಸಮು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಲಕ್ಷಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಾಕೃತದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಸೀಸವು ಸಮಾವೇಶವಾಗಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕನ್ನಡ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಮೈದೋರಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸೀಸವು † ದೇಸಿಯಾಗಿರುವ ಭಂದೋಬಂಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸೀಸ'ದ ಲಕ್ಷಣ : ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಸೇರಿದ ಸೀಸದ ಲಕ್ಷಣಪದ್ಯ ಹೀಗಿದೆ :

ಪುರಹೂತ ಗಣಗಳಾಣಂ
ಸರಸಿಜ ಭವಗಣಗಳೆರಡು ಸಂಧಿಸಿ ಬಕ್ಕುಂ
ಚರಣಕ್ಕೆ ಸೀಸದಂತದೊ
ಲೊಣಗಿಂತಹ ಸರಳ ತನ್ನೊಲೊಪ್ಪುವ ತೆಹದಿಂ ೧

* ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ, ದೇಶಿಯ ರಚನೆ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಜೂನ್ ೧೯೪೬.'

† "ಕವಿಜನಾಶ್ರಯಮು" ಎಂಬ ತೆಲುಗು ಭಂದೋಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭೀಮಕವಿ (೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ತೆನುಗು ಜಾತುಲು' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ದೇಸಿ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದೆ.

೧ ಕಿಟಿಲ್ ಸಂಪಾದಿತ ನಾಗವರ್ಮಭಂಡಸ್ತು, ಪುಟ ೮೧, ಪದ್ಯ ೨೬೯

ಈ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ದೀರ್ಘ ಚರಣಗಳುಳ್ಳ ಸೀಸದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ೬ ವಿಷ್ಟುಗಣಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ೨ ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ. ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ :

ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ವಿ ಬ್ರ ಬ್ರ
ತಿಂಗಳಂ ; ತಳೆದಿತ್ತ : ರಂಗ ಮಂ : ಗಳ ಕರ್ತ : ತುಂಗ ಸೂ : ಯೃಸುಭರ್ತ : ತಮಸ : ನಾಶ
ಮಂಗಳಂ : ಮನವಾಂತ : ಮಧುರತಾ : ಕರುಣಾತ್ಮ : ಭಂಗ ನಿ : ಗ್ರಹಪಾತ : ಭೀತಿ : ಹರಣ
ಸಂಗೀತ : ರಸಲೋಲ : ಸಾಹಿತ್ಯ : ದಾನಂದ : ಪೊಂಗುನ : ಕರ್ಗ ಪೋಲಿ : ಪಮಲ : ಕಿರಣ
ಕಂಗಳುಂ : ಮುಗಿಯದ ಕ : ರಂಗಳುಂ : ಬಿಗುವಿದದ : ಪಿಂಗದೆ ಸ : ಹಾಯಮಂ : ಪಡಿಪ : ಶರಣ

ಸೀಸದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ ವಿವರಗಳಿವು :

೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವು ನಿಯತವಾಗಿದೆ.
೨. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.
೩. ಅನುಪ್ರಾಸವು ಪದ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತನ್ನ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಬೀರಿದೆ.
೪. ಈ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ೬ ಮತ್ತು ತ್ರಿಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು $\frac{3}{4}$ ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಹೊರಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ಸೀಸಪದ್ಯವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾರಿಜಾತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಸಾಕು :

ಮನುಮಥನ : ಪಿತನೆಂದು : ಮಾನಿನಿಯರೆಲ್ಲರೂ : ಮನದೊಳಗೆ : ವಂದಿಸುತ : ವಿನಯ : ದಲ್ಲಿ
ಅನುರಾಗ : ದಿಂದಿರಲು : ಅನುಜಪಿತ : ನವರಿಂಗಿ : ವಿನಯದಿಂ : ದತಿಪ್ರೇಮ : ಪುಲಕ : ದಲ್ಲಿ
ಅನುನಯದಿ : ಮನ್ನಿಸುತ : ಅಂದಗಣಗ : ಳೊಳಗವರ : ಘನಸೊಬಗಿ : ನಿಂದಿರಿಸಿ : ಗಮಕ : ದಿಂದ
ಸನುಮತದಿ : ದ್ವಾರಕಾ : ಸ್ಥಳಕೆ ಬಿಜ : ಯಂಗೈಸಿ : ಅನಿಮಿಷನಿ : ಗಿತ್ತನಾ : ನಂದ : ಭಂದ

ಈ ಪದ್ಯದ ಚರಣಗಳು ತೆಲುಗಿನ ಸೀಸದ ಚರಣಗಳಂತೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದರ ಒಳಪ್ರಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಸೀಸದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಈ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿನ ಕವಿಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ಹೀಗೆ ಇರಿಸಬಹುದು.

ಮನುಮಥನ ಪಿತನೆಂದು ಮಾನಿನಿಯರೆಲ್ಲರು
ಮನದೊಳಗೆ ವಂದಿಸುತ ವಿನಯದಲ್ಲಿ
ಅನುರಾಗದಿಂದಿರಲು ಅನುಜಪಿತನವರಿಗೆ
ವಿನಯದಿಂದತಿಪ್ರೇಮಪುಲಕದಲ್ಲಿ

ಅನುನಯದಿ ಮನ್ನಿಸುತ ಅಂದಗಣಗಳೊಳಗವರ
ಘನ ಸೊಬಗಿನಿಂದಿರಿಸಿ ಗಮಕದಿಂದ
ಸನುವತದಿ ದ್ವಾರಕಾಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಂಗಳಿಸಿ
ಅನಿವಿಷನಿಗಿತ್ತನಾನಂದ ಭಂದ

ಇಂದಿನ ಕವಿಗಳ ಸೀಸದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಇದರಂತೆಯೇ ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಎಡೆಪಡೆದಿರುವ ಸೀಸದ ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸೀಸದ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಡಬಹುದು. ನೋಡಿರಿ :

ತಿಂಗಳಂ ತಳೆದಿತ್ತ ರಂಗಮಂಗಳಕರ್ತ
ತುಂಗಸೂರ್ಯಸುಭರ್ತ ತಮಸನಾಶ
ಮಂಗಳಂ ಮನವಾಂತ ಮಧುರತಾ ಕರುಣಾತ್ಮ
ಭಂಗ ನಿಗ್ರಹ ಪಾತ ಭೀತಿ ಹರಣ

ಸಂಗೀತ ರಸಲೋಲ ಸಾಹಿತ್ಯದಾನಂದ
ಪೊಂಗುವರ್ಕಗೆ ಸೋಲಿಪಮಲ ಕಿರಣ
ಕಂಗಳುಂ ಮುಗಿಯದ ಕರಂಗಳುಂ ಬಿಗುವಿಡದ
ಪಿಂಗದೆ ಸಹಾಯಮಂ ಪಡಿಪಶರಣ

ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಡಲು ಆದಿಪ್ರಾಸವೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೊರಟ ಎರಡು ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇಡಬಹುದೆಂಬುದು ಕೂಡ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಲಾಗಿದೆ :

ಸಂಗೀತ ರಸಲೋಲ
ಸಾಹಿತ್ಯದಾನಂದ
ಪೊಂಗುವರ್ಕಗೆ ಸೋಲಿಪಮಲ ಕಿರಣ
ಕಂಗಳುಂ ಮುಗಿಯದ ಕ
ರಂಗಳುಂ ಬಿಗುವಿಡದ
ಪಿಂಗದೆ ಸಹಾಯಮಂ ಪಡಿಪಶರಣ

ಈ ಎಲ್ಲ ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ ಸೀಸದ ಲಯವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ದೇಸಿ'ಯಾಗಿ ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದು. ಈ ಪದ್ಯದ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನೂ ಅನುಪ್ರಾಸವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದರೆ

ಸೀಸದ ಈ ಪ್ರಭೇದವು ತೆಲುಗಿನ “ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಸ ಸೀಸಮು” ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುವುದೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ತೆಲುಗಿನ ‘ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಸ ಸೀಸ’ದ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿದೆ :

ನೇದಂಡ : ವರದುಂಡು : ವೇಧೋಂಡ : ಗಾಂಗುಂಡು : ಕಾದೇನ : ಶಯನುಂಡು : ಯಾದ : ವೇಂದ್ರ
ಡಾದಿತ್ಯ : ವಂದ್ಯುಂಡು : ನೌದಾಸ : ಸುಲಭುಂಡು : ವೇವಾಂತ : ವೇದ್ಯುಂಡು : ಕಾದ : ನೀಲು
ಡಾದಿತೇ : ಯುಡುಬಿಂದು : ನಾದ ಕ : ಛಾತೀತು : ಡಾದಿತ್ಯ : ಕುಲಜುಂಡು : ಬಾಧಿ : ತಾರಿ
ಮೇದಿನೀ : ಶ್ರೀಶುಂಡು : ಭೂಧರ : ಗಾತ್ರುಂಡು : ಶ್ರೀದಮಿತ್ರಸಖುಂಡು : ದ್ವಾದ : ಶಾತ್ಮ

ತೆ|| ಡಾದಿದೇವುಡಾಶ್ರಿತ ಗಂಧ : ಮಾದನುಂಡು
ಚೇದಿ ಸೌಂಭಕ ವೈದರ್ಭ : ಸೂದನುಂಡು
ಮೇದುರ ಮುರಳಿ ನಾದವಿ : ನೋಡುಡನುಚು
ಜೆಪ್ಪಿನನು ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಸ : ಸೀಸಮಗುನು ೧

ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಸ್ವರೂಪ : ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಸ್ವರೂಪವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

೧. ದೀರ್ಘಚರಣಗಳನ್ನು ಯತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಡೆದು ಇಡುವುದುಂಟು. ಆಗ ೪ ಚರಣಗಳು ೮ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ.

೨. ಈ ನಾಲ್ಕು ದೀರ್ಘಚರಣಗಳ ಅಥವಾ ಎಂಟು ಖಂಡಚರಣಗಳ ಭಾಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ *ತೇಟಿಗೀತಿಯಾಗಲಿ, ಅಟಿವೆಲದಿಯಾಗಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೩. ತೆಲುಗು ಸೀಸದಲ್ಲಿ ತೋರಪ್ರಾಸ (ಆದಿಪ್ರಾಸ) ಬಂದೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಅಟಿವೆಲದಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಸೀಸಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಂತ ದೇ : ವಾ ಹಿತು : ಲಮೃತಂಬು : ಗಾನಕ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಯಂತಯು : ನಲಿಗಿಬ : ಲೀಂದ್ರ : ಗೂಡಿ	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ . ಬ್ರ
ಮಂತನಂ : ಬುಂಡಿಯ : ಮತ್ಕುಲ : ತೋಡಿಪೊ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ತ್ತಿಂತಿಯ : ಚಾಲುನಿಂ : ಕೇಲ : ಯನುಚು	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ . ಬ್ರ
ಸಂತನ : ಕಟ್ಟಿಯು : ತ್ನಾಹಸ : ಮೇತುಲೈ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಯಂತಂಬು : ಲೇನಿರ : ಥಾಶ್ವ : ಮುಲನು	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ . ಬ್ರ
ದಂತುಲ : ನಮಿತಪ : ದಾತುಲ : ನೋಡಗೂರ್ಚಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಯಂತಕಾ : ಕಾರುಲೈ : ಯಾರ್ಚಿ : ಯಮರ	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ . ಬ್ರ

೧ ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು, ಚತುರ್ಥಾಶ್ವಾಸಮು, ಪದ್ಯ ೩೩೪

* ಮೇಲೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಸೀಸಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೇಟಿಗೀತಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಆ ವರುಣಿಲ ದಾ : ಕಿ ಯೇಸಿ : ದುರತರ : ಶರಪಕ್ಷಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಜಾತವಾ : ತರಯ ವಿ:ಧೂತ ಮಗು ಚು	ವಿ . ವಿ . ರು
ಜೆದರ ಜ:ಲದ ಪಂಕ್ತಿ : ವೆದರ ವ:ಜ್ರಾಯುಧು	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಹೃದಯ ಮು : ದಿಲ ಕೊನ : ಗದ್ರಿ ದ:ಶಗಣಮು ೧	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ

ಹೀಗೆ ತೇಟಿಗೀತಿ ಅಥವಾ ಆಟವೆಲದಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ 'ಸೀಸಪದ್ಯ'ವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನು ವಷ್ಟು ವಿರಳ. ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಸೀಸಪದ್ಯವನ್ನು ಬಳಸಿದುದುಂಟು. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ

ಆನಂದನಿಧಿಯಾ ಪರಾತ್ಪರನೆನಲ್ ಜಗದೊ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ
ಳಾನಂದವೀವರಂ ಕಳಿಯಲಹುದೇ ?	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಗು
ಪ್ರೇಮಮಯಮೂರ್ತಿಯೀ ಪರದೇವನೆನುತಿರಲ್	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ
ಪ್ರೇಮಾಂಕುರಂಗಳಂ ಮುರಿಯಲಹುದೇಂ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಗು
ಸೌಂದರ್ಯ ಸರ್ವಸ್ವ ನಿಧಿಯಾತನೆನುತಿರಲ್	
ಸುಂದರಾಕಾರರೊಳ್ ಮುನಿಯಲಹುದೇಂ	
ಜೀವನಾಧಾರನವನೆನುತ ಪೊಗಳುತ್ತಿ ರಲ್	
ಜೀವನೋಜ್ವಲೆಯರಂ ಪಳಿಯಲಹುದೇಂ	
ಜಗದುದಯ ಕಾರಣನ ಮೈಮೆಗಳನರಿದು ನೆನೆದು	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಶಿ : ಶಿ
ಜಗದಯಾತ್ರೆಯ ನಡೆವ ಜನಕೆ ನಿಮ್ಮಂದದಿಂದಂ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಶಿ : ಶಿ
ಸೊಗಮಿನಿಸು ತೋರಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪಥಂ ಸುಗುಮಮೆನಿಸಲ್	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಶಿ : ಶಿ
ಅದುವೆ ದೇವಂಗೆ ನೀವೆಸಗುವಾ ಸೇವೆಯೆಲ್ಲೇ ೨	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಶಿ : ಶಿ

—ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ

ಕವಿ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು 'ಉಯ್ಯಾಲೆ'ಯೆಂಬ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದ 'ತರಂಗ'ವೆಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೨೩ ಸೀಸಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಎಳು ಮೆಟ್ಟಿನ ಹುಲಿಯ ಬೀರ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿಡಿಸಿ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ
ಮಗುವ ಮುದ್ದಾಡುವೊಲು ಮಾಡಿದಾಕೆ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಗು
ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಿವಿಯೊದಿ, ಹೊರಳಿಸುತ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ
ತಾನೆ ತನ್ನಪ್ಪಕ್ಕೆ ಹಾಡಿದಾಕೆ	ಜಿ : ಜಿ : ಜಿ : ಗು
ತಳಿರುನುಡುಗೆಯನುಟ್ಟು ಗರಿತೊಡುವುಗಳ ತೊಟ್ಟು	
ಅಡವಿಯಲಿ ಹೂದೋಟ ಹೂಡಿದಾಕೆ	
ಗಿಡಕೆ ಗುಡಿಯನು ಕಟ್ಟಿ ಬೇರೊಂದು ಲೋಕವನು	
ಮೂಕ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬೇಡಿದಾಕೆ	

೧ ಶ್ರೀಮದಾಂಧ್ರ ಭಾರತ, ಅದಿಪರ್ವ, ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸಮು, ೨೧ನೆಯ ಪದ್ಯ

೨ ನಿವೇದನೆ, ಬೇಲೂರಿನ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರು.

ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲಕ್ಕೆ ಶುಭ ಬರೆಯುವಾಕೆ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು
ಮಂಗಲವೆ ಬಾರೆಂದು ಕರೆಯುವಾಕೆ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು
ಜಾಳ ಸುಳಿಯಲಿ ಬೆಳೆಯ ತೋರುವಾಕೆ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು
ದಿನ ದಿನವು ನವ ಜಯವ ಕೋರುವಾಕೆ ೧	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು

—ಬೇಂದ್ರೆ

* ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸ ಅಥವಾ ವೀರಚೌಪದಿ :

ಆದರೆ ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಭಾವಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಕನ್ನಡ ಸೀಸದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಒಂದಿನಿತು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ಮೊದಲು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿದ್ದು, ಆ ಬಳಿಕ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಭಂದೋಬಂಧ. ಅದರ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು.

ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಸೀಸ :

ನಿಂದಿಸಿ : ನುಡಿಯದಿ : ರಾರನು : ಮನಸಿಗೆ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಬಂದಂತೆ : ನಡೆಯದಿ : ರಿಹದಲ್ಲ	ವಿ : ವಿ : ರು
ಕುಂದುವ : ಡೆಯದಿರು : ಕಾಮಾದಿ : ಗಳನು ಜೈ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಸಂದು ಕೈ : ವಿಡಿದನು : ಗ್ರಹಿಸುವ	ವಿ : ವಿ : ರು

—ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯ

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಗಳು :

೧. ಈ ಬಗೆಯ ಸೀಸವು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಿಂದಾದ ಅರ್ಧ ಸಮಬಂಧ.
೨. ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಸೀಸದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ನಿಯತ.
೩. ತೇಟಗೀತಿ, ಆಟವೆಲದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಸೀಸ :

ಹೃತ್ಯಮಲ : ಕರ್ಣಕಾ : ವಾಸದೊಳ : ಗಿರುತಿರ್ಪ	ಃ : ಃ : ಃ : ಃ
ಇಕ್ಕೆ ಹಿ : ಕೈಗಳ ತಾ : ನೊಂದು ಮಾ : ಡಿ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು
ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ : ತೊಡಕಿಲ್ಲ : ದರ್ಕಜಲ : ಪಂಜರವ	ಃ : ಃ : ಃ : ಃ
ಮಿಕ್ಕು ಮೀ : ಣಾಯೆ ನಿಂದ : ಪರಮಯೋಗಿ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು

—ಪ್ರಭುದೇವರ ಮಂತ್ರಗೋಷ್ಠ

೧ ಉಯ್ಯಾಲೆ : ತರಂಗ : ಗೃಹಿಣಿ

* ಈ ಬಗೆಯ ಸೀಸಕ್ಕೆ 'ವಿಚಾರಚೌಪದಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವದೂ ಉಂಟು.

ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈ 'ಸೀಸವು ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಮನದ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಿಡದು
ಜೀವಕ್ಕೆ ಇದುವೊಂದು ಭವದ ಗುಣವು
ಅನಿಸಿದಷ್ಟೂ ಮಾತು ಎಣಿಸಿ ಹೇಳಲು ಬರದು
ಬುದ್ಧಿಗಿದು ಎಂದಿಗೂ ಕುಂಟುತನವು ೧

—ಮಧುರಚೆನ್ನ

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ಮಾತೆಂದರೆ— ತೆಲುಗಿನ ಸೀಸಪದ್ಯವೇ ಆಗಲಿ ಕನ್ನಡದ ಸೀಸಪದ್ಯವೇ ಆಗಲಿ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದ ಸೀಸದ ಪ್ರಭೇದಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಲಯದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳೂ ಒಂದೇ. ಚರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಜೋಡಣೆ ಇವುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅವು ಒಂದಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟೆ.

ಸೀಸದಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ : ಸೀಸವು ತೂಕದ ಲಯ; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಲಯ. ಅದುದರಿಂದ ಭಾರವಾದ ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ಅದು ತಕ್ಕ ಭಂದೋಬಂಧ. ಸೀಸದ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ ನಾದ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಭಾವಗೀತಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಬಂಧವಿದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭಾವಗಳ ವಾಹನವಾಗಿ ಅದು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಅವತರಿಸಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಜಗುಣರು ಹಾಗೂ ಕನಕ ಪುರಂದರರು ಭಕ್ತಿಪರ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚಿಕ್ಕ ಚರಣಗಳ ಸೀಸದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸಂಗತಿಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಘನವಾದ ಜೀವನಾನುಭವಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಅದು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತಲಿದೆ.

ಸೀಸದ ಚರಿತ್ರೆ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಮೊದಲ ಸುಳುಹನ್ನು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅನುಭಾವದ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದಾದ ಅಂಶ ಗಣಾಸ್ವಯವಾದ ಸೀಸವು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣ-ಬಂಧವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿರಬೇಕು.

೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗಿನ ಕಾಲಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳೇ ತೇಲಿದುವು. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಮಹಾಪೂರ ಬಂದಾಗ ಅದು ಸೀಸದ

ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸೀಸ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿದರೆ ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸೀಸ ಮರಳಿ ಅಂಶಗಣ ಯೋಜನೆಯತ್ತ ಒಲಿಯಿತು.

೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಸೀಸ ಅಜ್ಞಾತ ವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿತೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಈ ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನ ದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಭಾವಗೀತ ರಚನೆಗೆ ಹೊಸ ಪ್ರಚೋದನೆ ದೊರೆಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಭಾವಗೀತಗಳ ರಚನೆಯು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ— ೧೯೨೫ ರಿಂದ ಈಚೆಗೆ— ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸೀಸದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಸೀಸವು ರಚನೆಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಹಿಂದೆ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದಷ್ಟು ಇಂದು ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸ ಪ್ರಯೋಗ ವಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಳಸದ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು.

ಸಾಂಗತ್ಯ

ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರದಿಂದ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿ, ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಪಟ್ಟದಿ ಮತ್ತು ಸೀಸ— ಇವು ಕನ್ನಡದ ಜೀವಸತ್ವದ ಜಾಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೇಗೆ ಮೂಡಿಬಂದುವು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವರೆಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಯಿತು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಗನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿದ್ದರೂ, ಕನ್ನಡದ ನಾಡಿಯ ನುಡಿತಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಪಟ್ಟದಿಗಳ ಕೂಡ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರುವ ರಗಳೆ ತನ್ನ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿತೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಚರಿತ್ರೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೈಲುಗಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಲೋಚನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಸಾಂಗತ್ಯವು ತ್ರಿಪದಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಮಟ್ಟಿಂದೂ, ತ್ರಿಪದಿಯ ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಹಾಡುವ ರೂಢಿಯು ಸಾಂಗತ್ಯದ ರೂಪನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿತೆಂದೂ *ತ್ರಿಪದಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಣದಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತು ಆದರೂ ಅದು ಅಂಶಗಣದ ಕೈಯನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಪೂರ್ಣ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಆಯಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಾನಿಯೂ

* ಗತಿ ೫: ತ್ರಿಪದಿ ಪುಟ ೭೭

ಆಯಿತು. ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯು ಹೆಚ್ಚು ನಿಯಮಿತವಾಯಿತು. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಅಂಶಗಣದ ಗೇಯತೆಯನ್ನು ಅದು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಸಾಂಗತ್ಯ ವಾದರೋ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಸ್ವಾಭ್ಯುದ್ಯವನ್ನೂ ಸರಾಗತೆಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು : ಸಾಂಗತ್ಯದ ರೂಪವು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮೈದೋರಿದಾಗ ಹೊಸತೆಂದು ಕಂಡಿರಬಹುದಾದರೂ ಅದರ ನಾದಲಯವು ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಗೀತಲಯದಷ್ಟೇ ಪುರಾತನವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. (ತ್ರಿಪದಿಯ ಜೀವನಾಡಿಯೇ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ವೃತ್ತದ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ತ್ರಿಪದಿ ತೋರಿಕೆ ಗಾದರೂ *ವಿಷಮವೃತ್ತ. ಸಾಂಗತ್ಯವು ಸಮಭಾರ (balance) ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ. ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪವೈಷಮ್ಯದೋಷವು ಸಾಂಗತ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಲೋಪವಾಯಿತು. ತ್ರಿಪದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೂಪಸಾಮ್ಯ (symmetry) ವೂ ಸ್ವರಸಾಮ್ಯ (harmony) ವೂ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೋಲಿಸಿರಿ:

ತ್ರಿಪದಿ :

ಮನವನಂ : ಟುವ ರೂಪು : ದನಿ ನಗೆ : ಮೆಲ್ಪು ತಂ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಪನುಗುಣ : ಮುಳ್ಳು : ವಧುವಿರೆ : ಮತ್ತೆ ಪೂ-	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ : ವಿ
ವಿನ ಸರ : ಲೀಕೆ : ಮದನಂಗೆ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ

—ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಲೀಲಾವತಿ

ಸಾಂಗತ್ಯ :

ಪಲ್ಲವ : ವಿಲ್ಲದ : ಮಾವು ಮಾ : ವಿಲ್ಲದ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಮಲ್ಲಿಗೆ : ಮಲ್ಲಿಕಾ : ಲತಿಕೆ	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ
ಇಲ್ಲದ : ವನ ವನ : ವಿಲ್ಲದ : ಭೋಗಿಗ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಳಲ್ಲಾ : ದೇಶದ : ಡೆಯೊಳು	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ

—ನಂಜುಂಡ ಕವಿಯ ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ

ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಮೂರು ಚರಣಗಳು ಮತ್ತು ಹನ್ನೊಂದು ಗಣಗಳು. ಅದರ ಚರಣ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ವಿಷಮ. ಗಣಸಂಖ್ಯೆಯೂ ವಿಷಮ. (ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಚರಣ ಮತ್ತು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಒಟ್ಟು ಸ್ವರವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಒಟ್ಟು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಮ. ಎರಡನೆಯ

* ತ್ರಿಪದಿ ವೃತ್ತವಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ; ವೃತ್ತಭಂದಸ್ಥಿನ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲತೆ ಗಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಚರಣದ ಕೊನೆಗೆ ಬರುವ ಸ್ವರಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಹೊಯ್ಯಾಕ್ಕೆಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣದ ಕೊನೆಗೆ (ಅಷ್ಟೇ ಅಂತರದ ಮೇಲೆ) ಸ್ವರಸ್ಪಂದನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿದರೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ರೂಪಸಾಮ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಸಾಮ್ಯಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ :

ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿದ ತ್ರಿಪದಿ :

ಮನವನಂಟುವ ರೂಪು : ಧನಿನಗೆ : ಮೆಲ್ಪುತಂ	ವಿ. ವಿ. ವಿ. ವಿ.
ಪನುಗುಣ : ಮುಳ್ಳು : ವಧುವಿರೆ	ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ
ಅನುಗುಣ : ಪುಳ್ಳು : ವಧುವಿರೆ : ಮತ್ತೆ ಪೂ-	ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ. ವಿ
ವಿನ ಸರ : ಲೇಕೆ : ಮದನಂಗೆ	ವಿ. ಬ್ರ. ವಿ.

ಸಂಪೂರ್ಣ ರೂಪ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಸಾಮ್ಯಗಳುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಗಣವಿನ್ಯಾಸ ಏರ್ಪಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಏರ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು ವಿಷ್ಣುವಾಗಿದ್ದರೆ ಮೂರನೆಯ ಚರಣದ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತದೆ.

‘ಸಾಂಗತ್ಯ’: ಹೆಸರು :

೧. ‘ಸಾಂಗತ್ಯ’ಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಹೆಸರಿನಷ್ಟು ಒಪ್ಪುವ ಹೆಸರು ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾವುದಕ್ಕೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಸಾಂಗತ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಅಳವಡುವ ಮಟ್ಟ. ಅದರ ರಾಗರಂಜನೆ ಅಪ್ರತಿಮವಾದುದು. ಈ ಮೊದಲೆ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಸ್ವರಸಾಂಗತ್ಯವು ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ. ಸಾಂಗತ್ಯವು ಮಧುರ ಸ್ವರಗಳ ಸಮ್ಮಿಲನದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಗತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಭರತೇಶವೈಭವ’, ‘ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ’, ‘ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ’ ಈ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕಿವಿದರೆದು ಹಾಡಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆ ಹೊಳೆದೀತು.

೨. ‘ಸಂಗತಿ’ ಎಂದರೆ ‘ಮೇಳದೊಡನೆ ಸಾಗುವ ಗತಿ’— ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಸಾಗುವ ಹಾಡಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಾಂಗತ್ಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಾಂಗತ್ಯಕಾವ್ಯವಾದ ಭರತೇಶ ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಆಧಾರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಭರತೇಶನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದ ನಿರ್ದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಿ :

ನೆರವಾಗು ನೀ ಗಾನ ಕೇಳೆಂದು ಮಲಗಿದ್ದ
ಸರಸತಿಯನು ಜಾಣೆ ತನ್ನ
ಬೆರಳಿಂದ ಮಿಡಿದಂತೆ ಭಾರಿದಂಡಿಗೆಗೊರ್ವ
ತರಳಾಕ್ಷಿ ಮಿಡಿದಳಂಗುಲಿಯ ೧

—ರತ್ನಾಕರ

ಮುಖ ವೀಣೆ ವೇಣುವುಪಾಂಗ ಚೆನ್ನಿನ ಶ್ರುತಿ
ಸಖತನವಾಗಲೋಜೆಯೊಳು
ಮುಖರಿಗಾಣರು ರಾಗರಸದೋರಿದರು ಸ್ವರ್ಗ
ಸುಖವ ಕರೆದು ತೋರುವಂತೆ ೨

—ರತ್ನಾಕರ

ಮುಖವೇಣಿ ವೀಣುವುಪಾಂಗ ಚೆನ್ನಿನ ಶ್ರುತಿ ಸಖತನವಾಗಲೋಜೆಯೊಳು

ಎಂಬ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ ಸಾಂಗತ್ಯದ ರಹಸ್ಯವನ್ನೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಮಯವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದಂತಿದೆ. 'ಉಪಾಂಗ'ವು ಪಕ್ಕವಾದ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತಂತಿಯನ್ನು ಮೀಂಟುವ ಬೆರಳು, ಸ್ವರವನ್ನು ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸುವ ಕೊರಳು ಇವುಗಳೊಡನೆ ಗಾಯಕಿಯರು ತಮ್ಮ ನೋಟ ನೆನಪುಗಳನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯಗೊಳಿಸುವ ನೈಪುಣ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ನೋಟ ರಾಯನ ಮೇಲೆ ನೆನಪು ರಾಗದ ಮೇಲೆ
ನೀಟ ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳು
ಜಾಟುಕಾತಿಯರು ಛಾಂದಸಿಕೆಯ ಸೂಂಕಿ ಸ-
ಘಾಟಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಡಿದರು ೩

—ರತ್ನಾಕರ

ಹೀಗೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಬಾಜನೆಗಬ್ಬವೂ ಅಹುದು. 'ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ೪ ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಸ್ಥಾನ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೩. 'ಸಂಗತಿ' ಎಂಬುದು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಅಂಶ. 'ಸಂಗತಿ ಹಾಕು' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಸಂಗೀತದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕೇಳುವುದುಂಟು.

೧ ಭರತೇಶ ವೈಭವ ಭೋಗವಿಜಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೬೭

೨ ಭರತೇಶ ವೈಭವ ಭೋಗವಿಜಯ ಪೂರ್ವನಾಟಕ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೪೨

೩ ಭರತೇಶ ವೈಭವ ಭೋಗವಿಜಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೨

೪ ಶ್ರೀ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರ 'ಪಾರ್ತಿಪುಟ್ಟ'ದ ಪುಟಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೂ ತಾಂತ್ರಿಕ (technical) ಸಂಬಂಧವೂ ಉಂಟು. 'ಹಾಡುಗಬ್ಬ' ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಯು ಪಟ್ಟದೀ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಒಂದೆರಡನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಲಾಗಿದೆ.

ನೇಮಿ ತೀರ್ಥಕರರ ಕಥನವ ಪಾಡುಗಬ್ಬದೊಳನುಗೆಯ್ತೆ

—ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಂಗತಿ

ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳಜಾಣರು ಜಾಣೆಯರೊಡ | ನಾಡುವ ಸವಿ ಮಾತುಗಳ

ಪಾಡುಗಬ್ಬವ ಪಠವಿಸಿದ ಬಗೆಯ ನೀ | ನೋಡು ಮಾನಿನಿ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ೧

—ಕನಕದಾಸರು

೪. ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆಯುವಂತಿದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೂಲಶಬ್ದ ಸಂಗತಿ. ಒಂದು ಸಂಗತಿ (incident) ಯ ನಿರೂಪಣೆಗೆ 'ಸಾಂಗತ್ಯ'ವೆನ್ನುವುದುಂಟು. ಹಾಡಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದೇ ಸಾಂಗತ್ಯ. ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ರಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಸಾಂಗತ್ಯಮಾಡು' ಎಂಬ ಮಾತು ಪ್ರಯೋಗ ವಾದುದುಂಟು. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ 'ಸಖೀಗೀತ'ದಲ್ಲಿಯೂ ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿಯ ೨ಭರತೇಶವೈಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

'ಸಾಂಗತ್ಯ' ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆಗೆ 'ಸಾಂಗತ್ಯ' ಎಂಬ ಮಟ್ಟು ಸರಿಹೋಗುವುದೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ವಿಷಯ. ಒಂದು ಅಶ್ವಾನಕ್ಕೂ ಅದರ ನಿರೂಪಣೆಗಾಗಿ ಆಯ್ದ ಭಂದೋಬಂಧಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಹೆಸರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿದೆ. ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ಸಾಂಗತ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಶಿಶುಮಾರಯಣನ 'ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ' ಮಂಗರಸನ 'ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಂಗತಿ' ಲಿಂಗಕವಿಯ 'ಚೋಳರಾಜ ಸಾಂಗತ್ಯ', ಬಸವಕವಿಯ 'ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ'— ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆ

೧ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ, ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿ

೨ ಭರತೇಶ ವೈಭವದೊಳಗಣ ಭೋಗವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನ್ನಣೆ ಸಂಧಿಯ ೫ನೆಯ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿರಿ; ಅದು ಹೀಗಿದೆ.

ತಂಗಿ ನೀನಿದಕ್ಕತಿ ಮಾಡೆಂದಳಾ ಕಾವ್ಯ

ದಂಗ ನನಗೆ ಬಿರಿಸಿದೆ

ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳೆ ಮಹಾಜಿ

ನಡೆದ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ ಹಾಗೂ ಸಂಗೀತಗಳ ಈ ಹೊಂದಿಕೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಆಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಸಾಂಗತ್ಯವು ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯ : ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ವಸ್ತುಕ ಮತ್ತು ವರ್ಣಕ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸೂ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಅಂಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲ 'ವಸ್ತುಕ'ಗಳು. ರಗಳೆ, ಪಟ್ಟದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು 'ವರ್ಣಕ'ಗಳು. ವಸ್ತುಕ ಕಾವ್ಯವು ಕಥಾವಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನಿತ್ತರೆ, ವರ್ಣಕದಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ವರ್ಣಕ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಪಟ್ಟದೀ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ, ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ, ಭರತೇಶ ವೈಭವಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟು ತುಲನೆಮಾಡಿ ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಸೂಚನೆಯನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವರಾಜನ 'ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ', ಪದ್ಮರಸನ 'ಶೃಂಗಾರಕಥೆ' ವಾದಿರಾಜನ 'ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ' ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಯ 'ಭರತೇಶ ವೈಭವ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಚನೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಭರತೇಶ ವೈಭವವು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯವೆನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಸಭಾಗೃಹ, ಸಂಗೀತನಾಟ್ಯ, ಆರೋಗಣಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುದೀರ್ಘ ವರ್ಣನೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸಂಧಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣನೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. 'ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ'ಯಂತೂ ವರ್ಣನಾ ತರಂಗಮಾಲೆ.

ಸಾಂಗತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ : ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕರಣವನ್ನೇ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟ ನಾಗವರ್ಮ ನಾಗಲಿ ಜಯಕೀರ್ತಿಯಾಗಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮಾತನ್ನೇ ಎತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ಸಾಂಗತ್ಯ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮಟ್ಟ ಇನ್ನೂ ರೂಪಗೊಂಡಿರ ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯವು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟ ಎಂಬ ಬಗೆಗೆ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಲಕ್ಷಣ ವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಅದರ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಗಳ ಯೋಜನೆ ತ್ರಿಪದಿಯಂತೆ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಲಯವು ತ್ರಿಪದಿಯಲಯಕ್ಕೆ ತೀರ ಸಮೀಪ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಿಂತ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ ಸರಳ.

ವೃತ್ತದ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಅರ್ಧಸಮ ವೃತ್ತ. ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಚರಣಗಳು ಹಿರಿಯವು; ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೪ ಚರಣಗಳು ಕಿರಿಯವು. ಹಿರಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೪ ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳು; ಕಿರಿಚರಣದಲ್ಲಿ ೨ ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳು ಮತ್ತು ೧ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಗಣಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು:

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ .

ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ .

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ .

ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ .

ಸಾಂಗತ್ಯವು ವಿಷ್ಟು ಗಣಪ್ರಧಾನ ಮಟ್ಟಿಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಸಮ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಒಳ ಮಾರ್ಪಾಡು :

I ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಚರಣಮಧ್ಯದ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಷ್ಟು ಗಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಳು :

ಅಯ್ಯಯ್ಯ : ಚೆನ್ನಾದು : ದೇನೆ ಕ : ನ್ನಡಿಗರು

ರಯ್ಯಮಂ : ಚಿದಿಯೆನೆ : ತೆಲುಗಾ

ಅಯ್ಯಯ್ಯ : ಎಂಚಪೊ : ಲಾಂಡೆಂದು : ತುಳುವರು

ಮಯ್ಯಬ್ಬಿ : ಕೇಳಬೇ : ಕಣ್ಣಾ ೧

—ರತ್ನಾಕರ

~~~~ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸಿದ ಗಣವು ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಪೆಣ್ಣ : ಲ್ಲವೆ ತಮ್ಮ : ನೆಲ್ಲ ಪ : ಡೆದ ತಾಯಿ

ಪೆಣ್ಣ : ಲ್ಲವೆ ಪೊರೆ : ದವಳು

ಪೆಣ್ಣ ಪೆ : ಣ್ಣೆಂದೇ : ತಕೆ ಬೀಳು : ಗಳೆವರು

ಕಣ್ಣು ಕಾ : ಣದ ಗಾ : ವಿಲರು ೨

—ಹೊನ್ನಮ್ಮ

ಇಲ್ಲಿ ಚರಣದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬಂದುದನ್ನೂ ಅದರ ಸ್ವರಸ್ವಂದನಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಟ್ಟು ಸುಖವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು

೧ ಭರತೇಶವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ ಅಸ್ಥಾನ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೨

೨ ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ, ಸಂಧಿ ೫, ಪದ್ಯ ೬

ಮಾಡುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮೇಲಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ವುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವರಸ್ವಂಧನವು ಪದ್ಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಲ್ಲಿಗೆ : ಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ / ಸುರಹೊನ್ನೆ : ಸಂಪಗೆ
ಮಲ್ಲಿಗೆ : ಹೊಗರೇ : ರಿದುವು
ಜಲ್ಲಿದುಂ : ಬಿಗಳ ಝಂ : ಕಾರಕ್ಕೆ : ಮುನಿಜನ
ಡಿಳ್ಳಿಸಿ : ತೇನ ಹೇ : ಳುವೆನು ೧

—ಕನಕದಾಸ

II ಆಧುನಿಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದಷ್ಟು ಕಡಮೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಸಿರಿಗಾರಿ : ಯಂತೆ ಬಂ : ದರು ತಾಯಿ : ಹಸೆಮಣೆಗೆ ಜ : ಜ : ಜ : ಜ
ಸೆರಗಿನಲಿ : ಕಣ್ಣರ : ನೊರಸಿ ಜ : ಜ : ೩
ಸುಖದೊಳಗೆ : ನಿಮ್ಮ ನೆನೆ : ದರುತಾಯಿ : ಗುಣ ವಂತೆ ಜ : ಜ : ಜ : ಜ
ದೀಪದಲಿ : ಬಿಡುಗಣ್ಣ : ನಿಲಿಸಿ ೨ ಜ : ಜ : ೩

ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪಟ್ಟದಿಯ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಇಡಿಯ ಒಂದು ಕಾವ್ಯವೇ ರಚಿತವಾದುದುಂಟು. ಅದು ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ. ನಂಜುಂಡ ಕವಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯವದು. ಶರಪಟ್ಟದಿಯೇನೋ ಎಂದೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ನಂಜುಂಡ ಕವಿ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಅರು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು :

ಪೂಗಂಪ : ನುಂಡುಂಡು ವಿ : ವಿ
ರಾಗಿ ಪ : ಭ್ರಮರಗಳ ವಿ : ವಿ
ತೇಗುವ : ಸೋಗೆ ಸೊಕ್ಕೇರಿ ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ
ಕೂಗುವ : ಪಿಕ ಮಂದ ವಿ : ವಿ
ವೇಗದಂ : ಚಿಗಳಿಂದ ವಿ : ವಿ
ಬಾಗಿ ಕೇ : ಳೀ ವನ : ವಿಹುದು ೩ ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ

—ನಂಜುಂಡ ಕವಿ

೧ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ

೨ ಮೈಸೂರು ಮಲ್ಲಿಗೆ, 'ಬಳಿಗಾರನ' ಹಾಡು

೩ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ : ಸಂಧಿ ೨, ಪದ್ಯ ೪

ಶುದ್ಧ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು :

ಪೂಗಂಪ : ನುಂಡುಂಡು : ರಾಗಿಪ : ಭ್ರಮರಗಳ್	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ತೇಗುವ : ಸೋಗೆ ಸೊ : ಕೈರ	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ
ಕೂಗುವ : ಪಿಳ ಮಂದ : ವೇಗದಂ : ಚಿಗಲಿಂದ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಬಾಗಿ ಕೇಳಿ ವನ : ವಿಹುದು	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ

ಸಾಂಗತ್ಯದ ರಮ್ಯರಾಗ : ಸಾಂಗತ್ಯದ ರಾಗ ರಮ್ಯರಾಗ. ಸ್ವರಸಾಮ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹತ್ತದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮೊದಲೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ರಾಗರಂಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮೇಲ್ಮೈಯುಂಟು. ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಾಗಿ ಹಾಡಿದರೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸೋಲು ತಪ್ಪದು. ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರಿ :

ತ್ರಿಪದಿ :

ನೀರಿಗೋಗು ಜಾಣ : ನಿಲ್ಲ ನಾ : ಬರತೀನಿ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ನಿನ್ನಾಣ : ನಿನ್ನ : ಕೊಡದಾಣ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ
ನಿನ್ನಾಣ : ನಿನ್ನ : ಕೊಡದಾಣ : ಕೈಯಾನ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ : ವಿ
ಬಳಿಯಾಣ : ನೀರ : ಹೊಳಿಯಾಣ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ

—ಗರತಿಯ ಹಾಡು

ಸಾಂಗತ್ಯ :

ಪಾಡುವ : ಪೆಣ್ಣುಂಜಿ : ನರ್ತಿಪ : ನವಿಲು ಕೊಂ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಡಾಡುವ : ಬಾನ್ವಕ್ಕಿ : ಪಡಿಯ	ವಿ : ವಿ : ಬ
ಬೇಡುವ : ಗಿಳಿವಿಂಡು : ದೈನ್ಯದಿಂ : ಬಿನ್ನಹ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಮಾಡುತಿ : ದುಫವು ಮನು : ಮಥಗೆ ಗ	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ

—ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ

ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹಾಗೂ ಎರಡನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸರಾಗವಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂದ ನಾದವು ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ನೀಳವಾಗಿ ತೇಲದೆ, ಕಿರಿದಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಕಿರಿಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಬರುವುದರಿಂದ ರಾಗಾಲಾಪಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತು ರಾಗರಮ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಪದಿಯ ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಪೂರ್ಣ. ಆದರ ಭಾವದಂತೆ ಆದರ ನಾದವೂ ತನ್ನಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಾನು ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ

ಮಾತು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವು ರಾಗಾಲಾಪದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವಹಿಸಬಲ್ಲದು. ಅಂತೆಯೇ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಯಬಹುದು; ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಅದರ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಭಾವಗೀತವನ್ನು ಅದರ ನಾದದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಬಹುದು. ಅಂತೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸ್ವರ ಎಳೆದಂತೆ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನುಗು ಎಳೆಗಳನ್ನು ಅದರಿಂದ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಸೌಕುಮಾರ್ಯ. ಮೃದುಭಾವವನ್ನು ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕಿಸುವ ಇಂತಹ ಇನ್ನೊಂದು ಬಂಧ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನೋಡಿರಿ :

ಅಂಗವಂಗವ ಸೋಂಕಿ ಮೃದು ಮೃದುವಾಗಿ ಸು-

ಖಾಂಗವಡೆದರೆಂದು ನುಡಿಯೆ

ತಂಗಾಳಿ ಹೂದೋಟದೊಳಗೂಡಿತೆಂಬ ಬೆ-

ಡಂಗ ನುಡಿದು ಸುಮ್ಮನಿಹನು ೧

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ

ಸಾಂಗತ್ಯದ ಭಾವಮೂಲ್ಯ : ವೀರರಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ತಕ್ಕ ವಾಹನವಾಗಲಾರದು. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ ಹಾಗೂ ಭರತೇಶ ವೈಭವಗಳ ಪುಟಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಶೃಂಗಾರ, ಮೃದುಹಾಸ್ಯ, ಕರುಣೆ, ಶಾಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಸುಮಕೋಮಲ ಭಾವಗಳ ಅವಿಭಾವವನ್ನೇ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಕರುಣೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಮಾಮರಡೆಯಲ್ಲಿ ತುಣಗಿದ ಗಿಳಿವಿಂಡು

ರೋಮಾಳ ಕಲಕಂಠನಿಜಯ

ಕೋಮಲ ಲೋಲಂಬಗಳಿರ ನಿಮ್ಮಾಳ್ವನ

ಕಾಮನ ತೋಪಕಿಂದಳಿಪಿತ ೨

—ಕನಕದಾಸ

ಶಾಂತಿರಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಗಾನಮದ್ದಳೆ ತಾಳಲಯಕೆ ನರ್ತಿಪ ಮಂದ

ಯಾನೆಗೆ ಶಿರದ ಕುಂಭದೊಳು

ಧ್ಯಾನವಿಪ್ಲಂತೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಿರ್ದು ಮುಕ್ತಿ ಸಂ-

ಧಾನದೊಳಗೆ ನಿನ್ನ ನೆನಪು ೩

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ

೧ ಭರತೇಶವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ, ವೀಣಾಸಂಧಿ ಪದ್ಯ ೯೪

೨ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ ೯, ೨೩

೩ ಭರತೇಶವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ, ಕವಿವಾಕ್ಯ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೪೨

ಶಾಂತಿರಸಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಎಳೆಮಿಂಚಿನಂದದ ಬೊಂಬೆಯೋ ತಿಂಗಳ
ತಿಳಿವಳಗಿನೊಳಾದ ರೂಪೋ
ಪಳಕಿನ ಪುತ್ರಳೆಯೋ ಎನೆ ಕ್ರಮದಿಂದ
ಹೊಳೆವುದೊಳಗೆ ತನ್ನ ರೂಪು ೧

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ

ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ :

ಕುರುಳ ಬೆಡಂಗಿಯ ಕುಂಕುಮ ಗಂಧಿಯ
ಸರಸಯುತೆಯ ಸೌಖ್ಯವತಿಯ
ಎರಳೆಗಣ್ಣು ಹಿಡಿಯಳ ಎಳಮೆವೆತ್ತೆ ಸೆವಳ
ಪರಿಯ ಕೃಷ್ಣನೆ ಬಲ್ಲನೈಸೆ ೨

—ಶೃಂಗಾರ ಶತಕದ ಸಾಂಗತ್ಯ

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಕೂಡು ಕುಮುದನೇತ್ರೇ ನೋಡು ನಲ್ಲುಡಿಗಾರ್ತಿ
ಯೀಡಿರಿದಪ್ಪೆನ್ನಸಿಯಳಿ
ಮೋಡಿಯನುಳಿ ಮೋಹನಾಂಗಿಯೆಂಬ ಕೃಷ್ಣ
ನಾಡಿಸಿದಂತಾಡದಿಹರೇ ೩

—ಶೃಂಗಾರ ಶತಕದ ಸಾಂಗತ್ಯ

ಸಾಂಗತ್ಯವು ವರ್ಣನೆಗೆ ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಮಟ್ಟಿಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ತರಲತರಲವಾಗಿ ವಿರಲವಿರಲವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿವರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಬಹುದು. ಬಣ್ಣ, ಬೆಳಕು, ಬೆಡಗುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಚಿತ್ರಗಳು ಬೆಳುದಿಂಗಳಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ರಂಗುವಲ್ಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಮೊಗದಲ್ಲಿ ಹಾವ ಮನಸಿನಲಿ ಭಾವ ಪು-
ರ್ಬಗಳಲಿ ವಿಭ್ರಮ ಮತ್ತೆ
ಬಗಸೆಗಣ್ಣು ಲೊಳು ವಿಲಾಸವೆನೆಯ ರಸ
ಮೊಗುವಂತೆ ಪಾತ್ರವಾಡಿದಳು ೪

—ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ

೧ ಭರತೇಶವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ, ಕವಿಯವಾಕ್ಯಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೭೭

೨ ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯನ ಶೃಂಗಾರಶತಕದ ಸಾಂಗತ್ಯದೊಳಗಣ ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ (ಸಂಪುಟ ೨, ಪುಟ ೪೮೫) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩ ಭರತೇಶವೈಭವ, ಭೋಗವಿಜಯ, ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೬೮

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ತೀಡಿತು ತಂಬೆಲರೋಡಿತು ತನು ದನಿ
ಮಾಡಿತು ಕೂ ಎಂದು ಕೋಳಿ
ಮೂಡಿತು ರವಿ ಮೊಗಬಾಡಿತು ನೈದಿಲೆ
ಯಾಡಿತಾಡಡಿ ಕಮಲದಲಿ ೧

—ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯನ ಪುರಾಣ

ಸಾಂಗತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆ : ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಸಾಂಗತ್ಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯುಗದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದ ಮಟ್ಟು ಅದು. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ :

ಮುಳಿಯಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಯಿಲ್ಲ ಹೊಳೆಯಿಲ್ಲ ಕೆಣಿಯಿಲ್ಲ
ನೆಣಿಯಿಲ್ಲ ಉದಕ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ ಸೋತೆ
ಮೊಳೆಯಿಲ್ಲ ಸೂರ್ಯನ ಕಳೆಯಿಲ್ಲ ಗೆಲುವಿಲ್ಲ
ಉಣವಿಲ್ಲ ಆ ಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ೨

ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಬಳಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಶಿಶುಮಾರಯಣನಿಗೆ (೧೨೩೩) ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಶಿಶುಮಾರಯಣನ ಅಂಜನಾಚರಿತ್ರೆ, ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಇವೆರಡೂ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಇವು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾಲದ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಸಾರು :

ಹಸುಳಿಮಾರಯಣನುಸುರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ನವ
ರಸಪರಿಪೂರಿತಮಾಗಿ
ಒಸರುವುದಾರಸಭೇದವನೊಂದು ಸೇ
ವಿಸುವುದು ರಸಿಕ ಕೋವಿದರು

—ಶಿಶುಮಾರಯಣ

೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ 'ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯ' ರಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲ ಮೊದಲು ಸಾಂಗತ್ಯ ಬಹಳ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರಮಾಣ.

೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೂರನೆಯ ಘಟ್ಟದ ಗುರುತಾಗಿದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಚಾರ ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆನ್ನ

೧ ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯನ ಪುರಾಣ, ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯ ೩

೨ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧, ಉದಾಹರಣೆ ಪದ್ಯ ೩೭೯ ನೋಡಿರಿ.

ಬಹುದು. ದೇವರಾಜನ (೧೪೧೦) ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ, ತೆಂಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸನ (೧೪೮೫) ಜೀವಂಧರ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಸಾಂಗತ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಶತಮಾನವನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ಯೋಗ್ಯ. ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣದಲ್ಲಿಯೂ 'ಸಾಂಗತ್ಯ'ಗಳು ಷಟ್ಪದೀ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮಸಮನಾಗಿ ವಿರಬಂದುದು ಈ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ. ಮಂಗರಸನ ನೇಮಿಜಿನೇಶ ಸಾಂಗತ್ಯ (೧೫೦೮), ನಂಜುಂಡಕವಿಯ ಕುಮಾರರಾಮ ಸಾಂಗತ್ಯ (೧೫೨೫) ನಂಜುಂಡದೇವ ಕವಿಯ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ (೧೫೫೦), ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ (೧೫೫೫), ಬಸವ ಕವಿಯ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಸಾಂಗತ್ಯ (೧೫೫೦) ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿಯ ಭರತೇಶವೈಭವ (೧೫೫೭), ಪಾದಿರಾಜನ ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ (೧೫೭೦), ಪದ್ಮರಸನ ಶೃಂಗಾರಕಥೆ (೧೫೯೯) ಪ್ರಧಾನಿ ತಿರುಮಲಾರ್ಯನ ಕರ್ಣವೃತ್ತಾಂತ (೧೬೦೦) ಇವೇ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಈ ಯುಗದ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಅವುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವು ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಯಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಹರಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಮತಗಳ ಕವಿಗಳೂ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದರು. ಆದರೆ ಜೈನ ಕವಿಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯೇ ವಿಶೇಷವಾದುದು. ವೀರಶೈವರು ಷಟ್ಪದಿಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣರಾದಂತೆ ಜೈನ ಕವಿಗಳು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೂ ಪರಂಪರೆಗೂ ಕಾರಣರಾದರು. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಅಗ್ರಪೂಜೆ ಭರತೇಶವೈಭವಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು. ಭರತೇಶವೈಭವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಂಗತ್ಯದ ವೈಭವವು ನಭಶ್ಚಂಬಿಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕೇವಲ ಸಂಖ್ಯಾಬಲದಿಂದ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಸಾಂಗತ್ಯದ ಯುಗವಲ್ಲ; ಸಾಂಗತ್ಯದ ಗುಣದಿಂದಲೂ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಯುಗ.

೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೆಲವು ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಯ್ಯ (೧೭೨೦) ನ ಪದ್ಮಿನೀ ಪರಿಣಯವನ್ನೂ, ವರನಂದೀ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ, ಹೆಳವನ ಕಟ್ಟಿಗಿರಿಯಮ್ಮ (ಸು. ೧೭೫೦) ನ ಚಂದ್ರಹಾಸ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದಾಳಿಕನ ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಯಿತ್ರಿಯರು ಬಹುಶಃ ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವರೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಾದುದು. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಇಳಿಮುಖವಾಯಿತು.

೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯೇ ಕಡಮೆ. ಆ ಶತಮಾನದ ಕವಿಗಳು ಬಹುಶಃ ಯಕ್ಷಗಾನರಚನೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಗಣ್ಯವಾದ

ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ. ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಪದಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ; ಅಷ್ಟೆ.

ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಬಳಕೆ ತಪ್ಪುತ್ತಿದೆ. ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆ. ಶ್ರೀಪದಿಯ ಸ್ವರದಂತೆ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸ್ವರವೂ ಕನ್ನಡದ ಜೀವಸ್ವರ. ಅದುದರಿಂದ ಸಾಂಗತ್ಯದತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೂರೈಸಿ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಬಳಸತೊಡಗಿದರೆ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಸಂಗೀತವು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಗತಿ ೧೧ : ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗಗಳು

ಕನ್ನಡ ಭಂಡಸ್ಥಾನ ವಿಕಾಸದ ದಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದು ಈಗ ಒಂದು ನೆಲೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದೇವೆ. ಈ ವರೆಗೆ ನಡೆದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ, ಸಿರಿಯಕ್ಕರ, ಮೂಲಪಟ್ಟದಿ— ಈ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂಡಸ್ಥಾನ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೈದೋರಿದ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ, ಬಹುಶಃ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತ್ರಾಬಂಧಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೇಸಿಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಕಂದ ಹಾಗೂ ರಗಳೆಗಳನ್ನೂ, ಮೂಲಪಟ್ಟದಿಯ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಇತರ ಪಟ್ಟದಿಗಳನ್ನೂ, ಹೊರಗಣ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಗೆ ಸೋಲದೆ ಕನ್ನಡದ ತಿಳಿವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸಂದರ್ಶಿಸಿಯಾಯಿತು. ಈ ವಿಕಾಸವು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ; ಆಗುವಂತಹದೂ ಅಲ್ಲ. ವಿಕಾಸವೆಂಬುದು ಎಂದೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆದಂತೆ ಭಾಸವಾಗ ಬಹುದು ಅವೈ. ಒಳಗೊಳಗೆ ನಡೆದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ತೋರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅನುಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಒದಗಿದಾಗ, ಎಂದರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ನೂತನ ಉತ್ಪಾದನವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಿದಾಗ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆದು ವಿಕಾಸವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತವೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂಡೋವಿಕಾಸದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆದ ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

೧ನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗ : ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗವನ್ನು ಚಂಪೂ ಭಂಡಃಪ್ರಯೋಗಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತವೃತ್ತಗಳಿಗೆ, ಕನ್ನಡಕವಿಗಳು ಮಾರುಹೋದುದರ ಪರಿಣಾಮವಿದು. ಆದುದರಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡ ಭಂಡಃ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗವೆಂದು ಗಣಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆ ಪ್ರಯೋಗವು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದರಿಂದ, ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟಕಾವ್ಯಗಳು ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದರಿಂದ ಆ ಯುಗವನ್ನು ದುರ್ಲಕ್ಷಿಸಲಾಗದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚನೆಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ಆ ಯುಗದಲ್ಲಿಯೇ. ಸುಮಾರು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆ ಯುಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದ ವರೆಗಿನ ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಮೇವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಿತು.

೨ನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗ : ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಭಂಡಃಪ್ರಯೋಗ ಯುಗವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಭಂಡಃಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳತ್ತ

ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿಯು ಆ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಜೀವನದ ಇತರ ಪ್ರೇತ್ರಗಳಿಗೂ ಹರಡಿತು ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂಗವಾಗಿ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾವು ಹಬ್ಬಿತು. ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭೆಯಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಬದಲಾವಣೆಯು ತಲೆದೋರಿತು. ಆ ಬದಲಾವಣೆಯು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಒಂದೆರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಒಳಗೊಳಗೇ ತುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಯಕೆಯು ಫಲಿಸುವಂತೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹರಿದ ಹೊಸ ಹುಮ್ಮಸ್ಸು ನೀರೆರೆಯಿತು

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ಬಂದ ಚಂಪೂ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಜೀವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಗತಿಗೆ ಅತಿ ಸಮೀಪವಾದ ಮಾತ್ರಾ ಬಂಧಗಳಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕರ ಹೆಸರುಗಳು ಸ್ಫುರಣೀಯವಾಗಿವೆ.

ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗ : ಮೂಲದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಷಟ್ಪದಿಯು ಹಲವು ಷಟ್ಪದಿಗಳಾಗಲು ಹೊರಟುದು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ. ಅಂಶಗಣದ ಲಯಗಳು ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಲಯಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದುದನ್ನು ಈ ವಿವಿಧ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಚಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ (ಸು. ೧೧೬೫) *ಮಂತ್ರಗೋಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸಿದ್ಧರಾಮ ದೇವರ (೧೧೬೫) ಮಿಶ್ರಸ್ತೋತ್ರ ತ್ರಿವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಮುಂಗುರುಹು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ † ಬಸವ ಸ್ತೋತ್ರ ತ್ರಿವಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಕುರುಹು ಇದೆ. ಈ ಮಾತಿನ ನಿರ್ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಲೋಕ ಲೋಕಪನ್ನಿಲ ಲೋಕಿಸದೆ ನಿಂದಲ್ಲಿ
ಬೇಕುಮಾಡಿದನೆನ್ನ ಬಸವಲಿಂಗ
ಮಕುಟಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಟ್ಟಿ ನಿಂದವನು
ಅಕಳಂಕ ಬಸವನೈ ಯೋಗಿನಾಥ ೧

—ಸಿದ್ಧರಾಮ

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ಗತಿ ೯, ಪುಟ ೧೮೨ ನೋಡಿರಿ.

† ಈ ಗ್ರಂಥದ ಗತಿ ೯, ಪುಟ ೧೭೯ ನೋಡಿರಿ.

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಜರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧ (ತಿದ್ದಿದ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೨೪), ಪುಟ ೧೮೫

ಇದನ್ನೇ ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇಡಬಹುದು.

ಲೋಕ ಲೋಕವನೆಲ್ಲ
ಲೋಕಿಸದೆ ನಿಂದಲ್ಲಿ
ಬೇಕುಮಾಡಿದನೆನ್ನ ಬಸವಲಿಂಗ
ಮಕುಟ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ
ಮನೆಗಟ್ಟಿ ನಿಂದವನು
ಅಕಳಂಕ ಬಸವನೈ ಯೋಗಿನಾಥ

ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಾಣುವುದು ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸನ ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆ (೧೧೮೦) ದಲ್ಲಿ. ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರದ ಕಾಲವೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧವೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರದೊಳಗಣ ಒಂದು ಪದ್ಯ :

ಚರಿತೆ ಸಾನಂದೇಕ
ಚರಿತೆ ಜಗದಾನಂದ
ಚರಿತೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ವರ ಮಹಿಮೆಯ
ಚರಿತೆ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಿದು
ಚರಿತೆ ಗುರುನಿಷ್ಠೆಗಿದು
ಚರಿತೆ ಸತ್ಪಥಕೆ ತಾನೆಂತೆನೆ ೧

—ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ

ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ೧೪೪೪೪೪೪ ಕವಿಚರಿತೆಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕಟ ಕಟಪ ವೆಪ್ಪಳಿಪ ಶೋಕಿಪ
ಹಳವಿಸುವ ಬಾಪ್ಪಂಗಳಲ್ಲಗೆ
ಯದುವ ನಿಜಕರ್ಮಂಗಳಂ ಬೈದಳವಳಿಪ ನೆಡೆವ
ಬಳಲ್ಪ ಹಾ ಹಾ ಕ್ರಂದನಂಗೆ
ಯ್ದು ಉಲ್ಪ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ ದುಃಖಂ
ಕಟಲ್ಪ ವೋಲೀಕ್ಷಿಸಿಲಿಕ್ಕಿತಂದಂ ಮಹಾ ಕರುಣೆ ೨

—ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧ (ತಿದ್ದಿದ ಮುದ್ರಣ), ಪುಟ ೨೭೮

೨ ಕ. ಕ. ಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧ (ಪುಟ ೨೭೮) ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯ ೬೧೨

ಸಾಂಗತ್ಯದ ಪ್ರಯೋಗ: ಬಸವಣ್ಣನವರ (೧೧೬೫) 'ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನ' ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯು ಸಾಂಗತ್ಯದ ನಿಶ್ಚಿತರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ತಿರುಗಿದುದು ಕಾಲಜ್ಞಾನ ವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸಾಂಗತ್ಯದ ಮೊದಲ ಪ್ರಯೋಗದ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೂ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಸೀಸದ ಪ್ರಯೋಗ

'ಸೀಸ' ಎಂಬ ಒಂದು ಭಂದೋಬಂಧದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯವೂ ಭಂದೋಬಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವು ನಾಗವರ್ಮನಿಂದ ಬಂದವುಗಳೇ?— ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದ * ಸೀಸವು ನಾಗವರ್ಮನ ಭಂದೋಬಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಸೀಸದ ಅರ್ಥ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು. ಈ ಬಗೆಯ ಸೀಸದ ರೂಪವು ಪ್ರಭುದೇವರ (೧೧೬೫) ಮಂತ್ರಗೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಬಸವಣ್ಣೋತ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ಹೆಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ ಮೃಗವು ಹಲವು ದ್ವೀಪಕಿ ಹೋಗಿ
ವೆಜ್ಜೆ ವಿಲ್ಲದ ಮಣಿಯ ನೋಡಿ ಕಂಡು
ಪ್ರಜ್ಞೆಲಿಸಿ ಬೆಳಗುವಾ ರಚನೆಯಲಿ ಹೊಸೆ ಹೊಸೆದು
ವೆಜ್ಜೆ ವಿಲ್ಲದ ಮಣಿಯ ಪವಣಿಸಿದನು ೧

—ಪ್ರಭುದೇವರ ಮಂತ್ರಗೋಷ್ಠ

ಅಂಶಗಣವು ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಪ್ರಯೋಗ :

ಈ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಬಂಧಗಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂಶಗಣದ ತವರೂರಾದ ತ್ರಿಪದಿ ಕೂಡ ಮಾತ್ರಾಗಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕೆ (೧೧೬೫) ನವರ ಯೋಗಾಂಗ ತ್ರಿವಿಧಿಯಲ್ಲಿ † ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾದ ತ್ರಿಪದಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ.

* ಈ ಬಗೆಯ 'ಸೀಸ'ಕ್ಕೆ 'ಚಿಕ್ಕಸೀಸ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಡಬಹುದು.

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧, ಪುಟ ೧೮೧

† ಶೀಲವಂತಯ್ಯ (೧೧೬೦) ನ ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವಸಂಯೋಗ ಸ್ಥೂಲದ ತ್ರಿವಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಉದಾಹರಣೆ:

ಅಷ್ಟದಳ : ಕಮಲದಾ : ಬಟ್ಟೆ ಬಯ : ಲೋಳಗೊಂದು

ಮುಟ್ಟಿಬಾ : ರದ : ಘನವಿಹುದು : ಮನದೊಳಗೆ

ದೃಷ್ಟಿಯಿ : ಟ್ಟವನೆ : ಕಡುಜಾಣ ೧

—ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ

ಮುಕ್ತಭಂದಸ್ಸು : ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಬಂದ ಹೊಸ ಉಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಈ ಬಂಧಗಳು ಹೀಗೆ ಏರಿಬಂದುವು. ಈ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತ ಭಂದದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಅದೇ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಭಕ್ತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮುಕ್ತ ಭಂದದ ಅಂದಚಂದಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿವೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಅಡಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವಚ್ಛಂದಭಂದದ ನಾಡಿಯು ಸ್ಪಂದಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಪ್ರಾಸದ ವಿಲಾಸವು ತೋರಿಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಬಹುದು.

ಗಿರಿಯಲ್ಲದೆ : ಹುಲ್ಲು ಮೊರಡಿ : ಯಲ್ಲಾಡುವುದೇ : ನವಿಲು

ಕೊಳನಲ್ಲದೆ : ಕಿರುವಳ್ಳ : ಕೈಳಸುವುದೇ : ಹಂಸೆ

ಮಾಮರ : ತಳಿತಲ್ಲದೆ : ಸ್ವರಗೈವುದೇ : ಕೋಗಿಲೆ

ಪರಮಳವಿ : ಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪ : ಕೈಳಸುವುದೇ : ಭ್ರಮರ ? ೨

—ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ

ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕನವರ ಈ ವಚನದಲ್ಲಿ ಮದನವತಿಗೆ ಸಮೀಪವಾದ ಸಹಜ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಸುಂದರ ಗತಿಯು ತನ್ನ ಸುಳುಹುದೋರಿದೆ.

ಅದರಂತೆಯೇ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹಲವಾರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅನಿರ್ಬಂಧ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಸಾರು :

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧, ಪುಟ ೧೮೮

೨ ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನಗಳು (ಶ್ರೀ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತ) ಪ್ರಕಟಣೆ ೧೯೫೦, ಪುಟ ೨೫

ವಚನದಲ್ಲಿ : ನಾಮಾವೃತ : ತುಂಬಿ
 ವಯನದಲ್ಲಿ : ನಿಮ್ಮ : ಮೂರುತಿ : ತುಂಬಿ
 ಮನದಲ್ಲಿ : ನಿಮ್ಮ : ನೆನಪು : ತುಂಬಿ
 ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ : ನಿಮ್ಮ : ಕೀರುತಿ : ತುಂಬಿ
 ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ನಿಮ್ಮ
 ಚರಣಮಲದೊಳಾನು ತುಂಬಿ ೧

ಸ್ವಚ್ಛಂದದ ಸೊಗಸನ್ನು ಬೀರುವ ಗಣಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಳವಡವಿವೆ.

ಇಡೀಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಯೋಗ : ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯು ಅಂಶಗಣದಿಂದ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಇಡೀಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಂತೆ ರಗಳೆಯೂ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಡೀಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿತು. ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾಸಿಲ, ಲಲಿತ ಈ ಮೂರೂ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದೇವನು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ರಗಳೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯನಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಇದೇ ಯುಗದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕವಿಯಾದ ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸನು 'ದೀಕ್ಷಾಪೋಥಿ'ಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರಾಘವಾಂಕನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಪಟ್ಟದೀ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಕವಿಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಹರಿಹರನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ರಗಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಅಷ್ಟೊಂದು ಮುಂದುವರಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗ : ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಕನ್ನಡ ಭಂಡಸ್ಥನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನವನ್ನು ಮಧ್ಯಯುಗವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಅನುಭವ ಪದಗಳ ಯುಗವದು. ವಚನ ಕಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಭಕ್ತಿಯು ಉಕ್ಕೇರಿದಂತೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಅದು ಉಕ್ಕೇರಿತು. ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾವೇರಿದಾಗ ಗೀತ ಹೊರಡುವುದು ಸಹಜ. ಅದುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಗೀತಗಳ ಹಾಗೂ ಅನುಭವಪದಗಳ ಎರಡನೆಯ ಬೆಳಸು ಕನ್ನಡನಾಡಿಗೆ ಲಭಿಸಿತು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯ ಪಾರಮ್ಯವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಂಡಸ್ಥನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ತೋರಿಬರುತ್ತವೆ.

೧. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಭಕ್ತಿಯು ವಚನದ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದರೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಭಕ್ತಿಯು ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಿಯಿತು.

೧ ಬಸವೇಶ್ವರರ ವಚನಗಳು, ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ ನಂ ೧ (೪ನೆಯ ಅಂಕ) ೧೯೪೦, ಪುಟ ೯೨.

೨. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗವಾದ ಭಂದಸ್ಸು ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಸು. ಅಂಶಗಣವು ಆಗ ಮಾತ್ರಾಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿತೆಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಭಂದವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಯಾದ ಭಂದ.

೩. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ 'ಜಾನಪದ' ದ ಛಾಯೆ ಬಹಳ ಕಡಮೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದದ ಬಣ್ಣ ಹೆಚ್ಚು.

೪. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಯ ಸೊಲ್ಲೇ ಕೇಳಬರುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದರೆ ನಡೆದೀತು. ಆದರೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಯ ಸೊಗಸೇ ಸೊಗಸು.

೫. ಸುಳಾದಿಗಳೂ, ಉಗಾಭೋಗಗಳೂ, ಕೀರ್ತನೆಗಳೂ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು.

ಮಧ್ಯಯುಗದ ಮುಖ್ಯ ಬಂಧಗಳು : ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗದ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಹಾಡುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ: ಮೊದಲು ಪಲ್ಲವಿ; 'ಪಲ್ಲವಿಯೊಡನೆ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯೂ ಬರಬಹುದು'. ಬಳಿಕ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ) ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಅಧಿದೈವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಕಿತ.

ಹಾಡುಗಳು ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಲಿ, ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಂಶಗಣ ಸೇರಿದ ಮಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಲಲಿತ ಲಯದ, ಎಂದರೆ ೪ ಪಂಚಮಾತ್ರಾಗಣಗಳಾಗಲಿ ಅಥವಾ ೪ ವಿಷ್ಟು ಗಣಗಳಾಗಲಿ ಸೇರಿರುವ ಚರಣಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಯಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು.

ಲಲಿತಲಯದಲ್ಲಿ :

೧. ಭಂದೋವತಂಸ

ಪಲವು ವಿ : ಪಯದುಪ : ಹತಿಯೊಡ :	ಗೂಡಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ
ಕಲುಷ ರೂ : ಪಿನ ಕರ್ಮ : ವನು ಮಿಗೆ :	ಮಾಡಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ
ಕುಲ ಜಾತಿ : ರೂಪ ಸಂ : ಪದವನು :	ಬೇಡಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ
ಸಲೆ ಬಾಧೆ : ಪಡುವೆನ್ನ : ನಭವನೆ :	ನೋಡಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ

—ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ

೨ ಸೀತ :

ಅಣುರೇಣು : ತೃಣಕಾಪ್ಪ :	ದಲ್ಲಿ ಪೂ :	ರ್ಣನು ನಾನು	ಃ : ಃ : ಃ : ಃ
ತನು ನಿತ್ಯ : ವಲ್ಲದಾ :	ಬೊಂಬೆ ನಾನು		ಃ : ಃ : ಃ ಗುರು
ವನಜ ಭವ : ನನು ಶೆತ್ತ :	ವೈಕುಂಠ :	ಪತಿ ನೀನು	ಃ : ಃ : ಃ : ಃ
ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕೆ : ಅವಗುಣದ :	ಪ್ರತಿಮೆ ನಾನು		ಃ : ಃ : ಃ ಗುರು

—ಕನಕದಾಸರ ಪದ

ಮೇಲಿನ ಸೀಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾಗಣಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ. ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಸೀಸವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ವ್ಯುಗಗಳ : ವೈಯಲ್ಲಿ : ಪುಟ್ಟಲು : ಕಸ್ತೂರಿ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ತೆಗೆದು ಪೂ : ಜಸುವರು : ದ್ವಿಜರೆಲ್ಲರು	ವಿ . ವಿ . ರು
ಬಗೆಯಿಂದ : ನಾರಾ : ಯಣನಾವ : ಕುಲವಯ್ಯ	ವಿ . ಬ್ರ . ವಿ . ವಿ
ಜಗನ : ಲ್ಲಭನಾವ : ಕುಲ ಪೇಳಿ : ರಯ್ಯ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ

ಇಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಗಣ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬದಲು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ, ೪ನೆಯ ಚರಣ ೨ನೆಯ ಚರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಿಂಚಿತ್ ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೂ ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೨. ಸಾಂಗತ್ಯ :

ತಂದೆ ತಾ : ಯಿಯು ಇಲ್ಲ : ಬಂಧು ಬಳ : ಗವು ಇಲ್ಲ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಇಂದೇನು : ತರಹೇಳಿ : ಕೃಷ್ಣಾ	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ
ಮಂದರ : ಧರ ಶ್ರೀ : ಪುರಂದರ : ವಿಠಲ ನೀ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಬಂದು ನೆಲೆ : ಯಾಗಯ್ಯ : ಕೃಷ್ಣಾ	ವಿ . ವಿ . ಬ್ರ

—ಪುರಂದರದಾಸರು

ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಮಾತೃಗಳೂ, ಬ್ರಹ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಾತೃಗಳೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಇದೇನು ಮಾತ್ರಾಬಂಧವೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ವಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಲಯವು ಅಂಶಗಣದಂತೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದಲ್ಲಿ

೧. ರಗಳೆಯಂತೆ :

ಹೆಜ್ಜೆಯ : ಮೇಲೆ : ಹೆಜ್ಜೆಯ : ನಿಕ್ಕುತ
ಗೆಜ್ಜೆಯ : ಕಾಲಿನ : ನಾದವ : ಬೀರುತ
ಸಜ್ಜನ : ರೋಜೆಯ : ಪೂಜೆಯ : ವೇಳೆಗೆ
ಮಜ್ಜಿಗೆ : ಯೋಳಗಿನ : ಬೆಣ್ಣೆಯ : ತೆರದಿ ೧

೨. ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಪದಿ :

ಜಯ ಜಯ ಮಂಗಳಮಯ ಮಹಿಮೋದಯ
ಜಯ ಜಯ ಜನ್ಮ ಜರಾಮೃತಿ ಭಯಹರ
ಜಯ ಜಯ ನಿತ್ಯನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ಮಳ ಜಯ ಜಯ ಶಂಕರನೆ ೨

೧ ಪುರಂದರದಾಸರ 'ಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಾರಮ್ಮಾ' ಎಂಬ ಹಾಡಿನೊಳಗಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯ

೨ ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯದೊಳಗಣ ಒಂದು ಸ್ತುತಿಗೀತ (ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ).

ಉತ್ಸಾಹಲಯದಲ್ಲಿ

೧. ರಗಳೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ :

ಕರಣ : ಕುಲಚ : ಕೋರಿ : ತಣಿಯೆ	೩ . ೩ . ೩ . ೩
ಹರುಷ : ಶರಧಿ : ಮೀರ : ಲೆನ್ನ	೩ . ೩ . ೩ . ೩
ವರದ : ಶಂಭು : ಲಿಂಗ : ವಾಮ	೩ . ೩ . ೩ . ೩
ದುರು ಸು : ಧಾಕ : ರಾಕ್ಷಿ : ಯಿಂದ	೩ . ೩ . ೩ . ೩

—ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ

೨. ಭೋಗಷಟ್ಟಿದಿಗೆ ಸಮೀಪವಾದ ಮಟ್ಟು :

ಏನು ಓದಲೇನು ಫಲ
ಏನು ಕೇಳಲೇನು ಫಲ
ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಚ್ಚುತನ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ
ಮೌನ ನೇಮ ನಿಷ್ಕ ಯಾಕೆ
ಹೀನ ಚಿತ್ತನಾದ ಮೇಲೆ
ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನು ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಮರುಳೆ

—ಪುರಂದರದಾಸರು

೩. ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯಂತೆ (ದೀರ್ಘಚರಣಗಳು) :

ಹಿರಿಗೆ ಹೆಂ:ಗಳರು:ನಾವು:ನೀರಾಟ:ವಾ:ಡಲಿಕೆ:ಪೋಗಿ ೩. ೩. ೩. ೩. ೩. ೩. ೩. ೩
ಸೀರೆ:ಬಿಚ್ಚಿ:ದಡದ:ಲಿಟ್ಟು:ಸರೋ:ವರ:ಧುಮುಕಿ:ದೇವೆ
ಚೋರ ನಿನ್ನ ಕಂಡು ಸೀರೆಯ ತಕ್ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ
ತೋರ ಉಚ್ಚದ ಕಡಗದ ಮರನೇರಿ ನೆಣೀಡುತ ನಿಂತಿದಾನೆ

—ಕನಕದಾಸರು

೨ನೆಯ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :

ಮಧ್ಯಯುಗದ ಅನುಭಾವ ಪದಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಕಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತವೆ.

೧. ಪಟ್ಟಿದಿಯು— ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶರ ಮತ್ತು ಕುಸುಮ— ಈ ಯುಗದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ.

೨. ಅಂಶಗಣಗಳ ಹೆಣಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪದಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

೩. ಪಲ್ಲ, ಅನುಪಲ್ಲಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಈ ಗೀತಗಳವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

೪. ಆದಿ ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರದ ನಿರ್ಭಂಧವು ಈ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಸಡಲಿದಂತಿದೆ.

೫. ಅನುಪ್ರಾಸವು ಈ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೈದೋರಿದೆ.

೬. ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಂಶಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ನಾದವೈವಿಧ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಗುಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆಯೇ ವಿನಾ ದೋಷವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಭಂದವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಂತೆ ಕಂಡರೂ ಭಂದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಲಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಂಗ ಬಂದಿಲ್ಲ.

೭. ಶೈಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ; ಭಂದಕ್ಕೆ (ಎಂದರೆ ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಈ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ.

೮. ಝಂಪೆ ಮತ್ತು ಅಟತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಭಂದವು ಈ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆ. ಆದಿ, ತ್ರಿಪುಟ ತಾಳಗಳ ಸ್ಥಾನ ಎರಡನೆಯದು. ಈ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಭಾವ ಮತ್ತು ರಾಗ ಇವುಗಳ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮಿಳನವನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಂಗೀತದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದ ತಾಳಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರಾಗಿ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಪ್ರಕಟವಾದ ನಿಜಗುಣರ 'ಕೈವಲ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಹಾಗು ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗತಾಳಗಳು ಸೂಚಿತವಾದ ಸಂಗತಿಯು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

೯. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ಸೊಗಸೂ ತೋರುತ್ತದೆ.

I ಈ ಯುಗದ ಹಾಡುಗಳು ಅಂಶಗಣಪ್ರಧಾನವಾದುವುಗಳೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

— ೦ ೦ ೦ ೦ — ೦ — ೦ ೦ — ೦ ೦ —
ಮತ್ಸರಿ : ಸಿದರೇನು : ಮಾಡಲಾ : ಪರು ಎನ್ನ

— ೦ ೦ — ೦ ೦ ೦ ೦ ೦ ೦ ೦ ೦
ಅಚ್ಯುತ : ನಂತನ : ಕೃಪೆಯಿರಲು

— ೦ ೦ ೦ ೦ — ೦ — ೦ ೦ ೦ ೦ ೦ ೦
ನಿಜ್ಜಡ್ಡಾ : ಳಗೇನನ್ನ : ನಾಮವ : ಜಪಿಸಲು

— ೦ ೦ ೦ ೦ ೦ — ೦ ೦ — ೦
ಕಿಚ್ಚಿಗೆ : ಇರುವೆ ಮು : ತ್ತುವವೇನೋ : ರಂಗಾ

—ಪುರಂದರದಾಸರು

ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಮಾತ್ರೆಗಳು ಹೊರಡುವವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಈ ಲಯದ ಸೊಗಸು ಹೊರಡದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಮಾತ್ರಾಗಣದಂತೆ ಇದನ್ನು ಓದಲು ಸಹ ಬಾರದು.

II ಪಲ್ಲ ಅನುಪಲ್ಲಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ನೀನ್ಯಾಕೋ ನಿನ ಹಂಗ್ಯಾಕೋ || ಪಲ್ಲ ||

ನಿನ್ನ ನಾಮದ ಬಲವೊಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕೋ || ಅನುಪಲ್ಲ ||

—ಪುರಂದರದಾಸರು .

ಸೋಲದಾತನೆ ವಿರತನು || ಪಲ್ಲ ||

ಜಗದೊಳಗೆ

ಬಾಲೆಯರ ಸಿಂಗರವನೇ ಕಂಡು

ಸೋಲದಾತನೆ ವಿರತನು || ಅನುಪಲ್ಲ ||

—ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ

ಎಲ್ಲಾರು ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ

ಗೇಣು ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ || ಪಲ್ಲ ||

ಸಿರಿವಲ್ಲಭನ ಭಜಿಸುವುದು ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ || ಅನುಪಲ್ಲ ||

III ಪ್ರಾಸಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ಶೈಥಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅನುಜ ತನುಜರುಂಟು ಬಹು ಹಣ ಒಳಗುಂಟು

ಚೀನ ಚೀನಾಂಬರ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯುಂಟು

ಮೊನ್ನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡು ಮಗನೊಬ್ಬನೆನಗುಂಟು

ಕೂಡಿದಾಗ ಸಂಗಡೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ

—ಪುರಂದರ ದಾಸರು

ಅತ್ತೆಯು ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಸೊಸೆಯು ಅತ್ತೆಯು ಆಗಿ

ಪುತ್ರ ಪಿತನಾಗಿ ಪಿತ ಪುತ್ರನಾಗಿ

ಮತ್ತೆ ಗಂಡನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯೆ ಗಂಡಳು ಆಗಿ

ವರ್ತಿಸುವರಯ್ಯ ತಮಗೆದುರಿಲ್ಲವೆಂದು

—ಕನಕದಾಸರು

ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯವುಂಟಾದುದು ತಾನೇ ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ.

IV ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಅಂಶಗಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದಂಟಾಗುವ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಉದಯಕಾ : ಲದೊಳಿದ್ದು : ಗಡಗಡ : ನಡುಗುತ

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ

ನದಿಯೊಳು : ಮಿಂಡವೆಂ : ದ್ವೇಳುತಲಿ

ವಿ . ವಿ . ರು

ಮದ ಮುತ್ಸರ ಕ್ರೋಧಃಒಳಗೆ ತುಂಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ

ಬದಿಯಲಿ:ದ್ದ ವರಿಗಾ:ಶ್ಚರ್ಯ ತೋರುವಂತೆ

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ

—ಪುರಂದರ ದಾಸರು

ಅತ್ಮ ಯಾವ ಕುಲ ಜೀವ ಯಾವ ಕುಲ

ತತ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ಕುಲ ಪೇಳಿ: ರಯ್ಯ

ಬ್ರು . ವಿ . ವಿ . ಬ್ರು

ಅತ ಮಹಾತ್ಮನು ನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವ

ಯಾತರ: ಕುಲವಯ್ಯ: ಅತನೋ: ಲಿದ ಮೇಲೆ

ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ

—ಕನಕದಾಸರು

ನಿಜವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣಗಳು ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಇರಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ೨ನೆಯ ಚರಣಕ್ಕಿಂತ ೪ನೆಯ ಚರಣದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ೨ನೆಯ ಚರಣದ ಮೂರನೆಯ ಗಣದ ಮುಂದಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ರಾಗಾಲಾಪದಿಂದ ೪ನೆಯ ಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣದ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹರಡುವುದರಿಂದ ಲಯದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ಅಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

V ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಎನ್ನನೇ ಪಾಲಿಸು ಪುಣ್ಯಮಯ ಗಾತ್ರ

ಸನ್ನತ ಸುಗುಣಮಣಿಗಣಸೂತ್ರ

—ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ

ಶರಣಸತಿಯ ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮವನು ನೋಡಿರಮ್ಮ

ಪರಮಾನಂದ ಪಯೋನಿಧಿಯೊಳಗೋಲಾಡಿರಮ್ಮ

—ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿ

ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗದ ಮುಖ್ಯ ಕವಿಗಳು : ಈ ಪ್ರಯೋಗ ಯುಗದಲ್ಲಿ ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಪದ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕನಕ ಪುರಂದರರೇ ಮುಖ್ಯರು. ಕನಕ ಪುರಂದರರ ಮೊದಲು ನಿಜಗುಣರು ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಮೂವರು ಯುಗದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದೂ, ಬೃಹದ್ದ ಪದಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯುಗಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದೂ ಗಣಿಸಿ ಅವರ ಪದಗಳ ರೀತಿ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕ.

ನಿಜಗುಣರು : ನಿಜಗುಣರ ಕಾಲ ಸು. ೧೫೦೦ ಎಂದು *ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅರವತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವಸಾರಗಳನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದರೆ, ಪರಮಾರ್ಥ ಗೀತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಯಿಕವಾಗಿ ಲಲಿತ ಹಾಗೂ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೨, ಪುಟ ೧೫೩.

ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ, ಪರಮಾನುಭವ ಬೋಧೆಯನ್ನು ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾದ ಭಂದದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ'ಯ ಪದಗಳಂತೂ ಅನೇಕ ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ. 'ಅರವತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ' ಮತ್ತು 'ಅನುಭವ ಸಾರ'ಗಳು ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಮಾತ್ರಾಗಣಾನ್ವಯವಾದ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಸಂಗತಿಯು ಪ್ರಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಪರಮಾನುಭವ ಬೋಧೆ'ಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗವಾದ ಮಟ್ಟು ಸಹ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗವೇ. ಅದರ ಒಂದು ಪದ್ಯವು ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸದಿರಲಾರದು.

ಕಾದ ಕಃಭಿಣದೊಂದು ಗಟ್ಟಿಯೊಳಗಣಿತ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಮಾದ ಕಿಃಡಿಗಳುದಯಿಸುವಂತೆ	ವಿ . ವಿ . ವಿ
ಭೇದ ರೂಪಿನ ಜಗಜ್ಜೀವರಃಕಲ್ಪಿತ	ವಿ . ವಿ . ವಿ . ವಿ
ನಾದೋರ್ವಃನಲ್ಲಿ ಮಃಸಗಿ ಶೋರ್ಕು	ವಿ . ವಿ . ವಿ

ಇದು ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು. ಆದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಾಂಗತ್ಯವಲ್ಲ. ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಣವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮಟ್ಟು. ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮಟ್ಟು ಇದೊಂದೇ. ಈ ಮಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ದೊರೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ.

ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಾಡುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ವರೂಪ :

೧. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಾಡು ಪಲ್ಲ ಅನುಪಲ್ಲಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಆದಿಪ್ರಾಸ ನಿಯತವಾಗಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವೂ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ.

೩. ಲಲಿತ ಲಯದ ಪದ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸೀಸದ ಪ್ರಮಾಣ ಅಧಿಕ. ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದ ಹಾಡುಗಳು ತೀರ ಕಡಮೆ. ಉತ್ಸಾಹದ ಬಂಧಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತವೆ.

೪. ಅಂಶಗಣದ ರಚನೆಗಿಂತ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ರಚನೆ ಹೆಚ್ಚು. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶರಣರ ಹಾಡುಗಳ ಕಟ್ಟು ನಿಜಗುಣರ ಹಾಡುಗಳ ಮಟ್ಟುಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿದಂತಿದೆ.

೫. ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಚರಣ ಮಧ್ಯದ ಗಣವೊಂದನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ರಾಗಾಲಾಪದ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯೋಜನೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ಚೊಲ್ವೆಯದ: ಬಳಲುಮುಡಿ : ಯು ~~~~~ ತೋಳಪ ಕೆಂ-
ಬಲ್ಲು ಕಂ : ಬುಗ್ರೀವ: ದ~~~~~ ಸೊಗಸ-
ನುಳ್ಳ ಚಿಂ : ದುಟಿಯ : ಮೊಗರ~~~~~ ನಗುವ ತಳು
ಗಲ್ಲದಸಿ : ಯಳ ರೀತಿ : ಯು : ~~~~~ ಕಂಡು ೧

—ನಿಜಗುಣರು

~~~~~ ಈ ಗುರುತು ಕಡಮೆಯಾದ ಗಣದ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಾಗಾಲಾಪದ ಸುಳುಹನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೬. ಜಾಣರದೇವಾ, ಚಂದೂಮಾಮ, ಎಲೆ ದೇವರೆಲೆ ದೇವರೆ, ಶಂಭುಲಿಂಗ— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಿರಿ ಪಲ್ಲವಿಗಳನ್ನು ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಚರಣಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸುವ ರೀತಿ ನಿಜಗುಣರ ಅನುಭವಪದಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪುರಂದರ ದಾಸರು : ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಕಾಲವನ್ನು ಸುಮಾರು ೧೫೩೦ ಎಂದು ಕವಿ ಚರಿತೆಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅನುಭವ ಪದಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸ್ಥಾನವು ಕಾಲಮಾನದಿಂದ ಎರಡನೆಯದು. ದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಪದಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. 'ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಪದ ಹಾಡು' ಎಂಬುದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಡೆನುಡಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ.

ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಪದಗಳ ಸ್ವರೂಪ : ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲ, ಅನುಪಲ್ಲಗಳ ಜೋಡಣೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯ ತೋರಿ ಬರುವುದುಂಟು. ಭಾಷೆ ಜಾನಪದದ ಕಡೆಗೆ ಒಲೆಯುತ್ತದೆ. ಪದ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣ ಉಳಿದ ಚರಣಗಳಿಗಿಂತ ಒಂದು ಗಣದಿಂದ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದೇ ಬಹಳ. ಅಂಶಗಣದ ಪ್ರಮಾಣ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅದುದರಿಂದ ಅವರ ಪದಗಳು ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲವಾದುವುಗಳು.

ಕನಕದಾಸರು : ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲವನ್ನು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಸು. ೧೫೪೦ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನಕದಾಸರ ಹಾಡುಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳ ಸ್ವರೂಪದಂತೆಯೇ ಉಂಟು. ಪಲ್ಲ ಅನುಪಲ್ಲಗಳ ಜೋಡಣೆ, ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳ, ಅಧಿಕೃತ, ಅಂಶಗಣದ ಹೆಚ್ಚಳ, ಕನಕದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹಲಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಹಾಡುಗಳು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ. ಲಲಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುವುಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ತಾಳ ತಂಬೂರಿಗಳೊಡನೆ ಅಂದವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳು ಅವು ರಾಗಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಹಾಡಲು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಅಂಶಗಣದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕನಕದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು.

೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ೧. ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಗೀತ ಮಯವಾದುದು, ಅದರಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತವು ಸಾಹಿತ್ಯಮಯವಾದುದು ಹಿಂದಿನ ಯಾವುದೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಈ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು; ಸಂಗೀತವು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿತು. ನಮ್ಮ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರ ವರ್ಚಸ್ಸು ತಮಿಳು ತೆಲುಗು ಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೂ ಹರಡಿತೆಂದು ಇಂದಿನ *ಸಂಗೀತಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. 'ಕವನ ಸಂಗೀತಗಳು ಅವಳಿ ಜವಳಿಗಳಿದ್ದಂತೆ' ಎಂದು ಕವಿ *ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಈ ಯುಗದ ಗೀತಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಯುಗದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಸಂಗೀತದ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡುದರಿಂದ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅತಿ ನಿರ್ಬಂಧತೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದುವು.

೨. ಭಾವಗೀತಗಳಿಗೆ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಚೋದನೆ ದೊರೆಯಿತು.

೩. ಈ ಯುಗವು ಮುಂದಿನ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಲಾವಣಿ ಬಂಧಗಳ ಮುಂಗುರುಹನ್ನು ಸೂಚಿಸಿತು. ಲಾವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಲಯಗಳೆಂದರೆ ಮಂದಾನಿಲ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹ. ಈ ಯುಗದ ಕೆಲವೊಂದು ಅನುಭವ ಪದಗಳ ಪ್ರಾಸದ ರೀತಿಯು ಲಾವಣಿ ಬಂಧಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ :

ಅಂಗಯ್ಯ ಅರಗಿಣಿ ಮುಂಗಯ್ಯ ಮುರಹಂ

ಶೃಂಗಾರವಾಗಿದೆ ನಾ ಕಂಡ ಕಲೆಯಾ

ಕಾಗಿ ನೆಲೆಯಾ

ಅದಿ ನಿಲಯಾ

ಕನಕಪ್ಪಗೊಲಿಯಾ ೧

—ಕನಕದಾಸರು

ಲಾವಣಿಗೆ ಅತಿ ಸಮೀಪವಾದ ಬಂಧವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು :

ಮಾತಾಪಿತರನು ಬಳಲಿಸಿದಾತನು

ಯಾತ್ರೆಯ ಮಾಡಿದರೇನು ಫಲ ?

ಘಾತಕತನನು ಬಿಡದೆ ನಿರಂತರ

ಗೀತೆಯನೋದಿದರೇನು ಫಲ ? ೨

—ಪುರಂದರದಾಸರು

* ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾ ಚಾರ್ಯ ಹುಲಗೂರ (ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತವೂ ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೭, ಸಂಚಿಕೆ ೯)

* ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೧೦, ಸಂಚಿಕೆ ೩, ನಾದಲೋಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ.

೧ ಕಟ್ಟಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ 'ಕನಕದಾಸರು', ಪುಟ ೨೩೫

೨ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು) ಪುಟ ೨೩೫

೫. ಭಂದಸ್ಥಿನ ಅತಿ ನಿರ್ಬಂಧಗಳನ್ನು ಸಡಲಿಸಿ ಸಂಗೀತದ ಸಂಪರ್ಕದ ಮೂಲಕ ಹಳೆಯ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ರಾಗರಚನೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾದರೂ ಈ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಂತಕ್ಕೆ ಏರಿದುವು.

ಈಚೆಗೆ ನಮ್ಮ ಈ ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳು ಭರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಲಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು 'ಗತಿ'ಯನ್ನೇ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮೀಸಲಾಗಿ ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೨ನೆಯ, ೧೬ನೆಯ ಮತ್ತು ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳಾದುವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕನ್ನಡ ಭಂದಃಪ್ರೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳ ಅವಧಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಯಿತೆಂಬ ಮಾತು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದೀತು.

ಗತಿ ೧೨ : ಜಾನಪದ ಛಂದ; ಲಾವಣಿ ಬಂಧ

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪಂಡಿತ ಮಾನ್ಯವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ, ಛಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾವ ಭಾಷೆಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರವಾಹವೇ ಆಗಿರಲಿ ಅದರ ಉಗಮ ಆ ಭಾಷೆಯ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು. ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಮೂಲ ಛಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನು ನಾವು ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ ಜನಪದದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಬಹುದು. ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳ ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯ ಮಟ್ಟು ತ್ರಿಪದಿಯೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜನಪದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾವಗೀತೆ, ಕಥನ ಕವನ, ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ?—ದೀರ್ಘ ಕಾವ್ಯಗಳು ಕೂಡ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಬಾರದು. ಎರಡು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳನ್ನು ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಈಗಲೂ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿವಶರಣರ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದ ಆ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಿದರೆ ಅವು ಪಂಡಿತ ಪಾಮರರಿಬ್ಬರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೂ ಪಾತ್ರವಾಗುವವಲ್ಲದೆ ಅಪಾರವಾದ ಆ ಜಾನಪದ ಗೀತೆ ಸಂಪತ್ತು ಕಳೆದು ಹೋಗದಂತೆ ಭದ್ರಪಡಿಸಿದಂತೆಯೂ ಆಗುವುದು. ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ತೀರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೂರೈಸುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಜಾನಪದಗೀತೆಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಮಟ್ಟುಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪಂಡಿತರು ಅಷ್ಟೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೂರೈಸುತ್ತ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿ, ಪಿರಿಯಕ್ಕರ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವೇ ಜಾನಪದದ ಮಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದೂ ಇಲ್ಲಿಂದೂ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತುದೇ ಅವುಗಳ ಭಾಗ್ಯವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ—ಎಂದರೆ ನಿಜಗುಣರ ಹಾಗೂ ಕನಕ ಪುರಂದರರ ಕಾಲದವರೆಗೆ—ಆ ಮಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ತ್ರಿಪದಿಗೆ ಸಮೀಪವಾದ ಸಾಂಗತ್ಯ ಮಾತ್ರ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಉಳಿದ ಮಟ್ಟುಗಳು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದು ಬದುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದುವು. ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟುಗಳು ಬಳಕೆದಪ್ಪಿ ಹೋದುವೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು?

೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಅನುಭವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳು ಮತ್ತೆ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದುವು.

ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡಿಗರು ಶುದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲು ಕಣ್ಣು ತೆರೆದುದು ಈ ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣದವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತರದವರೇ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮೊದಲು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಂಗಳೂರಿನ ಕಡೆಯವರೂ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ವಹಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲಸಂಗಿಯ ಗೆಳೆಯರು ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಸ್ಕರಣೆಯವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ 'ಗರತಿಯ ಹಾಡು' ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಅದು ಈ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವೆಂದು ಕವಿ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಗರತಿಯ ಹಾಡಿನ 'ಪರಿಚಯ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ ೧೯೩೫ರಲ್ಲಿ ಹಲಸಂಗಿಯ ಗೆಳೆಯರು 'ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ'ಯನ್ನು ಹೆಣೆದರು. "ತನ್ನ ದನ್ನು ದೇಶ್ಯವೆಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಇದ್ದು.....ಯಾವ ನಿಜವಾದ ಸತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಜನರಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ನಿಸ್ಸಾರವಾಗುವುದು....ಮತ್ತೆ ಸಹೃದಯರು ತವರು ನಾಡಿನ ತಾಯಿಹಾಡಿನ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು ಸಜೀವರಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಿಂತಿರುಗುವರು. ಜನರೊಡನೆ ಜನರಾಗುವರು. ಆ ಭಾಷೆ, ಆ ಭಂದಸ್ಸು, ಆ ಜೀವ ಮತ್ತೆ ಹೊಳವುಗೂಡಿ ಹೆಮ್ಮೆಗೇರುವದು" ಎಂದು *ದಿವಂಗತ ಬಿ ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ನವರು ೧೯೩೧ರ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಬಗೆಗೆ ಉಂಟಾದ ನವೀನ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಳೆಯ ಹಾಡುಗಳ ರಸಾಸ್ವಾದನದೊಡನೆ ಆಗ ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳ ರಚನೆಯೂ ನಡೆಯಿತು. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ ಗಣ್ಯವಾಗಿದೆ. ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಸಲ ಪ್ರಕಟವಾದ ಅವರ 'ಗು' ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ಕವನಗಳು ಸೇರಿವೆ.

ಉತ್ತರದ ಗಾಳಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬೀಸಿತು. ದಿ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿ, ಶ್ರೀ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ— ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿದರು. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಕೆಲವು ಗೀತ ಗಳಿಗಾಗಿ ಸಾಂಗತ್ಯ ಗೋವಿನೆ ಕಥೆಯ ಮಟ್ಟ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹಳೆಯ

* ಗರತಿಯ ಹಾಡು: ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.

ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಹೊಸ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾದರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲಕೆಲವು ಶ್ರೀಮಠಮಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಜಾನಪದ ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ, ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಹಾಡುತ್ತಾರಂತೆ. ಆ ಜಾನಪದ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕನೆಗಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಬೆಳ್ಳಿನ್ನ ಬೆಳಗಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಿತಾನುದಯಿಸಿ | ಕೋಲು ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲ
ಸೂರಜ ನಿನ್ನ ರಶಿಮಿ ಹರಿದಾವೊ ರನ್ನದ | ಕೋಲು ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲ
ಸೂರಜ ನಿನ್ನ ರಶಿಮಿ ಹರಿದಾವೊ ಶರಣರ | ಕೋಲು ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲ
ದಾಳಿಂಬ ಕದವು ಥಣಲೆಂದು ರನ್ನದ | ಕೋಲು ಕೋಲೆನ್ನ ಕೋಲ ೧

ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :

೧. 'ಗೀಯತೆ'ಯು ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ. ಹಾಡಿನ ಸೊಗಸು ರಾಗದ ಎಳೆತ, ನಾದದ ಸುಖ— ಇವುಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳು ರಚಿತ ವಾದಂಥವುಗಳು. ಕಿವಿಗೆ ಇಂಪನ್ನಾ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂಪನ್ನಾ ನೀಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅವು ಮೂಡುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ನಾದವೋ, ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಏರುವ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ವರವೋ ಅವುಗಳ ಸಹಜ ಶ್ರುತಿ. ಗುಲಕೆನ್ನುವ ಬಳೆಗಳೋ, ಹೊಯ್ಯುವ ಕೋಲೋ ಅವುಗಳ ಸಹಜ ತಾಳ.

೨. ಪಲ್ಲವಿಯು ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಪಲ್ಲವಿ ಇಲ್ಲದ ಹಾಡೇ ಜಾನಪದದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು. 'ಸೋ' ಎನ್ನುವ ಒಂದು ಸ್ವರವೇ ಪಲ್ಲವಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಕೋಲ, ನೀಲ, ಸುವ್ವಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪಲ್ಲವಿಯಾಗಿರಬಹುದು. 'ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಿ ಸುವ್ವಾಲೆ', 'ತುಂಬಿದ ಬೆಳುದಿಂಗಳ', 'ಯಾಲಕ್ಕಿ ಗೊನಿ ಬಾ ನಮ್ಮನಿಗ್ಗೋಗೋಣ'— ಹೀಗೆ ಚರಣಕ್ಕೆ ಚರಣವೇ ಪಲ್ಲವಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಹತ್ತು ಚರಣಗಳವರೆಗೆ ಪಲ್ಲವಿಯು ಜೊಲ್ಲವರಿಯಬಹುದು.

೩. ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳ ಭಂದಸ್ಸು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಭಂದಸ್ಸಾಗಿರದೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುವ ಭಂದಸ್ಸು; ಮೇಳಗೂಡುವಂತೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುವ ಭಂದಸ್ಸು. ಪ್ರಾಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾದುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಅವರ ಒಲವು ಸ್ವಚ್ಛಂದದ ಕಡೆಗೆ ಅದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಡಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಂದ.

೪. ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅನುಪ್ರಾಸಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗದು.

ಜಾನಪದ ಭಂದದ ಮುಖ್ಯ ಲಯಗಳು :

ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕನ್ನಡ ಭಂದೋರಚನೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುವುಗಳು. ಜಾನಪದದ ಮಟ್ಟಗಳು ಕೂಡ ಈ ಮುಖ್ಯ ಮೂರು ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಜಾನಪದದ ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳು ಅಂಶಗಣಾವಲಂಬಿಗಳಾದುವುಗಳೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು.

ಲಲಿತ ಲಯ : ಜಾನಪದ ಭಂದದ ಲಲಿತ ಲಯವು ನಾಲ್ಕು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳ ಚರಣವನ್ನು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಡಕಮಾಡಿಕೊಂಡ ಲಯವು. ನಾಲ್ಕು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳ ಚರಣವು ಕನ್ನಡ ಹಾಡುಗಳ ಮುಖ್ಯನಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಬಂದಿದೆ. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳಂತೂ ಈ ಲಲಿತ ಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತ ಬಂದಿವೆ.

ಲಲಿತ ಲಯದ ಮಟ್ಟಗಳು :

I ತ್ರಿಪದಿ : ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪದಿಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾದ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ.

II ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೊದಲ ಚರಣದಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ರಗಳೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಕಟಿ ಕಟಿ ಕಲ್ಲೂರು ಬೆತಗಿನ ಬೇಲೂರು
ಮುಂದೆ ತಾವರೆಗೆರೆ ಹಿಂದೆ ತಾವರೆಗೆರೆ
ಕಲ್ಲೇಶ ಲಿಂಗಗೆ ಮಲ್ಲೇಶ ಲಿಂಗಗೆ
ಒಡೆಯ ನಮ್ಮಪ್ಪಗೆ ಒಡೆದ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ೧

ಹೀಗೆ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಮಟ್ಟು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಲು ಸಾಕು. ಇದೇ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಕೃತದ ಮಾತ್ರಾಗಣಯೋಜನೆಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಲಲಿತರಗಳೆಯಾಗಿ ಪರಿಣವಿ ಸಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹೆ ಏಳುತ್ತದೆ.

III ಭಂದೋವತಂಸದಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ರಗಳೆಯಂತಹ ಮಟ್ಟು :

ಮುದಿ ಮುದಿ ಜಂಗಮ ಅದನು ಸ್ವಾಮಿ
ಮುಂಗೈಲಿ ಜೋಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಸ್ವಾಮಿ
ನಾಗರ್ದಾವನು ಹಿಡಿದು ನಡುಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ
ಕ್ಯಾರೆ ಹಾವನು ಹಿಡಿದು ಜನಿವಾರ ಹಾಕಿ
ಹೆಬ್ಬೆ ಹಾವನು ಹಿಡಿದು ತಲೆಪಾಗ ಸುತ್ತಿ
ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹಾವೆಲ್ಲ ಶಿರದಾಗ ಮಡಗಿ
ಗೌರಿ ಇದ್ದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು ಸ್ವಾಮಿ

ವರ್ಣನೆಗೂ ಕಥೆಯ ಓಟಕ್ಕೂ ಇಂತಹ ಮಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲವಾದುದು.

೧ ನಾಡಪದಗಳು, ತೆನೆ ೧, (ಜಗಜಗದ ಒಡೆಯನೆ) ಪುಟ ೯

೨ ನಾಡಪದಗಳು ತೆನೆ ೪, (ಗೌರಮ್ಮನ ಮದುವೆ) ಪುಟ ೧೧೩

IV ಸೀಸ : ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾ ಗಣನ್ವಯವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸಕ್ಕೆ ಜಾನಪದದಲ್ಲಿ ತಳಹದಿಯುಂಟು. ಜಾನಪದ ಸೀಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ನಾಗಭೂಷಣ ತಾನು ನಗುತ ಗೌರಿಯ ಕಂಡು

“ ಹೋಗಿ ಬಂದ್ಯಾ ನಿನ್ನ ತವರೂರಿಗೆ
ಈಗೇನು ಕೊಟ್ಟರು ಇನ್ನೇನು ಕೊಡುವರು
ಬೇಗನೆ ಹೇಳು ” ಹೇಳಿಂದನವನು

“ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಲ್ಪವೆಂದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಹಣವಿತ್ತು
ಎಪ್ಪತ್ತು ಅನೆ ಕುದುರೆಗಳನಿತ್ತು
ಒಪ್ಪದಲಿ ಬಳಸೆಂದು ಹೊನ್ನ ಕಲಶವನಿತ್ತು
ನಮ್ಮೋರು ಬಡವರಿನ್ನೇನೀವರು ?

“ ಇಷ್ಟಾದ ಮಗಳೆಂದು ಇಷ್ಟೋನು ನಿನಗಿತ್ತು ಎ-
ಳ್ಯಾಪ್ಪದರೂ ಎನಗೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆ ? ”

“ ಇಷ್ಟಾನು ನನಗಿತ್ತು ಎನ್ನನೆ ನಿನಗಿತ್ತು
ಸೃಷ್ಟಿಗೊಡೆಯನೆ ” ಕೇಳಿಂದಳಾಕೆ ೧

V ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ನೆತ್ತದ ಹಲಿಗೆಯಿಂದದ ಬೆನ್ನು ನಳಿತೋಳು
ಮತ್ತಗಜದ ಮಸ್ತಕರವು
ಚಿತ್ರದ ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದದಿ ರೂಪು ಸೊಬಗುಳ್ಳ
ಎತ್ತಣ ಕೊರವಂಜಿ ಇವಳು ೨

VII ಕುಱಳ್ ಬಂಧವನ್ನು ಅಥವಾ ತ್ರಿಪದಿಯ ಮೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದೆ ಇಲ್ಲ. ಅದು ವಿಶೇಷತಃ ಸಂಭಾಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಂವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವುದುಂಟು. ಉದಾಹರಣೆ :

ಬಂದೆಂಬೋದು ಚಂದ್ರಮಾಲೇ ಸರ
ಎರಡೆಂಬುದೇನೇ ಸಖಿ ಹೇಳಿ
ಎರಡೆಂಬೋದು ಗರುಡಮಾಲೇ ಸರ
ಮೂರೆಂಬುದೇನೇ ಸಖಿ ಹೇಳಿ ೩

೧ ನಾಡಪದಗಳು ತೆನೆ (ಗೌರೀದೇವಿ ತವರೂರಿಗೆ ಬಂದದ್ದು) ಪುಟ ೧೯೮-೧೯೯

೨ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕ. ಸಾ. ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ, ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೯೭೩

೩ ನಾಡಪದಗಳು— ‘ಬಾಗಿಲ ತಡೆಯುವ ಹಾಡು’, ಪುಟ ೨೧೨

ಉತ್ಸಾಹಲಯ :

I ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಹಿಂಡು ದನುವಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ
ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕುಡಿದನೇ
ಹಸುವಿನ ಹಾಲ ಕುಡಿದೋನ್ ಯಾರು
ಹಸುಳೆ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನೇ ೧

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹದ ಎರಡು ಚರಣಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ :-

ಹಿಂಡು ದನುವಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲ ಕುಡಿದನೇ
ಹಸುವಿನ ಹಾಲ ಕುಡಿದೋನ್ ಯಾರು ಹಸುಳೆ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನೇ

ಉತ್ಸಾಹ ದ್ವಿಪದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಈ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

II ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು. ಉದಾ :

ಹೊಂದೇರ್ ಹಕ್ಕಿ ಬಂದುವಕ್ಕ
ಗರಗರನಾಡಿ ನಿಂದುವಕ್ಕ
ಕಾಮನೂರಾ ಹೊಳೆಯಿಂದ
ಕುಂತು ನಿಂತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ
ಕಾಮನ್ ಯಾರು ತಡೆದೋರು
ಭೀಮನ್ ಯಾರೆ ತಡೆದೋರು
ಬಾರಯ್ಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆ— ನಮ್ಮೂರ
ಹಾಲಿನಂಥ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆ ೨

ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಣದ ಈ ಮೂಲ ಮಟ್ಟೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು.

III ಭೋಗಾರ್ಥ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಹರಿಯು ಹರಿಯು ಅನ್ನತಾಳ
ಹರಿಗೆ ಮೊರೆಯ ನಡವುತಾಳ
ಧರಿಯ ಮ್ಮಾಲ ಬಿದ್ದು ದ್ರೌಪದ್ವೊ ರಳುತಿಡ್ಡಳ ೩

VI ಭೋಗದ ದೀರ್ಘ ಚರಣಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಮಟ್ಟು. ಉದಾಹರಣೆ:

೧ ನಾಡಪದಗಳು, ಕೃಷ್ಣ ರಾಯ, ಪುಟ ೪೫

೨ ನಾಡಪದಗಳು, ತಿಂಗಳು ಮಾವನ ಪದ

೩ ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ (ಹಲಸಂಗಿ ಗೆಳೆಯರ ಪ್ರಕಟನೆ) 'ದ್ರೌಪದಿಯ ಹಾಡು' ಪುಟ ೪೫

ಭತ್ತ ಭತ್ತ ತಂದೈಕುಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಲಾಸಲೇ— ನಾವು
 ಬತ್ತದ್ ಸೀಮೋರಲ್ಲ ಕಾಣೆ ಪದ್ಧ ಲಾಸಲೇ
 ಬತ್ತ ಬತ್ತ ತಂದೈಕುಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಲಾಸಲೇ— ನೀವು
 ಬತ್ತದ ಸೀಮೋರಲ್ಲ ಕಾಣೆ ಪದ್ಧ ಲಾಸಲೇ ೧

ಹೀಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಲಲಿತ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡುಗಳು ರಾಗಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳವಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹಾಡುವಾಗ ಯಾವ ತಾಳವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಹಾಡುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ರಾಗದ ಎಳೆತದಿಂದಲೇ ಅವರ ಹಾಡಿನ ಸೊಗಸು ಸೂಸುತ್ತದೆ. ಲಲಿತ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳು ರಾಗಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಸರಿಹೋಗುತ್ತವೆ.

ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು : ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ಹಂತಿ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಂಡಸರು ಹಾಡುವ ತ್ರಿಪದಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಾಳಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳು. ಕರಡಿ, ದವ್ವು, ದೋಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಡಸರು ಹಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹೆಂಗಸರ ಸಹಜ ಕೋಮಲ ಸ್ವರವು ರಾಗವೈಖರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಂಡಸರ ಉತ್ಸಾಹವು ತಾಳದ ಗತ್ತಿಗೆ ಜತೆಗೂಡಿ ಉಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಗುವೂ ಬಂಧುರತೆಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಬಿಗಿಯನ್ನೂ ತ್ವರಿತಗತಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ತೋರುವ ಲಯವು ಮಂದಾನಿಲವು. ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಂದಾನಿಲದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುವುದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ. ಅವರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನ. ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು ಲಾವಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಲಾವಣಿಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ.

ಲಾವಣಿ ಬಂಧಗಳು : “ಶ್ರೀ ಸಾನಿಧ್ಯ ಮಗರಿಸ ಸರಿಗಮ ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಗತ್ತಾ” — ಈ ಸೂತ್ರವು ಲಾವಣಿಗೆ ಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಲಾವಣಿಕಾರರು ಒಂದು ತಂತಿ-ವಾದ್ಯವನ್ನೂ ದವ್ವನ್ನೂ ಕೂಡಿಯೇ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಲಾವಣಿಯು ರಾಗ ಮತ್ತು ತಾಳಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಸಂಗತಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಮಂದಾನಿಲ ಲಯ : ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವು ಲಾವಣಿಗೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಅದರ ಚಪಲಗತಿ. ಚಾಪಲ್ಯವು ಲಾವಣಿಯ ತಿರುಳು. ಮಂದಾನಿಲದ

ನಿಯತಯೋಜನೆ ಹೀಗೆ : ೪, ೪, ೪, ೪. ೩, ೫, ೩, ೫,— ಈ ಯೋಜನೆಯು ಬಂಧವು ಹೆಚ್ಚು ಬೆಡಗಿನದು. ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಕೆ ಯಾಗಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಹೀಗೆ ಬೆರಕೆಗೊಂಡ ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಇರುವನು : ನಡೆ ನಾ : ನಿನ್ನ : ಒಂದಿಗೆ | ನಾಳೆ : ಜಗಜೊಳಗೆ
ಭರದಿ : ಹೋಗುವೆ : ಮುಂದು : ಗಡೆಗೆ | ಪೆರಿಯ : ಪಟ್ಟಿ ದೊಳಗೆ
ತೂರುವೆ : ಮಂಕಿನ : ಬುದಿಯ : ನಾನು | ಬೆಪ್ಪಿಡಿ:ಯೋ ಹಾಗೆ
ಕರದ : ಮೇಲೆ ಕರ : ಹೊಡೆದು : ನಡೆದಳು | ಆದಿ : ಶಕ್ತಿಮೇ:ಗೆ ೧

—ಪೆರಿಯ ಪಟ್ಟಿ ದ ಜಗಳ

I ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು :

* ಮೂರು : ಚರಣದಾ : ಪಕ್ಷಿಯು : ಮರದಲಿ : ಕುಂತಿರು : ವುದು ಏನು ?
ಅರು : ವರ್ಣದಾ : ಗರಿಗಳು : ರೆಕ್ಕೆಗೆ : ಬಲ್ಲೆ : ಯೇನು ನೀನು ?
ಬಾರಿ : ಬಾರಿಗೂ : ಹಾರುತ : ಲಿರುವುದು : ತೋರೂ : ಇದರ ಕೂನು ?
ಹರಿಹರ : ಬ್ರಹ್ಮಾ : ದಿಗಳು : ಕಾಣದೇ : ಹುಡುಕ : ತಾರ ಇನ್ನೂ

ಕವಿ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಮೇಘದೂತದ ಅನುವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಇದೇ ಬಂಧವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

II ಶರಪಟ್ಟಿದಿಯ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಒಂದು ಉದ್ದ ಚರಣಕ್ಕೆ ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಅಂಥ ಚರಣಗಳನ್ನು ರಗಳೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದು ಲಾವಣಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿದುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ.

ಕೈಲಾಸದಲಿ ಸಭೆ ಕೂಡಿತು ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿ ಯಮ ನೈಋತ್ಯ
ವರುಣ ವಾಯು ಕುಬೇರ ಈಶಾನ್ಯ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರು ಕೂಡಿಸುತಾ
ಸಪ್ತಋಷಿಗಳು ಬಂದರು ಅಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ತಾ ಪಾರ್ವತಾ
ಸರಿಗಮ ಪದನಿಸ ಸನಿಧಪ ಮಗರಿಸ ಸಪ್ತತಾಳಗಳ ಕೂಡಿಸುತಾ

ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಲಾವಣಿ ಇದೇ ಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ. ನೋಡಿ :

ಬೇಷಕಾ ತಮಾಷಾ ಟೈಗರ್ ನಿಶಾನಾ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನನ ದಿರುದಾಯ್ತು
ಮಸಲತ್ ಮಾಡಿದಾ ಮೀರ ಸಾದಕಗೆ ದೇಶದ್ರೋಹಿಯೆಂಬ್ಬ ಸರಾಯ್ತು ೧

೩, ೫, ೩, ೫,— ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾತೃಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ. ಪತ್ರಿಕೆ ಜುಲೈ ೧೯೩೩

* ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ— ಸಂಪುಟ ೧೮ ಸಂಚಿಕೆ ೧೧ : ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪುಟ ೯೬.

| ನಿಮ್ಮ | ರಟ್ಟಿ ಹೊಟ್ಟೆಮಾಡಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿ ನೀವು ರಣದ ಒಳಗ ಮರದಾ
 | ಮೈ | ಕಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟಿ ಭಾಳ ದಿಟ್ಟ ಸಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಉಗ್ರ ಎಷ್ಟು ಉರದಾ
 | ಉರಿ | ಗಣ್ಣು ಸಣ್ಣ ಮೈಬಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ತುಟಿ ಕ್ವಾರಿ ಮೀಸಿ ಕೊರೆದಾ
 | ಮೂಗ | ತಿಳಿಸ ಹೊಳಸ ನಿಮ್ಮ ರೂಪದೀಪ ಮುಂದ ಚಂದ್ರಜ್ಯೋತಿ ಉರದಾ

—ವೀರಭದ್ರನ ಲಾವಣಿ

ಪ್ರತಿ ಚರಣ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ||— ಈ ಗುರುತಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಶಬ್ದವು ಹುಸಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹುಸಿಯಿಂದ ಲಯವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹುಸಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಾವಣಿ ಬಂಧವನ್ನು ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಅವರ ‘ನಾದಲೀಲೆ’ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ “ನೀ ಹಿಂಗ ನೋಡಬೇಡ ನನ್ನ” ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಪರಕಿಸಬಹುದು.

ಈ ವರೆಗೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಲಾವಣಿಗಳು ನಿಯತವಾದ ಚರಣಗಳನ್ನೂ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಲಾವಣಿಗಳು. ಆದರೆ ಲಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಚರಣವೈವಿಧ್ಯವು ತೋರುವುದು ಬಹಳ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಪದ್ಯಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗದೆ ಇರಬಹುದು. ಇಂತಹ ಲಾವಣಿಗಳ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ‘ಚೌಕ’ ಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಒಂದು ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಲಯವು ಸ್ಪಂದಿಸುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಚರಣವೈವಿಧ್ಯ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇರಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದೇ ಕಷ್ಟ. ಒಂದೊಂದು ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹಿರಿಕಿರಿ ಚರಣಗಳು ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಉದಾಹರಣೆ:

ಚಂದ್ರಣ ಚಂದನದ ಗೊಂಬಿ

ರತ್ನದಾಕಂಬ | ಅದಿ ಜಗದಂಬಿ

ಯಂಗ ಡಾಲಾ

ನಿನ ಸರಿ ಈಗ ದೇವತೆಯರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ

ಏನು ಬೇಡಿಬಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ, ಎಷ್ಟು ಅಮಲಾ

ಮದವೇರಿ ಹೊಂಟಂಗ ಆನಿ

ಜಾತಪದ್ಮಿನೀ | ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ

ಗಾದಿಮ್ಯಾಲ

ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಯ ತುಂದಿದಾ ಹೊಳಿ

ಬಾಳೆಯ ಸುಳಿ | ಚಂದ್ರನ ಕಳಿ

ಕಸರ ಇಲ್ಲಾ

ಅದಿ ಎಷ್ಟು ಪಿಂಡ ಮಾಡಿದಾನ ತಗದ ಹೊಯ್ಲಾ

ದಿನ ಬ್ಯಾಸರಿಲ್ಲದೆ ತಿದ್ದಿಕ್ಕೆ ಕಾಲಾ

ಮಹೇಶ್ವರ ಜೀನದ ಧನಿ

ಬ್ರಹ್ಮ ಬರೆದ ಫಣಿ | ಬೇಡಿ ಬಂದೆ ಜಾಣಿ
 ಸುಳ್ಳೇನಲ್ಲಾ
 ನಿನ್ನ ಮೂಗ ಸಂಪಿಗೆ ತೆನಿ
 ಮುತ್ತಿನಾ ಗೊನಿ | ಕೋಗಿಲಾಂಗ ಧನಿ
 ಎಳೆಯ ಕಮಲಾ ೧

ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯ ಲಯವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಆ ಲಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಲಾವಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಚಂಪೂಜಾತಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿರುವುದಾಗಿ ‡ ಶ್ರೀ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಭಾಗವು 'ಪಲ್ಲವಿ'; ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು 'ಚಾಲ'. ಪಲ್ಲವಿ ಮತ್ತು 'ಚಾಲ' ಕೂಡಿ ಒಂದು ಚೌಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯ : ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಉತ್ಸಾಹದ ನಡೆ ಸರಳ; ಗತಿ ಚಪಲ. ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಿತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲುವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯದ ಲಾವಣಿಗೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಹೊತ್ತು : ಹಾಲ್ : ನೊಸರ : ಸೋರಿ
 ಹಿಡಿ : ದೇವೊ : ಮಥುರಾ : ದಾರಿ
 ಹಾದಿ : ಕಟ್ಟಿ : ಗಿರಿ : ಧಾರಿ
 ಕಾಸ : ದಿದಾ : ಮರ : ಹಾರಿ
 ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಬಿದ್ದ ಖ್ಯಾಲಕ
 ಗೋವಿಂದ ಬಾಲ ಮುಕುಂದ
 ಹಾಲಮೊಸರ ಚೆಲ್ಲಿದಾ ನೆಲಕ ೨

ಇಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಸಾಹವು ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ. 'ಚಾಲ'ವು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಉತ್ಸಾಹದ ಲಯದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಪಲ್ಲವಿಯು ಮಂದಾನಿಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಸೊಗಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಲಯವೈವಿಧ್ಯವು ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಲಾವಣಿಯ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪದ್ಯಗಳು ಅಡಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ವೈವಿಧ್ಯ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. 'ಜೀವನ ಸಂಗೀತ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಬಸಂದ್ವೀನೈಸರಿನ್ನೇನಿಡೂನ' ಎಂಬ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ :

೧ ಜೀವನ ಸಂಗೀತ— 'ಚಂದ್ರಣಿ' ಪುಟ ೩೨-೩೩

‡ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ— ಜುಲೈ ೧೯೩೩

೨ ಜೀವನ ಸಂಗೀತ, ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲೆ, ಪುಟ ೫೬

ಸತಿ : ಪತಿ : ಕೂಡಿ : ಜೋಡಿ   ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ
 ಹಿತ : ದಿಂದ : ಮಲಗಿ : ದಾಗ   ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ
 ಗೊತ್ತ : ಮಾಡಿ : ಹೇಳಿ : ಗಂಡಾ : ಹ್ಯಾಂಗ : ಮಾಡೂ : ನ   ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಬ್ರ : ಗುರು
 ನಿನ್ನ ಮುಂದ ಮಾತೊಂದು
 ಬಿಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೇಳಿನು
 ಬಸರಿದ್ವೀನ್ವ ಸರನ್ನೇನಡೂನ

ಈ ಬಗೆಯ ಭೋಗಪಟ್ಟದಿಗಳು ಮೇಲೆ ಹೆಸರಿಸಿದ ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಚೌಕದ ಕೊನೆಗೆ ವೈವಿಧ್ಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

‘ಚೌಕ’ದಲ್ಲಿ ಚರಣಗಳು ರಗಳೆಯಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಹರಿಯ ಬಹುದು. ಆದರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಸೊಗಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ನೋಡಿ :

ತಾಳ ಗತ್ತ ಮಾಡಿದಾಂಗ
 ನಗಾರಿ ನುಡಿದಾಂಗ
 ದುಮು ದುಮಿ ಹೊಡಿದಾಂಗ
 ನೌಬತ್ತ ಬಡಿದಾಂಗ
 ಕೊಂಬ ಕಾಳಿ ಹಿಡಿದಾಂಗ
 ಸಿಡ್ಲ ಮಿಂಚ ಕಡಿದಾಂಗ
 ಮಗ್ಗಿ ಪಾಟ್ಲಿ ಹೆಣೆದಾಂಗ
 ಸುದ್ದ ನವಿಲ ಕುಣಿದಾಂಗ
 ತಂಡ ತಂಡ ನೆರೆದಿತೊ ಜನಾ
 ಕುಣ ಕುಣದು ದಣದು ಬ್ಯಾಸತ್ತು ನಿಂತಿದಾರ
 ಗೋಕುಲಾಷ್ಟಮೀ ದಿನಾ ೧

—ಜೀವನ ಸಂಗೀತ

ಪ್ರಾಸ : ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವು. ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಲಾವಣಿಗಳಂತೂ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ವಿವಿಧ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಬೀರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಚೌಕದೊಳಗಣ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಅಳವಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಚರಣಗಳ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಪಲ್ಲವಿಯಂತೆ ಒಂದೇ ಯಾಗಿದ್ದು ಪದ್ಯಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಆ ಒಂದೇ ಪ್ರಾಸದಿಂದ ಹೆಣೆಯುವ ರೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ‘ಜೀವನ ಸಂಗೀತ’ದೊಳಗಿನ ‘ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲೆ’

ಎಂಬ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಈ ಮಾತಿನ ನಿದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. 'ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲೆ' ಎಂಬ ಲಾವಣಿಯೊಳಗಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯ :

ಎರಳಿ ನೋಟದಂಥ ಹೆಣ್ಣು
ಸಿಂಹಸ್ಥಾಂಗ ನಡೆ ಸಣ್ಣ
ಕುಡಿದುಬ್ಬ ಕಾಡಿಗ್ಗಣ್ಣು
ಹಾಂಗಿತ್ತ ಗೋಪ್ಯಾರ ವರ್ಣ
ತುಟ ಹವಳದ ಕುಡಿ
ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಸಿಂಗಾರ ಮಾಡಿ
ಇಟ್ಟಾರ ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿ

ಕೊನೆಯ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದೊಡನೆ ಲಯವೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸುಖವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಲಯದ ಜಾಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿರುಗುವ ಪ್ರಾಸವು ಏಕತೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆಯನ್ನು ಕಿವಿಗೂ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಎತ್ತಿ ತೋರುವುದುಂಟು ಹೀಗೆ :

ಹೆಣ್ಣು ಸಲ ಜಾತಿ ಪದ್ಮಿನಿ
ಸುರತ ಚಂದ್ರಣಿ
ಹೊಂಟ ನಾಗಿಣೀ ನೋಡ ತಿರುಗಿ
ಮರಿಗುದರಿ ಕುಣಿಸಿದಂಗ ನಾಜೂಕ ನಿನ್ನ ನಡಿಗಿ
ಹೊಳೆ ನೀರ ತೆರೆಯ ಹೊಡಿದಂಗ ಒಡುತೆ ನಿರುಗಿ
ತ್ರಿಲೋಕ ತಿರುಗಿ ಬಂದೆ ಹಾಡಿ
ಇಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಜೋಡಿ
ರಂಬಿ ನಿನ್ನ ನೋಡಿ ನಾಚ್ಯಾಳ ಕಡಿಗಿ ||ಪಲ್ಲ||

ಗರಗರಾ ತಿರವತೀ ಕಣ್ಣು
ಕೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣ
ಬೇತಲ ಸಣ್ಣ | ಕತ್ತಿಧಾರಿ
ನಿನ್ನ ಕಂಡ ಪಕ್ಷಿಗಳು ನಿಂತು ಹವ್ವಹಾರಿ
ನಿನ್ನ ನಡಿಗಿ ನೋಡಿ ನವಲ ಕುಣವುದ ಮರೆತಿತರಿ
ನಿನ್ನ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿ ಆಯ್ತು ಲುಬ್ಧ
ಕೋಗಿಲ ನಾಚಿ ಕದ್ದ
ವನಾ ಬಿಟ್ಟ ಎದ್ದ | ಹೋಯ್ತು ಹಾರಿ ೧

ಲಾವಣಿ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಗಳತೆ ಹೆಚ್ಚು: ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸವು ಈ ಓಟಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುಗೊಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸವು ಲಯವನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರುವದಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯದ ಚರಣಗಳನ್ನು ಕಳಿಗಿಯಂತೆ ಕೀಲಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸದ ಈ ಸೊಗಸೂ ಚಮತ್ಕಾರವೂ ಲಾವಣಿ ಬಂಧಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಭಾವವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಲಾವಣಿಯ ಪ್ರಾಸ ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ. ದಸ್ತಿನ ಗತ್ತಿಗೂ ಪ್ರಾಸ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಸರಿ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಲಾವಣಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಳೆಯೇರುತ್ತದೆ.

ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಪದಗಳೆಂದರೆ ದುಮ್ ದುಮಿಗಳು. 'ದುಮ್‌ದುಮಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ 'ದುಂದುಭಿ'ಯೆಂಬ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದಾಗಿದೆ. 'ಡಿಂಡಿಮಿ' ಎಂಬ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷವೂ ಉಂಟು. ಅದರಿಂದಲೂ 'ದುಮ್‌ದುಮಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಪಭ್ರಂಶದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿರಬಹುದು. ಅಂತೂ ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ ದೊಡನೆ ಹಾಡುವ ಪದವದು. ದುಮ್‌ದುಮಿಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆವಲಂಬಿಸಿದ ಪದಗಳು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಯವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶುದ್ಧ ತ್ರಿಪದಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕದು. ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಬಹುದು.

೧

* ಕೇಳುತ್ತ: ಚಿಂತೆಯ: ತಾಳುತ್ತ: ಧೈರ್ಯವ| ಸೀಳುತ್ತ: ಧರಣಿ: ಬೀಳುತ್ತಲಿ

|| ದುಂದುಂ ||

ಕಾಳಗ: ತಲೆ ಕಣ್ಣ: ನೀಳುತ್ತಲಿ | ಮತ್ತೆ ಏಳುತ್ತ : ಸಖಿಯರ: ಗ್ಲೇಳುತ್ತಲಿ

ಅಯ್ಯೊ

ಭಾಳಲೋಚನನು ಎನ್ನಾಳುವ ರಾಯನ | ಹಾಳು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಅಳಲಿದಳಾ

ರತಿಯು || ದುಂ ||

೨

ಕೆಳದಿ ಕೇಳಿ ನಲ್ಲನಳಿದಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ | ನಿಳಯದೊಳಗೆ ಹೊತ್ತುಗಳೆಯಲಾರೆ

ಅವ್ವ

ನಳಿನಾಸ್ತ್ರನಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ತಾರೆ| ಬಹು ಕಳವಳ ಪೆಚ್ಚಿತು ತಾಳಲಾರೆ

ಕಪ್ಪು

ಗಳ ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯು ಕೈಯಗೂಡಿತು ಎಂದು ತಳಮಳಿಸುತ ರತಿ ಚೀರಿದೂರಿದಳು

* ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೊಂಡುಬಾಗಿ ಮಧುರ ಚೆನ್ನರು ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆಯ ೧೯೨೪ನೆಯ ಜನವರಿ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದು ವಿಷ್ಣು ಗಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಲಯವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಶಗಣಾ ನ್ವಯವಾದ ಲಲಿತಲಯ, ಆದಿಪ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಅನುಪ್ರಾಸಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅನುಪ್ರಾಸಗಳು ಲಯದ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಿಲ್ಲ. ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಸ ಅಳವಡವಿದ್ದೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ. ಪ್ರಾಸದೊಡನೆ ಲಯವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಜೀರುತ್ತದೆ. .

‘ದುಂದುಭಿ’ ಅಥವಾ ‘ದುಮ್ ದುಮಿ’ಯು ಮೊದಲು ರಾಜಶಾಸನವನ್ನು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಜಾಹೀರಪಡಿಸುವ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕಾಲಾಂತರ ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಕಥೆಯ ಹಾಡುಗಳಿಗಾಗಿ ಅದರ ಬಳಕೆಯಾಗತೊಡಗಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

“ಕೊರವಂಜಿಯ ಹಾಡು, ಯಕ್ಷಗಾನ ಇವು ಗಂಡಸರ ಹಾಡಿಗೂ ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡಿಗೂ ನಡುವೆ ಇವೆ” ಎಂದು ಶ್ರೀ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಕೊರವಂಜಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯ, ಯಾಲಪದ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗಮಾನಗಳು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ.

† ಯಾಲಪದ :

ವನ್ನೆ ರನ್ನೆ ಮೂಲೆ ನಾಲೆ ಓಂಬತ್ತಾನೆ ತಿಂಗಳೊಳಗೆ
ಗಂಡು ಮಗ ಕಡು ಚೆಲ್ಲಾನೆ— ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿ
ಚಂಡ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಾನೆ

* ತ್ಯಾಗಮಾನ :

ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದಲಿನ್ನು ಎಲೆ ನಾರಿ | ನಾವು
ಯಾರ ನೋಡಿ ಕರಗಿದೆವು ಎಲೆ ನಾರಿ

ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿದರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳು ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಾಹಸದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಗತಿಯು ಹೆಂಗಸರ ಹಾಗೂ ಗಂಡಸರ ಸ್ವಭಾವಧರ್ಮವನ್ನೇ ಸೂಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಯುಗಯುಗಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡುಗಳು ತ್ರಿಪದಿಯ ಸುತ್ತುಮುತ್ತ

† ಯಾಲಪದವು ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗಮಾನಗಳು ಉತ್ಸಾಹಲಯದಲ್ಲಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ತಿರುಗಿದುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಾದರೋ ಆಗಾಗ ಹೊಸ ಗತಿ ಗತ್ತುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ. ಲಾವಣಿಯ ಚೌಕುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆ ಹೊಳೆಯದಿರದು. ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರು ಹೊರಗಿನ ಬೆಳಕನ್ನು ಅಮಂತ್ರಿಸಿ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಅನ್ಯಭಾಷೆಗಳ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೀಭಾಷೆಯ—ಲಾವಣಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೂ ಪರಿಣಾಮವೂ ಕನ್ನಡ ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೀರಾಬಾಯಿ ನೊದಲಾದ ಸಂತಜೀವಿಗಳ ಭಕ್ತಿಭಾವಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿದ ಮಂದಾಢಿಲ ಲಯವು ಹಿಂದೀ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಲಾವಣಿಗಳೂ ಕೂಡ ಮಂದಾಢಿಲ ಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಸಂಗತಿಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗತಿ : ೧೩ ಆಧುನಿಕ ಭಂದಸ್ಸು

ಹಿಂದಿನ ಹನ್ನೆರಡು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಭಂದಸ್ಸು ಈ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವ ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ. ನಮ್ಮ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಷ್ಟು ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗವು ಹಿಂದೆ ಇನ್ನಾವ ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಇಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿ ಹರಡಿದ ಭಂದೋವ್ಯಕ್ತದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳ ಮೂಲ ಬೇರುಗಳೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು.

ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಾವ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕವುಂಟಾದುದು ಈ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಗಳ ರಾಶಿಯೇ ರೂಪಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರೇರಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಹೀಗೆ ರಚನೆಗೊಂಡ ಭಾವಗೀತಗಳ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅನೇಕ ಹೊಸ ಹೊಸ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡಿವೆ. ಕನ್ನಡ ಭಂದದ ಮೇಲೆ ಆಡಿದ ದೂರದ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ೧೯೨೬ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಮಾಡಿದ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳು ಹೊಸ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದುವೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಹೊಸ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಂದವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಹಳಬರು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳು ಎರಡೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವರ ಕಿವಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಹಳೆಯ ದಾಟಿಗಳು ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಭಾಸವಾಗದೆ ಇರುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ. ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಆರು ಚರಣಗಳಿಂದ ಮರ್ಯಾದಿತವಾದ ಪದ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರದೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಹಿರಿಕಿರಿ ಚರಣಗಳು ಅದೆಷ್ಟೋ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಹೊಸಬರ ಕಿವಿಗೆ ಅವುಗಳ ದಾಟಿ ಪರಿಚಯದ ದಾಟಿ; ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅವುಗಳ ರೂಪ ಸಮಕಟ್ಟಿನ ರೂಪ.

ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಂದೋಲನವೇ ಮುಖ್ಯ; ಹಿಂದಿನ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಇದ್ದಿತು; ಇಂದಿನ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಉಂಟು. ಕವನ ಕನ್ನಿಕೆಯ

ಗತಿಗತ್ತುಗಳು ಒಂದಲ್ಲ; ನೂರೊಂದು. ವಿಶ್ವಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಭಂದಃಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕತೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆಯು ತೋರಿಬಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡಬೇಕಿಲ್ಲ. “ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಥನ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಅನಾಯಕತೆ ತಾಂಡವ ವಾಡದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಒಳಗೆ ವೈವಿಧ್ಯವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಲ್ಲ.” ಎಂದು * ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ.

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾವಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಕನ್ನಡ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಈ ಪ್ರಭಾವವು ಚರಣಗಳ ಉದ್ದಳತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧದ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ರೂಪರಚನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ; ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಕಳೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಸುಳುಹು ಗಾಣಿಸಲು ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು:

ಸುತ್ತಲಿರುಳು ಕವಿಯುತಿದೆ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ನಲ್ಲ ಬಾರನೆ ?	೩ : ೩ : ಗು.
ಚಿತ್ತವಳುಕಿ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಮೊಗವ ತೋರನೆ ?	೩ : ೩ : ಗು.
ಬರುವ ತನಕ ಕಾಯುವೆನು	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಹರುಷಕಾಗಿ ನೋಯುವೆನು ೧	೩ : ೩ : ೩ : ೩
—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಲಯವೇ ಹುದುಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಹೊಸ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿ ಹೊಸ ಗಮಕದ ಸೊಬಗನ್ನು ಬೀರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳು ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯ ಎರಡು ಹಿರಿ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗುವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೊನೆಯವೆರಡು ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯ ಎರಡು ಕಿರಿಚರಣಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಲಯದಲ್ಲಿ ನೈತೃತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಹಳಗನ್ನಡ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಸತತವಾದ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ನಿಯತವಾಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಬಾಹ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟೆ; ಮುಂದಣ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯದ

* ಸಂಭಾವನೆ (ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೪೧) ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಥನ ಲಯಗಳು, ಪುಟ ೩೯೮

೧ ಕೊಳಲು—‘ವಿರಹಿಣಿ’

ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟಿನೊಡನೆ ಮೇಲಣ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಚರಣಗಳ ರೀತಿಯನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಬಹುದು.

Rarely, rarely comest thou,
spirit of delight
Wherefore hast thou left me now
Many a day and night ?
Many a weary night and day
'Tis since thou art fled away

Shelley : Song

ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನ ನಾಡಿಗಳು: ವೃತ್ತ, ಜಾತಿ, ಭಂದ— ಎಂದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಗಿದ್ದೇವಷ್ಟೆ? ಮಾತ್ರಾ ಗಣ ಬಂಧಗಳೆಲ್ಲ 'ಜಾತಿ'ಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯದೇ ವಿಲಾಸ; ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನುಳ್ಳ ಲಯಗಳು ಮೂಲತಃ ಮೂರು. ಅವು ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಲಯಗಳು. ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ೧ ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ, ಉತ್ಸಾಹಗಣ ಹಾಗೂ ಮಂದಾನಿಲ ಗಣಗಳ ಮಿಶ್ರದಿಂದ ಜನಿಸುವ ೨ ಭಾಮಿನಿ ಮತ್ತು ೩ ಮಂದಾನಿಲದ ಪ್ರಭೇದ— ಈ ಮೂರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಯಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಧಾನ ಲಯಗಳು ಒಟ್ಟು ಆರು ಆಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು * ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವೇ ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನ ನಾಡಿಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ :

ಲಯ	ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
೧ ಉತ್ಸಾಹ :	ನೋಡು:ತಳಿತ:ತಳಿತ:ನಡುವೆ	೩:೩:೩:೩
೨ ಮಂದಾನಿಲ :	ಬಿಸಿಲೋ:ಬೆಳೆಯಿತು:ಬಾನೋ:ತಿಳಿಯಿತು	೪:೪:೪:೪
೩ ಲಲಿತ :	ಓ ಮನವೆ:ಬಾ ಮುಳುಗು:ಭಕ್ತಿ ಜಲ:ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ	೫:೫:೫:೫
೪ ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ :	ಕಣ್ಣುಗಳನೆಲೆ:ಚಿಲ್ವಿನ ಬಲೆ:ಸುಖದೊರತೆಯ:ಬನವಾಸಿ	೬:೬:೬:೬
೫ ಭಾಮಿನಿ :	ಅವಳ:ಚೆಲುವನು:ನಾನೆ:ಅರಿಯೆನು	೩:೪:೩:೪
೬ ಮಂದಾನಿಲ ಪ್ರಭೇದ:	ತಾಳು:ಕಂಬನಿಯ:ತುಂಬು:ಕಂಬನಿಯ	೩:೫:೩:೫

ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಆರು ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಲಿತಲಯವೇ ಕನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ.

* ಗತಿ ೨ : ಭಾವ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸು, ಪುಟ ೨೨.

ಲಲಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಬಂಧಗಳು :

I ಲಲಿತ ರಗಳೆ (ಸರಳರಗಳೆ) : ಲಲಿತರಗಳೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು 'ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಲಲಿತರಗಳೆ ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ವಿರಳ. ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸರಹಿತವಾದ 'ಸರಳರಗಳೆ' ಮಾತ್ರ ಆಧುನಿಕ † ಕಥನ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗೀತ ರೂಪಕ, ಗೀತನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

II ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿ : ೫ ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯವಿದು. ಲಲಿತರಗಳೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಂತೆ ಇದರ ರೂಪ.

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಉದಯದಲಿ : ಕುಸುಮ ತಾ : ನರಳುವುದು : ತೆರಳುವುದು	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಮುದದಿಂದ : ಬರುವುದಾ : ಮಧುಮಾಸ : ವಿಧಿಹಾಸ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಪದುಳದಿಂ : ಪಕ್ಷಿಗಳು : ಪಾಡುವುವು : ಬೇಡುವುವು	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಎದೆಯಸಂ : ತಸ ಮಾತ್ರ : ಕೊರಗುತಿದೆ : ಸೊರಗುತಿದೆ ೧	೫ : ೫ : ೫ : ೫

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಈ ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿಯ ಗತಿಯು ಗಜಗತಿಯಂತೆ ಗಂಭೀರ. ಗಂಭೀರವಾದ ಯಾವುದೇ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಭಂದೋಬಂಧವಿದು. ಆದರೆ ಈ ಭಂದೋಬಂಧವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿಲ್ಲ.

III ಲಲಿತ ಚೌಪದ ಅಥವಾ ಭಂದೋವತಂಸ :

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಬಾರ ಮುಂ : ಬೇಸಗೆಯ : ಮೆಲುನಡೆಯ : ಮಾರುತ	೫ : ೫ : ೫ : ೪
ಬಾರಯ್ಯ : ಮಧುಮಾಸ : ದೈತರವ : ಸಾರುತ	೫ : ೫ : ೫ : ೪
ಬಾರಲೋ : ಕಕೆ ಹರಿಸ : ದೈಸಿರಿಯ : ಬೀರುತ	೫ : ೫ : ೫ : ೪
ಬಾರ ಸೊಗ : ಸಿನ ತೆರನ : ಜಗಕೆಲ್ಲ : ತೋರುತ ೨	೫ : ೫ : ೫ : ೪

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

† ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳ 'ಗೋಲ್ಕಾಥ' ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ 'ಚಿತ್ತಾಂಗದ' ಮೊದಲಾದ ಕಥನ ಕವನಗಳನ್ನೂ, ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ 'ಯಮನಸೋಲು' 'ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ', ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಯ್ಯನವರ 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಾ' ಮೊದಲಾದ ಗೀತ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

೧ ಕೊಳಲು— "ಸೊಬಗನಾಸ್ವಾದಿಸಲು"

೨ ಆರಾಣ— 'ತೆಂಗಾಳಿ'

ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿಗೂ ಲಲಿತ ಚೌಪದಕ್ಕೂ ಗಣಯೋಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಚರಣದ ಕೊನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಿಯೇ ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿಗಿಂತ ಲಲಿತ ಚೌಪದದ ಚರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಗವೈಖರಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತೇ ಲಲಿತ ಚೌಪದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಲಲಿತಚೌಪದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರ :

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಹಿಂದಿರುವ : ಹಗೆಯಿಗ : ಅಂಗಾರ : ವಾಯ್ತು	ಃ : ಃ : ಃ : ೩
ಮುಂದಿರುವ : ಗೆಳೆತನದ : ಸಿಂಗಾರ : ವಾಯ್ತು	ಃ : ಃ : ಃ : ೩
ಇಂದು ಮು : ಟ್ಟಿದ ಪತ್ರಿ : ಬಂಗಾರ : ವಾಯ್ತು	ಃ : ಃ : ಃ : ೩
ಹೋಗೋಣ : ಬಾ ಇನ್ನು : ಸೀಮೆಯನು : ದಾಟಿ ೧	ಃ : ಃ : ಃ : ೩

— ಬೇಂದ್ರೆ

ಮಿಶ್ರಚೌಪದ : ಚೌಪದದಲ್ಲಿ ಃ : ಃ : ಃ : ೩— ಈ ಯೋಜನೆಯ ಚರಣಗಳು ಅಳವಡಬೇಕಷ್ಟೇ ? ಅದರೊಡನೆ ಃ : ಃ : ಃ : ಗುರು— ಈ ಚರಣವನ್ನು ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಅಧುನಿಕರು ಪದ್ಯ ರಚಿಸಿಕೊಂಡುದುಂಟು. ಇದು ಲಲಿತ ಚೌಪದದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೀತಿ :

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ತಂಗಾಳಿ : ಬೀಸೆ ಹೊಸ : ತಳಿರೊಲೆಯು : ವಂತೆ	ಃ : ಃ : ಃ : ೩೩
ನಿರಿಗೆದರೆ : ಗಳ ರಚಿಸು : ಮಿಳಿರು : ವಂತೆ	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು.
ಎದೆಯ ಕೆಣ : ಕುವ ತೆರದಿ : ಮೇಲುದನು : ಇರಿಸು	ಃ : ಃ : ಃ : ೩
ಬಿಂಕ ಮೆರೆಯುವ ತೆರದಿ : ಕೊಂಕುಗೊಳಿಸು	ಃ : ಃ : ಃ : ಗು.

— ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಈ ಬಗೆಯ ಪದ್ಯರಚನೆ ಹೊಸ, ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಬಹಳ ವಿರಳ. ಈ ಭಂದೋಬಂಧವು ಶೃಂಗಾರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

೧ ಗರಿ— 'ಸೀಮೋಲ್ಲಂಘನ'

೨ ಕೊಳಲು— 'ರಸಿಕರ್ಷಿ'.

IV ಕುಸುಮಚೌಪದಿ (ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸ) :

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಜಗವ ತುಂ : ದಿದ ಬೆಳಕು : ನಮಗೇಕೊ : ಸಾಲದಿದೆ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಎನಿತು ಮಾ : ನವನೆದೆಯ : ಆಳ ಅಗಲ ?	೫ : ೫ : ೫ : ಗು
ಬಂದಷ್ಟು : ಇಂಗುತಿದೆ : ಮತ್ತೆ ಬರಿ : ದಾಗುತಿದೆ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಎಷ್ಟು ಸೆಲೆ : ಯೊಡೆದರೂ : ವಿಫಲ ವಿಫಲ ಗ	೫ : ೫ : ೫ : ಗು

—ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ

ಈ ಭಂದೋಬಂಧವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನವಾದುದು. ಇದು ೧೨, ೧೬, ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ಭಾವಗೀತಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಭಂದೋಬಂಧವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೀತಗಳನ್ನು ಬರೆಯತೊಡಗಿದ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಈ 'ಕುಸುಮ ಚೌಪದಿ' ಅಥವಾ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ 'ಚಿಕ್ಕಸೀಸ'ದಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಧುನಿಕ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ವಿಪುಲವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗವಾದ ಬಂಧವು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಭಾವಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ, ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ, ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಇದು ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಮಂದವಾದ ಗತಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಹಾಗೂ ಬಂಧುರವಾದ ಭಾವಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು.

ಕುಸುಮಚೌಪದಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿಸಿದ ಬಂಧವಿದು. ಆಧುನಿಕರು ಇದನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದೊಡನೆ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು 'ಕುಸುಮ ಚೌಪದ'ವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಸೀಸಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪದ್ಯಗಳೇ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸವೆಂದು ಕರೆಯಲು ಅಭ್ಯಂತರ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸದ ಛಾಯೆ :

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಈ ಬಗೆಯ : ಮುಕ್ತನಿಗೆ : ತೊತ್ತು ತೊಡ : ರುಗಳಿಲ್ಲ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಎರುವಾ : ಸೆಗಳಿಲ್ಲ : ಬೀಳುವಳು : ಕಿಲ್ಲ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಹೊನ್ನು ಮ : ಳ್ಲೆಲ್ಲ ದೊಡೆ : ತನ್ನೊಡೆಯ : ತಾ ಬಲ್ಲ	೫ : ೫ : ೫ : ೫
ಬಂದು ತನ : ಗಿಲ್ಲದೆಯೆ : ಉಂಟು ತನ : ಗೆಲ್ಲ ೨	೫ : ೫ : ೫ : ೫

—ಪಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ— 'ಚಿರಂತನ ದಾಹ'

೨ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— 'ಸುಖಜೀವನ'

ಇದು ಕುಸುಮ ಚೌಪದಿಯಂತೆಯೇ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಸಮವಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒಂದಿನಿತು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತರಂಗಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಚಿಕ್ಕಸೀಸ ಹಾಗೂ ಆದರ ಛಾಯೆ ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ :

ನಿನ್ನ ಮುಡಿ : ಹೂ ಚಿಕ್ಕಿ : ಹಣೆ ಚಂದ್ರ : ಕಣಾಜೊನ್ನ   ೫ : ೫ : ೫ : ೫
 ನಿನ್ನ ನಗೆ : ಯನೆ ತನ್ನ : ಹಗಲು ಮಾ : ಡಿ   ೫ : ೫ : ೫ : ಗು
 ನಿನ್ನ ಪದ : ಕಮಲಗಳೆ : ತನ್ನ ಆರ : ಮನೆಯಾಗೆ   ೫ : ೫ : ೫ : ೫
 ರನ್ನೆ ಲ : ಪ್ತಿಯು ಅಲ್ಲಿ : ಪವಡಿಸುವ : ಛಾಡಿ ೧   ೫ : ೫ : ೫ : ೩
 —ಬೇಂದ್ರೆ

V ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟಿ : ಪಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ನಿಂತ ಪಟ್ಟಿ ಯೆಂದರೆ ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟಿ ಅದು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಅದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದೊಡನೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ತುಂಬು ತುಂಬೆಲೆ ತುಂಬಿ
 ದಿಗ್ವಿಶ್ವಗಳ ತುಂಬಿ
 ತುಂಬಿ ಮೀರಲೆ ನೀನು ನಾಕ ಲೋಕ
 ಒಂದೊಂದೆ ಪದಸ್ಪರ್ಶ
 ಒಂದೆ ಚುಂಬನ ಹರ್ಷ
 ಒಗೆಯಿಸಲಿ ನವ-ಸರಸ-ಸೃಷ್ಟಿ-ಪಾಕ ೨

—ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ

ಈ ಬಗೆಯ ಲಯವೂ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟು ಅಧುನಿಕ ಮರಾಠಿ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ತುಮ ತುಮತ ತುಮ ಯೆ
 ಖಣ ಖಣತ ಶುಲ ಯೆ
 ಶಙ್ಖ ಪುಕ್ಕಿತ ಯೆ ಯೆಞಿ ರದ್ರಾ
 ಪ್ರಲಯ ಧನ ಮೈರವಾ
 ಕರಿತ ಕರ್ಕಶ ರವಾ
 ಕೂರ ವಿಕಾಡ ಯೆ ಕೃದ್ ಮುಡ್ರಾ ೩

—ಭಾಸ್ಕರ ತಾಂಬೆ

೧ ಗರಿ—‘ಶಕ್ತಿ’

೨ ತುಂಬಿ—‘ತುಂಬಿಗೆ’

೩ ಮಾಧವ ಪಟವರ್ಧನ ಕೃತ ಛಾಂದೋ ರಚನಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ (ಪುಟ ೫೦೭) ದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು.

Where sunless rivers weep
Their waves into the deep
She sleeps a charmed sleep; awake her not.
Led by a single star
She came from very far
To seek where shadows are; her pleasant lot,

Christina Rossetti : Dream Land

ಹೀಗೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಈ ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಹಿರಿಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹಿರಿದುವನಾಡಿ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಸ ಯೋಜನೆಯು ಕೃಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ತಪ್ಪಿದರೆ ಏನೊರ್ಮೆ ?
ಅನುಭವಕೆ ಅದೆ ಪೆರ್ಮೆ !
ತಪ್ಪಿದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿನೊಳಳುಕಿ ನಿಲ್ಲಲದುವೆ ಪಾಪ !
ಬೀಳುವುದು ಹರಿವ ಹೊಳೆ
ಅದಕಿಹುದೆ ಕೊಳದ ಕೊಳೆ ?
ನೀರು ನಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಯೆ ನಿರ್ಮಲದ ಗಂಗೆ; ನಿಲೆ ಮಲದ ಕೂಪ ೧

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

VI ಕುಸುಮ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ: ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಯ ಹಿರಿಯ (ದೀರ್ಘ) ಚರಣವನ್ನು ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದಿಟ್ಟು ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ದ್ವಿಪದಿಯಿದು. ಅದುದರಿಂದ ಕುಸುಮ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಅದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಯಾರು ನೀದವರಲ್ಲಿ ತಾಯೆ ಎಂದೆ   ೫ : ೫ : ೫ : ಗು
ಯಾರು ಕೇಳುವರೆನಗೆ, ಯಾಕೆ ತಂದೆ ೨   ೫ : ೫ : ೫ : ಗು

—ಬೇಂದ್ರೆ,

ಇದರ ಬಳಕೆ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ವಿರಳ. ಸಂವಾದ ಕವನಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂವಾದ ಗೀತ (duets) ಗಳಿಗೆ ಈ ದ್ವಿಪದಿಯು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

೧ ಪಾಂಡುಜನ್ಮ— 'ಮಲ್ಲಗೀತೆ'

೨ ಗರಿ— 'ಕನಸಿನೊಳಗೊಂದು ಕಣಸು'

ಕುಸುಮ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಬಂಧವು ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಉದಾ :

ನೆರೆಮುತ್ತು ಯೌವನಕೆ
ಒಲ್ಲದೊಡನಾಟ
ಯೌವನವು ಸುಮ್ಮನ
ಮುಪ್ಪು ಮಿಡುಕಾಟ ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

VII ವಿಕಸಿತ ಕುಸುಮಾರ್ಥ : ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿ ಅದರ ದೀರ್ಘ ಚರಣವನ್ನು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ದೀರ್ಘಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಬಂಧವಿದು.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಹೂವೆ ಚಿಂದಕೆ ಅರಸ	೫ : ೫
ಚಿಂದದೊಳು ಇದು ಸರಸ	೫ : ೫
ಇದುವೆ ಚಿಂದದ ಗುಡಿಯ ಗೋಪುರಕೆ ಕಳಸ ೨	೫ : ೫ : ೫ : ೩

VIII ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ : ಆಧುನಿಕ ಯುಗದ ಕವಿಗಳು ಮೊದ ಮೊದಲು ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕವಿತೆ ರಚನೆಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದರು. ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯಿಂದ ಮುಂದೆ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಯ ದೀರ್ಘ (ಹಿರಿಯ) ಚರಣವನ್ನು ಒಂದರ ಕೆಳಗೊಂದು ಇಟ್ಟು ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲು ಬಹಳ ಕಾಲ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ಭೋಗಪುರದಾಲಯದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗವಿದೆ ಕೂಗು ಕದ ತೆರೆಯದಿರಲು
ಯೋಗ ಪದಗಳ ಹಾಡು; ಬೀಗ ಬಿಚ್ಚುವುದು, ನೀ ಬಾಯಾರಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಡಲು

ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘದ ರೂಪಾಂತರ : ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ರೂಪವಿದು.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು— ಮುತ್ತುಯೌವನ

೨ ಗರಿ—‘ಹೂ’

ಉದಾಹರಣೆ:

ಹೆದರುನೆನು : ನಾ ನಿನ್ನ : ಬಿನ್ನಾಣ : ಕೆಲೆ ಹೆಣ್ಣೆ   ಖ : ಖ : ಖ : ಖ
ಹೆದರದಿರು : ನೀನು ನನ : ಗೆ   ಖ : ಖ : ಗು
ಹೊರಲಾರ : ದಳಲಿಂದ : ನೊಂದವನು : ತಂದವನು ಖ : ಖ : ಖ : ಖ
ಹೊರಿಸುವೆನೆ : ಹೇಳು ನೀನ : ಗೆ   ಖ : ಖ : ಗು

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ

IX ವಾರ್ಧಕ ಪಟ್ಟದಿಯ ದೀರ್ಘಚರಣವನ್ನು ಮೂರು ಚಿಕ್ಕ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟು ರಚಿಸಿದ ಮಟ್ಟು ಆಧುನಿಕ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ   ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಲತೆಯೆ ಹೂ : ಗಳ ತೋರು   ಖ : ಖ
ಸ್ಥಿತವನೆ : ಲ್ಲೆಡೆ ಬೀರು   ಖ : ಖ
ಸುರಿಸು ನ : ಲ್ಲೆಯ ಸೋನೆ : ಯ ೨   ಖ : ಖ : ಗು

—ಎ. ಕೆ. ಪುಟ್ಟರಾಮು

ಮೃದುವಾದ ಆದರೆ ಅಷ್ಟೇನು ಗಂಭೀರವಲ್ಲದ ಭಾವವನ್ನು ಈ ಬಂಧವು ಬಿಡಗಿನಿಂದ ಸುಳುಹುಗಾಣಿಸಬಲ್ಲದು.

ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಒಂದು ಭಂದೋಬಂಧ :

ಲಲಿತ ಲಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ವರೆಗೆ ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಒಂದು ಭಂದೋಬಂಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ತೋರಿದ್ದೇನೆ.

ದಿಟ್ಟಯನು : ಶೂನ್ಯದಲಿ : ನೆಟ್ಟು ನಿಂತೆ   ಖ : ಖ : ಖ : ಗು
ಮನದಿ ನಿನ : ಗೇನು ಚಿಂತೆ ?   ಖ : ಖ : ಗು
ಮೋಡ ಮುಸು : ಕಿದ ಚಂದ್ರ : ಬಿಂಬದಂತೆ   ಖ : ಖ : ಖ : ಗು
ಇದು ಯಾವ : ಬಗೆಯು ಕಾಂತೆ   ಖ : ಖ : ಗು

ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು :

ಮಂದಾನಿಲವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಳ : ಳ : ಳ : ಳ— ಈ ಗಣ ಯೋಜನೆಯುಳ್ಳ ಲಯವು. ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಅಡಕ ವಾಗಬಹುದೆಂಬುವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕು.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— 'ಹೆದರುನೆನು ನಾ ನಿನ್ನ ಬಿನ್ನಾಣಕೆಲೆಹೆಣ್ಣೆ'

೨ ಕಿರಿಯಕಾಣಿಕೆ— 'ಕೇಳಿಕೆ'

I ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ: ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

II ಮಂದಾನಿಲ ಚತುಷ್ಟದಿ†

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಹಳದಿಯ : ಹೆಡೆಯನು : ಬಿಚ್ಚೋ : ಬೇಗಾ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಹೊಳಹಿನ : ಹೊಂದಲೆ : ತೂಗೋ : ನಾಗಾ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಕೊಳಲ : ನ್ನುದುವೆ : ಲಾಲಿಸು : ರಾಗಾ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ನೀನೀ : ನೀನೀ : ನೀನೀ : ನೀಸ	೪ : ೪ : ೪ : ೪

—ಪಂಜೇ ಮಂಗೇಶರಾವ್ ಹಾವಿನ ಹಾಡು

III ಮಂದಾನಿಲ ಚೌಪದ :

ಉದಾಹರಣೆ	
ಅವುದೊ : ಕೊಳಲಿನ : ನುಣ್ಣಿನ : ಯೊಂದು	೪ : ೪ : ೪ : ೩
ಜೀವನ : ಬೆರಸುತ : ಬೆರಸುತ : ಬಂದು	೪ : ೪ : ೪ : ೩
ದಾರಿಯ : ನಾರಿಯ : ದಾರಿಯ : ತಡೆದು	೪ : ೪ : ೪ : ೩
ದೂರಕೆ : ಸೆಳೆದುದು : ಹಾರಿತು : ನೆಗೆದು ೧	೪ : ೪ : ೪ : ೩

—ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲ ಶಂಕರಭಟ್ಟ

ಮಂದಾನಿಲ ಚೌಪದದ ಗತಿಯು ಚಪಲ. ಭಾವದ ಅವೇಶ ಅವೇಗಗಳನ್ನು ಅದು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಡಬಲ್ಲದು. ಮಂದಾನಿಲ ಚೌಪದವು ಕಥನ ಕವನ ಹಾಗೂ ಲಾವಣಿಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

IV ಶರ ಚೌಪದಿ : *ಶರ ಪಟ್ಟದಿಯು ಈಚಿನ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನು ವಷ್ಟು ವಿರಳ. ಅದರೆ ಅದು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಿಗೆ ತಿರುಗಿದ ರೂಪವು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶರಚೌಪದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

† ಈ ಬಂಧವು ನಾಗವರ್ಮನು ಲಕ್ಷಣಿಸಿದ ಮಂದಾನಿಲ ವೃತ್ತವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.

೧ ನಲ್ಕೆ— 'ಮುರಲಿನಾದ'

* ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲ ಶಂಕರಭಟ್ಟರ 'ಹೊನ್ನಿನ ಮದುವೆ' ಎಂಬ ಕಥನ ಕವನವು ಶರಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಕೂಹೂ : ಕೂಹೂ : ಎನ್ನುತ : ಕೂಗುವ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

ಕಿನ್ನರ : ಕಂಠದ : ಕೋಗಿಲೆ : ಯೇ

೪ : ೪ : ೪ : ಗು

ಮಾವಿನ : ತಳಿರೊಳು : ದೇವತೆ:ಯಂದದಿ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

ನೀನಡ : ಗೇನನು : ಹೇಳುತಿ : ಹೆ

೪ : ೪ : ೪ : ಗು

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ಕೊಳಲು 'ಕೋಗಿಲೆ'

ಈ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯವನ್ನು ಎರಡೇ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹರಹಿ ದ್ವಿಪದಿಯಂತೆ ಬಳಸಿದುದುಂಟು.

ಬೆಟ್ಟವೊ:ಕೆರೆಯೋ:ಬೀದಿಯೋ:ಬನವೋ:ಮನೆಯೋ:ಮಹಲೋ:ಎಲ್ಲ:ಲ್ಲು

ದಟ್ಟ:ಗೆ:ಕೂಡುವ:ಭಕ್ತಿಯ:ಮಾಡುವ:ಹರ್ಷವ:ತೋಡುವ:ಸವಿಸೊಲ್ಲು

ಶರಚೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಅಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಒಳಲಯ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಲಯದ ಬೆಡಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದುದುಂಟು.

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಗಂಗಾ : ಜನನಿಯೆ : ನಿನ್ನನು : ಪೂಜಿಸೆ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

ಲಕ್ಷ್ಮಾಂ : ತರ ಜನ : ಬಂದಿಹ : ರು

೪ : ೪ : ೪ : ಗು

ಹೂವು : ಕುಂಕುಮವ : ಗಂಧ : ವೀಳೆಯವ

೩ : ೫ : ೩ : ೫

ಹಣ್ಣು : ದಕ್ಷಿಣೆಯ : ತಂದಿಹ : ರು ೧

೩ : ೫ : ೪ : ಗು

— ವಿ. ಸೀ.

ಶರಚೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ :

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ನನ್ನನು : ನಿನ್ನಯ : ಕೊಳಲನು : ಮಾಡು

೪ : ೪ : ೪ : ೩

ಹೇ ಜೀ : ನೇಶನೆ : ಬೇಡುವ : ನು

೪ : ೪ : ೪ : ಗು

ನಿನ್ನಯ : ಸವಿಗೊರ : ಉಸಿರನು : ನೀಡು

೪ : ೪ : ೪ : ೩

ವಿಧ ವಿಧ : ರಾಗವ : ಹಾಡುವ : ನು ೨

೪ : ೪ : ೪ : ಗು

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

೧ ನೆಳಲು ಬೆಳಕು— 'ಗಂಗಾಪೂಜೆ'

೨ ಕೊಳಲು— 'ನನ್ನನು ನಿನ್ನಯ ಕೊಳಲನು ಮಾಡು'

ಈ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿವೆ.

(ಅ) ಒಂದು ರೀತಿ :

ಉದಾಹರಣೆ	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಅಗಣಿತ : ತಾರಾ : ಗಣಗಳ : ನಡುವೆ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ನಿನ್ನನೆ : ನೆಚ್ಚಿಹೆ : ನಾನು	೪ : ೪ : ೩
ನನ್ನೀ : ಜೀವನ : ಸಮುದ್ರ : ಯಾನಕೆ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಚಿರಧ್ರುವ : ತಾರೆಯು : ನೀನು ೧	೪ : ೪ : ೩

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಈ ಭಂದೋಬಂಧಕ್ಕೆ ಜಾನಪದ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಲ್ಲಲ್ : ಕಮಲದಾ : ಊ ತೇಲ್ : ಬುಟ್ಟಿ
ಮೇಲೊಂದಾ : ತೆಳ್ಳೆ : ಲೇಪ
ಚಿನ್ನದಾ : ನೀರ್ದಲ್ : ಕೊಟ್ಟಂ : ಗೃತೆ
ನನ್ ಪುಟ್ : ನಂಜೀ : ರೂಪ ೨

—ರಾಜರತ್ನಂ

(ಬ) ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿ :

ಮೆಲು ನಡೆ : ಯಿಕ್ಕುತ : ಮೊನದ : ಲಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು
ಬೀಣೆಯ : ದನಿಯಂ : ತೆ	೪ : ೪ : ಗುರು
ಬರುವಳು : ಕನ್ನೆಯು : ದೈನ್ಯದ : ಲಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು
ತಿಂಗಳು : ಬರುವಂ : ತೆ	೪ : ೪ : ಗುರು

V ಮಂದಾನಿಲ ದ್ವಿಪದಿ

ಉದಾಹರಣೆ :	ಪ್ರಸ್ತಾರ
ಮಂಜಿಬ್ಬನಿಗಳು : ಎರೆಯುವ : ಶಾವು*	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಬೆಟ್ಟದ : ಕೋಡಲಿ : ಬೆಳೆದಿತು : ಹೂವು ೩	೪ : ೪ : ೪ : ೪

—ಬೇಂದ್ರೆ

(ಶರದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ : ಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಅಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಬಳಸದೆ ಇರುವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಿದೆ.

೧ ನವಿಲು ಭಾಗ— 'ಧ್ರುವತಾರೆ'

೨ ರತ್ನನ ಪದಗಳು— 'ನನ್ ಪುಟ್ಟಂಜೀರೂಪ'

* ಕೊನೆಯ ಲಘುವು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನೆಳಸುತ್ತದೆ.

೩ ಗರಿ 'ನಿರಾಶ'

VI ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ :

ಉದಾಹರಣೆ :

ನಂಬದೆ:ನೆಚ್ಚದೆ:ಕರೆದರೆ:ಬರುವನೆ:ಎಂಬರು:ನಿಮ್ಮವ:ರು   ಳ:ಳ:ಳ:ಳ:ಳ: ಗು
ನಂಬುವ:ದೆಂತೋ:ಆಡದೆ: ನೋಡದೆ:ಎಂಬರು:ನಮ್ಮವ:ರು   ಳ:ಳ:ಳ:ಳ:ಳ: ಗು

ಇದರ ಲಯವು ಅಕ್ಕರಿಕೆಯ ಲಯವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಇದು ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಬಂಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕರಿಕೆಯು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಭಂದೋಬಂಧ ಇಷ್ಟೇ ಅಂತರ. ಆಧುನಿಕ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ವಿರಳವಾಗಿ ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ:

ಚಿಮ್ಮತ: ನಿರಿಯನು: ಬನದಲಿ: ಬಂದಳು	ಳ: ಳ: ಳ: ಳ
ಬಿಂಕದ: ಸಿಂಗಾ: ರಿ	ಳ: ಳ: ಗು
ಹೊಮ್ಮಿದ: ಹಸುರಲಿ: ಮೆರೆಯಿತು: ಹಕ್ಕಿ	ಳ: ಳ: ಳ: ಳ
ಕೊರಲಿನ: ದನಿದೋ: ರಿ ೧	ಳ: ಳ: ಗುರು

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಉತ್ಸಾಹ ಲಯದಲ್ಲಿ

I ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ: ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಗಿರಿಯ ಕೆಲದಿ ಬನದ ನಡುವೆ: ಝರಿಯ ತೆರದಿ ಸುಳಿದುಬರುತೆ
ತಲದ ಶಿಲೆಯ ನಿರಿದು ಕೊರೆದು: ಕೆಲದ ನೆಲವನರೆದು ಮುರಿದು
ವಿಮಲಜಲದ ವಿಪುಲ ಧಾರೆ: ಯಮ್ಯತಲಹರಿಯಂತೆ ತೋರೆ
ದಣೆನ ಕಳೆಯುವಲರ ಬೀರಿ: ಮೃದುಲ ಜವದಿ ಮುಂದೆ ಜಾರಿ ೨
... ..
... ..

—ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ

ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಯೋಜಿಸಿ ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆಯನ್ನು ಕಥನ ಕವನಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿದುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು—‘ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ’

೨ ನಿವೇದನ—‘ಶಿವನ ಸಮುದ್ರ’

ಬೇಂಟೆಗೆನುತುಮೊಂದು ದಿನಂ
ಪೋದನವನ್ ದಟ್ಟ ಬನಂ
ಬೆಟ್ಟವೇದೂ ಮುಗಿಲ ಮೀದೂ
ಪರ್ವದತ್ತು ಬನವ ಸಾದೂ
ಬೇಂಟೆಗಾರ ಸಬಕ್ತಗೀನ್
ತೊಳಲ್ಪನ್ ನಿಡು ಪೊಳ್ಳು ತಾನ್
ಬತ್ತಳಿಕೆಯು ಬೆನ್ನವೇಲ್
ಅತ್ತಮಿತ್ತವಲೆಯುತಿತ್ತು
ತಲೆಯುಡುಗೆಯು ನೆತ್ತಿಮೇಲ್
ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆಯಾದಿಡತ್ತು ೧

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

II ಭೋಗಷಟ್ಟದಿ: ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕರು ಬಳಸಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು ಆದರೆ ಅದರ ಚರಣ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿನಿತು ಹೆಚ್ಚು*ಡಮೆ ಮಾಡಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

III ಭೋಗಚೌಪದಿ: ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ರೂಪವಿದು. ಉದಾಹರಣೆ:

ವೀಣೆಯೊಳಗೆ ತಂತಿ ಬಹಳ; ತಂತಿಯೊಳಗೆ ಮನೆಯು ಬಹಳ
ನಾಣಿ ಬರುವುದೊಮ್ಮೆಗೊಂದು ಮನೆಯ ಮೀಂಟಲು
ಕೇಣವೇಕೆ ಮನೆಗೆ ಮನೆಗೆ; ನಾನು ತಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ
ಜಾಣರದನು ವೀಣೆ ನುಡಿವುದೆಂದು ಪೇಳ್ವರು ೨

IV ಭೋಗಾರ್ಥ: ಭೋಗಷಟ್ಟದಿಯ ಅರ್ಥ ಪದ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ಇಡಿಯ ಪದ್ಯದಂತೆ ಆಧುನಿಕರು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಭೋಗಾರ್ಥವೆಂಬ ಹೆಸರು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಭೋಗಾರ್ಥದ ಮೂರು ಚರಣಗಳು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಾಗಿ ವೈದೋಲುವ ರೂಪವಿದು:

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಕುಣಿಯು : ವಂತೆ : ಮತ್ತ : ಶಿಖಿ*
ಕುಣಿಯು : ತಿಹನು : ನೋಡೆ : ಸಖಿ*
ನೋಡೆ : ಸಖಿ : ಬಾರೆ : ಸಖಿ*
ನೋಡೆ : ಶಶಿಮು : ಖಿ ೩

೩ : ೩ : ೩ : ೩
೩ : ೩ : ೩ : ೩
೩ : ೩ : ೩ : ೩
೩ : ೩ : ಗು

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

೧ ನವಿಲು— 'ಸಬಕ್ತಗೀನ್'

೨ ಬಿನ್ನಹ— 'ನನ್ನ ಕವನ ಅವನ ಕವನ'

೩ ನವಿಲು— 'ಕುಣಿಯುವಂತೆ ಮತ್ತ ಶಿಖಿ'

* ಇಲ್ಲಿ ಲಘು ಗುರುವಿನಂತೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಲಯವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

V ಭೋಗದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ:

ಸಖನೆ:ನೋಡು:ನೋಡು:ಶೈಲ:ವೆಂತು:ಮೆರೆವು:ದು

೩:೩:೩:೩:೩: ಗು

ಶಿಖರ:ದಿಂದ:ಮುಗಿಲ:ಮುಟ್ಟು:ವಂತೆ:ತೋರ್ಪು:ದು

೩:೩:೩:೩:೩: ಗು

ಇದರಲ್ಲಿ ಯೇ ಒಂದಿನಿಶು ಗಣವೈವಿಧ್ಯದೊಡನೆ ಕವಿಗಳು ನೃತ್ಯಲಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಂಡುದುಂಟು.

ಎದೆಯ : ಬನಕೆ : ಬಾರೋ ನಿಟ

2 + ೩ : ೩ : ೨

ಗೋಪ : ಬಾಲ : ನೆ

೧ + ೩ : ೩ : ಗು

ಮುದದಿ : ಶಶಿಯ : ಕಿರಣ : ನಿನ್ನ

೩ : ೩ : ೩ : ೩

ಕರೆಯು : ತಿರುವು : ದು ೧

೩ : ೩ : ಗು

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ*

VI ಭೋಗಾರ್ಥ ಭೋಗದೀರ್ಘ : ಭೋಗಪಟ್ಟದಿಯ ಅರ್ಥಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅದೇ ಪಟ್ಟದಿಯ ದೀರ್ಘ ಚರಣವೊಂದನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:

ಕನ್ನಡ ನುಡಿ ನಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು

ನಮ್ಮ ತೋಟದಿನಿಯ ಹೆಣ್ಣು

ಬಳಿಕ ಬೇರೆ ಬೆಳೆದ ಹೆಣ್ಣು

ಬಳಿಗೆ ಸುಳಿದಳು

ಹೊಸದು ರಸದ ಬಳ್ಳಿ ಹಣ್ಣು

ಒಳಗೆ ಸುಳಿದಳು ೨

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ

ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಂಧವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

೧ ಕೊಳಲು— 'ರಾಧೆಯ ಕರೆ'

* ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು ತಮ್ಮ 'ಕೊಳಲು' ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ 'ಉತ್ಸಾಹ'ದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ನೃತ್ಯಲಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಕೊಳಲು' ಅವರ ಮೊದಲನೆಯ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವರ ಕೈ ಪ್ರಯೋಗದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಿ ತೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆಯಾದೀತು.

೨ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು— 'ಕಾಣಿಕೆ'

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಮೇಲೆ ನೋಡೆ 'ಕಣ್ಣು ತಣಪ
ನೀಲ ಪಟದಿ ವಿವಿಧ ರೂಪ
ಜಾಲಗಳನು ಬಣ್ಣ ಸಿರ್ಪ
ಚಿತ್ರ ಚತುರನಾರ್
ಕಾಲದಿಂದೆ ಮಾಸದಾ ವಿ-
ಚಿತ್ರವೆಸಪನಾರ್ ೧

—ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ

ಈ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು.

While we slumber and sleep
The sun leaps up from the deep
—Daylight born at the leap !—
Rapid, dominant, free
Athirst to bathe in the uttermost sea.

Christina Rossetti—A Song of Flight

ಭಾವಗೀತೆಗೆ ಇದು ತಕ್ಕ ಭಂದೋಬಂಧ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿಸಿದ ಭಾವವನ್ನು ಕೊನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೃಢೀಕರಿಸಲು ಅನುವಾಗುತ್ತದೆ.

VII ಉತ್ಸಾಹ :

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಬರೆವ: ಕೈಯು: ಗಂಡು: ಗೆಡದೆ: ಬೀರ: ಕಡಗ: ತೊಟ್ಟು: ತು	೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ಗು
ಹರಿವ: ಕಾಲು: ಇಲ್ಲಿ: ನಿಂತೆ: ಅಲ್ಲಿ: ಮುಗಿಲ: ಮುಟ್ಟು: ತು	೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ಗು
ದೂರೆವ: ವಿದ್ಯೆ: ಗಿಲ್ಲಿ: ಶ್ರೀಯು: ಧಾರೆ: ಯನ್ನು: ಎರೆಯಿ: ತು	೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ಗು
ಮರೆತು: ವೈರ: ವೆಲ್ಲ: ಬೆರೆತು: ಪಂಪ: ನಲ್ಲಿ: ಮೆರೆಯಿ: ತು ೨	೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ೩: ಗು

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಉತ್ಸಾಹದ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳಾಗಿ ಕಡಿದು ಇಟ್ಟು ಒಂದು ಬಂಧವನ್ನು ಆಧುನಿಕರು ರಚಿಸಿಕೊಂಡುದುಂಟು. ಹೀಗೆ:

೧ ನಿವೇದನ—'ನಿವೇದನ'

೨ ಗರಿ—'ಪಂಪನನ್ನು ನೆನೆದು'

ಚಿಗುರೆ : ಬಂತು : ಚಿಗುರೆ : ಹೋಯ್ತು

ಬೀಸು : ಗಾಳಿ : ಸುಳಿಯೊಲು

ಅಹಾ : ಎನಿಸಿ : ಅಯ್ಯೋ : ಎನಿಸಿ,

ಇತ್ತೊ : ಇಲ್ಲೊ : ಎನುವೊಲು ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ,

*ತಲಪಟ್ಟಿದಿ : 'ಉತ್ಸಾಹ'ದ ಎರಡೇ ಚರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಆರು ಕಿಂಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಿದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಟ್ಟು ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಬಂಧವಿದು. ತಲಪಟ್ಟಿದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಗಗನ:ದೊಡಲು	೩ : ೩
ಗುಡುಗು : ಸಿಡಿಲು	೩ : ೩
ಗಳನು : ಪಡೆದು : ಬೆಳಸಿ : ತು	೩ : ೩ : ೩ : ಗು
ಮುಗಿಲ : ಮೇಲೆ	೩ : ೩
ಮಾಲೆ : ಮಾಲೆ	೩ : ೩
ಯಾಗಿ : ಮಿಂಚು : ಥಳಿಸಿ : ತು	೩ : ೩ : ೩ : ಗು

ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ನೈವಿಧ್ಯ :

ತಾಯೆ : ಬಾರ : ಮೊಗವ : ತೋರ : ಕನ್ನಡಿಗರ : ಮಾತೆಯೆ
ಹರಸು : ತಾಯೆ : ಸುತರ : ಕಾಯೆ : ನಮ್ಮ : ಜನ್ಮ : ದಾತೆಯೆ
ನಮ್ಮ : ತಪ್ಪು : ನೆನಿತೋ : ತಾಳ್ಮೆ
ಅಕ್ಕರೆಯಿಂ : ದೆಮ್ಮ : ನಾಳ್ಮೆ
ನೀನೆ : ಕಣಾ : ನಮ್ಮ : ಬಾಳ್ಮೆ
ನಿನ್ನ : ಮರೆಯ : ಲಮ್ಮೆವು
†ತನು : ಕನ್ನಡ : ಮನ : ಕನ್ನಡ : ನುಡಿ : ಕನ್ನಡ : ವೆಮ್ಮವು ೨

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ

ಉತ್ಸಾಹವು ತನ್ನ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

೧ ನಾಡಲೀಲೆ—'ಚಿಗುರೆ'

* ತಲಪಟ್ಟಿದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದವರು ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಬಸವಪ್ಪ ಪಟ್ಟೀದ ಎಂಬವರು.

† ಈ ಚರಣದಲ್ಲಿ ೩:೩— ಈ ರೀತಿಯ ಗಣಗಳ ಬದಲು ಇಲ್ಲಿ:೪— ಈ ಬಗೆಯ ಗಣ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೨ ನಿಳವಿಂಡು—'ಕನ್ನಡಿಗರ ತಾಯಿ'

ಅಡೂ ಹುಲ್ಲಿನ : ಮಕಮಲ್ಲಿನ	ಓ : ಓ
ಪೊಸಪಚ್ಚೆಯ : ಜಮಖಾನೆ	ಓ : ಓ
ಪಸರಿಸುತಿದೆ : ಮೈಮುಚ್ಚಿರೆ	ಓ : ಓ
ಬೇರೆ ಬಣ್ಣ : ವನೆ ಕಾಣೆ ೧	ಓ : ಓ

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

ಈ ಭಂದೋಬಂಧದ ಗಣಗಳಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಹಜ ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅನುಪ್ರಾಸದಿಂದ ಈ ಗತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಬ) ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರ :

ಉದಾಹರಣೆ

ಸುತ್ತಿನದಳ : ದಂದದಿನಾ : ಕಂಪಂದದಿ : ನೀನು	ಓ : ಓ : ಓ : ಓ
ಕಿರಣದ ತೆರ : ನಾನಾಗಲು : ಕಾಂತಿಯ ತೆರ : ನೀನು	ಓ : ಓ : ಓ : ಓ
ಕೊಳಲ ಸರದಿ : ಮನ್ಮನದೊಲು : ಕಿವಿಯೊಳು ದನಿಯಂತೆ	: ಓ : ಓ : ಓ : ಓ
ಬಿಂಕವನುಳಿ : ದೊಲುಮೆಗೆ ಸಲು : ನನ್ನೊಳು ನೀ ಕಾಂತೆ ೨	ಓ : ಓ : ಓ : ಓ

—ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್

ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹದ ಈ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರಾಮದನವತಿ* ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು.

ಮಾತ್ರಾಮದನವತಿಯು ಎಂಟು ಕಿರಿಚರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ :

ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಹಾಲ್-ಚಿಲ್ಲಿದ
ಹುಣ್ಣೆ ನೆಯಿರುಳ್ಳಲ್ಲಿ
ಬನದಂಚಿಯ ಹೊಳೆತುಂಗಿಯ
ಸಕ್ಕರೆ ಮಳಲಲ್ಲಿ
ಓರೊವರೆ ನಾವಿವರು
ಸಿಂಗಾರದಿ ಕೂಡಿ
ನಲಿದಾಡುವ ಬಾ ನಲ್ಲಳೆ
ರಸದೋಕುಳಿಯಾಡಿ ೩

—ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

೧ ಪಕ್ಷಿಕಾಶಿ : 'ಹಸುರು'

೨ ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ (ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಟಣೆ ೧೯೪೫) ಪುಟ ೨೪

* ಮದನವತಿಯ ವಿನೇಚನೆಯನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದ 'ವಿಷಯಜಾತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೩ ಪ್ರೇಮಕಾಶ್ಮೀರ— 'ನಿರೀಕ್ಷೆ'

ಮಾತ್ರಾ ಮದನವತಿಯ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೂಪ ಕೃಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಗೋಕುಲದೀ : ಜನವಂತೀ : ಗೋಪಾಲನಿಗೆ
ಹಂಬಲಿಸುತ : ತೊಳಲುತ್ತಿದೆ : ಎಂತಿವನ ಬಗೆ
ಕಾಣದೆಯೇ : ಒಲಿದಿಹ ನಾ : ಹಿಂಬಾಲಿಸಲೇ
ಅತ್ತೆಡೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಡೆ ಕೊಳಲಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲಲೇ ೧

—ಪು. ೩. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್

ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹದ ಲಯದ ಬಂಧಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೃತ್ಯಕ್ಕೂ, ಶೃಂಗಾರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಅನುಕೂಲವಾದವುಗಳು.

ಭಾಮಿನೀ ಲಯದ ಬಂಧಗಳು : ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿಯು ಇತ್ತೀಚಿನ ಅಧುನಿಕ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭಾಮಿನೀ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯ ಬಂಧ ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೊಸ ಕವಿಗಳು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಳಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತೋಡಿ:ಬಾರೈ:ನಿನ್ನ:ಸಪ್ತವ:ನನ್ನ:ನಾಡಿಯ:ಲಿ	೩:೪:೩:೪:೩:೪: ಗು
ಎತ್ತಿ:ತೋರೈ:ನಿನ್ನ:ಅರ್ಥವ:ನನ್ನ:ಹಾಡಿನ:ಲಿ	೩:೪:೩:೪:೩:೪: ಗು

I ತ್ರಿಪುಡೆ : ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ತ್ರಿಪುಡೆಯು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಆಗಾಗ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಮೊದಲು ದ್ವಿಪದಿಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ತ್ರಿಪುಡೆಯು ಈಗ ನಾಲ್ಕು ಕಿರಿಚರಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಗಾನ : ಮೆಲುಪಿನ : ಕೊರಲು : ಕುಗ್ಗಲು	೩ : ೪ : ೩ : ೪
ಹೊಳಲು : ಕೊಡುವುದು : ಮನದೊ : ಳು	೩ : ೩ : ೩ : ಗು
ಕಂಪು : ನಲ್ಲಿಯ : ಸೊಂಪು : ಸೊರಗಲು	೩ : ೪ : ೩ : ೪
ತಿಳಿದ : ಕರಣದೊ : ಳಿಳಿವು : ದು ೨	೩ : ೪ : ೩ : ಗು

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ

೨ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು— 'ಗಾನ ಮೆಲುಪಿನ ಕೊರಲು ಕುಗ್ಗಲು'

II ತ್ರಿಪುಡೆಯ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಅದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳನ್ನು, ಒಳಗೊಂಡ ಭಂದೋಬಂಧ ಈಗಿನ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗೆ :

ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯ ಚಾಚುತೊಂಗೆಗೆ ನನ್ನ ಆಸೆಗಳರಳಿರೆ
ನನ್ನ ಕೈಲಾಗದಲೆ ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತ ಸಾಹಸ ಕೆರಳಿರೆ
ಹಾರಿಸಿದ ಪಟ ಹರಿದುಕೊಂಡೇ ಹೋಗುವಂತೆಯೆ ಮಾಡಿದೆ
ಕೋಡನೇರಿಸಿ ಅಹ! ಚಿಕ್ಕೀರ್ಷೆಯ ದರಿಯತಳದಲಿ ದೂಡಿದೆ ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ತ್ರಿಪುಡೆಯು ಕರುಣಾರಸಕ್ಕೆ ಪ್ರೋಷಕವಾಗುವ ಲಯವು.

ದಿ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಡೆಯ ಅಥವಾ ಭಾಮಿನೀ ಲಯವು ವಿಧವಿಧವಾದ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. 'ಮೇಲು ನೋಟಕೆ ಮರೆಯಲಾರಳು', 'ಕಳೆದ ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳು', 'ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು' 'ಬಾನಾಡಿ' ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಗೀತಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸ ಬಹುದು.

ಹೊಸ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಮಿನೀ ಲಯದ ಬಳಕೆಯು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಡಮೆ ಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಹೊಸ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಿದ ಬಂಧಗಳ ಕ್ರಮ :

ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕ್ರಮವಿಡಿದು ರಚನೆಗೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಗೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಲಲಿತ ಲಯ ಗಣಯೋಜನೆ : ಖ:ಖ:ಖ:ಖ	ಮಂದಾನಿಲ ಲಯ ಉ:ಉ:ಉ:ಉ	ಉತ್ಸಾಹ ಲಯ ಃ:ಃ:ಃ:ಃ
I ಲಲಿತ ರಗಳೆ	ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ	ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ
II ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ	ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ಷಟ್ಪದಿ	ಭೋಗ ಷಟ್ಪದಿ
III ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಖ:ಖ:ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು ಖ:ಖ:ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು	ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಉ:ಉ:ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು ಉ:ಉ:ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು	ಭೋಗ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಃ:ಃ:ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು
IV ಕುಸುಮ ಚೌಪದಿ ಅಥವಾ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸ ಖ:ಖ:ಖ:ಖ ಖ:ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು ಖ:ಖ:ಖ:ಖ ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು	ಶರಚೌಪದಿ ಉ:ಉ:ಉ:ಉ ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು ಉ:ಉ:ಉ:ಉ ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು	ತಲ ಚೌಪದಿ ಃ:ಃ:ಃ:ಃ ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ:ಃ ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು
V ಲಲಿತ ಚೌಪದ ಖ:ಖ:ಖ:ಃ ಖ:ಖ:ಖ:ಃ ಖ:ಖ:ಃ:ಃ ಖ:ಖ:ಖ:ಃ	ಮಂದಾನಿಲ ಚೌಪದ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ	ಉತ್ಸಾಹ ಚೌಪದ ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು
VI ಲಲಿತ ದ್ವಿಪದಿ ಖ:ಖ:ಖ:ಃ ಖ:ಖ:ಖ:ಃ	ಮಂದಾನಿಲ ದ್ವಿಪದಿ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ ಉ:ಉ:ಉ:ಃ	*ಉತ್ಸಾಹ ದ್ವಿಪದಿ ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು
VII ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿ	ಶರ ಷಟ್ಪದಿ	ತಲ ಷಟ್ಪದಿ
VIII ಕುಸುಮ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು ಖ:ಖ:ಖ: ಗುರು	ಶರ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು ಉ:ಉ:ಉ: ಗುರು	ತಲ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು ಃ:ಃ:ಃ: ಗುರು

* ಉತ್ಸಾಹ ದ್ವಿಪದಿಯೂ ತಲ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿಯೂ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಎರಡು ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ :

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಧುನಿಕ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬಂದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿತಿ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಲೋಕಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಸುಲಭ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವು ರೂಪ ತಾಳಿವೆ; ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿಯೂ ಆಯಿತು. ಇದೀಗ ನಿಜವಾದ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ರಹಸ್ಯವು ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಯುಕ್ತಿ, ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದೆ. ಈ ಯುಕ್ತಿಯೋಜನೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಪದ್ಯದ ಚರಣಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಹಾಗೂ ಚರಣಗಳ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ ಯೋಜನೆಯು ಒಂದು ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ ಯೋಜನೆಯು ಇನ್ನೊಂದು ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಬರುವ ವಿವಿಧ ಪದ್ಯರಚನೆಯ ಪ್ರಭಾವವು ಈ ಎರಡೂ ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದ ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿರಲು ಸಾಕು. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಮಾತಿನ ಮನವರಿಕೆಯಾದೀತು.

ಕನ್ನಡ ನುಡಿ ನಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು
ನಮ್ಮ ತೋಟದಿನಿಯ ಹೆಣ್ಣು
ಬಳಿಕ ಬೇರೆ ಬೆಳೆದ ಹೆಣ್ಣು
ಬಳಿಗೆ ಸುಳಿದಳು
ಹೊಸತು ರಸದ ಬಳ್ಳಿ ಹಾಣು
ಬಳಿಗೆ ಸುಳಿದಳು ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳು ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಚರಣಗಳು ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯ ದೀರ್ಘ ಚರಣಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿವೆ. ಭೋಗದ ದೀರ್ಘ ಚರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಿರಿ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ; ಹೀಗೆ ಚರಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅದೇ ಷಟ್ಪದಿಯ ದೀರ್ಘ ಚರಣವನ್ನು ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದಿಂದಾಗಿ ಒಂದು ಸುಸಂಬದ್ಧ ರೂಪವುಂಟಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಒಂದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟಿನೊಡನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದೊಡನೆ ಮೇಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟಿನನ್ನೂ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು.

What is gold worth, say,
Worth for work or play,
Worth to keep or pay,
Hide or throw away,
Hope about or fear?
What is love worth, pray?
Worth a tear?

Swinburne— Child' s Song

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅದರ ಹಿರಿಯ
ಚರಣವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಭಂದೋಬಂಧವನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ನಿಲ್ಲ ನಿಲ್ಲಲೆ ಹೆಣ್ಣೆ,
ನಿಲ್ಲ ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣ್ಣೆ
ನಿನ್ನ ಸೊಬಗನು ನೋಡಿ
ಕೈಬಿಡುವೆನು
ಬಗೆ ತಣಿಯೆ ಹೀರಾಡಿ
ಕೈಬಿಡುವೆನು ೧

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಭಂದೋಬಂಧಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಲಯದ
ದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಚನೆಯನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ
ಕಾಣಬಹುದು.

ಜೋಗವನು ನೋಳ್ವುದಕೆ ನಾನಂದು ಹೋಗುತಿರೆ
ಮಲೆಯ ನಡುವಣ ಕರಿಯ ನೀರ ಹರವು
ದೂರದ ಉಪಾಂತದಿಂ ಸಾರಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಂತಿ
ಹೊಳೆ ಹರಿದು ನನ್ನ ಕಣ್ಣನು ತುಂಬಿತು
ನೀಲ ಜಲದಿಂದಿದ್ದ ನಭದೆಯ ತಿವಿದು
ಅಲಗಂತೆ ನಿಂತೆ ನೈದಿಲೆ ಜಯವ ಪಡೆದು ೨

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಇಲ್ಲಿ ಕುಸುಮ ಚೌಪದಿಗೆ ಅದೇ ಲಯದ ದ್ವಿಪದಿಯೊಂದನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಜೋಡಿಸಿ ಅರು ಚರಣಗಳ ಬಂಧವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ

೧ ನವಿಲು—“ಸೌಂದರ್ಯ”

೨ ಚಿಲುವು—“ಕನ್ನಡಿಲೆ”

ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚರಣಗಳ ಕಟ್ಟು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಒಂದು ಬಂಧ:

There is a shrine whose golden gate
Was opened by the hand of God;
It stands serene, inviolate
Though millions have its pavement trod;
As fresh as when the first sun-rise
Awoke the lark in Paradise.

—D. M. Dolben : *The Shrine*.

೩. ಪದ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಚರಣವೊಂದನ್ನು ಎರಡು ಕಿರಿ ಚರಣಗಳಾಗುವಂತೆ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟು ಇಡೀ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇಲಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ :

ರಾತ್ರಿಯಾಕಾಶದಲಿ ತಾರೆಗಳ ಮೇಳ
ಮಾನದಲಿ ಅಲಿಸಿತು ನನ್ನೆದೆಯ ಗೋಳ
ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ
ಆ ಚಿಕ್ಕೆಗಳ ಸಂತೆ
ಮಿಣುಮಿಣುಕಿ ನನ್ನೆದೆಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನಿತ್ತು
ಅವ್ಯಕ್ತ ಗೀತೆಯಲಿ ಸಂತೈಸುತ್ತಿತ್ತು ೧

—ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ

೪. ಪಟ್ಟಿದಿಯ ಹಿರಿ ಚರಣಗಳನ್ನು ಲಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ದೀರ್ಘಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಧಾನವು ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ.

(ಅ) ಭೋಗಪಟ್ಟಿದಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಭೇದ :

ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರಸ್ತಾರ

ಸುಗ್ಗಿ : ಇರಲು : ಕುಣವ : ಬನದಿ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಚಿಗುರು : ದುಟಯು : ನಕ್ಕ : ದಿನದಿ	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ವಿಶ್ವ : ನೇವ : ಸಂತ : ನದಿಯ : ಹಾಸಿ : ನಂತೆ : ಹರಡಿ : ತು	೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಮರವೆ : ಮುಸುಕಿ : ದಂಪ : ತಿಗಳು	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ಕೂಡೆ : ಜೊಂಪ : ದೊಂದು : ಮುಗುಳು	೩ : ೩ : ೩ : ೩
ತೊಟ್ಟು : ಕಡಿದು : ಜಾರು : ವಂತೆ : ಗಂಡು : ಬಾಳು : ಕೆಡೆದು : ದು ೨	೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩ : ೩

—ಶಂಕರಭಟ್ಟ ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು

೧ ಸಾಮಾನ್ಯ— 'ತಾಯಿಗೆ'

೨ ನಲ್ಕೆ— 'ಮಾದ್ರಿಯ ಚಿತೆ'

ಇಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚರಣಗಳು ಭೋಗಪಟ್ಟದಿಯ ಕಿರಿಚರಣಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಹಿರಿ ಚರಣಗಳು ಹೆಚ್ಚು ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದು ಉತ್ಸಾಹದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿಲುಕಿವೆ.

(ಬ) ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟದಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಭೇದ :

ತಡವುತಿ : ದ್ವರು ನಾನು	೫ : ೫
ಎಡವಿ ಬಿ : ದ್ವರು ನಾನು	೫ : ೫
ಬಲ್ಲೆನದು : ನಿನ್ನಂಕ : ಪೀಠದಾ : ಮೇಲೆಯೆಂ : ದು	೫:೫:೫:೫: ಗುರು
ಎಷ್ಟು ಕುಣಿದರು ಮರೆದು	೫ : ೫
ಎಷ್ಟು ಅಲೆ : ದರು ಬಂದೆ	೫ : ೫
ಬಲ್ಲೆ ನಾ : ನಿನ್ನ ಕೈ : ಯೊಳು ಸದಾ : ಭದ್ರವೆಂದು	೫:೫:೫:೫: ಗುರು

—ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ

೫. ಯಾವುದೊಂದು ಲಯದ ಹಿರಿ ಚರಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಕಿರಿ ಚರಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ವಿಧಾನವೂ ಹೊಸ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ :

ಕುಗ್ಗದಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಪಂತೆ ನಿನ್ನ ಹೆಸರ ಟಿಕ್ಕೆಯಂ
ನೀಗದಂತೆ ಸಾಗಿಪಂತೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯ ಧಕ್ಕೆಯಂ
ನಮ್ಮೆದೆಯಂ ತಾಯೆ ಬಲಿಸು
ಎಲ್ಲರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸು
ನಮ್ಮ ಮನವನೊಂದೆ ಕಲಿಸು !
ಇದನೊಂದನೆ ಕೋರುವೆ—

ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿ ಜಗತ್ತೀರ್ತಿ ಎಂದಿಗೆಮಗೆ ತೋರುವೆ ?

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ ('ಕನ್ನಡಿಗರ ತಾಯಿ')

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿರಿಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ— ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ರಚಿತವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಒಂದು ಭಂದೋಬಂಧದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ— ಮೂರು ಚರಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಹೊಸ ಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುವರು. ಹೀಗೆ :

ಒಮ್ಮತ್ತವು ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಒಂದೇ ಮನವು ಎಲ್ಲಿದೆ ಹೇಳಿರಿ
ಸುಮ್ಮನಿತ್ತರೊ ದಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸ ? ಹಾಡು ಹುತ್ತರಿಗೇಳಿರಿ !
ಚಿಮ್ಮ ಪಾತುರಿ ಕೋಲ ಹೊಯ್ಲಿಗೆ ಕುಣುವ ಪದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಲಿ
ಅಮ್ಮ ಹರಸಿದ ಸೀಮೆ ನಮಗಿದು ಇರಲಿ ನಮ್ಮದೆ ನಮ್ಮಲಿ
ನಮ್ಮದಿಯನಿದು ತಾಳಲಿ
ಅಮ್ಮೆಯಾ ಬಲ ತೋಳಲಿ
ನಮ್ಮ ಕೊಡಗಿದು ಬಾಳಲಿ ೨

—ಕವಿಶಿಷ್ಯ

೧. ಕೊಳಲು— 'ಅಭಯ'

೨. 'ಹುತ್ತರಿಯ ಹಾಡು'

೬ ಪಟ್ಟದಿಯ ಭಾಸವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವಂತೆ ಹೊಸ ಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತವೆ.

I ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ ಪಟ್ಟದಿಯೇನೋ, ಎಂಬಂತೆ :

ಎಚ್ಚರಿಸಲು : ಕರುನಾಡನು	ಓ : ಓ
ಎದೆಬಳಗವ : ಮೇಳವಿಸಲು	ಓ : ಓ
ಜೀವವನೊಡ : ಮೂಡಿಸಲೆನೆ : ನೀನೊರೆದಿಹ : ಕೃತಿಯು	ಓ : ಓ : ಓ : ೪
ಸುಶ್ರಾವ್ಯವು : ಸಂಭಾವ್ಯವು	ಓ : ಓ
ಯುಗಯುಗದ : ಲ್ಲೀ ಕಾವ್ಯವು	ಓ : ಓ
ಹೊಸ ಮಂತ್ರವು: ಹೊಸ ದರ್ಶನವೀ: ಸುಭಗ: ಶ್ರುತಿಯು ೧	ಓ : ಓ : ಓ : ೪

—ವಿನಾಯಕ

II ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಪಟ್ಟದಿಯಂತೆ ಬಿಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ರೀತಿ :

ಜೀವವ : ಕೊರೆಯುವ	ವಿ : ವಿ
ಸಾವನು : ಕರೆಯುವ	ವಿ : ವಿ
ಬಡತನ : ನೀಡಿಯ : ಗೈದು	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ
ಹಸಿವಿನ : ತಂತಿಯು	ವಿ : ವಿ
ಎರಿಸಿ : ಗೋಳಿನ	ವಿ : ವಿ
ರಾಗವ : ಮಿಡಿಯುತ : ಲಿಹುದು	ವಿ : ವಿ : ಬ್ರ

—ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ 'ಬದುಕಿನ ಹಾಡು'

ಪ್ರಾಸದ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ : ಹಳೆ ಹೊಸ ಪದ್ಯರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ತೋರುವ ಅಂತರವು ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಹಳೆಯ ಪದ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಸವು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆದಿಪ್ರಾಸ. ಹೊಸ ಪದ್ಯರಚನೆಯು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇವತ್ತಿನ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಗೀತೆಗಳೂ ಕವನಗಳೂ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ರಚಿತವಾದುವು.

ಆದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕವಿತಾ ರಚನೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಕವಿಗಳೇ ಕ್ರಮೇಣ ಆದಿಪ್ರಾಸರಹಿತವಾದ ಕವನಗಳನ್ನು ರಚಿಸತೊಡಗಿದರು. ಗೋವಿಂದ.ವೈಗಳು ತಮ್ಮ ಕವನಗಳ ಪ್ರಾಸದ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕಥನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; “೧೯೦೩ ರಿಂದ ೧೯೧೦ ರ ವರೆಗೆ, ನಾನು ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟು-ಬಿಟ್ಟು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಹರಿದುಹಾಕಿದೆ. ಪ್ರಾಸವಿದ್ದವುಗಳಲ್ಲಿ

೧ ಕವಿ ಅಂಚಿಕಾತನಯದತ್ತ (ವಿವಿಧ ಕವಿಗಳ ಕವಿತೆಗಳು ಸೇರಿದ ಸಂಗ್ರಹ) 'ಕನ್ನಡ ಕುಲದ ಗಂಧರ್ವ'

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ 'ಕೆಲವು ಮಾತ್ರವನ್ನು ಉಳಿಸಿದೆ. ಇವು ಮಂಗಳೂರಿನ 'ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದು ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಆ ಮೇಲೆ ನನ್ನ 'ಗಿಳಿವಿಂಡಿ'ನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗುವೆ.— ಪ್ರಾಸರಹಿತವಾದ ನನ್ನ ಕವಿತೆಗಳು ಅಚ್ಚಾದುದು ಅದೇ ಮೊದಲು ಬಾರಿ." ೧೯೧೧ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಕ್ರಮೇಣ ಬಳಕೆದಪ್ಪಲು ಹಾಗೂ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

ಅಂತೂ ಸುಮಾರು ೧೯೧೫ರ ಆಚೆಗಿನ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಮೂಡಿದ್ದರೆ ಈಚೆಗಿನ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಮೈದೋರುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಆಚೆ ಈಚೆಗಿನ ನಡುವಣ ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

೧ನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ : ಕೇವಲ ಆದಿಪ್ರಾಸ

ಉದಾಹರಣೆ :

ಆಳಿಲೊಂದಿದೆನ್ನ ಬಳಿ
ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದೆನ್ನ
ಘಳಿಲನೆಯೆ ನೋಡಿ ಹರಿದಾಡಿ ಓಡಿ
ಬಿಳಿಯ ಮರವಿದನೇರಿ
ಕಳೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಕುಳಿತು
ಮುಳಿದೊಂದು ದನಿಯಿಂದೆ ಮೊರೆಯುತ್ತಿಹುದು ೧

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

೨ನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ : ಚರಣ ಬಿಟ್ಟು ಚರಣಕ್ಕೆ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಮೂಡದಿದ್ದ ರೂ ಮೂಡುವ ಹವಣಿಕೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ

ಅಂದು ನೋಡಿದ ಸೊಬಗು
ಏನಾಯಿತೆಂದು
ಚಂದಿರನು ನೋಡುವನು
ಮೌನನಾಗಿ ೨

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

೧ ಆರುಣ— 'ಭಯಪಟ್ಟ ಆಳಿಲು'

೨ ಆರುಣ— 'ಹಾಳೂರು'

ಇದೇ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಅರು ನೀನೆಲೆ ಹರುಷ ಮೂರುತಿ

ಹಕ್ಕಿ ಎಂಬರೆ ನಿನ್ನನು ?

ತೋರಿ ದಿವಿಜರು ಸುಳಿವ ಬಳಿ ಸುಖ

ವುಕ್ಕಿ ಬಹ ನಿನ್ನದೆಯನು

ಹಾರಿ ನೆನೆಯದ ಕಲೆಯ ಕುಶಲದ ಭೂರಿಗಾನದೊಳೊರೆಯುವೆ ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೩ನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ : ಆದಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳು ಸಮಸಮನಾಗಿ ಏರಿ ಬಂದ ನೋಟವನ್ನು ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ತರುಲತಾ ರಾಜಿಗಳ ಬಾಡಿರುವ ಮೈಯ

ಕರುಣೆ ಕೂರ್ಮೆಯ ತೋರುವೀ ನಿನ್ನ ಕೈಯ

ಸರಸ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ ನಲಿಸುತ್ತಕ್ಕಯ್ಯ

ಪರಸತ್ವದಲ್ಲಿ ತಳಿವಂತೆ ಹರಸಯ್ಯ ೨

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಹೀಗೆ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ರೀತಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪೂರಾ ಹೊಸತಲ್ಲ. ರಗಳೆ, ದ್ವಿಪದಿ, ಚೌಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳು ಜೋಡುಗೂಡಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದಿವೆ. ಇದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಚರಣ ಬಿಟ್ಟು ಚರಣಕ್ಕೆ ಆದಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳು ಅಳವಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ :

ಚಿಮ್ಮುತ ನಿರಿಯನು ಬನದಲಿ ಬಂದಳು

ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ

ಹೊಮ್ಮಿದ ಹಸುರಲಿ ಮೆರೆಯಿತು ಹಕ್ಕಿ

ಕೊರಲಿನ ದನಿದೋರಿ ೩

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಇದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪದ್ಯದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಚರಣಗಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಸ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಚರಣಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಾಸ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಯೋಜನೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— 'ಬಾನಾದಿ'

೨ ಅರುಣ : 'ತಂಗಾಳಿ'

೩ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು : 'ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ'

ಉದಾಹರಣೆ :

ದೇವ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿ ಮೊದಲು ಧರ್ಮವ ತಂದೆನು
ಜೀವ ಕಲೆಗಳ ಕಲಿಸಿ ಸುಖದಲಿ ಸೊಬಗ ಬೆಳಸುತ್ತ ಬಂದೆನು
ಹಿಮದ ಗಿರಿಯಲಿ ಸುಳಿದೆನು ಕುಡಿ
ನಿಮಿರಿ ತೆರೆಗಳ ತುಳಿದೆನು ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೪ನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ : ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಮಾತ್ರ ಏರ್ಪಟ್ಟು ಅವಸ್ಥೆ. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

(ಅ) ಚರಣ ಬಿಟ್ಟು ಚರಣಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ :

ಗುರುವೆ ಇಷ್ಟತ್ತೊಂದು ದಿನದುಪೋಷ್ಯವ ನೋಂತು
ದಿಲ್ಲಿಯಿಂ ನೀ ಚೆಲ್ಲಿದೀ ಪ್ರೇಮ ಬೀಜಂ
ಭಾರತದ ಭಾಗ್ಯಲತೆಯಾಗಿ ಮಡಲಿಡದೆಂತು
ಬೆಳಸದೆಂತಮರೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಮಿದು ಸಾಜಂ

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ : 'ಮಹಾತ್ಮರ ಉಪವಾಸ'

(ಆ) ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಚರಣ ಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಸದ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯದ ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಾಸದ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆ :

ನಾವೆ ನಮಗಾಗಿಸುವೆಮ್ಮ ಕೋಟಲೆಯಂ
ಬಾಳ್ವೆ ಸಂಗರ ರಂಗವೆಂಬುದಂ ಮರೆದು
ಸಿಂಗರಂಗೆತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಮುರಿದು
ವಿಧಿಗರೆದು ಕದ್ದೀವೆವಳಲ ಸಂಕಲೆಯಂ ೨

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ

ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ. ಇದು ಹೊಸ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು ಭರತಮಾತೆಯ ವಾಕ್ಯ (೧೯೧೪)

೨ ನಮ್ಮ ಕವಿತೆಗಳು (ಮಿತ್ರಮಂಡಳ ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೩೯), ಪುಟ ೧೩೪

(ಇ) ಪದ್ಯದ ಸಮಚರಣಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ: ಉದಾಹರಣೆ:

ಹಕ್ಕಿ ಹಾಡುವದು ಹೂವು ಅರಳುವದು
ಯಾರಿಗಾಗಿಯೆಂಬೆ,
ತಾಯಕಣ್ಣಿನಲಿ ನೇಹ ತುಳುಕುವದ
ನಿತ್ಯ ನಾನು ಕಾಂಬೆ. ೧

—ಎಸ್. ಡಿ. ಇಂಚಲ

(ಈ) ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಷಟ್ಪದಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟುಗಳ ಮೊದಲಿನ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಿದ್ದರೆ ಕೊನೆಯ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಿರಬಹುದು.

ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ :

ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ತಳಗಟ್ಟು
ತತ್ತ್ವಗಳೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು
ಶೀಲಗಳೆ ಭಿತ್ತಿಗಳು ಆಚಾರವೇ ದ್ವಾರ ನೀತಿ ಮುಕುರ
ಜ್ಞಾನ ನಂದಾದೀಪ
ಭಕ್ತಿಯೇ ರುಚಿರೂಪ
ಬಸವಣ್ಣ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅನುಭವದ ಮಂಟಪಕೆ ಶಾಂತಿ ಶಿಖರ ೨

—ಗಂಗಪ್ಪ ವಾಲಿ

ಶರಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ :

ನೋಟಕೆ ಕೊಂಕುತ
ಕೂಟಕೆ ಹಿಂಗುತ
ಆಟಕೆ ನಾಚುತ ತೊಲಗುತ್ತ
ಸುಗ್ಗಿಯ ಮೊದಲಿನ
ಕೋಗಿಲೆ ಹುಗಿಲಿನ
ಬುಗ್ಗೆಯೆನಲು ಸೋರುವ ಚಿತ್ತ ೩

—ಕಡಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ

೧ ತರಂಗಿಣಿ— 'ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ'

೨ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ರಾಂತಿ— 'ಕಲ್ಯಾಣಕ್ರಾಂತಿ' ಪುಟ ೧೬

೩ ನಲ್ಮೆ— 'ಹೊನ್ನೆಯ ಮದುವೆ'

ಭೋಗಷಟ್ಪದಿಯಂತಿರುವ ಬಂಧದಲ್ಲಿ :

ಬಂತಿದೊ ಶೃಂಗಾರ ಮಾಸ
ಕಂತು ನಕ್ಕ ಚಂದ್ರಹಾಸ
ಎಂತು ತುಂಬಿತಾಸಕಾಶ
ಕಂಡವನನು ಹರಸಲು
ಕಿರಿಬೆರಳಲಿ ಬೆಳ್ಳಿ ಹರಳು
ಕರಿ ಕುರುಳೊಳು ಚಿಕ್ಕೆ ಅರಳು
ತೆರಳಿದಳದೊ ತರಳೆ ಇರುಳು
ತನ್ನ ರಸನರಸಲು ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ತಲಷಟ್ಪದಿಯ ಭಾಸವನ್ನು ಓಟುಮಾಡುವ ಭಂದೋಬಂಧದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಹೂವ ಹೂವ
ಹಾರಿ ಭಾವ
ಸೂರೆಗೊಂಡಿತು
ತುಟಿಯ ಮಿಡಿದು
ಸವಿಯ ಕುಡಿದು
ಜೇನ ಕೊಂಡಿತು ೨

—ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ

ಹಳಗನ್ನಡ ಹಾಗೂ ನಡುಗನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ಹೊಸ ಭಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಯಿತು. ತ್ರಿಪದಿ ಹಾಗೂ ಷಟ್ಪದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಭಂದದ, ಎಂದರೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ, ಎಲ್ಲ ಮಟ್ಟಗಳು ನಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳ ಮಟ್ಟಗಳು. ಚಂಪೂ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಚರಣದ ಪದ್ಯಗಳು. ಪ್ರಾಕೃತ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕೂಡ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆರು ಚರಣಗಳ ಬಂಧವಾದ ಷಟ್ಪದಿಯ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಯಿತು. ಅಂತೂ ಎರಡು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯವಾದ ದ್ವಿಪದಿಯನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆರು ಚರಣಗಳ

೧ ನಾದಲೀಲೆ— 'ದೀಪ'

೨ ತುಂಬಿ (ಬೆಳಗಾವಿಯ ಕಿರಿಯರೆ ಬಳಗದ ಪ್ರಕಟಣೆ)— 'ಉಭಯ ಸೌಖ್ಯ'

ಪದ್ಯವಾದ ಪಟ್ಟದಿಯವರಿಗೆ ಸಮಪಾದ ಬಂಧಗಳೇ ಇತ್ತೀಚಿನವರಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾಗುತ್ತ ಬಂದುವು.

೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ೨ನೆಯ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸುದೀರ್ಘ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಲಾರಂಭಿಸಿತು; ಆದರೆ ಬಹು ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದಿನವರಿಗೂ ಎರಡೋ, ನಾಲ್ಕೋ, ಆರೋ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪದ್ಯಗಳ ರಚನೆಯೇ ವಿಶೇಷ. ಅವುಗಳಲ್ಲೂ ಸಾಲ್ಕು ಚರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪದ್ಯಗಳೇ ಅಧಿಕ. ಆದರೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರಂಪರೆಯೊಡನೆ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಹೊಯ್‌ಕೈಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾರಣರಾದವರು ದಿ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು; ಅವರು ರಚಿಸಿದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳೇ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯೋಗಗಳೆಂದರೆ ಸಲ್ಲುವುದು. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರು ಕನ್ನಡ ಭಾವಗೀತಗಳ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದಂತೆ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. *“ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ‘ಶ್ರೀ’ ಅವರಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅದ ಪರಮೋಪಕಾರವೆಂದರೆ, ‘ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತ’ಗಳಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಹೊಸದೊಂದು ಹೆದ್ದಾರಿಯನ್ನೇ ತೆರೆದದ್ದು.” ಎಂದು ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನುಡಿದುದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯರಚನಾ ಕಟ್ಟನ್ನೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸಿದರು.

ಹೀಗೆ ನನಗೆ ಹಬ್ಬವಾಗಿ
ಇನಿಯರಿಬ್ಬರನ್ನು ತೂಗಿ
ಇವಳ ಸೊಬಗನವಳು ತೊಟ್ಟು
ನೋಡ ಬಯಸಿದೆ;
ಅವಳ ತೊಡಿಗೆ ಇವಳಿಗಿಟ್ಟು
ಹಾಡಬಯಸಿದೆ ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಎಂದು ಅವರೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಭಂದಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹೊಸ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್

* ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು ೨ನೆಯ ಪರಿಷ್ಕರಣ, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಪುಟ ೩೨೦

• ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು : ‘ಕಾಣಿಕೆ’

ಗೀತಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ೫ ರಿಂದ ೮ರ ವರೆಗೆ, ಕೆಲವೊಂದು ಕಡೆಗೆ ೧೧ರ ವರೆಗೂ ಕೂಡ, ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ತಂದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ೪ ರ ಮುಂದಿನ ಹಾಗೂ ೮ರ ಒಳಗಿನ ವಿಷಮ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳು (ಎಂದರೆ ೫ ಚರಣಗಳ ಹಾಗೂ ೭ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳು) ಬಳಕೆಯಾಗತೊಡಗಿದುದು ಬಹುಶಃ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರಿ.

ಐದು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ದೇವನಾಗಿರು ಹಕ್ಕಿಯಾಗಿರು

ಕಲಿಸು ನಮಗೀ ಹರುಷವ

ಪ್ರೇಮಗಾನವೊ ಸೋಮಪಾನವೊ

ಅಲೆವುದಾವುದು ಹೃದಯವ?

ಅವ ಸವಿಧನಿ ತುಂಬಿತುಳುಕುವುದಿನಿ ತು ದಿವ್ಯಾನಂದವ ? ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಇನ್ನೊಂದು ಲಯದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಐದು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟು:

ಮಾಲೆಗಳು ಮಾಲೆಗಳು ಬೀದಿ ಮನೆ ಮನೆಗೆ;

ಮುತ್ತಗಳ ಸೇಸೆಗಳು ತಲೆಯೊಳಗೆ ಮಿನುಗೆ

ಮಾಳಿಗೆಗಳೊಲಿದಾಡಿ ಹಿಗ್ಗು ಮುಗ್ಗಿಗೆ

ಎತ್ತಿದಾ ಗುಡಿ ದೀಪ ಗೋಪುರವ ಬೆಳಗೆ

ಒಂದು ವರುಷದ ಕೆಳಗೆ ನನಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ೨

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಏಳು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅರಿಲ ಹೂವು ನೆಯ್ದು ಕಪ್ಪು

ದುಗುಲವುಟ್ಟು ಬಾ;

ಹಗಲ ಕಣ್ಣೆ ಕುರುಳ ಕವಿಸಿ

ಮುತ್ತ ಕೊಟ್ಟು ದಣಿಸಿ ಕಳಿಸಿ

ಸುತ್ತ ಸುಳಿದು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ

ಮಂಕು ತಳಿದು, ಶಂಕೆಯುಳಿದು

ಅರಸುವೆನಗೆ ಬಾ. ೩

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು : 'ಬಾನಾಡಿ'

೨ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು : 'ದೇಶಸೇವಕ'

೩ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು : 'ಇರುಳ ದೇವಿ'

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರ ಹಾಗೆಯೇ ಗೋವಿಂದ ವೈಗಳಂತಹ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತಿನ ನೈಜವು ತಿಳಿಯುವುದು.

ಹಳೆಯ ಬೀಡ ಬೇಲನಾಡ ಮಾಡಮೆನಿತೊ ಸುಂದರಂ
ಬಿಳಿಯ ಕೊಳದ ಕಾರಕಳದ ನಿಡುಕರೆನಿತೊ ಬಂಧುರಂ

ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದ ತಿಲ್ಪಮಿಲ್ಲ;

ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲಿ ನುಡಿವುದಲ್ಲ !

ಹಿಂಗತೆಯಿನಿವಾಲ ಸೊಲ್ಲ-

ನೆಮ್ಮ ತೃಷೆಗೆ ದಕ್ಕಿಸು

ಹೊಸತು ಕಿನ್ನರಿಯಲಿ ನಿನ್ನ ಹಳೆಯ ಹಾಡನುಕ್ಕಿಸು ೧

—ಗೋವಿಂದ ಪೈ

ಏಳು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ನನ್ನವಳು ನನ್ನದೆಯ ಹೊನ್ನಾಡನಾಡುವಳು

ಬೆಳಗುಗೆನ್ನೆಯ ಚೆನ್ನೆ ನನ್ನ ಮಡದಿ;

ಹೊಳೆಯ ಸುಳಿಗಳಿಗಿಂತ ಆಳಕಣ್ಣಿನ ಚೆಲುವು

ಅವಳೊಮ್ಮೆ ಹೆರಳ ಕೆದರಿ

ಕಪ್ಪುಗುರುಳನು ಬೆನ್ನಮೇಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿದರೆ

ದೂರದಲಿ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ

ಇಳಿದಂತೆ ಇರುಳಮಾಲೆ ೨

—ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ

ಎಂಟು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಡವಿ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ

ನನ್ನೊಡನೆ ಕೆಡೆದಲ್ಲಿ

ಇನಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ಕೊರಲ

ತನ್ನ ಕೊರಲಲಿ ತಂದು ನಲಿವನಾರೈ

ಇತ್ತ ಬಾ, ಇತ್ತ ಬಾ, ಇತ್ತ ಬಾರೈ

ಎತ್ತ ನೋಡಿಲ್ಲೆಲ್ಲ

ಮತ್ತೆ ಹಗೆಯೊಂದಿಲ್ಲ

ಕೊರೆವ ಚಳಿ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ೩

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

೧ ಗಿಳಿವಿಂಡು— 'ಕನ್ನಡ ತಾಯಿ'

೨ ಮೈಸೂರ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ

೩ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— 'ಅಡವಿ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ'

ಹನ್ನೊಂದು ಚರಣಗಳ ಭಂದೋಬಂಧಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ನೋಟ ಸಿಂಗರದ ತೋಟದೊತ್ತಿನಲಿ
ಮುಸುಕು ಕೊಂಬೆಗಳ ನೆರಳಲಿ
ಮೇಳದೊರಗಿರುವರೇಳು ಕನ್ನೆಯರು
ಮಿಸುನಿ ಜಿಂಕೆಗಳ ತರದಲಿ
ಆಳ ಬೊಬ್ಬೆಯನು ಕೇಳಿ ಬೆಚ್ಚುತಲಿ
ಬೀಳುತೇಳುತಲಿ ಹರಿವರು;
ಜಾರಿ ಮುಗ್ಗುವರು ನೆಗೆದು ನುಗ್ಗುವರು-
ಧೀರ ಜನಕನೇ, ಸೂರೆಗೆಲ್ಲಿರುವೆ ?
ಸೂರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿರಿ ಮಕ್ಕಳು !
ತಾಳು ಕಂಬನಿಯು, ತುಂಬು ಕಂಬನಿಯು
ಚೋಳ ಕನ್ನೆಯರ ಭಂಗಕ್ಕೆ ೧

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೨೬ರ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ ನೊದಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಹೊಂದಿ ಇತರ ನೂತನ ಕವಿಗಳೂ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದರೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಐದು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯ :

ಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಕೊರಲ ದನಿಯನು
ತೇಲಿ ಬಿಡುವೆನು ಮೆಲ್ಲಗೆ
ಗಾನ ಸೇರಲು ನಿನ್ನ ಬಳಿಯನು
ಬಯಕೆ ಸಲ್ವುದು ಅಲ್ಲಿಗೆ,
ನಿನ್ನ ಕಂದನ ಅಶೆ ಸಲ್ಲಿಸು; ಸಲಹು ಕನ್ನಡ ದೇವಿಯೇ

—ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್

ಎಳು ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಹನಿಹನಿಯೊಸರುವ ಚಿಂಜೇನಿನ ಹೊಸ
ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ಕೊಡದಂತೆ
ಮೂಡಣಕಡೆಯಿಂದುದಯಿಸೆ ಚಂದ್ರಿಕೆ
ಹೊಳೆಯಲಿ ಹೊನ್ನನು ಸುರಿದಂತೆ
ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿತು ತುಂಬಿ ಹಸರಿಸಿ
ಹೊಳೆಯಲಿ ಮರಳಲಿ ತುಳುಕಾಡಿ
ಹರಿಯಿತು ತೊರೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ೨

—ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ

೧ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು— 'ಚೋಳಕನ್ನೆಯರು'

೨ ರಾಗಿನೆ— 'ಭಾವಗೀತೆ'

ಒಂಬತ್ತು ಚರಣಗಳ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಜಗನೆಲ್ಲ ಮುಸುಕೆಳೆದು ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವಾಗ
ಕನಸುಗಳ ಉಪವನದಿ ಸಂಚರಿಸುವಾಗ
ಹಸುಳೆ ಕಂದನ ಕಿವಿಗೆ
ಅಮರ ಗಾಯನ ಮೊಳಗೆ
ಅದ ಕೇಳಿ ತಾಯ್ತೊಲೆಯ ಹಸುಳೆ ತೊರೆದಾಗ
ಕಾಣದಿಹ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಲೋಕಗಳಿಂದ
ಯಾವ ಭಾವವೋ ಬಂದು ಕಿವಿಯ ಬಳಿಯಲಿ ನಂದು
'ರೂಪು ಕೊಡು' ಎಂದಲ್ಲಿ ಪಿಸುಗುಡುವುದು ೧

—ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ

ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕವಿತೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪರಿಯು ಇದರ ಮುಂದಿನ ಹೆಜ್ಜೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ಅತಿ ನೂತನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆಯದು. ಅದನ್ನು 'ನೂತನದಲ್ಲಿ ನೂತನ' ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಕೆಳಗೆ ಇದೇ 'ಗತಿ'ಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಆಧುನಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಾದರೂ ತೋರಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಜಾನಪದ ಭಂದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಚಿಲ್ಲಿದವರಲ್ಲಿ *ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರ ಪ್ರಥಮ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಶಗಣ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ಕವನಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಗು, ಕೋಗಿಲೆ, ಪಾತರಗಿತ್ತಿಪಕ್ಕ, ನನ್ನ ಕಿನ್ನರಿ, ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆ, ನನ್ನ ಕೈಯ ಹಿಡಿದಾಕೆ, 'ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ' ಕೂಸು ಬಿನ್ನಾಣ, ರಾಗ ರತಿ, ನಗೀನವಿಲು— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳ ನಾಡಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ನಾಡಿ ನುಡಿದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಬಗೆಯ ವಿವಿಧ ಗತಿಗತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಿರಲು ಸಾಕು. ಈ ಗತಿಗತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧ ಸಾಮಾನ್ಯ— 'ಇರುಳ ಮೌನಗಳಲ್ಲಿ'

* 'ಅಂಜಿಕಾಶನಯದತ್ತ' ಎಂಬುದು ಅವರ ಕಾವ್ಯನಾಮ.

ಜಾನಪದ ದ್ವಿಪದಿ (ಉತ್ಸಾಹ ಲಯದಲ್ಲಿ) :

ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಪಕ್ಕಾ
ನೋಡೀದೇನ ಅಕ್ಕಾ
ಹಸಿರು ಹಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ
ಮೇಲಕರಷಿಣ ಹಚ್ಚಿ
ಹೊನ್ನ ಚಿಕ್ಕಿ ಚಿಕ್ಕಿ
ಇಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಿ ಅಕ್ಕಿ
ಸುತ್ತು ಕುಂಕುಮದಳಿ
ಎಳೆದು ಕಾಡಿಗೆ ಸುಳಿ
ಗಾಳಿ ಕೇನೀಲೇನ
ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ತಾನ ! ೧

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದ ಗತ್ತು :

ಬಿದಿಗಿ ಚಂದ್ರನಾ ಜೊಗಜೀ ನಗಿ ಹೂ ಮೆಲ್ಲಗ ಮೂಡುತ್ತ
ಮ್ಯಾಲಕ ಬೆಳ್ಳಿನ ಕೂಡುತ್ತ
ಇರುಳ ಹೆರಳಿನಾ ಅರಳ ಮಲ್ಲಿಗೀ ಜಾಳಿಗಿ ಹಾಂಗೆತ್ತ
ಸೂಸ್ಯಾವ ಚಿಕ್ಕಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ೨

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಅಂಶಗಣಾನ್ವಯವಾದ ಲಲಿತ ಲಯದ ಒಂದು ಗತಿ :

ಪಡುವಲ ಕಡಲಿದು ಏನಂದವೋ
ಉಕ್ಕೇರಿ ಬರುತಿದೆ ಅನಂದವೋ
ಬಂಧನ ಬಂದೀತು ಇಲ್ಲಿಂದಲೋ
ಬಿಡುಗಡೆ ಇಂದೂನು ಇಲ್ಲಿಂದಲೋ
ಏ | ಲೇಲಾಲಿ ಲೇಸೋ | ಲೇಲಾಲಿ ಲೋ ೩

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಅಂಶಗಣ ಭಂದದ ವಿವಿಧ ಗತಿಗತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಜೀವಭಾವಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದರಲ್ಲದೆ ನಾಲ್ಕಾರು *ಹೊಸಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿನ ಆ ಹಾಡುಗಳಂತೆ ಪಲ್ಲವಿ ಅನುಪಲ್ಲವಿಗಳೂ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿದಿವೆ.

೧ ಗರಿ— 'ಪಾತರಗಿತ್ತಿ ಪಕ್ಕ'

೨ ಗರಿ— 'ರಾಗರತಿ'

೩ ಗಂಗಾವತರಣ— 'ಪಡುವಲ ಕಡಲ ಅಂಬಿಗರ ಹಾಡು'

* ಈ ಹೊಸಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ 'ಗರಿ' ಮತ್ತು 'ಕಾಪುಕಸ್ತೂರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಂಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

I ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಟ್ಟನ್ನು ಅವರ 'ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾರ' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಮೂಲ ಪಟ್ಟದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಿಗರ್ಯಾಗಿ ; ತಿಗರ್ಯಾಗಿ	ವಿ : ವಿ
ನಿದ್ದಿಯ ; ಬಗರ್ಯಾಗಿ	ವಿ : ವಿ
ಗಾಳಿಗು ; ಹಗುರಾಗಿ : ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾ	ವಿ : ವಿ : ರು
ಕೈ ಮೈ : ಬೀಸಾಡಿ	ವಿ : ವಿ
ಇಳಿಗೂಡ : ಲೀಸಾಡಿ	ವಿ : ವಿ
ಬೆವರ್ದನ್ನಿ ; ಸೂಸಾಡಿ : ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾ	ವಿ : ವಿ : ರು

—ಬೇಂದ್ರೆ

II ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಅರಳಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಟ್ಟು	ಉದಾಹರಣೆ :
ಬರಿಗೊಡದ : ಬಾಲಿ : ಕೊಡನ್ಯಾಕ : ತುಂಬಿಲ್ಲ	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ದಡದಾಗ : ನಿಂತೆ : ಸುಮ್ಮನೆ : ಕೋಲ	
ದಡದಾಗ : ನಿಂತೆ : ನಿನಗ್ಯಾಕೇ : ಚಿಂತೆ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ : ವಿ
ಜನುಮಕ : ಬಂದು : ದಿವಸೇಸ : ಕೋಲ	ವಿ : ಬ್ರ : ವಿ

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಇಲ್ಲಿ ಕೋಲ ಎಂಬ ಪಲ್ಲವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಎರಡನೆಯ ಚರಣವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಚರಣದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಮೂಡಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತ್ರಿಪದಿಯ ರೂಪ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಇದು ತ್ರಿಪದಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಚರಣಗಳ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದ ಗಣಗಳು ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ಇರಲಾರವು.

III ಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾದ ಮಟ್ಟು : ಉದಾಹರಣೆ

ಭಾವನಂ : ದನದಲ್ಲಿ : ಯಾವ ಹೂ : ವರಳಲು	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಧಾವತಿ : ಗೊಳ್ಳತೆ : ಕೋಗಿಲೇ	ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಯಾವ ನೂತನ ನನ್ನಿ : ಕಾವನ : ಶರಕೆಂದು	ವಿ : ವಿ : ವಿ : ವಿ
ಕೂಗುವಿ : ನೀ ಹೇಳು : ಕೋಗಿಲೇ	ವಿ : ವಿ : ವಿ

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಸಾಂಗತ್ಯದಂತೆ ಸಮಚರಣಗಳ ಕೊನೆಯ ಗಣ ಬ್ರಹ್ಮಗಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಣ ಸೇರಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ.

೧ ಗರಿ : 'ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾರ'

೨ ಕಾಮುಕಸ್ತುರಿ : 'ಬರಿಗೊಡದ ಬಾಲಿ'

೩ ಗರಿ : 'ಕೋಗಿಲೆ'

ಜಾನಪದ ಭಂದದತ್ತ ಒಲೆದವರಲ್ಲಿ ಹಲಸಂಗಿಯ *ಚೆನ್ನ ಪ್ಪನರೂ ಒಬ್ಬರು. 'ನನ್ನ ನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅವರ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕೆಲವು ಹಾಡುಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಜಾನಪದ ಮಂದಾನಿಲ ಲಯದ ಒಂದು ಮಟ್ಟು :

ಬಾರೇ ಜಾಣೆ
ಮಿಂಚಿನ ರಾಣೆ
ಅಪ್ಪರ ನಾರಿ
ಮೈ ಜರತಾರಿ
ಫಾಟಿ ಮಾಟಿ ಮಾಡಿಕೋತ
ಆಟಿ ಪಾಟಿ ಆಡಿಕೋತ
ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿ
ಬಾರೇ ಗೆಳತಿ ೧

—ಮಧುರ ಚೆನ್ನ

ಜಾನಪದ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು :

ಮೊಲೆಹಾಲು ಸಾಕಮ್ಮಾ ಸವಿಲಾಲಿ ಬೇಕಮ್ಮಾ
ಮುದ್ದಾಡಿ ರಮಿಸಿ ಮೈದಡವ | ಏಳಮ್ಮಾ
ಮಲಗಿರುವ ತಾಯಿ ಪೃಥಿವೀ

—ಮಧುರ ಚೆನ್ನ

ಉತ್ಸಾಹ ಲಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಹಾಡಿನ ಕಟ್ಟು :

ಸುನೀತಿ ದೇವಿ | ನಿದ್ದೆತಿಳಿದು ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು
ಸುನೀತಿದೇವಿ | ನಿದ್ದೆತಿಳಿದು ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು
ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಹೊದ್ದ ಸೆರಗ
ಸರಿಸಿ ಮುದ್ದು ಮಗನ ಕಡೆಗೆ
ಕೈಯಚಾಚಿ ಕಾಣದಾದಳು
ಮಗನ ಕಡೆಗೆ
ಕೈಯಚಾಚಿ ಕಾಣದಾದಳು ೨

—ಮಧುರ ಚೆನ್ನ

ಈ ಜಾನಪದದ ತಾನವನ್ನು * ಇತರ ಕವಿಗಳೂ ಬಳಸಿದುದುಂಟು.

* 'ಮಧುರಚೆನ್ನ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಗೀತಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ.

೧ ನನ್ನನಲ್ಲ— 'ರೋಹಿಣಿ'

೨ ನನ್ನನಲ್ಲ— 'ದೇವತಾಪೃಥಿವೀ'

೩ ನನ್ನನಲ್ಲ— 'ಧುವ'

* ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಡಿ. ಇಂಚಲ ಅವರ 'ತರಂಗಿಣಿ' ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿರುವ 'ಕಳೆದ ಕಿತ್ತೂರು' ಎಂಬ ಕವನ ಇದೇ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಕಾಣಿಕೆ: ಬಿ. ಎಂ ಶ್ರೀ. ಅವರು ಚರಣ ಸಂಖ್ಯೆ ವಿಸ್ತರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ (ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ) ಅವರು ಜಾನಪದ ಗತಿಗತ್ತುಗಳ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನೂತನ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಭಂದೋಲಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಲಯಗಳನ್ನು, ವಿಶೇಷತಃ ನೃತ್ಯೋಚಿತ ಲಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಶ್ರೀ ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ (ಕುವೆಂಪು) ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ ಅವರ ಭಂದೋವಿಲಾಸವು ವಿವಿಧ ಮುಖವಾದುದು. ಬಹುಚರಣಗಳ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಬಹುಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಲಯಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ, ನೃತ್ಯಗತಿಗಳಲ್ಲಿ, ನಿಯತ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮೀರಿದ ಅನಿರ್ಬಂಧ ಭಂದೋರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆಂತರಿಕ ಲಯಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನೃತ್ಯಗತಿಗಳಲ್ಲಂತೂ ಅವರು ತೋರಿದಷ್ಟು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಇನ್ನಾವ ಕವಿಯೂ ತೋರಿದಂತಿಲ್ಲ. ನೃತ್ಯಗತಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುವಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹದಷ್ಟು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಲಯ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಉತ್ಸಾಹ ಲಯವನ್ನು ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

I ಒಂದು ರೀತಿ : ಪದ್ಯದ ಚರಣಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಗಣದಲ್ಲಿಯೋ ಅಂತ್ಯಗಣ ದಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದಂತಿದ್ದರೂ ಯತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜೀಕಿನ ಮೂಲಕ ಲಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆ ಯಾಗುವ ಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಹಾಡುವೆನು : ಹಾಡುವೆನು

ಕೊಳಲ ನೂದತ

ಕುಣಿಯುವರು : ಕುಣಿಯುವರು

ಮನವ ಮರೆಯುತ

ಮೂಡಣದ : ಗಗನದಲಿ

ರವಿಯುದಯ : ಸಲಿಯುತಿರೆ

ತಳಿನೊಳು : ತಂಬೆಲರು

ಲೀಲೆಯಾಡುತಿರುವುದು ೧

ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟು

ಬಂಡನುಂಡು : ತುಂಬಿವಿಂಡು : ಹಾರುತಿಹವು : ಹಾರುತ
ಮತ್ತಮಧು : ಮಾಸವಿದು : ಬನ್ನಿರೆಂದು : ಸಾರುತ
ಜಾರುತಿಹವು : ಮಾಗಿ ಚಳಿ
ಕುಸುಮಿಸಿರುವ : ಲತೆಗಳಲಿ
ಮೊರೆಯುತಿಹವು : ಸೂಕ್ತದಳಿ
ಮುಕ್ತಜೀವರಂದದಿ
ಉಲಿಯೆ ಪಿಕ : ಗಳವೆ ಶುಕ : ಸುಗ್ಗಿ ಬಂದಿತಂದದಿ ೧

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕಿರಿಗೆರೆ ಗುರುತುಮಾಡಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀಕುವ ಲಯದ ಜೋಕನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಯತಿ ಪ್ರಾಸಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ಈ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟು :

ತಿಮಿರ : ವಸನ : ಧಾರಿಣಿ ನಿಶೆ
ಮೆಲ್ಲ : ಮೆಲ್ಲ : ನಸ್ತಮಿಸೆ
ತರುಣ : ಅರುಣ : ರಾಗಿನಿ ಉಷೆ
ಪೂರ್ವವನು : ವಿರಾಜಿಸೆ
ವೇಣುವನದ : ಶಿಖರದಲ್ಲಿ
ಹಸುರ ಕಡಲ ತೆರೆಗಳಲ್ಲಿ
ಮಿಸುನಿನಗೆಯ ಹೊನಲಚಿಲ್ಲಿ
ಹಸುಳೆ ಬಿಸಿಲು ಹಸರಿಸೆ
ಕಲೆಯ : ಜಲದಿ : ಮೀಯುವೊಡೆ
ಮಲೆಯ : ತುದಿಗೆ : ಮನವೆ ನಡೆ
ಮೈಯ : ಮರೆವ : ಮುದವ : ಪಡೆ
ಉಷೆಯು : ನಿಶೆಯು : ತುಂಬಿಸೆ ೨

II ೨ನೆಯ ರೀತಿ : ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ನೃತ್ಯಲಯದ ಗತಿಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ತೋರಿಯಾಯಿತು. ಈ ರಭಸದಿಂದ ಸಾಗುವ ನೃತ್ಯದ ಗತ್ತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ:

೧ ಕೊಳಲು— 'ಸುಗ್ಗಿ ಬರುತಿದೆ'

೨ ನವಿಲು (೨ನೆಯ ಗೆರೆ)— 'ಉಷೆಯು ನಿಶೆಯು ಚುಂಬಿಸೆ'

ಅನಂತದಿಂ

ದಿಗಂತದಿಂ

ಅನಂತತಾ : ದಿಗಂತದಿಂ

ನೋಡೆ : ನೋಡೆ : ಮೂಡಿ : ತೊಂದು

ಮೋಡ : ಗೋಪುರಂ

ಗಿರಿಯ : ಬಿತ್ತರ

ಶಿಖರ : ದತ್ತರ

ಅನುಭವಿಸುವ : ರಸರಮಸ್ಮಿತತಿ : ಗತಿ ಮಹತ್ತರ ೧

ಆಂತರಿಕ ಲಯಯೋಜನೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಒಂದು ಲಯವು ಸಾಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಇನ್ನೊಂದು ಲಯವನ್ನು ಬೆರಸುವ ಜಾಣ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು :

ಬೊಬ್ಬಳಿ : ಗಿಡದಲಿ : ಗುಬ್ಬಳಿ : ಸುತ್ತಿದೆ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

ಒಬ್ಬಂಟಿಗ ಚೋರ

೪ : ೪ : ಗುರು

ಕವಿಗೊಟ್ಟುಲುಗಾಡದೆ ಕೇಳುತ್ತಿದೆ

೪ : ೪ : ೪ : ೪

ಹಗಲಾದ್ದೆ ಯೊಳದ್ದಿದ ಬೋರೆ,

೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು

ಪ್ರೇಮದ ರವಿ; ಭೂಮಿಯ ಕವಿ

೬ : ೬

ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿನ್ನೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ

೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು

ಜಡಚೇತನ; ದಾಲಿಂಗನ

೬ : ೬

ಜುಮ್ಮಂದಿದೆ ಮೈ ಶಿವನಾಣೆ

೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು

....

... . ೨

ಹೊಸ ಭಂದೋರೂಪಗಳು

ಭಾವಗೀತದ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ; ಭಾವಗೀತಗಳು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜಾನಪದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ಗುರುತನ್ನು ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂದು

೧ ಪಕ್ಷಿಕಾಶಿ : 'ಗಗನಗುರು'

೨ ಪಕ್ಷಿಕಾಶಿ— 'ಚೋರೆ ಬೋರೆ'

ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ಗೆಣ್ಯತೆಯಾಗಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪವಾಗಲಿ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಭಾವವು, ಭಕ್ತಿಯು, ಕೇಂದ್ರಭಾವವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಂದಿನ ಭಾವಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈಗ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ರಚಿತವಾಗುತ್ತಿರುವ ಭಾವಗೀತೆಗಳಿಗೆ ಶರಣರ ಹಾಗೂ ದಾಸಕೂಟದ ಅನುಭವ ಪದಗಳು ಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾವಗೀತೆಗಳು ಅವುಗಳ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗೊಳಿಸಲು ಕಾರಣವಾದುವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾವಗೀತೆಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೆಲವು ಹೊಸ ಭಂದೋರೂಪಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕ.

ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ:

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಮುಖಾಂತರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಭಂದೋರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯು ಒಂದು. ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗೆ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ ಉಂಟು. ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ತೊಟ್ಟಲು ತೂಗಿದುದು ಇಟಲಿಯಲ್ಲಿ. ಇಟಲಿಯ ಡಾಂಟಿ ಕವಿ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪದೊಡನೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದರ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು ಇಟಲಿಯ ಪೆಟ್ರಾರ್ಕ್ ಕವಿ. ಪೆಟ್ರಾರ್ಕ್ ಕವಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಪಂಜಿನಿಂದ ತಂತಮ್ಮ ಹಣತೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಳಗಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ವ್ಯಾಟ್ ಕವಿಯೂ ಒಬ್ಬ. ವ್ಯಾಟ್ ಕವಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಇಟಲಿಯ ಮೂಲ ಕವಿಗಳು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ ಭಾವವನ್ನೂ ಭಾವನೆಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಡಾಂಟಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪೆಟ್ರಾರ್ಕ್‌ನೂ ಅದರ್ಶ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ್ಶ ಕಲ್ಯಾಣ— ಇವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಬಳಸಿದನು. ಇಟಲಿಯ ಈ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ವ್ಯಾಟ್ ಕವಿ ಅನುಸರಿಸಿದನು. ಬರಬರುತ್ತ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋದರೂ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯು ತನ್ನ ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅದೆಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹೆಸರು 'sonnet' ಎಂಬುದು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿತು. ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗೆ 'ಚತುರ್ದಶಪದಿ,' 'ಸುನೀತ' ಎಂಬ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳೂ ಉಂಟು. ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟಪದ (octave) ಎಂಬ ಹೆಸರು; ಎರಡನೆಯ ಅಥವಾ ಕೊನೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ 'ಪಟ್ಟದ' (sestet) ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಇಟಾಲಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ

ಅಷ್ಟಪದದ ಪ್ರಾಸ ಅ ಬ ಬ ಅ ಅ ಬ ಬ ಅ—ಹೀಗೆ ಇದ್ದರೆ, 'ಷಟ್ಪದ'ದ ಪ್ರಾಸ ಕ ಡ ಈ, ಕ ಡ ಈ—ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯು ಇಟಾಲಿಯನ್ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು.

ಭಾವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮರಸ್ಯವು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೋಕೆ, ಒಂದು ತೂಕ ಅಳವಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಹೊಂದಿಕೆಯುಂಟಾದಾಗ 'ಅಷ್ಟಪದ' 'ಷಟ್ಪದ' ಗಳು ಬೆರೆದು 'ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡರ ಸಜೀವ, ಸಕೇಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ತಮ್ಮ 'ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯ 'ಷಟ್ಪದ'ದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ :

ಮಿಡಯಲ್ಲಿ ಮಣೆವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋ-
ಕೆಯ ತೂಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಳು. ಮೈಯ ಹವ-
ಣಕೆ ಮಿಗಿಲು; ನಿದ್ದೆ ಎಚ್ಚರಗಳಲಿ ಒಂದೆ ಬಾ-
ಳಿನ ಬಿಂಬ ತೇಂಕಾಡುವುದು. ಉಸಿರ ಬೀಳೇಳಿ-
ನಲಿ ದೊಂಕೆ ಪ್ರಾಣಗತಿ ? ಬಗೆಯ ಇಬ್ಬಗೆಯಲ್ಲಿ
ಹುರುಳ ತಿರುಳೊಂದು. ಕಣ್ಣೆರಡು; ಕಾಣಕೆ ಎರಡೆ ? ೧

ಇಟಾಲಿಯನ್ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಿಂದ ಇನ್ನೆರಡು ಅಂತಃಪ್ರಭೇದಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡುವು. ಈ ಅಂತಃಪ್ರಭೇದಗಳು ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವುಗಳು. ಇಟಾಲಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯು ಅದೇ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅದು ಇಟಾಲಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪದ (octave) ವನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರೂ ಷಟ್ಪದ (sestet) ದ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತು. ಇಟಾಲಿಯನ್ ಷಟ್ಪದದ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟು ಕಡಈ (cde) ಕಡಈ (cde) ಹೀಗೆ ಇದ್ದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಕಡ ಡಕ, ಈ ಈ (cddc ee)— ಹೀಗೆ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಯಿತು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಅಂತಃಪ್ರಭೇದ. ವ್ಯಾಟ್ ರಚಿಸಿದ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗಳೆಲ್ಲ ಇದೇ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿವೆ. ಆ ತರುವಾಯ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿಯ ಅಷ್ಟಪದವು ಎರಡು ಚತುಷ್ಟದಗಳಾಗಿ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಚರಣ ಬಿಟ್ಟು ಚರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸ ಬರುವ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಚೌಪದಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದ್ವಿಪದಿ ಏರ್ಪಟ್ಟುವು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಅಂತಃಪ್ರಭೇದವು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರಗೊಂಡಿತಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಸರ್ರೇ ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕವಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯು ಇದನ್ನು

ಬಹುವಾಗಿ ಬಳಸಿದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪೇರ್ಸ್ಸೀರಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿತು.

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಟ್ ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಯೋಜನೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

Mysterious Night ! when our first parent knew	a
Thee from report divine, and heard thy name,	b
Did he not tremble for this lovely Frame,	b
This glorious canopy of Light and Blue ?	a
Yet beneath a curtain of translucent dew,	a
Bathed in the rays of the great setting Flame,	b
Hesperus with the Host of Heaven came,	b
And lo ! Creation widened in Man's view.	a
Who would have thought such Darkness lay concealed	c
Within thy beams, O Sun ! or who could find,	d
Whilst fly, and leaf, and insect stood revealed,	c
That to such countless Orbs thou mad'st us blind !	d
Why do we then shun Death with anxious strife ?	e
If Light can thus deceive, wherefore not life ?	c

—Joseph Blanco White.

ಪೇರ್ಸ್ಸೀರಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಯೋಜನೆಗೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

Leave me O Love, which reachest but to dust,	a
And thou my mind aspire to higher things :	b
Grow rich in that which never taketh rust :	b
What ever fades, but fading pleasure brings.	a
Draw in thy beams, and humble all thy might,	c
To that sweet yoke, where lasting freedoms be :	d
Which breakes the cloudes and opens forth the light.	c
That doth both shine and give us sight to see	d
O take fast hold, let that light be thy guide,	e
In this small course which birth drawes out to death,	f
And think how evil becometh him to slide,	e
Who seeketh heaven, and comes of heavenly breath.	f
Then farewell world, thy uttermost I see.	g
Eternall Love maintaine thy life in me.	g

—Sidney 1

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರೂ ಬಗೆಯ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ iambic (penta meter) ಲಯವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಾತ್ರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳ ಚರಣವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಲಲಿತಲಯವನ್ನು, ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಾವ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವುಳ್ಳ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗೆ ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಲಯವು ಅನುಕೂಲವಾದುದು.

ಇಟಾಲಿಯನ್ ಮಾದರಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ:

ಗಂಧವತಿ ಪೃಥ್ವಿಯ ಸುಗಂಧ-ಕಂದದ ಬಳ್ಳಿ	ಅ
ಹಬ್ಬತಿದೆ ಬೆಟ್ಟಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ. ಗಿರಿಶಿಖರ	ಬ
ಮುಕುಲದೊಲು ಮೊಗವನೆತ್ತಿವೆ ನಭದಲ್ಲಲ್ಲಿ;	ಅ
ಮಲರುಪದದೊಡೋ? ಕೊನೆಯ ಪ್ರಳಯ ಪ್ರಖರ	ಬ
ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರುದಿಸಿದ ಮೇಲೆ, ಚಳಿ ತಳ್ಳಿ	ಅ
ನವ ವಸಂತವು ಬರಲು, ಸುರ-ತಾರಕಾ ನಿಕರ	ಬ
ಭೃಂಗದಂತೆರಗಿ. ನರುಗಂಪನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲಿ,	ಅ
ಮಗಮಗಿಸೆ ದೆಸೆ, ಆಗ ಮುಗಿಲ ಮೌನ ಮುಖರ.	ಬ
ಈ ಚಿತ್ತ ಸರಸಿಯಲಿ ಮದ-ಕಲ್ಪನಾ ಕುಸುಮ	ಕ
ತುರುಗಿ ತುಂಬಿನೆ, ಒಡಲಕಾವಣದೊಳೀ ಪ್ರಾಣ	ಡ
ಕಾದಲಿನಿಗಾಗಿ ಕುಳಿತಿದೆ ಕಾಡು, ಗಂಭೀರ !	ಈ
ಬಾರ, ತಳುವದೆ ಜಗಜ್ಜೀವನವೆ! ಅತಿ ವಿಷವು	ಕ
ಸಂಕಟದೊಳಿದೆ; ತಡೆಯುವರೆ, ತಾನು ನಿತ್ರಾಣ;	ಡ
ಉಸಿರೊಳುಳಿದಿದೆ. ಮಲಯ ಪವನ ವಿಲಯ ಸಮೀರ ! ೧	ಈ

—ಬೇಂದ್ರೆ

ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪದಿ ಭಾಗವು ಶುದ್ಧ ಇಟಾಲಿಯನ್ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸೆಟ್ (sestet) ಭಾಗವು ಶುದ್ಧ ಇಟಾಲಿಯನ್ ಮಾದರಿಯದಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಇಟಾಲಿಯನ್ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಂಚಿತ್ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಚಿಸಿದ ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿಗಳ ಮಲಾರವೊಂದನು ತಂದು	ಅ
ಇಂದು ನಿನಗರ್ಪಿಸುವೆನು ನನ್ನ ತಾಯ್ನುಡಿಯೆ;	ಬ
ಗುಣದಿಂದ ಬೆಲೆಯಿಂದ ಈ ಕೃತಿಗೆ ನೂರ್ಮುಡಿಯು	ಬ
ಹಿರಿದು ಕಾಣುವ ಕೃತಿಯ ರಚಿಸಿ ಹಾಡುತ ಬಂದು	ಅ
ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ನಿನ್ನ ನಲಿಸಿ ನಲಿದರು ಅಂದು;	ಅ
ಇಂದು ನಲಿಸುತ ನಲಿಯುತಿಹರು. ಬಹುಕಾಲದಲಿ	ಬ

ಭಾವ ಊಹೆಗಳ ರಸರಾಗಗಳ ಮೇಳದಲಿ	ಬ
ರಚಿಸಿ ತರುವರು ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸೇವಿಸಲೆಂದು.	ಅ
ನಿನ್ನ ದೇಗುಲದ ನಿತ್ಯೋತ್ಸವದ ಮಧ್ಯದಲಿ	ಕ
ಉಳಿದವರು ತಹ ಬೆಲೆಯ ತೊಡವುಗಳ ಜೊತೆಗಾನು	ಡ
ಮಂಗಲದ್ರವ್ಯವೊಂದಿದ ತಂದು ನಿಂದಿಹೆನು.	ಡ
ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯೆಂದೆಂಬ ಕುಂದಿದಕೆ ಹೊದ್ದದಲೆ	ಕ
ಬೆಳೆಯೆಂಬುದಿರಬೇಕು; ಭಕ್ತಿಯಲಿ ತಂದಿಹೆನು.	ಈ
ಎಂದು ಕರುಣೆಯ ತೋರಿ ಇದನು ಒಪ್ಪುವೆ ನೀನು ? ೧	ಈ

—ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಮೂರು ಚತುಷ್ಟದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದ್ವಿಪದಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಈ ಹೊಳೆಯೊ, ಈ ಕಾನೊ, ಈ ಮಲೆಯೊ, ಈ ಬಾನೊ:—	ಅ
ಬಂಡೆದೋಳಪ್ಪುಗೆಗೆ ಮೊರೆದು ನೊರೆಮುತ್ತೆ ರಚಿ	ಬ
ಕುಣಿದು ಬನಗಳನಲೆವ ಈ ಹೊಳೆಯೊ ! ರವಿಯ ರುಚಿ	ಬ
ರಂಜಿಸಿಹ ಚೈತ್ರಪಕ್ಷಿಗಳಲಿಯ ಈ ಕಾನೊ !	ಅ
ಮುದ್ದೆ ಮುದ್ದೆಯ ನಿದ್ದೆ ಕನಸುಗೊಂಡೇರಿಳಿದು	ಕ
ಬಾನ್ ಕರೆಗಲೆವ ಈ ಮಲೆಯೊ ! ಸಾಂತತೆಗೆ ನೋಂತ	ಡ
ಅನಂತತಾ ಪ್ರತಿಮೆಯೆನಲೀ ಗಿರಿ ವನ ದಿಗಂತ	ಡ
ನೇಮಿನಿಷ್ಠೆಯ ಬಾನೊ ! ಕವಿ, ಮೌನಮಿರ್ ತಿಳಿದು:	ಕ
ಕಾಯುತಿದ ಮಲೆನಾಡು ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ	ಈ
ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ವರ್ಣಶಿಲ್ಪಿಯಂ:— ಕವಿಯಾಗಿ,	ಫ
ರಸದರ್ಶಿಯಾಗಿ, ರೋರಿಕನಂತೆ ಋಷಿಯಾಗಿ	ಫ
ಬಣ್ಣದವೃತದ ಸೆರೆಗೆ ಕಣ್ಣೆದೆಯ ವಿಶ್ವಮಂ	ಈ
ನೈವೇದ್ಯ ಗೃವಾತನಂ. ಮುದ್ದು ತೇಜಸ್ವಿ,	ಗ
ನೀನಪ್ಪೆಯೇನಾ ವರ್ಣಶಿಲ್ಪದ ತಪಸ್ವಿ ? ೨	ಗ

—ಕುವೆಂಪು

ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, *ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ಬೇಂದ್ರೆ—ಇವರನ್ನು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಮೊತ್ತ ಮೊದಲು ರಚಿಸಿದವರು ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೯೧೬ ರ ಸುಮಾರಿನಿಂದ ತಾವು ಚತುರ್ದಶದಿ

೧ ಮಲಾರ—‘ಸಮರ್ಪಣ’

೨ ಕೃತ್ತಿಕೆ—“ಎಳು ಸೀಳು ೨”

* ‘ಶ್ರೀನಿವಾಸ’ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರ ಕಾವ್ಯ ನಾಮ.

(ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ) ಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದುದಾಗಿ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ತಮ್ಮ *ಆತ್ಮಕಥನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರ 'ಮಲಾರ'ವು ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳ ಮಾಲೆ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ 'ಉಯ್ಯಾಲೆ'ಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡಿದೆ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ 'ಕೃತ್ತಿಕೆ'ಯು ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯೇ ಸರಿ.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ರಚನೆ ಇಟಾಲಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಅವರ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳ ಕೊನೆಗೆ ದ್ವಿಸದಿ ಒರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಪದಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚತುಸ್ವದಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಸ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವುದುಂಟು. ಮಲಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ ಎದ್ದು ಮೂಡಿದೆ.

ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು (ಕುವೆಂಪು) 'ಕೃತ್ತಿಕೆ'ಯ ಆರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಅವರ "ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳೊಳಗೆ ವಿವಿಧ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು." 'ಕೃತ್ತಿಕೆ'ಯಲ್ಲಿನ ಒಟ್ಟು ೭೫ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳೊಳಗೆ ೩೭ರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ದ್ವಿಸದಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಷೆಕ್ಸ್‌ಪೀರಿಯನ್ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳ ಪ್ರಾಸದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಬಿಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಶೈಲಿ ಬಂಧುರವಾಗಿದೆ. ನಾದವು ಚರಣದಿಂದ ಚರಣಕ್ಕೆ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳ ವಿಷಯ ನೈವಿಧ್ಯವು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳು ಪ್ರಾಸಾತೀತವಾಗಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅವರೇ 'ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಕವನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಿ "ಬೀರಿದುದೇ ನೋಟ; ಹಾರಿದುದೇ ಹುಬ್ಬ." ಆದರೂ ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಿನ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಕೆಯ ತೂಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಂತೆ ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವ ಜೋಕೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಬಂಧ ಬಂಧುರ. ಆದರೆ ನಾದದ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವರ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಕ್ಕೆಂತ ಬುದ್ಧಿಯ ತೂಕ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಕವಿಗಳು ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕನ್ನಡ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಗಳಲ್ಲಿ "ಭಾವ ಉಹಗಳ ರಸರಾಗಗಳ ಮೇಳ" ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ "ಭಾವ ಬುದ್ಧಿಗಳಮಲ ವಿದ್ಯುದಾಲಿಂಗನವು" ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ "ಒಂದೇ ಬಾಳಿನ ಬಿಂಬ ತೇಂಕಾಡು"ತ್ತದೆ.

* ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನ (ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಪ್ರಕಟನೆ: ೧೯೪೬) ಪುಟ ೮.

ಭಂದಸ್ತಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟುಪಟ್ಟದಿ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪಕೃತಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅಷ್ಟು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು ಅದರ ರಚನೆ; ಅದರ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಅದಕ್ಕೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪ ಹಾಗೂ ರಾಗ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಷ್ಟುಪಟ್ಟದಿಯ ಶಿಲ್ಪಸಮ ಬಂಧವು ಅದರ ಭಾವಬಂಧುರತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಅದು ಕವಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ ಅದರ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಯೇ ಭಾವವಿಮೋಚನಾನಂದ ವನ್ನು ಪಡೆಯುವನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭಾವವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ೧೪ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಅಷ್ಟು ಪಟ್ಟದಿಯ ಕಟ್ಟು ನೆರವಾಗುವಷ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಭಂದೋರಚನೆ ನೆರವಾಗದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಧುನಿಕರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟುಪಟ್ಟದಿಯ ಹಿಡಿತ ಸಿಕ್ಕಿದೆ.

ಪ್ರಗಾಢ:

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ ಮುಖಾಂತರ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಬಂದ ಭಂದೋರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಗಾಢವು ಒಂದು. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ 'Ode' (ಓಡ್) ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಗಾಢವು ಭಾವಗೀತದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಗಂಭೀರವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಶಂಸನಾಪರವಾದ ಭಾವಗೀತವದು. ಸಾವ್ಯವ್ಯವಾಗಿ ಅದು ಸಂಬೋಧನಾಪರವಾಗಿಯೇ ಧ್ಯಾನಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಕವಿತೆ. ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಚರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪದ್ಯಗಳ ಮಾಲೆಯಾಗಿರದೆ ಅದು ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನಿಯಮಿತ ಚರಣಗಳು ಸೇರಿದ ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ನಿಯಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡ ಪ್ರಗಾಢದ ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಪಿಂಡಾರಿಕ್ ಪ್ರಗಾಢವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಪಿಂಡಾರಿಕ್ ಪ್ರಗಾಢದಲ್ಲಿ strophe, antistrophe, epode— ಹೀಗೆ ಮೂರು ಭಾಗಗಳು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಪಿಂಡಾರಿಕ್ ಪ್ರಗಾಢದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವು ಕನ್ನಡ ಪ್ರಗಾಢಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದು ಅಪರೂಪ.

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ನಿಯತವಾದ, ಎಂದರೆ ನಿಯಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಪದ್ಯರೂಪದ ಪ್ರಗಾಢಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಟ್ಟಕವಿಯ Ode to Nightingale, Ode on a Grecian Urn ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಗಾಢಕ್ಕೆ ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರ * 'ಬೇಲೂರಿನ ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆಯರು' ಎಂಬ ಕವಿತೆಯು ಒಳ್ಳೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

* 'ನವೇದನ' ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಗಾಢ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.

ಶೃಂಗಾರವಲ್ಲರಿಯೆ ಲತೆಯೊಡನೆ ಬಳುಕಿ ನೀಂ
 ಸ್ವತ್ಯ ಲಾಸ್ಯದಿನಾರನೊಲಿಸುತಿರುವೆ ?
 ಮಾಧುರ್ಯ ಮಂಜುಷೆ ಮಧುರತರ ಮೌನದಿಂ
 ದಾರ ಚರಿತೆಗಳ ಶುಕಿಗುಸಿರುತಿರುವೆ ?
 ಮುಗ್ಧಮೋಹನವದನೆ ಮುಕುರದೊಳ್ ನೋಡಿ ನೀ
 ನಾರ ನೆನೆದಿಂತು ನಸುನಗುತಲಿರುವೆ ?
 ಶಿಲ್ಪವರ ಕುವರಿಯರೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಮುದ್ರಿಕೆಯರೇ,
 ದೇವದೇವನ ಸೇವೆಗೈತರ್ಪ ಸಾಧುಕುಲವಂ
 ಭಾವ ವಿನ್ಯಾಸ ವೈಕೃತಿಗಳಿಂ ಬೆರಗುವಡಿಸಿ
 ಚಂಚಲತೆಗೆಡೆಯೆನಿಸಿ ನೀವಿಂತು ನಿಲುವುದೇಕೆ ?

ಈ ಪದ್ಯದ ಶೈಲಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧನೆಯೂ ಪ್ರಶಂಸೆಯೂ ಸೇರಿರುವುದನ್ನೂ, ಕವಿಯು ಶಿಲ್ಪಕುವರಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ಧ್ಯಾನ ಲೀನನಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪ್ರಗಾಢದ ಕಲ್ಪನೆ ಬಾರದಿರದು.

ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ 'ಕೊಳಲು' ಎಂಬ ಕವನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ 'ಗೋಮಟೀಶ್ವರ' ಎಂಬ ಕವಿತೆಯು ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರಗಾಢಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಂಗಳುದಿಸಿಯಳಿದುವು ಬೆಳಗಿ
 ಚಕ್ರೇಶರಮಿತರೊರಗಿದರು ಧರೆಗೆ;
 ಮಕುಟ ಗದ್ದಿಗೆಯೆಲ್ಲ ಕೆನ್ನೀರ ಸಾಗರದಿ
 ಮುಳು ಮುಳುಗಿ ತೇಲಿದುವು ರೋಷದಿಂದ;
 ಉನ್ಮತ್ತ ಖಡ್ಗಗಳ ಝಣ ಝಣತ್ಕಾರಮೀ
 ಧರೆಯೆದೆಯ ಕಂಪಿಸಿತು ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿ
 ಶಾಂತಿ ವಾಣಿಗಳೆಲ್ಲ ಮುಳುಗಿದುವು; ಲೋಕಮಂ
 ತುಂಬಿದುದು ಹಾಕಾರದಾವೇಶವು.
 ಕಿವಿಯೊಳಿಹುದಿಂದಿಗೂ ರಣಗಳಾ ಘೋರನಾದಂ
 ಕೆಂಬೊನಲನಾವಗಂ ನೋಡುತಿದೆ ನಿನ್ನ ನಯನಂ
 ಕಾಲದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಚಲಿಸದಿವೆ ಚಿತ್ರದಂತೆ;
 ಅದೊಡಂ ನೀಂ ಸದಾ ಶಾಂತನೈ ಗೋಮಟೀಶ.

ಅನಿಯಮಿತ ಚರಣಗಳು ಸೇರಿದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಗಾಢಕ್ಕೆ ವರ್ಧ್ಯವರ್ತ ಕವಿ ರಚಿಸಿದ Dion, ode on the Intimations of Immortality ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗಾಢದ ರಚನೆಯೇ ಕಡಮೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಗಾಢ

ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ವಿರಳ. ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋದಯ ಮಹಾಪ್ರಗಾಢವು ಈ ಅನಿಯಮಿತ ಪ್ರಗಾಢದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡ ಬಲ್ಲದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಚರಣಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.

ಭೂಮ್ನೋಮ ಸ್ವರ್ಲೋಕ ಲೋಕಾಂತರವಿಹಾರೇ,
ನಿಖಿಲ ಲೋಕ ಕವೀಂದ್ರಗೌ ಚಕಚಕಿತ ಹಾರೇ,
ಸರ್ವಭಾಷಾ ಸರೋವಾಜ್ಞ್ಯುರಸಶರೀರೇ,
ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಕಲಾ ಶ್ರೀ ಮದಮೃತ ಹಾರೇ,
ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಚಿದಂಬರಾಮ್ನಾಯದೋಂಕಾರೇ

ಕೆಯ್ ಮುಗಿದು ಬೇಡುವೆನ್ ಏಳ್ ತಾಯೆ ಏಳ್

ಕಾಲ್ಗಿ ರಗಿ ಬೇಡುವೆನ್ ಏಳ್ !

ನಿನ್ನಾ ಬೃಹದ್ವೀಣೆಯಂ ಕರದಿ ತಾಳ್;

ನಿನ್ನಾ ಮಹದ್ವಾಣಿಯಿಂದಿರದೆ ಪೇಳ್

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಾಢೆಯಂ ಕೇಳ್

ಓ ತಾಯ್ ವಂದಿಸುವ ಕಂದನಂ ಕೇಳ್

ಏಳ್, ಪೇಳ್, ಬಾಳ್ !

ಸತ್ಯಲೋಕದಿನಿಳಿದು ಬಂದೆನ್ನ ಮಾನಸ ಸರೋಜಕವತರಿಸು

ದಿವ್ಯವೃದು ಕಿಂಕಿಣೀ ಕ್ಷಣಿತ ನೂಪುರ ಚಾರು ಚರಣಗಳನಿರಿಸು

ಸಾಗರದ ಶೈಲೋಪಮ ತರಂಗರುಂದ್ರ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂ ಚರಿಸು

ಇಂಚರದ ಕನ್ನಡದ ಕಿಡಿನುಡಿಗಳಂ ಕುಡಿನಾಲಗೆಗೆ ಕುಣಿಸಿ ಬರಿಸು !

—ಕುವೆಂಪು

ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಗಳು:— ಈ ಪ್ರಗಾಢದ ಶೈಲಿ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲ; ಲಯ ನೈವಿಧ್ಯವು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧನೆ ಸೇರಿದೆ. ವಿಷಯದಂತೆ ರೀತಿಯೂ ಉದಾತ್ತವಾಗಿದೆ. ಭಾವವು ಮುನ್ನೂರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿದ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ನೀಳವಾಗಿ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ.

ಉತ್ತಮ ಪ್ರಗಾಢಗಳು: ನಿಯತವಾದ ಪ್ರಗಾಢಗಳೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅನಿಯತವಾದ ಪ್ರಗಾಢಗಳೇ ಆಗಿರಲಿ— ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟು ರಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಂತೂ ತೀರ ಕಡಮೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಭಾವದ ಕಾವು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಒಂದೇ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದಾಗ ಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಗಾಢವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲನು. ಭಾವದ ಕಾವು ಅರಿದರೆ ಪ್ರಗಾಢ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಪ್ರಗಾಢಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯಸಮಾಧಿ ಆವಶ್ಯಕವೆಂಬುದನ್ನೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಗಾಢಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕೀಟ್ಸ್‌ಕವಿಯ 'Ode to Nightingale' ಎಂಬ ಪ್ರಗಾಢದ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುತ್ತದೆ.

For lorn ! the very word is like a bell
 To toll me back from thee to my sole a self.
 Adieu ! the fancy cannot cheat so well
 As she is famed to do; deceiving self.
 Adieu ! adieu ! they plaintive anthem fades
 Past the near meadows, over the still stream
 Up the hill side; and now it is buried deep
 In the next valley-glades :
 Was it a vision, or a waking dream ?
 Fled is that music :— Do I wake or sleep ?

—Keats : Ode to Nightingale

ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳು

ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಹೊಸ ಭಂದೋಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಭಂದೋರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳ ರಗಳೆಯ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಸರಳರಗಳೆಯ ನಾಟಕ; ಗೀತ ರೂಪಕ ಹಾಗೂ ಗೀತನಾಟಕಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಭಂದೋಬಂಧಗಳಾಗಲಿ, ಭಂದೋರೂಪಗಳಾಗಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಭಾವಗೀತಗಳ ರಚನೆಗೆ ಸಾಲುವಂಥವುಗಳು. ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯಗಳ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕಗಳ ರಚನೆಗೆ ಅವು ಅಷ್ಟು ಅನುಕೂಲ ವಾದುವುಗಳಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ದೀರ್ಘ ಕಾವ್ಯಗಳ ರಚನೆಯತ್ತ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದ ಹೊಸ ಕವಿಗಳು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು ಈ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಣ ಪರಂಪರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಸರಳರಗಳೆಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ 'ರಗಳೆ'ಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು; ಅದರಂತೆ ಗೀತರೂಪಕಗಳಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನರಚನಾ ಪದ್ಧತಿಯು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಹಿನ್ನೆಲೆ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಅಂಶವು ಬಹಳವಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳೆಂದೇ ಗಣಿಸಬೇಕು. ಇವೆರಡೂ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಸರಳ ರಗಳೆ:

ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲದ ರಗಳೆ ಸರಳ ರಗಳೆ. ಆದಿ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕವಿ ಹರಿಹರ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿದ ರಗಳೆ ಲಲಿತ ರಗಳೆ. ಲಲಿತ ರಗಳೆಯನ್ನೇ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಕಥನ-ಕವನ ಮತ್ತು

ನಾಟಕಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಗಳೆ ಮೂಲತಃ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಆದರೆ ಅದಿ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಅದು ಸರಳ ರಗಳೆಯಾದುದು ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ blank verse (ಸರಳರಗಳೆ) ಮಾಡಿದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಸರಳ ರಗಳೆಗೆ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು. ಷೆಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್, ಮಿಲ್ಟನ್ ಮೊದಲಾದ ಹಿಂದಿನ ಕವಿಗಳ ಕಾಲದಿಂದ ಸರಳ ರಗಳೆ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಾಹನವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀ ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ ಅವರು *ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರಳ ರಗಳೆಯನ್ನು “ಮಂಗಳೂರಿನ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ತಮ್ಮ ಹಾಳೂರು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳ ರಗಳೆಯು ಕಥಾತ್ಮಕ ಶೈಲಿಗೂ ಹೇಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು.” ಅದನ್ನು ರೂಪಕಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಬಳಸಿದವರು ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು. ಅವರ ಯಮನ ಸೋಲು ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮುದ್ರಣಗೊಂಡಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

೧೯೩೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಸರಳರಗಳೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮನ್ನಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆಯೂ ದೊರೆಯಿತು. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ಎಂಬ ಸರಳರಗಳೆಯ ರುದ್ರನಾಟಕವು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದುದು ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ. ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳ ಗೊಲ್ಲಾಥಾ ಎಂಬ ಸರಳ ರಗಳೆಯ ಕಾವ್ಯ ರಚಿತವಾದುದು ೧೯೩೧ರಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅವರೇ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕಥನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು ಸರಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ‘ನಾಗರಿಕ’ ಎಂಬ ನಾಟಕವು ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದುದು ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ. ಅಂತೂ ೧೯೩೦ರ ಸುಮಾರಿನ ಕಾಲವು ಸರಳರಗಳೆಯ ಉಚ್ಛ್ರಾಯದ ಕಾಲವೆನ್ನಬಹುದು.

ಸರಳರಗಳೆಯನ್ನು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾರಣರಾದವರು ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು. ‘ಯಮನ ಸೋಲು,’ ‘ಬಿರುಗಾಳಿ,’ ‘ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ’ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳಿಗಾಗಿ, ‘ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ’ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ವಕಾವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ, ಜೋಗ, ಸಂಸ್ಕೃತಮಾತೆ ಮೊದಲಾದ ಭಾವ

* ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಗೊತ್ತುಗುರಿಗಳು: (ಪದ್ಮಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ ಹೈದರಾಬಾದ) ಪುಟ ೯೩.

† ‘ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನಗಳು’ (ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಪ್ರಕಟಣೆ) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳ ಆತ್ಮಕಥನವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.

ಗೀತಗಳಿಗಾಗಿ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮಹಾ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು ಸರಳ ರಗಳೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ ಸಂಗತಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸರಳ ರಗಳೆಯ ಪ್ರಯೋಗವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸುಖವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಸದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಅದರ ೨೦ ಮಾತ್ರೆ (ಐದೈದು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣ) ಗಳ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಸರಾಗವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಸಸಹಿತವಾದ ರಗಳೆಗಿಂತ ಪ್ರಾಸರಹಿತ ರಗಳೆಯು ಎಂದರೆ, ಸರಳ ರಗಳೆಯು ಕಾವ್ಯಪ್ರವಾಹದ ನಿರರ್ಗಳತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರಾಸದಿಂದ ತಡೆವಡೆಯಬಹುದಾದ, ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಿಗಡಿಯಬಹುದಾದ, ಲಯದ ಹೊನಲು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ತೊಡಕಿಲ್ಲದ ಸರಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಚರಣದಿಂದ ಚರಣಕ್ಕೆ ತುಂಬಿ ಹರಿಯಬಲ್ಲದು. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿ ಬಂದು ಬೇಸರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಬೇಸರಕ್ಕೆ ಸರಳರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದಿ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದಿಂದ ಒದಗಬಹುದಾದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಂದರ್ಯವು ಸರಳ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪ್ರಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. ಮೇಲಾಗಿ ರಗಳೆಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಗಳಿಗಿಂತ ಅನುಪ್ರಾಸವು ಅರ್ಥದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲದು. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯು ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪ್ರತೀತಿಗೆ ತರಬಹುದು.

ಬನಗತ್ತಲೆಯ ಕ'ರ್ಮಗಿಲ್ಲೆ ಕ'ಣ್ಮಂಚಿಸೆದು
ಚಿಮ್ಮಿದುದು ಜಿಂಕೆಮರಿಯೊಂದು ಹೊದರೊಡಲಿಂದೆ
ಕರಮುಗಿಲ್ಲ ಬ್ಬದಿಂದೊಗೆವ ಮರಿ ಮಿಂಚಂತೆ
ಮೇಣ್ ಕವಣೆಯಿಂ ಪಳಂಚುವ ರತ್ನ ಶಿಲೆಯಂತೆ.
ತಕ್ಕನೆಯೆ ಬೆಂಬತ್ತಿದಳಾ ಕನ್ಯೆ : ದಿಟ್ಟಿಯನೆ
ಮಿಕ್ಕುಮೀರುವ ಜವದಿ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿದೆ ನೆಲನ
ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂಚುವ ಹರಿಣ ಶಿಶುವ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ
ಬಗೆಸೋತು, ಎದೆಯೋತು ಮುದ್ದಿನಾ ಮುದ್ದೆಯಂ
..... X X X X X X
ಒಂದಿನಿತು ನೋಯಿಸದೆ ಹಿಡಿನೆಂಬಾತುರದಿ
ಕಲ್ಕುಳ್ಳ 'ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳ'ವ 'ಹಳುವನೊಂದುಮಂ
ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ತಕ್ಕನೆಯೆ ಬೆಂಬತ್ತಿದಳಾ ಕನ್ಯೆ : ೧

—ಕುವೆಂಪು

ಗೀತರೂಪಕ :

ಗೀತರೂಪಕವು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಸದೆಂದರೆ ಹೊಸದು; ಹಳೆಯದೆಂದರೆ ಹಳೆಯದು. ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಗೀತ ರೂಪಕದ ಮೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅದು ಹಳೆಯದು; ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಾಲನೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ರೂಪಕಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದೊರೆತಿದರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅದು ಹೊಸದು. ಗೀತರೂಪಕಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೊಸ ಕವಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಹರಿದುದು ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್' (೧೯೨೦) ಎಂಬ ರುದ್ರನಾಟಕ ರಚನೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್'ದಲ್ಲಿ ಮೇಳ ಗೀತಗಳು ವಿವಿಧ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿವೆ. ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ಪಾತ್ರಗಳ ಬಾಯಿಂದ ವಿವಿಧ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲು ವಿವಿಧ ಮಟ್ಟಗಳ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಸುವುದೇ ಗೀತರೂಪಕದ ರಹಸ್ಯ. ಗೀತರೂಪಕದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪ ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ 'ಜಲಗಾರ' (೧೯೩೧) ದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಸಲ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ.

'ಗೀತರೂಪಕ'ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ 'ಗೀತನಾಟಕ'ದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಯೋಗ ಇನ್ನೂ ಕಡಮೆ. ಬಿಡಿ ಗೀತಗಳ ರಚನೆಯ ಷ್ಪು ಸುಲಭವಲ್ಲ ಗೀತರೂಪಕದ ರಚನೆ. ಗೀತರೂಪಕಕಾರನು ಉತ್ತಮ ಕವಿಯಾಗುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ತಮ ರೂಪಕಕಾರನೂ ಆಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನೃತ್ಯಗೀತರೂಪಕದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಮೊದಲು ಹೆಜ್ಜೆ ಚೆಲ್ಲಿದ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರ 'ಮುಕ್ತದ್ವಾರ'ಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾ ದಿ. ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿವೆ; "ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಅನೇಕ ಕವಿತಾ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರುವರು. ಹೊಸ ಉಸಿರು ಕನ್ನಡತಾಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದಾಗಲೂ ಅವು ಮತ್ತೆ ಮೊಳೆತು, ಚಿಗುರಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಹೂಗಳನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸಿ ಹೊಸ ಮಿರುಗಿನಿಂದ ಮೆರೆಯುವವು. ಯಕ್ಷಗಾನದ ಬಯಲಾಟದ ಸೊಬಗನ್ನು ತಮ್ಮ ಸರಸ್ವತೀ ಪ್ರಸನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾರಂತರು ಮತ್ತೆ ಹೊಮ್ಮಿಸಿ ಹೊಸ ಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಹೊಸ ಜೀವವನ್ನೂ ಹೊಯ್ದು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿರುವರು." ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕಾರಂತರ 'ಮುಕ್ತದ್ವಾರ'ದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಗೀತ :

ರಾಗ—ಮಾಂಡ್

ಕಾಲನಟನು ತಿರುಗಿ ಏಕೋ ಬರುತಿದಾನೆ

ಇನ್ನು ಏನೋ ಹೊಸದು ಭಳಕು ತರುತಿದಾನೆ

ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವರ್ಣಬೆಡಗು ತೋರುತಾನೆ

ಯುಗವನೊಂದು ತುಳಿದು ಬಿಟ್ಟು ನಲಿಯುತ್ತಾನೆ ೧

ಇತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಅವರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೀತ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. 'ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ' (ಪು. ೧೯೪೫) 'ಶಬರಿ' (ಪು. ೧೯೪೬) ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತರೂಪಕದ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪು. ತಿ. ನ. ಅವರು ಭಾವ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದಿದ್ದಾರೆ. ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಉತ್ಸಾಹ, ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ ಈ ಎಲ್ಲ ಲಯಗಳ ಮಟ್ಟಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಕವಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಪರ್ಕ ಹೆಚ್ಚಿದಷ್ಟೂ ಗೀತರೂಪಕಗಳ ರಚನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ರಚನೆಯು ಹೊಸ ಹೊಸ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಿಗೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಕೃಷಿಯಾಗುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಪು. ತಿ. ನ. ಅವರ ರೂಪಕಗಳ ಸೊಗಸನ್ನರಿಯಲು ಎರಡು ಗೀತಗಳ ಮೊದಲಿನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಗ: ಪೂರ್ವೀ ಕಲ್ಯಾಣಿ :

ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳಿ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣರೇ
ನಾನೇ ರಾಧೆ ಅವನೆ ಶ್ಯಾಮ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಮಾಣರೇ
ಕಲರವದೊಳು ಯಮುನೆ ಹರಿಯೆ
ಸೋಬಾನೆಯ ತರುಗಳುಲಿಯೆ
ತೆರೆದೆದೆಯೊಳು ಹರಸಿದಂತೆ
ಬಾಸಿಂ ಜೊನ್ನ ಭೂಮಿಗಳಿಯೆ- ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ.
ಕಂಪಬಿಡುವ ದಳಗಳಂತೆ
ಸುತ್ತಲರಳಿಕೊಳ್ಳಿರೇ
ಒಲುಮೆಗಿಡುವ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ
ತೆರದಿ ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲಿರೇ- ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ೧

ರಾಗ: ನಾಟಕುರಂಜಿ :

ಅಡು ಬಾ, ಮುದವೂಡು ಬಾ, ಭಯದೂಡು ಬಾ, ಒಲವೇ
ಕಾರ ಮುಗಿಲ ಚೆಲುವಾ ವನಮಾಲೀ
ಜಗನ್ನೋಹನಾ ನುತಗುಣ ಶಾಲೀ
ಒಡನಾಡು ಬಾ ಭಯದೂಡು ಬಾ, ಮುದನೀಡು ಬಾ ಒಲವೇ ೨

ನೂತನದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಭಂದಸ್ಸು

ಒಂದು ಲಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದರಿಂದಾಗುವ ಮಿಶ್ರಲಯದಿಂದಲೋ, ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಪದ್ಯರೂಪವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಭಂದದಿಂದಲೋ ನೂತನ ಕವಿಗಳು ನೂತನ ಭಂದೋನೀತಿಯತ್ತ ಸಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

I ಮಿಶ್ರಲಯ : ಒಟ್ಟು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಲಯಗಳ ಗಣಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಗೊಳಿಸಿ ಬಳಸುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಹೊಸ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಉದಾಹರಣೆ :

ತೆರೆದಿದೆ : ಮನೆ, ಓ, : ಬಾ ಅತಿಥಿ !	೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು
ಹೊಸಬೆಳಕಿನ; ಹೊಸಗಾಳಿಯು; ಹೊಸಬಾಳನು ತಾ ಅತಿಥಿ	೬ : ೬ : ೬ : ೬
... ..	
... ..	
... ..	
ಅವ : ರೂಪದೊಳು : ಬಂದರು : ಸರಿಯೆ	೩ : ೫ : ೪ : ೪
ಬಾ ಅತಿಥಿ	
ಅವ : ವೇಷದಲ್ಲಿ : ನಂದರು : ಸರಿಯೆ	೩ : ೫ : ೪ : ೪
ನೀನತಿಥಿ	
... ..	
... ..	
ಇಂತಾ; ದರು ಬಾ; : ಅಂತಾ; ದರು ಬಾ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಎಂತಾದರು ಬಾ; ಬಾ ಅತಿಥಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು
ಬೇಸರವಿದು; ನೋಸರಿಸುವ; ಹೊಸ ಬಾಳುಸಿ; ರಾಗಿ	೬ : ೬ : ೬ : ೪
ಬಾ ಅತಿಥಿ	
... ..	
ತೆರೆದಿದೆ : ಮನೆ ಓ : ಬಾ ಅತಿಥಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗುರು
ಹೊಸತಾನದ; ಹೊಸಗಾನದ; ರಸಜೀವನ; ತಾ ಅತಿಥಿ ೧	೬ : ೬ : ೬ : ೬

—ಕುವೆಂಪು

ಮಂದಾನಿಲದ ಎರಡೂ ಪ್ರಭೇದಗಳೊಡನೆ ಇಲ್ಲಿ ಆರು ಆರು ಮಾತೃಗಳ ಮಾತ್ರಾಮದನವತಿಯ ಲಯವು ಬೆರೆದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಈರೀತಿಯ ಲಯಯೋಜನೆ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಒಂದು ಲಯವು ಇನ್ನೊಂದು ಲಯದಲ್ಲಿ ಸಮರಸವಾಗುವಂತೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಕಲೆ ಪಳಗಿದ ಕಿವಿಯುಳ್ಳ ಕವಿಗೆಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಕಡಲ: ತೀರ: ದಲ್ಲ: ದೊಂದು: ತಾಜ: ಮಹಲು: ಹೋಟಲು	೩:೩:೩:೩:೩:೩: ಗುರು
ಕಾಲ: ನವನೆ: ಚಾಲಕನು: ತಿನಿಸು: ತಿಂಡಿ: ರೋಟಲು	೩:೩:೬:೩:೩:೩: ಗುರು
ಮೋಜು: ಮೋಜು: ಮೇಜು: ವಾನಿ: ರಾಜ: ರಾಪ್ತರು	೩:೩:೩:೩:೩:೩: ಗುರು
ಎಲ್ಲರು ಬಹ: ರಲ್ಲಿ: ನಿತ್ಯ: ತೃಪ್ತ: ರು, ಅತ್ಯಪ್ತರು !	೬:೩:೩:೩:೩:೩: ಗುರು
ಬಡವರು: ಬಗ್ಗರು: ಕಗ್ಗರು: ಪಂತರು	೪:೪:೪:೪
ಶುಕ್ರರು: ವಕ್ರರು: ಚಾಣಕ್ಯರು: ಸಂತರು	೪:೪:೬:೪
ದೈವ: ದಾಟಿ: ದಲ್ಲಿ: ತಮ್ಮ: ಪಾಲಿ: ಗಿರುವ: ಎಲೆಯ: ನು	೩:೩:೩:೩:೩:೩: ಗುರು
ಕಂಡು: ಕೊಳಲು: ತಿಳಿದು: ಕೊಳಲು: ತಮ್ಮ: ತಮ್ಮ: ಬೆಲೆಯನು ೧	೩:೩:೩:೩:೩:೩: ಗುರು

—ವಿನಾಯಕ

ಅನಿರ್ಬಂಧ ಪದ್ಯರಚನೆ :

I ಒಂದು ಬಗೆ : ನಿಯತವಾದ ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಸೂಸುವ ಭಂದೋರಚನೆಯು ಈಚೀಚಿನ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಹಾಡಿದನು ಗಮಕಿ
ನಾಡು ನಲಿದುದು ರಸದ ಕಡಲಿನಲಿ ಧುಮುಕಿ
ಆ ಅರಣ್ಯಾಕಾಶಗಳ ಬೃಹನ್ನಾನದಲಿ
ಕತ್ತಲಲಿ ಕನಸಾದ ವಿಸ್ಮರಣಧಾತ್ರಿಯಲಿ
ಚೈತ್ರ ರಾತ್ರಿಯಲಿ
ಮಸಗಿ ತೆರೆತೆರೆಯಾಗುತ್ತಬಿಡಿ
ಹಸರಿ ನೊರೆನೊರೆಯುಕ್ಕಿ ಹಬ್ಬಿ
ತೀರವನ್ನಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೊಬ್ಬಿ
ಭೋರಿಡುವ ವಾರಿಧಿಯ ಘನಘೋಷದಂದದಲಿ ತಿರೆಯ ತಬ್ಬಿ
ಮೊಳಗಿ ಬರೆ ಕವಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ನಾವೇಶವಾಣಿ
ರೋಮಾಂಚನದಿ ವಿಕಂಪಿಸಿತು ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಶ್ರೇಣಿ ! ೨

—ಕುವೆಂಪು

ಇಲ್ಲಿ ಚರಣಗಳ ಆಳತೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೂ ಕಿವಿಯು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಲಯದ ಲಾವಣ್ಯವನ್ನು ಗುರತಿಸಬಲ್ಲದು.

೧ ನವ್ಯಕವಿತೆಗಳು: ಕಾಲ—ಕವಿ

೨ ಪಕ್ಷಿಕಾಶಿ—‘ಹಾಡಿದನು ಗಮಕಿ’

II ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆ: ಒಂದೇ ಕವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟು ಒಂದು ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಲಯವು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಇಂತಿರೆ ಕೋಣೆಯ ಭಾವಣೆ ಯಿಂದ	೪ : ೪ : ೪ : ೩
ಸಗ್ಗದ ಸೂರ್ಯನ ಬಳಿಯಿಂದ	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ಇಳಿದಿತ್ತೊಂದೇ ಬಿಸಿಲಿನ ಕೋಲ್	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ಜಗದೆದಯಾಳವನಳೆಯುವವೋಲ್	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ಸುಂದರ ದೀರ್ಘಾಕಾರದಲಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ತೇಜಃಪುಂಜಾಕಾರದಲಿ !	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ಮರ್ತ್ಯದ ಮನೆಗೆ ಆಮರ್ತ್ಯದ ಹಾಲ್	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ಇಳಿದಂತಿದ್ದಿತು ಬಿಸಿಲಿನ ಕೋಲ್	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ದುಃಖ ದರಿದ್ರನ ನಿರ್ಬಲ ಮರ್ತ್ಯನ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಉದ್ಧರಿಸುವವೋಲ್	೪ : ೪
ಪರಮಾನಂದದ ಬೆಳಕಿನ ಬಾಳಿಗೆ	೪ : ೪ : ೪ : ೪
ಸಂಕೇತದವೋಲ್	೪ : ೪
ಶೋಭಿಸಿತನಗದು ಚೆಲುವಾಗಿ	೪ : ೪ : ೪ : ಗು
ನನ್ನೀ ಕೋಣೆಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ೧	೪ : ೪ : ೪ : ಗು

—ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ

ನವ್ಯಕವಿತೆಯ ಭಂದಸ್ಸು : ನವ್ಯಕವಿತೆ ಉದಯವಾದುದು ನವ್ಯ ಜೀವನದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ. ಕನ್ನಡ ನವ್ಯಕವಿತೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನವ್ಯಕವಿತೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೊದಗಿಸಿತು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆದ ನವ್ಯಕವಿತೆಯ ರಚನೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ನಾಲ್ವಾರು ಮಂದಿ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನವ್ಯ ಕವಿತೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ನವ್ಯ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಮಾಡದ ತರುಣ ಕವಿಗಳು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಜಿಲ್ಲುತ್ತ ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಅಂತೂ ನವ್ಯ ಕವಿತೆ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ನವಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು — ಆದರೆ ಸಂಕೇತಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವುದು ನವ್ಯ ಕವಿತೆಯ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದು ನವ್ಯಕವಿತೆಯ ಭಂದಸ್ಸು ಮಾತ್ರ. ನವ್ಯಕವಿತೆಯ ಭಂದಸ್ಸು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಪದ್ಯಗಳ ಹಳೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದ

ಲಯದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ದಿನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ನವ್ಯಕವಿತೆಯ ಭಂದೋಲಯದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ನವ್ಯಕವಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಂದಸ್ವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ; ಅದು ಹೊಸರೂಪಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪದ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದೆ; ಅಷ್ಟೆ.

ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಯ ಸ್ಪಂದಿಸುವಂತೆ ಚರಣಗಳ ರಚನೆಯಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಕವಿತೆಗೆ ಕಳೆಯೇರೀತು; ಗದ್ಯಕ್ಕೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಯವಿರಬಹುದು; ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಲಯವು ಅತ್ಯಂತ ಶಿಥಿಲವಾದ ಲಯ. ಕಾವ್ಯದ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಇಂಥ ಲಯವು ಸಾಲದು. ಸಹಜವಾಗಿ ಅಪ್ರೇರಿತವಾಗುವ ಲಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುವ ಕಾರಣ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಡಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ನವ್ಯ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಲಯವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅದು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು.

ಊದು ! ಕಹಳೆಯೂದು !

ಎಲ್ಲ ಅನ್ಯಾಯದೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಾರು

ಕಿತ್ತೋಗೆ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿ-ಮತಗಳ ಬೇರು

ಸನಾತನ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು

ವಿನೂತನ ವಿವಂಚನೆಗಳನ್ನು

ಪರಂಪರೆಯ ಪರಿ ಪರಿ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು

ಎಲ್ಲವನ್ನು ತರಿದೊಗೆ;

ಗೆಲ್ಲಲಿ ಪ್ರೇಮ: ನಿಲ್ಲಲಿ ಹಗೆ ೧

—ವಿನಾಯಕ

ಅಲ್ಲಿ ಎಳೆದೋ ತ್ವರಿತವಾಗಿಯೋ ಲಯದಂತೆ ಈ ಚರಣಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದಾಗಲೇ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ ಅರ್ಥ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೊರಪಡುವುದಕ್ಕೆ ನೆರವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸದಿಂದಲೂ ಇದೇ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಳಗಣ ಚರಣಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಅರಿಯಬಹುದು.

ಪುರಾತನ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು
ವಿನೂತನ ವಿವಂಚನೆಗಳನ್ನು
ಪರಂಪರೆಯ ಪರಿಪರೆಯ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹರಿದೋಗೆ
ಗೆಲ್ಲಲಿ ಪ್ರೇಮ; ನಿಲ್ಲಲಿ ಹಗೆ ೧

—ವಿನಾಯಕ

ದಿನ ಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿದ ಲೇಖನವನ್ನು ಕೆಳಗೆ
ಕಾಣಿಸಿದ ಚರಣಗಳು ಸುಳುಹುಗಾಣಿಸದಿರವು.

ಹೊಗೆ, ಬೆಂಕಿ
—ಅಯ್ಯೋ ಹಾಳಾಗಾ—
ಉರಿ, ಶಬ್ದ, ತಾಪ
ಹೊರಗೆ ರಣ ರಣ ಬಿಸಿಲು, ಒಳಗೆ ಮಾರಣ ಬೆಂಕಿ
ಮಲಗಿತ್ತು ಮನ ಚಿತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಆಫೀಸಿನಲಿ
ಭೂತಗನ್ನಡಿ ಬಿಸಿಲ ಮಚ್ಚು ಚುಚ್ಚಿತು ತಲೆಯ
ಮಿದುಳು—ಬಚ್ಚಲ ಹಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯುವ ಆಮೆ
ಎದ್ದೆದ್ದು ಬಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿತ್ತು ೨

—ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ

ನವ್ಯ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ಕೂಡಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ
ಪದ್ಯದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಿಯತವಾಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ನಿಯತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ;
ಆದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಲು ಅದು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ :

ಒಂದು...ಎರಡು...ಮೂರು...
ಒಂದೊಂದು ಹೂ ಹಗುರು
ಮಗುವಿನ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನೆಣಿಸಿದನು
ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ!
ದಟ್ಟಡಿಯನಿಡುತ ಅವ ನಡೆಗಲಿತುವೇ ಒಂದು
ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತ!
ಭೂಮಂಡಲವ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹೊತ್ತು ಮೇಲೆತ್ತೊವೊಲು
ಏಳುವನನಾಮತ್ತು,
ಜೋಲಿ ಹೊಡೆಯುವ, ತಂತಿಮೇಲೆ ಓಡುವ, ನಡೆವ
ವಿವಿಧ ಕಸರತ್ತು—
ಅದರ ಗತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಇವನಿಗೂ ಗೊತ್ತು
ಒಂದು ನೋಡಿರಿ ಒಮ್ಮೆ ಗರ್ವಿಗಮ್ಮತ್ತು ೩

—ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ

೧ ನವೋದಯ— ಉಗಮ.

೨ ಚಂಡಮದ್ದಳೆ : ಹಿಮಗಿರಿಯ ಕಂದರ

೩ ' ದೀಪಧಾರಿ '— ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂಪುಟ ೩೭, ಸಂಚಿಕೆ ೨.

ಶಬ್ದಗಳ ನಾದದ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು ಮನಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ವಿವಿಧ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಕವಿತೆ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಇಂಥ ಒಂದು ಯೋಜನೆಗೆ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

ಭಗ್ವ ಸೇತುವೆಯಾಚೆ ರೈಲು ನಿಂತು
 ಸೀಟಿ ಹಾಕಿತು ಮೂರು ಬಾರಿ, ಹೊರಟಿತು ಹಿಂದೆ;
 ಎದ್ದು ಕೈಮರ ಬಿದ್ದು ಜೋಲುತಿತ್ತು
 ಮುಲುಕಿ ಗಾಲಿಯು ದೂರ ಕಿಲುಕುತಿತ್ತು
 ಹಿಮಗಿರಿಯ ಕಂದರ
 ಗಿರಿಯ ಕಂದರ
 ಕಂದ...ದ...ರ
 ದ...ರ
 ರ   ೧

—ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ

ಆಧುನಿಕ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಕಥೆ

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವೃತ್ತ, ಜಾತಿ, ಭಂದ—ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ಈ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲನೆಯ ದಶಕದಲ್ಲಿಯೇ ಆಧುನಿಕ ಭಂದೋಯುಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಧುನಿಕ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತದ ಮಾತು ಬಹಳವಾಗಿ ಬರಲಾರದು. ಏನೋ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಚಂಪಕಮಾಲೆ, ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೀಡಿತ ಮತ್ತು ಮತ್ತೇಭ ವಿಕ್ರೀಡಿತ—ಈ ವೃತ್ತಗಳು ಈ ಯುಗದ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡವು. ೧೯೨೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕಂದ ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ, ಷಟ್ಪದಿ ಸೀಸಗಳನ್ನೂ ಸುಮಾರು ಅಷ್ಟಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರೀನಿವಾಸ, ಡಿ. ವಿ. ಜಿ. ಅವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಡಿ. ವಿ. ಜಿ. ಅವರ 'ನಿವೇದನ' ಎಂಬ ಗೀತ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಕಂದ, ವೃತ್ತ ಸೀಸ ಮತ್ತು ನೂತನವೆನ್ನ ಬಹುದಾದ ನಾಲ್ಕಾರು ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

'ಜಾತಿ'ಗೆ ಸೇರುವ ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಮೊದಮೊದಲು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡುದು ಸೀಸ; ಅದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸೀಸ ಜಾತಿಯ ಕಡೆಗೆ, ಎಂದರೆ ಮಾತ್ರಾನ್ವಯವಾದ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮೊದಲು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರೈಸಿದ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತಕವಿಗಳ

ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಮಂಗಳೂರಿನ ಕಡೆಗೆ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳೂ, ಮೈಸೂರಿನ ಬಿ. ಎಂ ಶ್ರೀ. ಅವರೂ ಭಂದಃಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಲಲಿತ, ಮಂದಾನಿಲ, ಮಂದಾನಿಲಪ್ರಭೇದ, ಭಾಮಿನಿ, ಉತ್ಸಾಹ, ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡು ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈದೋರಿದುವು.

‘ಭಂದ’ದ ಎಂದರೆ ಜಾನಪದ ಮಟ್ಟಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು ಆಧುನಿಕ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಿಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಲಾವಣಿ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರೂ, ‘ರತ್ನನ ಪದಗಳ’ಲ್ಲಿ ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರೂ ‘ಭಂದ’ಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೯೨೪ರಿಂದ ೧೯೩೮ರ ವರೆಗಿನ ಕಾಲಾವಧಿಯು ನೂತನ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ವಸಂತ ಸಮಯವೆಂದರೆ ಸಲ್ಲುವುದು. ೧೯೩೦-೩೪ರ ಗಡುವಂತೂ ಆ ವಸಂತದ ಮಧ್ಯ ಕಾಲ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರ ಮೊದಲನೆಯ ಕವನ ಸಂಕಲನವಾದ ‘ಗರಿ’ ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ‘ಕೊಳಲು’ ಹಾಗೂ ‘ನವಿಲು’ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳ ‘ಗಿಳಿವಿಂಡು’ ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟರ ‘ನಲ್ಮೆ’ ರಾಜರತ್ನಂ ಅವರ ‘ರತ್ನನ ಪದಗಳು’ ವಿ. ಸೀ. ಅವರ ‘ದೀಪಗಳು’ ಪ್ರಕಟವಾದುದು ಇದೇ ಗಡುವಿನಲ್ಲಿ.

ಆ ಬಳಿಕ ಈಚೆಗೆ ನೂತನ ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೆರಡು ಹೊಸ ಭಂದೋರೂಪಗಳೂ, ಗೀತರೂಪಕ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೆರಡು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯರೂಪಗಳೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದುವು. ಸು. ೧೯೫೦ ರಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತಿರುವ ನವ್ಯ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ನವ್ಯ ಭಂದಸ್ಸು ತನ್ನ ಸುಳುಹು ದೋರುತ್ತಿದೆ.

ಗತಿ ೧೪ : ಸಮಾರೋಪ

ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸು :

ಭಾಷೆಗೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡರೆ ತಪ್ಪಾದೀತು. ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಹೆಚ್ಚು ನಿಕಟವಾದುದು; ಹೆಚ್ಚು ಸರಸವಾದುದೂ ಅಹುದು. ವ್ಯಾಕರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾತ್ರ. ಭಂದಸ್ಸು ಕಾವ್ಯದ ನಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಕಲೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಅದು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರ, ಗಣ, ಚರಣ ಇವುಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವೇ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅದು ಕಾವ್ಯದ ನೃತ್ಯವಿನ್ಯಾಸವೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಭಂದಸ್ಸಿನ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಂದೋಲಯಕ್ಕೂ ಭಾವಲಯಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇರಬೇಕಾದ ಹೊಂದಿಕೆ. ಚೈತನ್ಯಮಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣವೆಂದರೆ ಲಯ. ರೇಖಾಲಯವೂ ವರ್ಣಲಯವೂ ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯ ರಹಸ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಂದೋಲಯವು ಕಾವ್ಯಕಲೆಯ ರಹಸ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಸವು ಕಾವ್ಯದ ಜೀವ ಜೀವಾಳ. ಭಾವದಿಂದ ರಸದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾವದ ಜೀರ್ಣ ಭಂದೋಲಯ. ಹೀಗೆ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಸಜೀವವಾದ ಸಂಬಂಧ.

ಭಂದೋಲಯದ ಜೊತೆಗೆ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಸ. ಅದು ಆದಿಪ್ರಾಸವಾಗಿರಬಹುದು; ಅನುಪ್ರಾಸವಾಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವಾಗಿರಬಹುದು. ಅತ್ಯಂತ ನೂತನ ಕವಿತೆಯು ನಿಯತವಾದ ಆದಿ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನುಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದರಂತೆ 'ನಿನಾದ'ವೂ ಕಾವ್ಯದ ಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಬಹುದು. ಕಾವ್ಯದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯೂ ಒಂದು. ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಂದೋಲಯ ಪ್ರಾಸವಿನ್ಯಾಸ, ನಿನಾದ— ಈ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ಸಮರಸವಾಗುತ್ತವೆ. ವಿವೇಚನೆಯ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಅಷ್ಟೆ.

ಭಂದೋವಿಕಾಸದ ಸ್ಥಲಗಳು :

೧ ತ್ರಿಪದಿ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಷಯ ಜಾತಿಯ ಇತರ ಮಟ್ಟಗಳು
೨ ಚಂಪೂ ಭಂದಸ್ಸು, ೩ ರಗಳೆ ಷಟ್ಪದಿಗಳು, ೪ ಸೀಸ ಮತ್ತು ಸಾಂಗತ್ಯ,

೫ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅನುಭಾವ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಣಭಂದದ ಪುನರುತ್ಥಾನ, ೬ ಲಾವಣಿ ಬಂಧ, ೭ ಅಧುನಿಕ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ರೂಪರಚನೆಗಳು— ಹೀಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸದ ಸಪ್ತಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ತ್ರಿಪದಿಯ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚೆ ಚೆಲ್ಲುತ್ತ ಬಂದ ಮಟ್ಟು. ಚಂಪೂ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು ೧೦, ೧೧, ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛ್ರಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮೇಣ ಇಳಿತರಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು. ರಗಳೆ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ಪರಂಪರೆಯು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ದೊಡ್ಡ ಪರಂಪರೆ. ಷಟ್ಪದಿಗಳಂತೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದು ಕೆಲವೊಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾವ್ಯಗಳ ವಾಹನವಾಯಿತು. ಷಟ್ಪದಿಯಂತೆ ಮಾತ್ರಾ ಗಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗದೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಅಂಶಗಣದ ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಳಕೆಗೊಂಡಿತು. ಮುಂದೆ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾದ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂಶಗಣದ ಮಟ್ಟಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದುವು. ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ರಾಗ ತಾಳಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟು ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಮೀಪ ಬಂದ ಕಾಲವದು.

ಲಾವಣಿ ಭಂದವು ಜಾನಪದ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಒಂದು ಅಂಗ. ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹ ಲಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚು.

ಅಧುನಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಿವಿಧ ವಿಲಾಸವೆಲ್ಲ ವಿಕಾಸದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಸರಿ. ಅಧುನಿಕ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಚೌಪದಿ, ಷಟ್ಪದಿ, ರಗಳೆ, ಸೀಸ, ತ್ರಿಪುಡೆ— ಇವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಯರಚನೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಂದೋವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಲಾಯಿತಷ್ಟೇ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಲಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಶತಮಾನಗಳ ಅಂತರವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂಗತಿಯು ಕುತೂಹಲಜನಕವಾಗಿದೆ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ರೀತಿಯ ನಿರ್ದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಚಂಪೂರೀತಿಯು ಕನ್ನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಚಂಪು, ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ರಗಳೆ ಮತ್ತು ಷಟ್ಪದಿ, ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಗೊಂಡ ಕೀರ್ತನೆಯ ಮಟ್ಟಗಳು, ೨೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ರಚನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ನೂತನ ಭಂದೋಬಂಧಗಳು ನಾಲ್ಕು ಭಂದೋಯುಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಿವೆ.

ಜೀವನದ ಯಾವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ 'ವಿಕಾಸ'ಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಭಂದೆ: ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಂತೂ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಅವಕಾಶವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗೀತರೂಪಕಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದಷ್ಟು ಭಂದೋವಿಕಾಸ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಯಕ್ಷಗಾನದಿಂದ ಹೊಸ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ದೊರೆತರೆ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಅದಿಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟುಗಳು ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳಲನುವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಹೊಸ ಮಟ್ಟುಗಳ ರಚನೆಗೆ ದಾರಿಯೂ ಆಗುವದು. ಜೀವನೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಗೀತ ಹೊಮ್ಮಿದಾಗ ಅನೇಕ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ. ಎದೆಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಒದಗಿ ಬಂದಷ್ಟು ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳು ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಷ್ಟು ನಮ್ಮ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ನಾಡಿಗಳು ನುಡಿಯಬಹುದು. ನವ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜೀವನವು ನೂತನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ನವೀನ ಜೀವನದ ಕಾವ್ಯವು ನೂತನ ಭಂದೆ:ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಬಹುದಾದ ನಂಬಗೆ ಎಲ್ಲಲ್ಲೂ ತುಂಬಿದೆ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧

ಕನ್ನಡ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ತಮಿಳು ಮಟ್ಟುಗಳು

೧. ಕನ್ನಡ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು :

ಮುರಜದಿರಾನ್ : ದೆಟುತರು : ಮುದುಕುಸ್ತ : ಮೇವಿಯ
ಪರಜಮರ್ : ಪಡೈಯುಡೈ : ಯೀರೇ
ಪರಜಮರ್ : ಪಡೈಯುಡೆ : ಯೀರುಮೈ : ಪರವುವಾರ್
ಅರಶರ್ : ಉಲಗಿಲಾ : ವಾರೇ ೧

೨. ಕನ್ನಡದ 'ಉತ್ಸಾಹ'ವೇ ತಮಿಳಿನ ಉತ್ಸಾಹ ಉದಾಹರಣೆ :

ಅಕ್ಕರಂಗಳಕ್ಕರಂಗಳೆನುಮಾವದೆನ್ನೊಲೋ
ಇಕ್ಕುಹುಂಬೈ ನೀಕ್ಕಿಯೆನ್ನೈ ಯೀಶನಾಕ್ಕವಲ್ಲೈಯೇಲ್
ಚಕ್ಕರಂಗೊಳ್ ಕೈಯನೇ ಚಡಂಗರ್ ವಾಯಡಂಗಿಡ
ಉಟ್ಟಡಂದ ವಣ್ಣಮೇ ಪುಹುಂಬೊಶಂದು ಕಾಟ್ಟಡೇ ೨

೩. 'ಛಂದೋವತಂಸ'ವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮಟ್ಟು :

ನಿ ವಿ ವಿ ಬ್ರ
ಮಾಶಹು : ಪೊನ್ನೇವ : ಲಂಬುರಿ : ಮುತ್ತೇ
ಕಾಶಹು : ವಿರೈಯೇ : ಕರುಂಬೇ : ತೇನೇ
ಅರುಂಬೆಹಲ್ : ಪಾವಾಯ್ : ಅರುಯಿರ್ : ಮರುಂದೇ
ಪೆರುಂಗುಡಿ : ವಾಣಗನ್ : ಪೆರುಮಡ : ಮಗಳೇ ೩

ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿರಿ; ರಾಗ ಎಳೆದು ನೋಡಿರಿ :

ಮಂದರ : ಧರಗಣ : ನೊಂದಿರೆ : ನೊದಲೊಳ್
ಬಂದಿರೆ : ನಾಲ್ಕಕೆ : ಬಿಸರುಹ : ಜನ್ಮಂ
ಸಂದುದು : ಲಕ್ಷಣ : ಮೀತೆಹ : ದಿಂದಂ
ಛಂದೋವ : ತಂಸಕೆ ಮದಗಜ : ಗಮನೇ

೪. ಮಾತ್ರಾ ಮದನವತಿಯ ಲಯಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾದ ಮಟ್ಟು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು :

ಪೂಶುವದುಂ : ನೆಣ್ಣೇಹು : ಪೂಣ್ಣುದುವುಂ : ಪೊಂಗರವಂ
ಪೇಶುವದುಂ : ತಿರುವಾಯಾಲ್ : ಮಹೈಪೋಲುಂ : ಕಾಣೇಡೀ
ಪೂಶುವದುಂ ; ಪೇಶುವದುಂ : ಪೂಣ್ಣುದುವುಂ : ಕೊಂಡೆನ್ನೈ
ಈಶನನನ್ : ಅವ್ವಯಿರ್ಕ್ಕುಂ : ಇಯಲ್ಪಾನಾನ್ : ಚಾಟಲೋ ೪

-
- ೧ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨ ಪುಟ ೧೮೯) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯ.
೨ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (,, ,, ,, ೧೯೦) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯ.
೩ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (,, ,, ,, ೧೮೭) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯ.
೪ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ (ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨, ಪುಟ ೧೮೮) ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ.

ಇದರೊಡನೆ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರು ತಮ್ಮ ' ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ' ಗೀತನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಮಟ್ಟನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯ :

ಚಿಲ್ಲಿನ ನೆಲೆ : ಕಣ್ಣು ಬಲೆ ; ಸುಖದೊಹಿತೆಯ : ಬನವಾಸೀ
ಬಳಿದಲೆದಾ : ಕಾನ್‌ಮಲೆಗಳನ್ : ಆನ್ ವಹಿವೆನೆ : ಬನವಾಸೀ
ಭಾರತದೀ : ಸುಬಾಗಾಳಿಗೆ : ಸಿಲ್ವತೆ ನಾನ್ : ತಹಗಾದೆನ್
ಪೆಹಿ ತುಂಬುತೆ : ಪೆಹಿತೇಯತೆ : ಮನೆಗಾಣದೆ : ಬಡವಾದೆನ್

—ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨

ತೋಮರ ರಗಳೆ

ತೋಮರ ರಗಳೆಯೆಂದರೆ ಪಂಚಕಲದ ಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರಗಳೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ. ವಿರಹಾಂಕನ ವೃತ್ತಜಾತಿ ಸಮುಚ್ಚವುದಲ್ಲಿ ಅಸಿ, ಅಶಿನಿ, ತೋಮರ ಕನಕ, ಕರವಾಲ್, ಹೈರಪ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಯುಧಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಪಂಚಮಾತ್ರಾಗಣ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಗಜ, ರಥ, ತುರಗ, ಪದಾತಿ. ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಗಳು ಚತುಷ್ಟಕ್ಕಿವೆ... ಆದ್ದರಿಂದ 'ತೋಮರ' ಎಂದರೆ ಪಂಚ ಮಾತ್ರಾಗಣವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅದರ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ರಗಳೆಗೆ 'ತೋಮರ ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಚಿತ. ೧

—ಡಿ. ಎಲ್. ಎಸ್.

ಲಲಿತರಗಳೆಗೆ 'ತೋಮರ ರಗಳೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೋಗಲಿ ಶಾಸನ (೧೦೫೫) ದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ್ಯಗಳು ತೋಮರ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿವೆ. ೨

—ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯರು

೧ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೩೪, ಸಂಚಿಕೆ ೧.

೨ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ,

ಅಕಾರಾದಿ ವಿಷಯ ಸೂಚಿ

ವಿಷಯ	ಪುಟ	ವಿಷಯ	ಪುಟ
ಅಕ್ಕರ	೧೨೬, ೧೩೮, ೧೩೯	ಭಂದ	೪೨-೪೩,
ಅಕ್ಕರಿಕೆ	೧೪೬-೧೪೮		೫೩-೬೪
ಅಚ್ಚಗನ್ನಡಲಯ	೫೪-೫೬	ಭಂದಸ್ಸಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ	೭-೮
ಅಧಿಕೋತ್ಸಾಹ ಲಯ	೨೭೧-೨೭೩	ಭಂದೋಬಂಧಗಳ ಅವತಾರ	೧೯-೨೨
ಅಷ್ಟಷಟ್ಪದಿ	೨೯೭-೩೦೩	ಭಂದೋಲಯ (ಕ್ರಮಗಳು)	೩೮-೩೯
ಅಂಶಗಣ	೫೧-೫೨, ೬೫-೭೦	ಭಂದೋವತಂಸ	೧೪೦-೧೪೩, ೨೫೬
ಅಂತರಿಕ ಲಯಯೋಜನೆ	೨೯೬	ಜಲಷಟ್ಪದಿ	೧೮೫-೧೮೭
ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಲಯಗಳು	೪೧-೪೨	ಜಾತಿ	೪೨-೪೩, ೪೯-೫೦
ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ	೧೦೭-೧೦೮	ತರಳವೃತ್ತ	೧೧೮-೧೧೯
ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿ	೧೯೦-೧೯೧	ತಲಷಟ್ಪದಿ	೧೮೫-೧೮೬
ಉತ್ಸಾಹ	೧೫೦-೧೫೧	ತ್ಯಾಗಮಾನ	೨೫೧
ಉತ್ಸಾಹಲಯ	೨೯-೩೧	ತ್ರಿಪದಿಯ ಲಕ್ಷಣ	೭೮-೮೦
ಉತ್ಸಾಹದ ಛಾಯೆ	೨೭೧	ತ್ರಿಪುಡೆ	೧೧೯, ೨೭೩-೨೭೪
ಉತ್ಸಾಹ ರಗಳೆ	೧೬೩-೧೬೬	ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಣಗಳು	೫೨, ೬೪-೬೫
ಎಡೆಯಕ್ಕರ	೧೩೬-೧೩೭	ದೂರೆಯಕ್ಕರ	೧೩೩-೧೩೪
ಏಳೆ	೭೫, ೮೧-೮೨, ೧೪೮-೧೫೦	ನಡುವಣಕ್ಕರ	೧೩೫-೧೩೬
ಕಂದ	೧೦೦-೧೦೪	ನಾದಲಯ	೩
ಕನ್ನಡ ಭಂದ	೫೨-೫೪	ನಿನಾದ	೧೩-೧೪
ಕನ್ನಡ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಯತಿ	೫೬-೫೯	ಪಜ್ಜು ಟಿಕಾ	೧೬೧-೧೬೧
ಕುಸುಮ ಚೌಪದಿ	೨೫೮	ಪದ್ಧತಿ	೧೬೦-೧೬೧
ಕುಸುಮ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ	೨೬೦	ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ	೨೬೬
ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿ	೧೭೭-೧೭೯	ಪರಿವರ್ಧಿನೀ ಷಟ್ಪದಿ	೧೮೦
ಕುಹಳಾ	೭೪, ೮೨	ಪ್ರಗಾಢ	೩೦೩-೩೦೫
ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕ	೧೦೪-೧೦೫	ಪ್ರಾಸ	೧೧-೧೨,
ಗೀತರೂಪಕ	೨೫೬, ೩೦೯-೧೦		೫೯-೬೩
ಗೀತಿಕೆ	೧೦೧, ೧೫೧-೫೨	ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ	೨೮೦-೨೮೫
ಚತ್ವಾಣ	೧೨೫	ಪಿರಿಯಕ್ಕರ	೧೨೭-೧೩೦
ಚಂಪಕಮಾಲೆ	೧೦೫-೧೦೭	ಪ್ರೌಢಷಟ್ಪದಿ	೧೮೩-೧೮೫
ಚಂಪು	೯೭-೧೦೦	ಬ್ರಹ್ಮಗಣ	೫, ೨೨, ೭೦
ಚೌಪದಿ (ಚತುಷ್ಟದಿಕೆ)	೧೩೯-೧೪೦	ಭಾಮಿನೀ ಲಯ	೩೨-೩೩
ಚಿತ್ರ (ತ್ರಿಪದಿ)	೮೦	ಭಾಮಿನೀ ಷಟ್ಪದಿ	೧೮೦-೧೮೧
ಚಿತ್ರಲತಾ	೮೨	ಭೋಗ ಚೌಪದಿ	೨೬೭

ವಿಷಯ	ಪುಟ	ವಿಷಯ	ಪುಟ
ಭೋಗ ದೀರ್ಘದ್ವಿಪದಿ	೨೬೮	ಲಲಿತ ಲಯ	೨೩-೨೬
ಭೋಗ ಸಟ್ಟಿದಿ	೧೮೦-೮೧	ವರ್ಣಭಂದಸ್ಸು	೪೩-೪೫
ಭೋಗಾರ್ಥ	೨೭೭	ವರ್ಣಗಣ (ಕ್ರಮ)	೪೩-೪೫
ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ	೧೦೯-೧೧೧	ವಾರ್ಧಕ ದೀರ್ಘ ದ್ವಿಪದಿ	೨೬೦-೨೬೧
ಮದನವತಿ	೧೪೩-೧೪೬	ವಾರ್ಧಕ ಸಟ್ಟಿದಿ	೧೮೦
ಮದನಗಣ	೧೨೬	ವಿಕಸಿತ ಕುಸುಮಾರ್ಥ	೨೬೧
ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ	೧೧೭-೧೧೯	ವಿಚಿತ್ರಾ	೮೦-೮೨
ಮಹಾಸ್ತ್ರಗೃಹೆ	೧೧೪-೧೧೫	ವಿಷ್ಣು ಗಣ	೫೦, ೭೦-೭೧
ಮಾತ್ರಾಗಣ ಭಂದಸ್ಸು	೪೮, ೫೧	ವೃತ್ತ	೪೨
ಮಾಲಿನೀ	೧೨೦-೧೨೨	ವೃತ್ತ ಭಂದಸ್ಸು	೪೩-೪೫, ೪೭-೪೮
ಮಿಶ್ರಲಯ	೩೧೨-೧೨	ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಸು	೪೫-೪೬
ಮಿಶ್ರಚೌಪದ	೨೫೭	ಶರಗಣ	೧೨೬
ಮುಕ್ತ ಭಂದಸ್ಸು	೨೨೬	ಶರ ಚೌಪದಿ	೨೬೩-೨೬೪
ಮೂಲ ಸಟ್ಟಿದಿ	೧೫೨, ೧೭೪-	ಶರ ಸಟ್ಟಿದಿ	೧೭೭-೧೭೮
	೧೭೬	ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೀಡಿತ	೧೧೧-೧೧೩
ಮಂದಾನಿಲ ಚತುಷ್ಟದಿ	೨೬೩	ಶಿಖರಿಣಿ	೧೨೦-೧೨೧
ಮಂದಾನಿಲ ಚೌಪದ	೨೬೩	ಶರಳ ರಗಳೆ	೨೫೬, ೩೦೬
ಮಂದಾನಿಲ ಪ್ರಭೇದ		ಸಂಗತಿ	೨೧೧
ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ	೧೬೬-೧೬೮	ಸಾಂಗತ್ಯ (ಹೆಸರು)	೨೧೦-೨೧೧
ಮಂದಾನಿಲ ಲಯ	೨೬-೨೯	ಸಾಂಗತ್ಯ (ಲಕ್ಷಣ)	೨೧೩
ಯತಿ	೧೦-೧೧, ೫೬-೫೯	ಸೀಸ (ಲಕ್ಷಣ)	೨೦೧
	೨೫೧	ಸೀಸ (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ)	೨೫೮
ಯಾಲಪದ	೨೫೧	ಸೀಸ (ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ)	೨೦೪-೨೦೫
ರಗಳೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ	೧೫೬	ಸೀಸದ ಛಾಯೆ	೨೫೮
ರತಿ	೧೨೬	ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಭಂದ	೨೨೬-೨೨೭
ರುದ್ರಗಣ	೫೦, ೭೨	ಸ್ವರಾಘಾತಕ್ರಮ	೪೦
ಲಯದ ತಂತ್ರ	೩೭, ೩೮	ಸ್ವರಪರಿಮಾಣ ಕ್ರಮ	೩೮, ೩೯
ಲಲಿತ ಚತುಷ್ಟದಿ	೨೫೬	ಹರಿಣಿ	೧೨೦
ಲಲಿತ ಚೌಪದ	೨೫೬-೨೫೭	ಹಾಡುಗಟ್ಟಿ	೨೧೦, ೨೧೧,
ಲಲಿತ ರಗಳೆ	೧೬೮-೧೬೯		೨೧೨

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

ಗ್ರಂಥ

ಗ್ರಂಥಕರ್ತ

ಅಪ್ಪಕವೀಯಮು (ತೆಲಗು)

ಅಪ್ಪಕವಿ

ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗೊತ್ತುಗುರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ವಿ. ಕೆ. ಗೋಕಾಕ

ಕರ್ಣಾಟ ಕವಿಚರಿತೆ, ಸಂಪುಟ ೧, ೨, ೩

ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಶ್ರೀ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೨

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾ-

ನಿಲಯದ ಪ್ರಕಟಣೆ

ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ

ಈಶ್ವರ ಕವಿ

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ

ನೃಪತುಂಗ

ಭಂದೋಂಬುಧಿ

ನಾಗವರ್ಮ

ಭಂದೋನುಶಾಸನ (ಸಂಸ್ಕೃತ)

ಜಯಕೀರ್ತಿ (ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಡಿ.

ವೆಲಂಕರ ಅವರಿಂದ

ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ)

ಭಂದೋಮಂಜರಿ (ಸಂಸ್ಕೃತ)

ಗಂಗಾದಾಸ ಪಂಡಿತ

ಭಂದೋರಚನಾ (ಮರಾಠಿ)

ಮಾಧವ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಪಟವರ್ಧನ

ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತು

ಕಿಟಿಲ್

ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ (ಸಂಸ್ಕೃತ)

ಭರತ

ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ (ಸಂಸ್ಕೃತ)

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ

ಪ್ರಾಕೃತ ಪೈಞ್ಲ

Edited by C. M. Ghosh

Chhandonusasana of Jayakirti

Prof. H. D. Velankar

Comparative Study of Dravidian

Languages

Rajagopal Rao

Creative Imagination

J. E. Downey

(Kegan Paul)

Metres of English Poetry

E. Hamer

The Poet's Tongue

W. H. Auden

Tradition and English Poetry

Gilbert Murray

ಲೇಖನ	ಲೇಖಕ	ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಪತ್ರಿಕೆ
ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸು	ಶ್ರೀ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂಪುಟ ೧೮, ಎಪ್ರಿಲ್ ೧೯೩೩
ಕನ್ನಡ ನವೀನ ವೃತ್ತಗಳು	ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೨, ಸಂಚಿಕೆ ೧, ೨
‘ಗರತಿಯ ಹಾಡು’ ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	ಹಲಸಂಗಿ ಗೆಳೆಯರ ಪ್ರಕಟಣೆ
ಚಂಪುವಿನ ಮೂಲ	ಶ್ರೀ ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಲಿ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂಪುಟ ೨೬ ಸಂಚಿಕೆ ೧, ಜೂನ್ ೧೯೪೧
ಜಯಕೀರ್ತಿಯ ಭಂಜೋನುಶಾಸನ	.....	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೨೮, ಸಂಚಿಕೆ ೧
ಜಯಕೀರ್ತಿ ನಾಗವರ್ಮರ ಕಾಲದ ಷಟ್ಪದಿ	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ, ಜೂನ್ ೧೯೪೭
ದಶಷಟ್ಪದಿಗಳೂ ಪಂಚ ತ್ರಿಪುಡೆಗಳೂ	ಶ್ರೀ ಬಸವಪ್ಪ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಪಟ್ಟೇದ	ಶರಣಸಾಹಿತ್ಯ, ೧೯೪೪ರ ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ
ಯಕ್ಷಗಾನ	ಶ್ರೀ ವಿ. ರಾಘವನ್	
ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ, ದೇಸಿರಚನೆ	ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಜೂನ್ ೧೯೪೬
ಹೊಸ ಷಟ್ಪದಿ	ನಂಜುಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಂಪುಟ ೫, ಸಂಚಿಕೆ ೧
ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವೂ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ ಹುಲಗೂರ	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಪುಟ ೭, ಸಂಚಿಕೆ ೯
ಹೊಸ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಲಯಗಳು	ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	‘ಸಂಭಾವನೆ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ.

Sangatya & Shatpadi Prof. K. G.
Metres in Kannada Kundanagar

ಒಪ್ಪೋಲೆ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೨	ಕೊನೆಯ ಸಾಲು	ದೀರ್ಘೋ ತ್ಸಾಹ	ಅಧಿಕೋ ತ್ಸಾಹ
೩೦	೧೬	ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತ	ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.
೩೨	೬	ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆ	ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ
೩೮	೧	ವಿದಕ್ಕೆ	ಇದಕ್ಕೆ
೫೫	೭	ರಾಮನಿದ್ದೆ ಡೆಗೆ	ರಾಯನಿದ್ದೆ ಡೆಗೆ
೬೩	ಮೊದಲಿನ ಪದ್ಯ	ಮರುಜದಿರ್‌ನ್: ದೆಯಿತರು	ಮುರಜದಿರ್‌ನ್: ದೆಟುತರು
,,	,,	ಪಡೈಯಿಡೈ	ಪಡೈಯುಡೈ
,,	,,	ಪರವುದಾರ್	ಪರವುವಾರ್
೮೮	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ	ನಂದ ಮಾತು	‘ನಂ ನಂ ಮಾತು’
೧೦೧	ಕೊನೆಯ ಸಾಲು	— — — ೮ ನೀನಾರೆಂಬರಿ	— — — ೮೮ ನೀನಾರೆಂಬರಿ
೧೧೮	೨೧	೮೮ — ೮ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ	೮ — ೮ — ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ
೧೩೩	೧೧	ಸರಸಿಜೋ:ದಗರಣ	ಸರಸಿಜೋ:ದರಗಣ
೧೩೯	ಪದ್ಯಚರಣ ೨	ರಂಕರನೊ	ಶಂಕರನೊ
೧೬೬	೪	ಮಂದಾನಿಲ	ಮಂದಾನಿಲ ರಗಳೆ
೧೬೮	೧	ಪಂಜಕ	ಪಂಕಜ
೧೭೨	೨೦	ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣ- ದರ್ಶನಂ	ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ
೧೯೧	೧	೮ ಪೂರ್ತಿಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.	೮ ಪೂರ್ತಿ ಗಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.
೧೯೩	(೨ನೆಯ) ಪದ್ಯ, ಚರಣ ೩	ಸುಸರ	ಸುತರ
೨೧೨	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ	ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳೆ- ಮಹಾಜಿ	ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳಮರಾಜಿ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಕಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೩೧	೧೪	ನಿಜಗುಣರ ಕೈವಲ್ಯದಲ್ಲಿ	ನಿಜಗುಣರ- ಕೈವಲ್ಯಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ
೨೫೫	೧	ಮೇಲಣ ಕನ್ನಡ- ಪದ್ಯದ	ಹಿಂದಣ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯದ
೨೮೫	೫	ಕಂಡವರನು	ಕಂಡವರನು
೨೯೩	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ	ನನ್ನ ನಲ್ಲ— 'ಧುವ'	ನನ್ನ ನಲ್ಲ— 'ಧುವ'
೨೯೬	ಪದ್ಯ, ಚರಣ ೮	ರಸರ ಋಷಿಮತಿ	ರಸಋಷಿಮತಿ
೨೯೬	ಪದ್ಯ, ಚರಣ ೨	ಒಬ್ಬಂಟಿಗ ಚೋರ	ಒಬ್ಬಂಟಿಗ ಚೋರೆ
೩೦೦	ಕೊನೆಯ ಸಾಲು	ಬಹು ಕಾಲದಲಿ	ಬಹುಕಾಲದಲಿ
೩೦೬	೨	to my sole a self	to my sole self
೩೦೬	೫	they plaintive anthem	thy plaintive anthem
೩೧೪	೧೦	ಅಪ್ರೇರಿತವಾಗುವ	ಪ್ರೇರಿತವಾಗುವ
೩೧೪	ಪದ್ಯ, ಚರಣ ೨	ಯುದ್ಧ	ಯುದ್ಧ
೩೧೫	ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೧	ನವೋದಯ-ಉಗಮ	ಉಗಮ— ನವೋದಯ
೩೧೯	೪	ತ್ರಿಪದಿಯ/	ತ್ರಿಪದಿಯು

